

МВС УКРАЇНИ
ЛЬВІВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ ВНУТРІШНІХ СПРАВ

На правах рукопису

БРОНЕВИЦЬКА ОКСАНА МИХАЙЛІВНА

УДК 343.12(477):341.24

**ВІДПОВІДНІСТЬ НОРМ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ
ЧИННИМ МІЖНАРОДНИМ ДОГОВОРАМ**

12.00.08 – кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право

Дисертація на здобуття наукового ступеня
кандидата юридичних наук

Науковий керівник:
Навроцький Вячеслав Олександрович,
доктор юридичних наук, член-кореспондент
АПрН України

ЛЬВІВ-2011
ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ.....	4
ВСТУП.....	5
Розділ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВСТАНОВЛЕННЯ ВІДПОВІДНОСТІ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ЧИННИМ МІЖНАРОДНИМ ДОГОВОРАМ.....	13
1.1 Поняття і види міжнародних договорів кримінально-правового характеру	13
1.2 Стан наукової розробки проблеми відповідності законодавства про кримінальну відповідальність міжнародним договорам кримінально-правового характеру	33
1.3 Історичний аналіз узгодження кримінального законодавства з міжнародними договорами кримінально-правового характеру.....	38

1.4 Відповідність законодавства окремих зарубіжних держав міжнародним договорам кримінально-правового характеру.....	55
Висновки до першого розділу	67

Розділ 2 СПІВВІДНОШЕННЯ ЗАКОНУ УКРАЇНИ ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ТА ЧИННИХ МІЖНАРОДНИХ ДОГОВОРІВ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ХАРАКТЕРУ	71
2.1 Необхідність та межі узгодження законодавства України про кримінальну відповідальність з чинними міжнародними договорами кримінально-правового характеру	71
2.2 Колізії між актами національного кримінального законодавства та міжнародними договорами кримінально-правового характеру і способи їх подолання.....	86
2.3 Способи узгодження положень Кримінального кодексу України з вимогами міжнародних договорів кримінально-правового характеру....	96
Висновки до другого розділу	114
Розділ 3 НАПЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ЩОДО ПРИВЕДЕННЯ ЙОГО У ВІДПОВІДНІСТЬ З ЧИННИМИ МІЖНАРОДНИМИ ДОГОВОРАМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ХАРАКТЕРУ.....	117
3.1 Відповідність статей Загальної частини Кримінального кодексу України положенням міжнародних договорів кримінально-правового характеру	117
3.2 Відповідність статей Особливої частини Кримінального кодексу України положенням міжнародних договорів кримінально-правового характеру.....	138
Висновки до третього розділу	180
ВИСНОВКИ.....	185
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	190
ДОДАТКИ.....	237

ПЕРЕЛІК УМОВНИХ СКОРОЧЕНЬ

ВРУ – Верховна Рада України
ЄС – Європейський Союз
КК – Кримінальний кодекс України
КНР – Китайська Народна Республіка
КПК – Кримінально-процесуальний Кодекс
КСУ – Конституційний Суд України
МКЧХ – Міжнародний Комітет Червоного Хреста
ООН – Організація Об'єднаних Націй
РФ – Російська Федерація
СНД – Союз Незалежних Держав
СРСР – Союз Радянських Соціалістичних Республік
США – Сполучені Штати Америки
УНР – Українська Народна Республіка
УРСР – Українська Радянська Соціалістична Республіка
ФРН – Федеративна Республіка Німеччина

ВСТУП

Актуальність теми. У сучасному міжнародному співтоваристві спостерігається тенденція до зближення інтересів держав та розвитку міжнародних зв'язків між ними. Відтак, слід визнати, що жодна держава не може жити ізольовано. Відповідно, нового значення набуває загальносвітовий правопорядок, який забезпечував би безпеку держав та їхню співпрацю на основі норм міжнародного права і відповідних їм національних правових систем.

З ухваленням Декларації про державний суверенітет 16 липня 1990 р. та Акта проголошення незалежності 24 серпня 1991 р. Україна, задекларувавши себе демократичною державою, взяла зобов'язання привести національне законодавство у відповідність із загальновизнаними принципами і нормами міжнародного права. Реалізація цієї умови зобов'язує державу до того, щоб галузеве законодавство також було приведено у відповідність з міжнародними

нормами. Це зобов'язання впливає зі змісту ст. 19 Закону України «Про міжнародні договори України» від 29 червня 2004 р. Його реалізація обумовлена необхідністю наукового обґрунтування відповідного законотворчого процесу.

Водночас доводиться констатувати, що в теорії права питанням відповідності норм національного права міжнародним певною мірою приділялась увага, однак це стосувалося головним чином співвідношення міжнародного та внутрішньодержавного права. Цією проблематикою в основному займалися фахівці з міжнародного права О. Анісімов, І. Бліщенко, Р. Бобров, О. Гавердовський, О. Галенська, Л. Захарова, Н. Зелінська, І. Лукашук, О. Мовчан, Р. Мюллерсон, П. Недбайло, Г. Тункін та інші, які сформулювали загальні вимоги щодо узгодження положень міжнародних договорів та норм національного законодавства, розробляли загальнотеоретичні положення різних аспектів досліджуваної проблеми.

Вітчизняні криміналісти – М. Акімов, В. Борисов, В. Гацелюк, В. Грищук, О. Дудоров, Г. Єпур, І. Красницький, С. Кучевська, С. Лихова, В. Попович, О. Романюк, З. Тростюк, Н. Цись розглядали питання відповідності внутрішньодержавного кримінального законодавства чинним міжнародним договорам кримінально-правового характеру лише щодо аналізу конкретних складів злочинів чи кримінально-правових інститутів. Комплексно ця проблема була висвітлена вперше у 2005 р. М. Хавронюком у його монографії «Сучасне загальноєвропейське кримінальне законодавство: проблеми гармонізації». Проте цілісної картини стану відповідності кримінального законодавства України міжнародним договорам у наукових джерелах досі не було відображено.

Поза межами вивчення залишився ряд питань, що стосуються оцінки стану відповідності національного кримінального закону міжнародним договорам кримінально-правового характеру, специфіки способів, шляхів та напрямів узгодження положень Загальної та Особливої частин КК України, неуніфікованості системи терміно-лексем, застосовуваних у міжнародних актах (часто незвичних для вітчизняних юристів), усунення колізій між вимогами міжнародних актів та національного кримінального законодавства.

Таким чином, дослідження питань, котрим присвячено дисертацію, є актуальним у теоретичному аспекті, оскільки таким чином заповнюється низка наявних прогалин у цій науковій ділянці, визначаються напрями вирішення проблем, що виникають в узгодженні положень міжнародних договорів кримінально-правового характеру із внутрішнім законодавством. Десятирічний досвід аналізу та застосування чинного кримінального законодавства показав, що воно далеке від досконалості, в тому числі і щодо забезпечення відповідності вимогам міжнародних договорів. Під час роботи над проектом чинного КК України декларувалося врахування положень чинних міжнародних договорів, проте фактично не було враховано вимоги міжнародних актів щодо встановлення відповідальності за легалізацію доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансування тероризму, торгівлю людьми тощо.

Вивчення відповідності положень вітчизняного кримінального законодавства та міжнародних договорів кримінально-правового характеру дозволить сформулювати пропозиції дидактичного характеру.

Зазначене вище в цілому дає підстави актуалізувати злободенність означеної теми і доцільність її комплексного наукового висвітлення.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана на кафедрі кримінально-правових дисциплін Львівського державного університету внутрішніх справ у межах планових досліджень юридичного факультету на тему «Проблеми реформування правової системи України» (номер державної реєстрації 0109U007853).

Мета і задачі дослідження. *Мета* роботи – з'ясування відповідності кримінального законодавства України чинним міжнародним договорам, виявлення його недоліків та прогалин, а також обґрунтування пропозицій щодо доповнень і уточнень до вітчизняного кримінального законодавства.

Для досягнення поставленої мети у роботі визначено такі основні *задачі*:

- уточнити і деталізувати класифікацію міжнародних договорів кримінально-правового характеру;
- визначити співвіднесеність положень міжнародних договорів України, що регламентують питання боротьби зі злочинністю, з положеннями кримінального законодавства України;
- з'ясувати стан дослідження питання угодження кримінального законодавства України з вимогами міжнародних договорів;
- уточнити і деталізувати класифікацію міжнародних договорів кримінально-правового характеру;
- визначити співвіднесеність положень міжнародних договорів України, що регламентують питання боротьби зі злочинністю, з положеннями кримінального законодавства України;
- розглянути теоретичні і методологічні засади узгодження положень кримінального законодавства України з вимогами міжнародних договорів кримінально-правового характеру;
- здійснити порівняльно-правовий аналіз статей Загальної та Особливої частин Кримінального кодексу України та відповідних міжнародних договорів;
- сформулювати на концептуальному й прикладному рівнях пропозиції щодо вдосконалення кримінального законодавства України, спрямовані на забезпечення його відповідності чинним міжнародним договорам.

Об'єктом дослідження є співвідношення чинного кримінального законодавства України з вимогами міжнародних договорів кримінально-правового характеру.

Предметом дослідження є відповідність норм кримінального законодавства України чинним міжнародним договорам.

Науково-теоретичною базою дисертації є праці з кримінального права, загальної теорії права, інших галузей права, довідково-енциклопедична література.

Нормативну базу дослідження становлять Конституція України, чинний КК України, інші нормативно-правові акти України, а також кримінальне законодавство окремих зарубіжних держав (Австрійської Республіки, Королівства Іспанії, Королівства Нідерландів, Королівства Швеції, Республіки Болгарія, Російської Федерації, Федеративної Республіки Німеччини,

Французької Республіки, Швейцарської Конфедерації тощо).

У дисертації використано низку положень постанов Пленуму Верховного Суду України.

Методи дослідження. Робота ґрунтується на філософських, зокрема, *діалектичних* і *метафізичних* підходах (розгляд ознак складів злочинів у статичі і розвитку, встановлення взаємозв'язку між окремими ознаками та їхнього зв'язку з іншими правовими явищами), на *герменевтичних* (формулювання вихідних положень дослідження, аналіз його предмета, тлумачення змісту окремих понять), а також на загальнонаукових та спеціальних методах, серед яких *історичний* (розгляд передумов приведення чинного кримінального законодавства у відповідність з міжнародними договорами на різних історичних етапах становлення нашої держави; з'ясування історичних витоків і генези окремих понять та протиправних діянь, їхньої характеристики на різних етапах, доктринального та нормативного підходів до визначення змісту); *порівняльний* (зіставлення норм вітчизняного кримінального законодавства, кримінального законодавства зарубіжних країн щодо відповідності міжнародно-правовим договорам із метою аналізу юридичних конструкцій, понять та окремих положень); *індукції та дедуції* (аналіз текстів міжнародно-правових договорів і визначення змісту міжнародно-правових понять, конструювання певних висновків на основі загальних положень міжнародних актів); *аналізу та синтезу* (виділення конститутивних ознак злочинів, визначення можливих способів імплементації); *догматичний* (аналіз змісту законодавчих положень, тлумачення положень міжнародно-правових актів по боротьбі зі злочинністю); *кількісного і якісного аналізу* (з метою розгляду окремих ознак злочинів, зокрема, для виявлення ознак системності та масштабності в дослідженні відповідності КК України міжнародно-правовим актам за умов конкуренції окремих статей); *моделювання, багатофакторності, абстрагування та прогнозування* (обґрунтування необхідності приведення кримінального законодавства України у відповідність з міжнародними зобов'язаннями у сфері кримінального судочинства, розробка рекомендацій теоретичного та прикладного характеру).

Наукова новизна одержаних результатів обумовлена насамперед тим, що ця робота є першим у вітчизняній теорії кримінального права комплексним дослідженням проблеми відповідності Загальної та Особливої частин КК України міжнародним договорам кримінально-правового характеру. У ній сформульовано низку нових для вітчизняного кримінального права положень:

вперше:

- теоретично обґрунтовано визначення поняття «міжнародний договір кримінально-правового характеру» з вказівкою на його спеціальні ознаки, до яких віднесено: 1) укладення на міждержавному рівні; 2) несамовиконуваність (для його реалізації потрібно внести зміни до чинного кримінального законодавства держав-учасниць. Разом з тим, самовиконуваним є міжнародний договір, що скасовує злочинність діяння, пом'якшує кримінальну відповідальність або іншим чином поліпшує становище особи); 3) ратифікація, умовою якої є визначення наслідків кримінально-правового характеру; 4) наявність у договорі приблизної моделі складу злочину;

- класифіковано міжнародні договори кримінально-правового характеру за критеріями, які не використовувались у вітчизняній науці кримінального права: за елементами складу злочину та за наявністю чи відсутністю видів покарань у міжнародному договорі;

- аргументовано, що у розв'язанні колізій між положеннями кримінального законодавства України та положеннями міжнародних договорів кримінально-правового характеру не може бути реалізована загальноновизнана ідея примату міжнародного права, яка передбачає у таких випадках застосування положень міжнародних договорів;

- доведено, що положення ч. 5 ст. 3 КК України про те, що Закони України про кримінальну відповідальність повинні відповідати положенням, що містяться у чинних міжнародних договорах, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України, адресоване насамперед законодавцю, а не правозастосовникові. Тому можлива колізія між положеннями кримінального законодавства України та положеннями міжнародних договорів не може бути вирішена національними органами досудового слідства чи суду;

- з'ясовано на основі аналізу чинних для України міжнародних договорів кримінально-правового характеру та вітчизняного кримінального законодавства станом на середину 2011 р. відповідність норм КК України міжнародно-правовим зобов'язанням України кримінально-правового характеру;

удосконалено:

- позицію, за якою зміни і доповнення не є єдиним способом урахування положень міжнародних договорів, а виконання міжнародно-правових зобов'язань у цій сфері можливе лише після обґрунтування того, як саме чинні кримінально-правові норми загального характеру можуть бути використані для встановлення відповідальності за діяння, караність яких передбачена міжнародними договорами;

- поняття кримінально-правової юрисдикції України, враховуючи міжнародні договори, які застосовуються в порядку субсидіарного застосування (поняття місця і часу злочину, вчиненого поза межами України);

- виокремлення групи самовиконуваних договорів, у зв'язку з чим доведено, що, на відміну від усталеного підходу в теорії міжнародного права, у сфері кримінального права самовиконуваних договорів немає;

- тлумачення способів узгодження вимог міжнародно-правових договорів та національного кримінального законодавства;

дістало подальший розвиток:

- положення про обов'язковість для України договорів кримінально-правового характеру, укладених від імені СРСП чи УРСР;

- рекомендації щодо необхідності вдосконалення низки статей Загальної та Особливої частини КК України, на основі яких сформульовані конкретні пропозиції, що стосуються змін і доповнень до КК України.

Практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що ряд положень та висновків дисертації може бути використано, по-перше, у сфері науково-дослідної роботи з метою дослідження відповідності кримінального законодавства України окремим міжнародним договорам, з'ясування

відповідальності за міжнародні злочини, злочини міжнародного характеру у розкритті змісту їхніх ознак; по-друге, у правотворчій діяльності для обґрунтування змін та доповнень до КК України з метою приведення його у відповідність з ратифікованими Україною договорами кримінально-правового характеру (лист Комітету з питань законодавчого забезпечення правоохоронної діяльності Верховної Ради України від 10 жовтня 2011 р. № 04-19/14-2030); по-третє, у правозастосовній діяльності для здійснення кримінально-правової кваліфікації; по-четверте, у навчальному процесі під час вивчення у вищих навчальних закладах курсів загальної та особливої частин кримінального права, міжнародного права, порівняльного правознавства та спецкурсів (акт про впровадження у навчальний процес Львівського державного університету внутрішніх справ від 20 жовтня 2011 р. № 66).

Апробація результатів дослідження. Основні положення, висновки та рекомендації дослідження оприлюднено на 7 міжнародних та 2 всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Восьмі осінні юридичні читання» (м. Хмельницький, 4-5 грудня 2009 р.); «Актуальні питання реформування правової системи України» (м. Луцьк, 1-2 червня 2009 р., 4-5 червня 2010 р.); «Актуальні проблеми протидії злочинам у сфері економіки» (м. Львів, 26 березня 2010 р.); «Механізм кримінально-правового впливу: український та зарубіжний досвід» (м. Одеса, 9-10 квітня 2010 р.); «Дні порівняльного правознавства» (м. Яремче, 14-15 квітня 2010 р.); «Наукові основи кримінального права і процеси глобалізації» (м. Москва, 27-27 травня 2010 р.); «Порівняльне правознавство: філософські, історико-теоретичні та галузеві аспекти» (м. Львів, 28 травня 2010 р.); «Актуальні проблеми кримінального права, процесу та криміналістики» (м. Одеса, 8 жовтня 2010 р.); «Компаративістські читання» (м. Львів, 29-30 квітня 2011 р.).

Публікації. За темою дисертаційного дослідження опубліковано 15 праць, у тому числі 6 статей у виданнях, що визнані ВАК України фаховими з юридичних наук.

Структура дисертації. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів, дев'яти підрозділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації становить 390 сторінок, з них – основного тексту - 185 сторінок, список використаних джерел – 47 сторінок (439 найменувань), два додатки на 153 сторінках.

Законодавчі акти наведено станом на 1 вересня 2011 р.

Розділ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ТА МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ВСТАНОВЛЕННЯ ВІДПОВІДНОСТІ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ЧИННИМ МІЖНАРОДНИМ ДОГОВОРАМ

1.1 Поняття і види міжнародних договорів кримінально-правового характеру

Поняття «міжнародне кримінальне право» наповнювалося конкретним змістом поступово [36, с. 63]. В. Грабар, аналізуючи праці російських юристів-міжнародників XVII – початку XX ст., прийшов до висновку, що міжнародне кримінальне право містить норми права, спрямовані на боротьбу зі злочинами, що посягають на блага всіх держав чи їх певну частину [64, с. 456]. З такого поняття міжнародного кримінального права випливало виокремлення норм матеріального права (вони стосувалися певних видів злочинів) та норм процесуального права (вони регулюють боротьбу з цими злочинами). З плином часу суттєво розширився предмет регулювання матеріальних норм. Якщо спершу в літературі зазначалося, що основними складами злочинів у міжнародному кримінальному праві вважались злочини проти миру та безпеки людства, а також воєнні злочини [42, с. 70–71], то згодом з'явилися нові категорії міжнародних злочинів, злочинів міжнародного характеру, змінилась структура суб'єктів міжнародних злочинів [255, с. 199].

Система міжнародного кримінального права, крім питань боротьби з міжнародними злочинами, охоплює співпрацю держав по боротьбі зі злочинами міжнародного характеру за загальнокримінальними злочинами. З питань співробітництва держав по боротьбі з міжнародними злочинами та злочинами міжнародного характеру прийнято чимало багатосторонніх конвенцій. Що стосується питань боротьби з загальнокримінальними злочинами, то держави, враховуючи взаємні інтереси, укладають регіональні конвенції та двосторонні договори кримінально-правового характеру. Основними джерелами міжнародного кримінального права стають міжнародні конвенції, двосторонні договори, а також міжнародні звичаї, принципи, прецеденти.

Таким чином, міжнародне кримінальне право можна визначити як сукупність принципів і норм права, які регулюють відносини співпраці держав з попередження та покарання за вчинені міжнародні злочини та злочини міжнародного характеру. Слід підкреслити, що міжнародне кримінальне право та міжнародне кримінальне законодавство співвідносяться між собою як частина і ціле. Міжнародне кримінальне законодавство включає багатосторонні та двосторонні договори кримінально-правового характеру, резолюції та рекомендації міжнародних органів та організацій. Поняття «міжнародне кримінальне право» ширше, оскільки, крім законодавства, включає ще й прецеденти, доктрину, міжнародні звичаї та принципи.

У цьому контексті необхідно розглянути суть поняття та характерні ознаки одного з джерел міжнародного кримінального права – міжнародного договору

кримінально-правового характеру. Такі договори, як свідчить історія, завжди були тісно пов'язані з розвитком міжнародних відносин, допомагали реалізувати не лише внутрішні, а й зовнішні функції різних держав. Міжнародний договір – найбільш поширена правова форма, яка опосередковує міжнародні відносини. Власне, за його допомогою повною мірою реалізується співпраця держав та закріплюються результати такої співпраці.

Визначення поняття «міжнародний договір» дається багатьма вченими [40, с. 22; 67, с. 171; 142, с. 1; 220, с. 12; 248, с. 100; 256, с. 5]. Д. Філд у проекті Кодексу міжнародного права зазначає, що міжнародний договір – це письмова угода між двома або більше націями для встановлення чи відміни акту, котрий створює, припиняє чи іншим чином змінює міжнародне право [301, с. 139, 152–154, 160–161]. За визначенням Л. Оппенгейма міжнародні договори – це угоди чи контракти між двома чи більше державами, які стосуються різних питань, що становлять інтерес для цих держав [221, с. 105]. Близькими за значенням ті визначення, котрі підкреслюють вольовий характер згоди міжнародного договору. Так, Ф. Мартенс юридичну суть договору бачив в тому, що це є «згода волі двох чи декількох держав», незалежно від того, «виражені вони в трактатах і конвенціях або в нотах чи деклараціях» [153, с. 188, 383].

Останнім часом все частіше даються визначення міжнародного договору як угоди не лише між державами, а й також між міжнародними організаціями або взагалі суб'єктами міжнародного права. Німецький юрист Ф. Бербер запропонував таке визначення міжнародного договору: «Це усвідомлене та добровільне об'єднання узгоджених волевиявлень принаймні двох суб'єктів міжнародного права, котре спрямоване на виникнення, зміну чи припинення правовідносин» [221, с. 107]. Однак, найповнішим визначенням поняття «міжнародний договір» можна вважати дане англійським юристом Дж.

Фіцморісом: «Договором є міжнародна угода, виражена в єдиному формальному акті (незалежно від назви, титулу чи позначення), який укладений між сторонами, двоє чи усі з яких є суб'єктами міжнародного права, котрі володіють міжнародною правосуб'єктністю та правоздатністю укладати міжнародні договори, метою яких є створювати права та обов'язки або встановлювати відносини, котрі регулюються міжнародним правом» [301, с. 223].

Таке ж визначення міжнародного договору з декотрими відмінностями міститься у ст. 1 Закону України «Про міжнародні договори України» від 2004 р.

Оскільки в науковій літературі наведено багато визначень загального поняття міжнародного договору, а поняття «міжнародний договір кримінально-правового характеру» обійдено увагою науковців, то враховуючи цю обставину, наважимося запропонувати такий варіант дефініції: «Міжнародним договором кримінально-правового характеру є міжнародна домовленість, виражена в єдиному формальному акті (незалежно від назви: угода, конвенція, пакт, протокол тощо), яка укладена між сторонами, двоє чи усі з яких є суб'єктами міжнародного права, котрі володіють міжнародною правосуб'єктністю та правоздатністю укладати міжнародні договори, метою якої є боротьба з певними злочинними діями та запобігання таким злочинним діям».

При цьому характерними рисами міжнародного договору кримінально-правового характеру як джерела національного законодавства є, по-перше

1. джерелом законодавства на території України такі договори стають лише після висловлення Верховною Радою України згоди на обов'язковість міжнародного договору, тобто через їх ратифікацію; по-друге,

2. такі договори мають насамперед координуючий характер, є взірцем, за яким «вивіряється» національне законодавство на предмет його відповідності міжнародним стандартам; їх метою є сприяння зближенню національних кримінальних законів у боротьбі зі злочинами міжнародного характеру та міжнародними злочинами, а головне завдання цих договорів – сформулювати найточнішу модель складу злочину, з врахуванням якої в національному законодавстві буде проведено імплементацію; по-третє,

3. ці договори є несамовиконуваними, зокрема через те, що їх норми містять оціночні поняття, відзначаються деяким рівнем абстрактності [200, с. 261]. Тобто норми цих договорів безпосередньо не призначені для кваліфікації діянь як злочинних; у зв'язку з цим їх дія забезпечується прийняттям національних юридичних актів; по-четверте,

4. жоден з таких договорів не торкається одного з найважливіших питань – видів і меж покарання, тобто неможливо практично притягнути особу до кримінальної відповідальності на підставі положень міжнародного договору.

Теоретично вважається, що для юридичної сили міжнародного договору не має значення його форма, бо вона не впливає на суть вираженої у договорі згоди суб'єктів міжнародного права. Якщо згода спрямована на створення міжнародно-правової норми, то такий міжнародний договір буде джерелом міжнародного права незалежно від того, укладено його усно чи письмово. Попри те, у ст. 2 згаданого Закону України зазначено, що міжнародним договором України, незалежно від його назви, визнається договір, який укладений саме у письмовій формі.

Не може впливати на юридичну силу міжнародного договору його назва: договір, угода, конвенція, пакт, протокол тощо. Так, у Статуті ООН (ст. 102) йдеться про договори та угоди, але жодного їх розмежування не проведено, тобто Статут ООН виходить з однакової міжнародно-правової сили міжнародних договорів, незалежно від їх найменування.

На юридичну силу міжнародного договору не може впливати і рід діяльності держав при його укладенні, оскільки вони виступають як повноправні суб'єкти міжнародного права в будь-якій сфері своєї діяльності. Всі укладені договори між державами мають публічний характер і є джерелами міжнародного права, якщо виражена в них згода спрямована на створення міжнародно-правових норм.

Віденська конвенція про право міжнародних договорів від 23 травня 1969 р . передбачає, що учасником будь-якого міжнародного договору визнається держава, котра дала свою згоду на обов'язковість договору для неї і для якої договір зберігає свою силу [303]. Якщо держава лише брала участь у переговорах з укладення міжнародного договору або ж навіть підписала його, однак цей договір не вступив в дію через будь-які причини (наприклад, не був

ратифікований) або вже втратив силу (був денонсований чи збіг строк дії), то така держава не вважатиметься учасником міжнародного договору. Таким чином, враховуючи положення згаданої Віденської конвенції, котра є обов'язковою для України, міжнародним договором України є такий договір, стосовно котрого Україна остаточно оформила свою участь, тобто виконала всі необхідні внутрішньодержавні процедури, вказані зазвичай у самому договорі, для надання йому юридичної сили на території держави-учасниці.

Слід також зазначити, що у Конституції України і Законі України «Про міжнародні договори України» йдеться про виконання міжнародних договорів України. В зв'язку з цим виникає питання: які ж міжнародні договори повинні вважатися міжнародними договорами України, що містять зобов'язання матеріального кримінального права?

Відповідно до положень тієї ж Віденської конвенції учасником договору визнається держава, яка дала згоду на обов'язковість для неї договору [304]. Таким чином, міжнародним договором України є договір, стосовно якого вона виконала необхідні внутрішньодержавні процедури, котрі зазвичай вказані в самому договорі, для надання йому юридичної сили на території держави-учасниці.

Законодавчий процес, здійснюваний в Україні шляхом імплементації норм міжнародного права у кримінальне законодавство України, є основним і необхідним напрямом національного механізму реалізації міжнародних зобов'язань України. Відповідно до ст. 9 Закону України «Про міжнародні договори України», міжнародний договір підлягає виконанню з моменту його вступу в силу для України [327]. Якщо це міжнародний договір, котрий містить міжнародні зобов'язання, що стосуються кримінально-правової сфери, то для його чинності потрібно видати закон про ратифікацію.

І оскільки розглядувана категорія міжнародних договорів потребує внесення змін до кримінального законодавства держави, а це відповідно до Конституції України є виключною прерогативою законодавчого органу України, то такі договори повинні мати статус не нижче міждержавних і укладатися відповідно від імені України.

Перелік міжнародних договорів кримінально-правового характеру наведено в Додатках, ці договори враховувалися або ж мали враховуватися при розробці статей чинного КК України. При складанні такого переліку договорів враховувалося те, що ці договори повинні бути лише міждержавними та ратифікованими. Це підтверджується також практикою укладення міжнародних договорів України в сфері боротьби зі злочинністю.

Для договорів України, котрі містять міжнародні зобов'язання кримінально-правового характеру, внутрішньодержавною процедурою вступу їх в силу є лише ратифікація. Це положення можна аргументувати так. Кримінальне законодавство України становить лише Кримінальний кодекс України. Всі інші нормативно-правові акти, котрі передбачають кримінальну відповідальність, підлягають включенню до цього Кодексу. Відповідно і норми міжнародних договорів України, котрі містять зобов'язання вжити необхідних заходів для визнання того чи іншого діяння кримінальнокараним, повинні бути включені до

Кримінального кодексу України. Щодо інших форм надання згоди України на обов'язковість для неї міжнародного договору (таких, як підписання, затвердження, прийняття договору чи приєднання до договору) то з аналізу змісту статей Закону України «Про міжнародні договори України» (ч. 1 ст. 12, п. а ч. 1 ст. 13) випливає, що всі ці форми надання згоди на обов'язковість міжнародного договору допускаються за певних умов. Проте, якщо міжнародний договір містить зобов'язання, які істотно впливають на права та обов'язки громадян держави, то у випадку приєднання до такого договору чи його затвердження Україна зобов'язана видати закон про ратифікацію. Саме тому міжнародні договори України, виконання яких вимагає зміни чинних чи прийняття нових законів, підлягають відповідно до ст. 9 Закону України «Про міжнародні договори України» ратифікації. Міжнародні договори України не є джерелами вітчизняного Кримінального закону доти, доки їх не ратифіковано і не внесено відповідних змін. Ще Д. Дурманов писав, що кримінально-правові норми, котрі є обов'язковими для всіх громадян та слідчо-прокурорських органів, містяться не в конвенціях, а в кримінальних законах. Текст конвенції може в деяких випадках допомогти з'ясувати зміст відповідної статті кримінального закону [130, с. 160–161]. Є. Усенко вважає, що міжнародно-правова норма не може мати сили у сфері внутрішньодержавного регулювання без її трансформації в норму внутрішньодержавного права через видання того чи іншого внутрішньодержавного акту або інкорпорації її у внутрішнє право іншим способом [251, с. 68].

Кожен з існуючих міжнародних договорів є явищем індивідуальним, а також результатом компромісу різних держав, намаганням узгодити їх спільну політику у сфері боротьби з певним видом злочинів. Міжнародний договір, як правило, містить норми, що стосуються не тільки зобов'язань держав-учасниць здійснювати боротьбу з суспільно небезпечними діяннями, визначеними цим міжнародним договором, а й питань співробітництва держав із забезпечення реалізації положень такого договору на практиці. Тут виникає ще одна проблема, які міжнародні договори визнаються самовиконуваними. Багато науковців схиляється до думки, що самовиконуваними є ті міжнародні договори, які не потребують видання внутрішнього закону для їх реалізації [128, с. 157]. Таке положення закріплене у ч. 3 ст. 5 Федерального Закону Російської Федерації «Про міжнародні договори Російської Федерації» [389]. На жаль, у відповідному Законі України немає вказівки про те, які ж саме договори вважати самовиконуваними, тому можемо погодитися з думкою І. Лукашука та В. Толстика, що несамовиконуваність норми міжнародного права повинна бути зафіксована в самій нормі або ж чітко впливати з такої норми [226, с. 72].

Проаналізувавши понад 70 міжнародних договорів, метою яких є запобігання та боротьба зі злочинністю, ми з'ясували, що практично всі ці договори не є самовиконуваними. У 90% таких договорів (незалежно від того, яким органом вони прийняті та яка їх назва), є вказівка на те, що кожна держава-учасниця вживає таких заходів, які можуть виявитися необхідними: а) для визнання кримінальними злочинами відповідно до її національного законодавства діянь, зазначених у відповідному міжнародному договорі; б) для

встановлення за ці злочини відповідних покарань з урахуванням тяжкості цих злочинів. Тобто, для того, щоб визнати рекомендовані діяння злочинними слід внести зміни до вже чинного кримінального законодавства, а також призначити в національному законі вид та міру покарання за відповідні злочини, оскільки жоден з проаналізованих міжнародних актів не вказує на можливі види покарання. Це є виключна прерогатива кожної держави. Виняток становлять лише ряд міжнародних конвенцій, які відносяться до гуманітарного права (конвенції, присвячені дотриманню звичаїв та засобів ведення війни) та Міжнародна конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього. Ці конвенції є самовиконуваними, при чому повинні виконуватись навіть тими державами, які не є їх учасниками. Однак, ми вважаємо, що навіть якщо у договорі зазначено, що він самовиконуваний, однаково повинен бути імплементований у внутрішнє законодавство, оскільки притягнути до кримінальної відповідальності лише на підставі міжнародного договору видається неможливим. Кримінальне законодавство України визнає злочинними всі діяння, перелічені цими міжнародними актами, тому питання їх самовиконуваності автоматично відпадає .

На сьогодні центральною ланкою міжнародно-правового механізму співробітництва держав по боротьбі зі злочинністю є міжнародні договори, котрі регламентують зобов'язання держав запобігати злочинам та карати за них. Першим критерієм, за яким можна класифікувати такі договори, є обсяг правового регулювання відносин. За цим критерієм міжнародні договори можна поділити на такі, що повністю присвячені співробітництву по боротьбі зі злочинами, та такі, що спрямовані на регулювання інших суспільних відносин і лише в частині регламентують таке співробітництво [93, с. 39].

При з'ясуванні, чи присвячено договір питанням кримінально-правового характеру, доцільно звернути увагу на текстуальне формулювання самих договорів . Наприклад, у Міжнародній конвенції про запобігання злочину апартеїду та покарання за нього від 10 грудня 1985 р. (ст. 1) зазначено: «Держави-учасниці цієї Конвенції проголошують, що апартеїд є злочином проти людства ... та є тим злочином, котрий порушує принципи міжнародного права, зокрема цілі та принципи Статуту Організації Об'єднаних Націй і створює серйозну загрозу для міжнародного миру та безпеки. Держави-учасниці цієї Конвенції *визнають злочинними* організації, установи та окремих осіб, що вчиняють злочини апартеїду» [383] (виділено нами. – О.Б.). З такого формулювання прослідковується зобов'язання визнати злочином ті діяння, що входять до поняття «апартеїд».

Аналогічні положення закріплені у більшості міжнародних договорів по боротьбі зі злочинністю. Наприклад, у Єдиній конвенції про наркотичні засоби від 30 березня 1961 р. вказано: «Сторони ... визнаючи, що наркоманія є серйозним злом для окремих осіб і носить соціальну і економічну небезпеку для людства.... зобов'язуються *криміналізувати* наступні дії...» [310] (виділено нами. – О.Б.).

У Конвенції про запобігання та покарання за злочини проти осіб, котрі користуються міжнародним захистом від 14 грудня 1973 р. зазначено: «Держави-учасниці цієї Конвенції ... вважаючи, що злочини проти дипломатичних агентів та інших осіб, що користуються міжнародним захистом, загрожуючи безпеці цих осіб

, створюють серйозну загрозу для існування нормальних міжнародних відносин між державами. Тому Сторони зобов'язуються *криміналізувати:...*» [348] (виділено нами. – *О.Б.*).

У Конвенції про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки цивільної авіації від 23 вересня 1971 р. констатовано: «Держави-учасниці цієї Конвенції, вважаючи, що незаконні акти, спрямовані проти безпеки цивільної авіації, загрожують безпеці осіб та їх майну, серйозно порушують повітряне сполучення і підривають віру народів світу в безпеку цивільної авіації, зобов'язуються *визнати злочином наступне:...*» [343] (виділено нами. – *О.Б.*).

Конвенція про боротьбу з актами ядерного тероризму від 14 вересня 2005 р. визнаючи, що «терористичні злочини та злочини, викладені в цій Конвенції, незалежно від того, хто їх учинив, за жодних обставин є невинуватими міркуваннями політичного, філософського, ідеологічного, расового, етнічного, релігійного або іншого подібного характеру, а також пам'ятаючи зобов'язання всіх Сторін запобігати таким злочинам та, якщо їх учинено, здійснювати переслідування й забезпечувати покарання винних, беручи до уваги тяжкий характер таких злочинів», зобов'язує держави-учасниці цієї Конвенції визнати *злочинними* наступні діяння... [386] (виділено нами. – *О.Б.*).

З договорів, що спрямовані на регулювання інших суспільних відносин і лише в частині регламентують співробітництво по боротьбі зі злочинністю, слід назвати: Паризьку конвенцію про охорону промислової власності від 20 березня 1883 р. [394], Конвенцію ООН про континентальний шельф від 29 квітня 1958 р. [338], Конвенцію про відкрите море від 29 квітня 1958 р. [337], Міжнародну конвенцію про охорону нових сортів рослин від 2 грудня 1961 р. [379], Всесвітню (Женевську) конвенцію про авторське право від 24 липня 1971 р. [307] тощо. Хоч ці міжнародні договори були прийняті для регулювання інших суспільних відносин, проте містять також положення, якими зобов'язують держави-учасниці визнати злочинними певне коло діянь або засобами кримінального законодавства поставити під охорону певний важливий об'єкт. Наприклад, у Конвенції про відкрите море йдеться про кодифікацію положень міжнародного права, які стосуються відкритого моря, але також містяться (ст.ст. 14–23) визначення поняття піратства та зобов'язання держав-учасниць цієї конвенції визнати у національному законодавстві дії, що охоплюються цим поняттям, злочинними.

Ще одним критерієм класифікації міжнародних договорів кримінально-правового характеру є предмет правового регулювання. Відповідно до цього критерію всі міжнародні договори можна поділити на ті, котрі містять зобов'язання у сфері матеріального кримінального права (зазвичай, це багатосторонні конвенції та протоколи до них) та договори, котрі регламентують порядок

За кількістю учасників можна виокремити багатосторонні та двосторонні договори кримінально-правового характеру. Багатосторонні договори зазвичай присвячено регламентації відповідальності за певний злочин чи сукупність злочинів. Двосторонні договори регулюють в основному питання процесуального характеру (про надання правової допомоги у сфері кримінального переслідування, про видачу, про виконання покарання тощо).

За колом питань, які регулюють міжнародні договори, можна виділити міжнародні договори, присвячені вдосконаленню положень Загальної частини вітчизняного Кримінального закону¹, та договори, присвячені вдосконаленню положень Особливої частини вітчизняного Кримінального закону².

За елементами складу злочину можна виділити три основні групи елементів складу злочину, на котрі впливають міжнародні договори кримінально-правового характеру: 1) міжнародні договори, котрі зобов'язують захистити певні суспільні відносини (предмет, потерпілого) за допомогою кримінально-правових засобів; 2) міжнародні договори, котрі зобов'язують поставити під охорону кримінального закону елементи, що стосуються об'єктивної сторони складу злочину; 3) міжнародні договори, котрі визначають ознаки суб'єкта та суб'єктивної сторони складу злочину; 4) міжнародні договори, що визначають

вид та межі покарання.

На підставі договорів кримінально-правового характеру держави-учасниці зобов'язалися визнавати злочинними діяння, відповідні ознаки яких передбачені в них. Одним з таких елементів, як відомо, є об'єкт складу злочину. Склад

Європейська конвенція про видачу правопорушників від 13 грудня 1957 року; Європейська конвенція про нагляд за умовно засудженими або умовно звільненими правопорушниками від 30 листопада 1964 р.; Конвенція про незастосування строку давності до воєнних злочинів і злочинів проти людства від 26 листопада 1968 р.; Європейська конвенція про міжнародну дійсність кримінальних вироків від 28 травня 1970 р.; Конвенція про передачу осіб, які страждають психічними розладами, для проведення примусового лікування від 28 березня 1997р. тощо.

Міжнародна конвенція про боротьбу з підробкою грошових знаків від 20 квітня 1929 р.; Конвенція про боротьбу з торгівлею людьми та експлуатацією проституції третіми особами від 2 грудня 1949 р.; Єдина конвенція про наркотичні засоби від 30 березня 1961 р.; Конвенція про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки цивільної авіації від 23 вересня 1971 р.; Конвенція про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом від 8 листопада 1990 р. тощо.

злочину, описаний у кримінальному законі, не завжди безпосередньо містить вказівку, котра характеризує об'єкт даного складу злочину [131, с. 115]. Аналогічно можна оцінити і відповідні норми міжнародних договорів. Тому при аналізі впливу міжнародних договорів на визначення об'єкта складу злочину виникає необхідність використовувати положення, що опосередковано вказують на об'єкт міжнародно-правової охорони.

Вплив міжнародних договорів кримінально-правового характеру на такий елемент складу злочину визначається, перш за все, тим, що такі акти укладаються з метою запобігання та припинення злочинів, котрі мають міжнародну суспільну небезпеку. Відповідно до п. 3 ст. 3 Гаазької конвенції про забезпечення безпеки цивільної авіації, що застосовується в тому випадку, коли місце злету та місце фактичної посадки повітряного судна, на борту якого вчинено злочин, перебуває за межами території держави реєстрації такого повітряного судна. Слід мати на увазі, що ст. 7 цієї Конвенції встановлює зобов'язання держави або видати підозрюваного, або розпочати кримінальне переслідування відповідними компетентними органами. У будь-якому випадку такі діяння повинні бути визнані злочинними у національному кримінальному законодавстві. Подібні положення знаходимо у п. 2, 3 ст. 4 Монреальської конвенції про забезпечення заходів безпеки на борту повітряного судна. З цього випливає очевидність зобов'язання держави встановити кримінальну відповідальність за посягання на безпеку повітряних суден, зареєстрованих в іноземній державі, а це значить, що при тлумаченні терміну «повітряне судно» слід враховувати положення міжнародних договорів.

На розширення кола об'єктів охорони національного кримінального права вплинули також Міжнародна конвенція для об'єднання декотрих правил стосовно зіткнення суден від 15 березня 1960 р. та Міжнародна конвенція для об'єднання декотрих правил стосовно надання допомоги та порятунку на морі від 23 вересня 1910 р., положення яких відображено у ст.ст. 284, 285 КК України. У випадках, визначених цими статтями, винні особи притягаються до кримінальної відповідальності і тоді, коли українське судно зазнає зіткнення з іноземним судном у відкритому морі. Аналогічне значення має також Конвенція про відкрите море від 29 квітня 1958 р., де у ст. 15 встановлено відповідальність за піратство, вчинене у відкритому морі чи іншому місці поза межами юрисдикції будь-якої держави.

Також тепер діє ряд міжнародних актів, укладених з метою запобігання забруднення морського середовища. Відповідно до ст.ст. 1, 2, 4 та п. 2 ст. 7 Конвенції про запобігання забруднення моря викидами відходів та інших матеріалів від 2 листопада 1973 р. держави-учасниці зобов'язались попереджати про викиди в море відходів та інших матеріалів, котрі можуть становити небезпеку для здоров'я людей, завдати шкоду живим ресурсам і життю у морі, забороняти такі викиди та карати винних. У ст. 243 КК України передбачено відповідальність за забруднення моря лише у межах внутрішніх морських чи територіальних вод, або у межах виключної (морської) економічної зони України, хоча у п. 3 ст. 3 згаданої Конвенції визначено, що об'єктом кримінально-правової охорони є море, тобто всі морські води, в тому числі і відкрите море, оскільки при

забрудненні відкритого моря шкода наноситься багатьом державам.

Про вплив міжнародних договорів кримінально-правового характеру на розширення об'єктів охорони національного кримінального права свідчить також ряд договірних положень, котрі регламентують юрисдикційні відносини держав-учасниць. Це проявляється в міжнародно-правових зобов'язаннях держав-учасниць притягати до відповідальності своїх громадян, котрі вчинили діяння, вказані в міжнародних актах (п.в п. 1 ст. 3 Конвенції про злочини проти осіб, що користуються міжнародним захистом від 14 грудня 1973 р., п.д п. 1 ст. 8 Конвенції про фізичний захист ядерного матеріалу від 26 жовтня 1979 р., п. д ст. 5 Міжнародної конвенції про боротьбу з захопленням заручників від 17 грудня 1979 р.). Очевидно, що коли такі злочини вчиняються лише проти інтересів держави, громадянином якої є злочинець, то злочин належить до внутрішньої компетенції такої держави і укладення міжнародних договорів з таких питань недоцільне.

Міжнародні договори, котрі фіксують предмети складів злочинів, також впливають на визначення відповідних ознак складу злочину і в національному кримінальному праві. Так, у ряді міжнародних договорів передбачено, що предметом певних складів злочинів у національному кримінальному праві повинні вважатися матеріальні об'єкти, що належать іноземній державі. Відповідно до ст. 5 Міжнародної конвенції по боротьбі з підробленням грошових знаків від 20 квітня 1929 р. злочини, передбачені нею, повинні каратися незалежно від того, чи вони вчинені стосовно національних грошових знаків чи іноземних грошових знаків.

В декотрих договорах зазначено конкретний перелік предметів, діяння з приводу яких повинні визнаватися злочинними. Так, відповідно до п. «к» ст. 1 Єдиної конвенції про наркотичні засоби від 30 березня 1961 р. такими засобами є будь-яка речовина, природна чи синтетична, наведена у списку I чи II. Відповідно до п. «е» ст. 1 Конвенції про психотропні речовини від 21 лютого 1972 р. такою речовиною є будь-яка речовина, включена у списки I, II, III чи IV, котрі додаються до цієї Конвенції. Інколи в міжнародних договорах наводиться визначення предмету злочину (ст. 1 Міжнародної конвенції про охорону підводних кабелів, ст. 2 Міжнародної конвенції по боротьбі з підробленням грошових знаків, п. «а» ст. 1 Конвенції про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту).

Щодо вказівки на потерпілого як ознаку об'єкта складу злочину, то в п. 1 ст. 1 Конвенції про злочини проти осіб, що користуються міжнародним захистом, вказано коло осіб, котрі користуються міжнародним захистом. У ст. 13 Женевської конвенції про поліпшення долі поранених і хворих в діючих арміях, ст. 13 Женевської конвенції про поліпшення долі поранених, хворих та осіб, що є потерпілими від корабельної аварії, зі складу збройних сил на морі, ст. 4 Женевської конвенції про поводження з військовополоненими також визначені категорії осіб, котрі користуються захистом при збройному конфлікті.

Наступною групою аналізованих договорів є міжнародні договори, котрі зобов'язують держави-учасниці визнати злочинними діяння, включивши до них

ознаки, що відносяться до об'єктивної сторони складу злочину. Здебільшого у відповідних міжнародно-правових актах встановлюється перелік діянь, котрі держави зобов'язалися вважати злочинними (ст. 1 Міжнародної конвенції про припинення обігу порнографічних предметів і торгівлі ними від 12 вересня 1923 р., ст. 3 Міжнародної конвенції про боротьбу з підробленням грошових знаків, п. 1 ст. 36 Єдиної конвенції про наркотичні засоби, ст. 47 Всесвітньої поштової конвенції від 5 жовтня 2004 р., ст. II, III Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього від 9 грудня 1948 р. та інші).

Особливу увагу слід звернути на ті договори, в яких нема спеціальних норм, що встановлюють перелік кримінально-караних діянь. Так, відповідно до п. 1 ст. 22 Конвенції про психотропні речовини кожна держава розглядає як каране будь-яке діяння, котре суперечить будь-якому закону чи постанові, що приймаються на виконання цієї Конвенції. У більшості міжнародних договорів, котрі визначають перелік злочинних діянь, не вказано, у чому полягають такі діяння. Наприклад, у п. 1 ст. 36 Єдиної конвенції про наркотичні засоби вжито терміни «виробництво», «виготовлення» та «приготування» наркотичних засобів. Значення перших двох термінів визначено пунктами «о» та «ф» ст. 1 Конвенції. При цьому під виготовленням розуміють всі процеси, за винятком виробництва, наркотичних засобів. У зв'язку з цим дуже важко встановити, що учасники Конвенції вкладали в зміст «приготування» наркотичних засобів. Мабуть, вітчизняний законодавець протрактував «виготовлення» і «приготування» як синоніми і тому визнав злочинними лише «виробництво» і «виготовлення» наркотичних засобів (ст.ст. 307, 309 КК України).

Інколи в міжнародно-правових актах містяться спеціальні положення, враховуючи які визначають час вчинення злочину. Наприклад, відповідно до Гаазької конвенції від 16 грудня 1970 р. [342] від та Монреальської конвенції від 23 вересня 1971 р. [343] названі в них діяння повинні кваліфікуватись як злочини, якщо вони вчинені під час перебування судна в польоті. В обох Конвенціях передбачено, що повітряне судно вважається таким, що перебуває у польоті з моменту закриття всіх його зовнішніх дверей після завантаження до моменту відкриття будь-яких дверей для розвантаження. У випадку вимушеної посадки вважається, що політ відбувається доти, доки компетентні органи влади не візьмуть відповідальність на себе за повітряне судно, осіб та майно, що є на борту (ст. 3 Гаазької конвенції, ст. 2 Монреальської конвенції).

Коли йдеться про суб'єкт складу злочину, то більша частина міжнародних договорів не торкається кримінально-правової характеристики суб'єктів вказаних в них злочинів. У декотрих актах містяться лише окремі положення з цього приводу. Наприклад, ст. IV Конвенції про попередження злочину геноциду і покарання за нього від 9 грудня 1948 р. [334] вказує на осіб, котрі вчинили геноцид або будь-які інші з перерахованих у ст. III цієї Конвенції злочини. Відповідно до Женевських конвенцій про захист жертв війни від 12 серпня 1949 р. [318] суб'єктами ряду вказаних у них злочинів є військовослужбовці.

У деяких міжнародних актах передбачається, що названі в них злочини можуть вчинятися лише спеціальним суб'єктом. Так, у ст. 8 Міжнародної конвенції для об'єднання декотрих правил стосовно зіткнення суден від

15 березня 1960 р. [378] і в ст. II Міжнародної конвенції для об'єднання декотрих правил стосовно надання допомоги і порятунку на морі від 23 вересня 1910 р. [374] зазначено, що таким суб'єктом є капітан судна.

Більшість міжнародних договорів кримінально-правового характеру, як правило, зобов'язують встановити покарання за умисні злочини. Здебільшого в них прямо вказується про умисне, заздалегідь обдумане вчинення злочинів (п. 1 ст. 22 Конвенції про психотропні речовини, п. I ст. 36 Єдиної конвенції про наркотичні засоби, п. I ст. 2 Конвенції про злочини проти осіб, що користуються міжнародним захистом, п. I ст. 1 Монреальської конвенції, п. 1 ст. 7 Конвенції про захист ядерного матеріалу, Женевські конвенції про захист жертв війни).

Про мету та цілі злочину зазначено у ст. 2 Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього, ст. 2 Міжнародної конвенції про запобігання злочину апартеїду та покарання за нього. У декотрих міжнародно-правових актах хоч і немає вказівки на форму вини, але очевидно маються на увазі умисні злочини. Безперечно, захоплення повітряного судна і здійснення контролю на ним «шляхом насильства чи погрози застосування насильства, чи шляхом інших форм залякування», передбачене у Гаазькій конвенції, може бути вчинене лише умисно. Аналогічний висновок можна зробити і стосовно Міжнародної конвенції для об'єднання декотрих правил стосовно надання допомоги і порятунку на морі, тому що саме капітан судна повинен вчинити саме ті дії, які вказані в Конвенції. Відповідно до ст. 2 Міжнародної конвенції про охорону підводних телеграфних кабелів від 25 квітня 1928 р. [375] злочинним вважається розрив чи пошкодження підводного кабелю, «вчинені умисно чи з злочинної недбалості», тобто тут вже йдеться про встановлення кримінальної відповідальності за відповідні діяння, вчинені умисно або через необережність.

Міжнародні договори кримінально-правового характеру містять також положення, що стосуються покарання винних осіб. У них передбачено, що держави-учасниці зобов'язуються застосовувати стосовно вказаних у таких договорах злочинів «відповідні покарання з врахуванням їх тяжкого характеру»³, покарання «з врахуванням серйозності цих правопорушень», «сувору міру покарання»⁴. Іншими словами, договірні норми зобов'язують встановити за відповідний злочин покарання, котре матиме більший ступінь тяжкості. До того ж у деяких міжнародних договорах названі конкретні види покарання: в Міжнародній конвенції про охорону підводних телеграфних кабелів – «особистий арешт» або «грошовий штраф», або одночасно обидва покарання; в Єдиній конвенції про наркотичні засоби, Конвенції про психотропні речовини – тюремне ув'язнення або інші способи позбавлення волі. Відповідно до п. 3 ст. 22 Конвенції про психотропні речовини «будь-яка психотропна речовина чи інша речовина, а також будь-яке обладнання, що використовувалося або було призначене для використання будь-якого з правопорушень, що вказані в п. 1 і 2 цієї статті, підлягають *конфіскації*» (виділено нами. – О.Б.).

П. 2 ст. 2 Конвенції проти осіб, котрі користуються міжнародним захистом від 14 грудня 1973 р.; ст. 2 Міжнародної конвенції по боротьбі із захопленням заручників від 17 грудня 1979 р.

П. 2 ст. 7 Конвенції про фізичний захист ядерного матеріалу від 26 жовтня 1979 р.

Міжнародними договорами можуть встановлюватися положення, що впливають, в певних випадках, на реалізацію видів покарання, що передбачені кримінальним законом. Наприклад, відповідно до ст. 2 Міжнародної конвенції по боротьбі з підробкою грошових знаків підроблені грошові кошти, а також засоби та інші предмети, пристосовані для виготовлення підроблених грошових знаків чи внесення змін до справжніх грошових знаків, повинні передаватись на вимогу або уряду або емісійного банку. У ст. 199 КК України, яка передбачає кримінальну відповідальність за підроблення грошей, державних цінних паперів та паперів державної лотереї, теж передбачено конфіскацію майна як додаткове покарання. Спеціальна конфіскація майна (предмети злочину, знаряддя вчинення злочину, кошти, здобуті злочинним шляхом) полягає в безоплатній передачі у *власність держави* всього чи частини майна, вилученого у обвинуваченого, підсудного чи засудженого, а тому, виходячи з положень Міжнародної конвенції по боротьбі з підробкою грошових знаків, конфіскація майна на користь емісійного банку не може мати місця.

Також можна визначити два види норм матеріального кримінального права, що містяться у міжнародних договорах кримінально-правового характеру: а) норми, що стосуються злочинності і караності діянь, передбачених цим договором; б) норми, що визначають кримінально-правову юрисдикцію держав-учасниць щодо цих злочинів.

Коли йдеться про кримінально-правову юрисдикцію держав-учасниць щодо злочинів, визначених у міжнародних договорах, то можна помітити між ними значну відмінність. Тому слушним видається запропонований О. Бойцовим та Б. Волженкіним поділ усіх міжнародних договорів кримінально-правового характеру на три групи:

1. Міжнародні договори, що не містять юрисдикційних положень.
2. Міжнародні договори, що містять норми кримінально-правової юрисдикції, але не передбачають здійснення її державою, за межами якої вчинено злочин іноземним громадянином.

3. Міжнародні договори, що передбачають встановлення кримінально-правової юрисдикції державою-учасником над іноземними громадянами, що вчинили зазначені у цих актах діяння за межами держави. При цьому у цих договорах закріплено різні варіанти здійснення кримінально-правової юрисдикції [27, с. 27–31].

На завершення розгляду основних видів міжнародних договорів кримінально-правового характеру, слід зробити певні узагальнення:

По-перше, при розробці всіх міжнародних договорів кримінально-правового характеру делегатам від держав-учасниць конференцій доцільно узгоджувати перелік злочинних діянь з врахуванням всіх необхідних ознак складів злочинів та застосовувати загальноповживану термінологію. Це сприятиме, перш за все, уніфікованому застосуванню кримінально-правових засобів по боротьбі з такого роду злочинами і дозволить певною мірою уникнути труднощів при співробітництві по боротьбі зі злочинністю. Наприклад, при видачі злочинців, котра передбачена в абсолютній більшості договорів, необхідно, щоб діяння, за вчинення якого вимагається видача, вважалось

злочинним як за законодавством держави, котра клопоче про видачу, так і за законодавством тієї держави, котрій таке клопотання про видачу адресоване.

По-друге, при розробці договорів кримінально-правового характеру також доцільно узгоджувати приблизний характер покарання за такого роду злочини, оскільки ефективність боротьби зі злочинністю за посередництвом кримінально-правових норм залежить не лише від визнання того чи іншого діяння злочинним, а й від міри відповідальності.

Міжнародні договори відіграють важливу роль в процесі тлумачення та застосування КК України. Міжнародні договори впливають на національне кримінальне прямо за двома напрямками: визначають зобов'язання з приводу встановлення конкретних ознак складу злочину або визначають та рекомендують призначати за певний злочин відповідне покарання. Звичайно, що за своїм обсягом міжнародно-правова сфера боротьби зі злочинністю є значно вужчою, ніж національна кримінально-правова. Подібна оцінка ролі міжнародних договорів майже нічим не відрізняється від ролі наукових доктрин. А що ж стосується ставлення органів держави до міжнародних договорів кримінально-правового характеру, то вони повинні суворо дотримуватись міжнародно-правових норм, особливо в тих випадках, коли на ці норми є прямі або опосередковані відсилки. Слід погодитись з тим, що сам по собі міжнародний договір виражає лише згоду держави встановити кримінальну відповідальність за певні діяння, після цього слід змінити або створити нову кримінально-правову норму. Однак зміст договорів становлять матеріальні правові норми, котрі формулюють якщо не весь склад злочину, то окремі його частини і можуть бути своєрідним еталоном для національного законодавства та включають приписи, котрі орієнтовані на спільне їх застосування з відповідними нормами внутрішньодержавних кримінальних законів шляхом їх тлумачення.

1.2 Стан наукової розробки проблеми відповідності законодавства про кримінальну відповідальність міжнародним договорам кримінально-правового характеру

У вітчизняній кримінально-правовій літературі проблемі відповідності кримінального законодавства України міжнародним договорам кримінально-правового характеру поки що не приділено належної уваги. Здебільшого питання імплементації положень міжнародних договорів у вітчизняний Закон про кримінальну відповідальність висвітлюються у працях М. Акімова [2], О. Бандурки [14], Г. Єпура [83, 84], С. Лихової [141], В. Навроцького [166, 167, 168], В. Попович [194], Ю. Римаренка [204], О. Романюк [205], М. Хавронюка [260–267], С. Яценка [290] та інших. Н. Зелінська, Т. Качка та І. Фісенко частково торкаються проблеми приведення у відповідність внутрішнього кримінального законодавства України з міжнародними актами кримінально-правового характеру у своїх монографіях [90; 103; 255]. Лише М. Хавронюк у монографічному дослідженні, присвяченому аналізу міжнародних конвенцій Ради Європи та ООН кримінально-правового характеру, дає аналіз тих положень, котрі Україна як член Ради Європи та ООН зобов'язалася виконати і тим самим привести своє внутрішнє законодавство у відповідність з вимогами міжнародних

актів [262].

За час незалежності України питання узгодження вітчизняного кримінального законодавства з міжнародними актами були розглянуті у кількох дисертаційних дослідженнях. Так, дисертація Г. Єпура присвячена загальним напрямкам узгодження кримінального законодавства України з нормами європейських співтовариств у сфері боротьби зі злочинністю без аналізу відповідності статей Загальної чи Особливої частини КК України чинним міжнародним актам [84]. У дисертації І. Цись розглядалися питання імплементації норм міжнародного права у національне кримінальне законодавство України [276]. С. Кучевська досліджувала теоретичні і методологічні засади проведення гармонізації законодавства України про кримінальну відповідальність та Статуту Міжнародного кримінального суду [134]. В. Попович досліджувала шляхи імплементації норм міжнародного гуманітарного права у кримінальне законодавство України [195]. Слід підкреслити, що науковці Російської Федерації впродовж останніх десяти років все більше проявляють інтерес до проблем узгодження кримінально-правових норм з нормами міжнародних актів кримінально-правового характеру. Свідчення цього – значна кількість дисертацій, присвячених проблемам імплементації до КК Російської Федерації положень міжнародних конвенцій по боротьбі з конкретними видами злочинів та злочинністю загалом. Їх авторами є В.

Вартанян [43], С. Громов [68], Р. Джінджолія [74], Н. Єгорова [80], Є. Жуков [88], І. Журавльов [88], А. Князькіна [109], Т. Орлов [184], В. Степаненко [216], А. Чудінов [279], О. Якимов [289]. Деякі дисертації присвячено окремим аспектам узгодження кримінального законодавства з чинними міжнародними актами. Зокрема, питання кримінальної відповідальності юридичних осіб було предметом наукового дослідження І. Сітковського [209], а І. Соломоненко вивчав питання виконання злочинного наказу та відповідні положення міжнародних конвенцій [213], О. Моїсєєв розглядав питання кримінально-правової юрисдикції України стосовно злочинів, вчинених за її межами [162].

Важливо підкреслити, що ніхто з названих науковців не заперечує необхідності приведення вітчизняного кримінального законодавства у відповідність з міжнародними актами, а також доцільність врахування положень та характеру таких договорів при розробці проектів змін до Кримінального кодексу. Водночас ними порушено значну кількість питань, які є дискусійними або ж мало дослідженими.

Відсутність визначення поняття «міжнародні договори кримінально-правового характеру», їх класифікації, наявність колізій між міжнародними актами та актами національного кримінального законодавства, пошук способів їх вирішення – усе це дає підставу вважати, що на сьогодні нема якогось визначеного підходу до з'ясування змісту поняття узгодження норм міжнародних договорів з нормами вітчизняного законодавства. Здебільшого науковці пропонують різноманітні дефініції поняття «узгодження», вживаючи терміни «імплементація», «гармонізація», «уніфікація», «трансформація» [128, с. 139; 146, с. 424–426; 147, с. 138–139]. Дехто намагається визначити можливі способи узгодження [77, с. 12–23; 247, с. 541–543; 125, с. 135; 282, с. 9]. Одним із

суттєвих недоліків є те, що в Україні не вироблено сталого підходу до найменування процесу узгодження національного і міжнародного права. Це зрештою породжує чимало непорозумінь, адже, як відомо, правильний вибір методології і використання тих чи інших прийомів визначення поняття є запорукою повноти і точності з'ясування самого поняття, яке досліджується.

Враховуючи особливості національної кримінально-правової системи, в Україні, на жаль, не розроблено єдиного механізму реалізації в кримінальному законі міжнародно-правових зобов'язань. На законодавчому рівні реалізація міжнародних зобов'язань здійснюється шляхом імплементації. Знову ж таки єдиного визначення поняття «імплементація» у вітчизняній юридичній науці немає.

Найбільш складною проблемою в процесі імплементації у вітчизняне кримінальне законодавство норм міжнародного права є визначення обсягу імплементації при ратифікації міжнародного договору кримінально-правового характеру. Іншими словами, йдеться про ті міжнародні норми, що ратифікуються і після цього вступають в силу, а також про ті, що не ратифікуються і чому. Важливість такого інституту як ратифікація обумовлена не лише юридичними, а й політичними наслідками [6, с. 90].

Дискусійним також є питання про співвідношення норм міжнародного кримінального законодавства та норм вітчизняного кримінального законодавства, про роль міжнародно-правових норм. Важливим є також необхідність з'ясування, чи можуть ці норми визнаватися джерелом національного кримінального законодавства та чи можуть застосовуватися безпосередньо. З цього приводу в теорії кримінального права існує принаймні три позиції: 1) про пріоритет міжнародних кримінально-правових договорів [57, с. 39; 100, с. 30; 119, с. 62; 145, с. 6]; 2) про неможливість примату норм міжнародного кримінального законодавства над внутрішнім [104, с. 61; 150, с. 225–227]; 3) про можливість застосування положень міжнародних договорів в частині визначення злочинності та караності діянь або пом'якшення відповідальності [67, с. 173; 94, с. 78]. З. Незамова вважає, що закріплене в Конституції РФ загальне правило про пріоритет норм міжнародного права над нормами національного законодавства не стосується кримінального права [176, с. 23].

Науковці також вказують на існуючі суперечності стосовно питання про обов'язковість міжнародних договорів, укладених УРСР чи СРСР, у незалежній Україні. З цього приводу вже десятиліття ведеться багато дискусій, і, слід визнати, що ці суперечки небезпідставні. В Україні немає єдиної позиції щодо договорів, укладених від імені СРСР чи які підписані від імені УРСР [171, с. 401].

Принаймні є два підходи до вирішення цієї проблеми. Один з них передбачає, що, враховуючи положення Віденської конвенції про право міжнародних договорів та Закону України «Про правонаступництво України» від 12 вересня 1991 р. (ст. 7), Україна проголосила себе «правонаступницею прав і обов'язків за міжнародними договорами Радянського Союзу, що не суперечать Конституції України та інтересам республіки» [297]. Прихильники другого підходу аргументують, що, очевидно, Закон про правонаступництво має розглядатись лише як намір молодшої Української держави визначити юридичні

наслідки фактичного правонаступництва у суворій відповідності із загальновизнаними принципами і нормами міжнародного права у цій сфері.

У вирішенні питання про кримінально-правову юрисдикцію держав-учасниць щодо злочинів, визначених у міжнародних договорах, науковці дотримуються позицій, між якими є значна відмінність [24, с. 16; 50, с. 54; 121, с. 63–63]. У вітчизняній науці кримінального права положення про поширення кримінально-правової юрисдикції держави на іноземних громадян та осіб без громадянства, що вчинили злочини за її межами, отримало назву універсального або космополітичного принципу кримінально-правової юрисдикції. В.

Степаненко вважає, що в цьому випадку йдеться не про «універсальний принцип» кримінально-правової юрисдикції держави, а про кримінально-правову юрисдикцію відповідно до міжнародного права [216, с. 13]. О. Моїсеєв пропонує назвати відповідний принцип кримінально-правової юрисдикції України «принципом міжнародних договорів» [162, с. 154].

У цьому ж контексті актуалізується питання, що стосується того, які ж злочини визнавати предикатними, тобто тими, які передували легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. Науковці пропонують різні варіанти вирішення цього питання [184, с. 104–105; 227, с. 152, 154; 289, с. 125, 152].

Також триває дискусія навколо визначення поняття «тероризм», відзначаючи важливість визначення загальноприйнятого такого поняття, науковці сходяться на думці, що уніфікація норм у законодавстві різних держав про відповідальність за тероризм дозволить ефективніше боротися з різноманітними проявами цього злочину в усіх країнах [81, с. 119; 90, с. 355; 95, с. 86; 135, с. 325; 290, с. 55]. Між іншим ряд науковців зазначає, що поняття «тероризм» має надто розпливчатий, широкий та суперечливий характер і не може піддаватися однозначному тлумаченню, яке б усіх задовольнило [95, с. 87–88; 127, с. 22; 290, с. 55].

Приєднання до міжнародних договорів породжує проблему забезпечення відповідності вітчизняного кримінального законодавства міжнародним вимогам у сфері боротьби з корупцією [263, с. 117; 264, с. 124], особливо стосовно встановлення кримінальної відповідальності за незаконне збагачення та визнання суб'єктом злочинів юридичних осіб приватного права [80, с. 16].

Отже, у кримінально-правовій науці є ще багато невирішених питань, що стосуються відповідності вітчизняного кримінального законодавства чинним міжнародним договорам. До числа спірних належать, по-перше, визначення меж і способів узгодження норм національного Кримінального Закону з нормами міжнародних актів; по-друге, встановлення співвідношення міжнародних та вітчизняних кримінально-правових положень; по-третє, з'ясування доцільності доповнень ст.ст. 7, 8, 9 та інших Загальної частини КК України, враховуючи зобов'язання, передбачені у міжнародних договорах; по-четверте, визначення необхідності удосконалення вже чинних статей Особливої частини КК України та встановлення кримінальної відповідальності за ряд інших діянь.

Крім того, є ряд важливих питань, які взагалі не висвітлювалися у юридичній літературі або розглядалися поверхово. Вони стосуються поняття міжнародних договорів кримінально-правового характеру та їх видів;

встановлення кримінальної відповідальності: а) за насильницьке зникнення особи, б) за незаконне збагачення, в) за апартеїд, тероризм тощо.

Таким чином, проблема співвідношення вітчизняного кримінального законодавства та чинних міжнародних договорів є актуальною та потребує поглибленого дослідження.

1.3 Історичний аналіз узгодження кримінального законодавства з міжнародними договорами кримінально-правового характеру

Зростання злочинності і необхідність боротьби з нею поставили перед державами завдання об'єднувати свої зусилля та надавати одна одній правову допомогу. На сьогодні відомі численні пам'ятки права, що підтверджують існування міжнародного співробітництва між державами у цій галузі. Однак, воно до XIV ст. оформлялося переважно двосторонніми договорами. Практика укладення загальних міжнародних договорів з'явилися у другій половині XIX ст. Багатосторонні договори, які існували до XIX ст., були лише зовнішньою формою, що об'єднувала декілька двосторонніх договорів. Укладення таких міжнародних договорів зберігалось до XVIII ст. (наприклад, Вестфальський 1648 р., Рісвікський 1697 р. та інші мирні договори) [254, с. 11]. Та очевидно не можна судити про розвиток міжнародного права за кількістю джерел міжнародного договірної характеру, які дійшли до наших часів.

Оскільки Україна тривалий час не існувала як самостійна держава, то вона асимілювала різні законодавчі акти у внутрішнє законодавство. На всіх етапах історії України спостерігалось намагання поєднувати спільні інтереси слов'янських народів, князівств, церков, громадян. Доводилося швидко орієнтуватися у міжнародній ситуації, розробляти узгоджені плани дій та вдосконалювати форми взаємодії та надавану правову допомогу [244, с. 330].

У цьому сенсі важливо виділяти ранньофеодальний період, період середньовіччя, радянський період та період незалежної України при аналізі взаємовпливу міжнародних актів та внутрішнього кримінального законодавства.

Ранньофеодальний період пов'язаний з існуванням держави Київська Русь.

Слід відзначити, що, як свідчать численні історичні джерела, вона була багатонаціональною, будувала свої стосунки з сусідніми країнами за тогочасними правовими звичаями і традиціями. У середині цієї держави суспільні відносини регулювалися звичаєвим правом. У тогочасній правовій системі використовувалося чимало елементів права інших країн, з якими було налагоджено співробітництво. Є підстави розглядати українське законодавство на предмет запозичення з іноземних держав. Внаслідок експансії візантійської церкви (представники вищого духовенства на Русі були, як правило, були вихідцями з Константинополя) у цій державі став посилюватися вплив візантійського права [201, с. 11].

Постійна зміна кордонів Київської Русі (злиття князівств, перехід їх під юрисдикцію іноземних держав) закономірно позначилася на законодавстві цих

територій, оскільки відбувалося взаємопроникнення правових норм, одні з яких ставали внутрішніми, інші – міжнародними, а незатребувані – припиняли своє існування. Поширення християнства на Русі призвело до появи в українському праві різноманітних кримінальних канонічних норм. Для вирішення кримінальних справ про релігійні злочини візантійське духовенство, що прибуло в Київську державу очолювати церкву, прийняло Градський закон, який діяв ще з VIII ст. Такий захід був вкрай необхідним, оскільки на той час не існувало закону, який регулював би релігійні злочини, а в Руській Правді, як і в інших світських законах, були прогалини з цих питань [288, с. 189]. Особливістю давньоруського права була «соборність» – прийняття законів на князівських з'їздах – соборах. Київська Русь на той час складалася з багатьох окремих, територіально відокремлених князівств, як самостійних, так і таких, які не володіли повною незалежністю. Це змушувало шукати шляхи до співробітництва та прийняття загальних правових положень, прийнятних для всіх зацікавлених сторін. Елементи міжнародного права тісно перепліталися з національним законодавством і знаходили в них основу для створення умов для подальшого застосування.

Більша частина Договорів з Візантією 911 та 944 рр., будучи за своєю природою торговельними, містила норми, що відносилися до кримінального права і процесу. У них встановлювалась відповідальність за різні злочини: вбивства, крадіжку, грабіж, розбій, викрадення рабів, нанесення ран мечем чи іншими предметами [112, с. 127]. Аналіз норм розглянутих договорів дає можливість «відтворити» древньоруське звичаєве право, яке склалося до IX ст. Наприклад, ст. 4 Договору 911 р. встановлює відповідальність за вбивство слов'янина або грека. За грецьким правом вбивця карався смертю, а за вбивство русина – винному мстились родичі потерпілого [269, с. 118–119]. Ця стаття свідчить про те, що укладачі договору повинні були враховувати звичай кровної помсти на Русі. Відповідальність за вбивство було передбачено і в Договорі 944 р. В Руській Правді ця стаття має аналог. В Короткій редакції Правди є статті, які передбачають вбивство грабіжника на місці злочину (ст.ст. 21, 38). У ст. 5 Договору 911 р. міститься склад злочину – «нанесення рани мечем чи іншим предметом». У ст. 3 Руської Правди (за академічним списком) це викладено у тотожній редакції. Відповідно до ст. 6 Договору 944 р. винні несли відповідальність «за уставом і законом руським», а це свідчить про те, що в договорах є вказівка на закон руський, а це наводить на висновок, що на Русі існували норми права, які регулювали подібні відносини. Крім цього, ст. 6 Договору 944 р., на відміну від ст. 6 Договору 911 р., яка теж містить положення про відповідальність за крадіжку, встановлює, що у випадку крадіжки речі власник отримує не потрійну її вартість, а саму вкрадену річ та її ринкову вартість, якщо ця річ знайдена. Якщо річ була продана, то потерпілий отримував її подвійну вартість, а злочинець, окрім цього, карався за законами та звичаями Древньоруської або Грецької держав [270, с. 296]. Таким чином, перше покарання встановлювалось самим договором, а друге – додатково законом країни, на території якої було вчинено злочин. Отже, Договори Русі з Візантією – це міжнародні, передусім мирні договори, які також містили положення у сфері

кримінального судочинства та впливали на розвиток внутрішнього кримінального законодавства.

Видатну роль у розвитку законодавства відіграла Руська Правда, яка згодом отримала назву «Коротка Правда». Цим законом було введено процедурні новели з метою охорони адміністрації князівства, що дало початок законодавчим привілеям, широко розповсюдженим у тогочасному міжнародному, кримінальному і кримінально-процесуальному праві і внутрішньому законодавстві держав. Коротка редакція Руської Правди – це звід розвиненого феодалного права, у якому знайшли відображення положення кримінального, цивільного права і процесу, а також елементи міжнародного права. Зокрема, у ст. 11 Короткої Правди регламентувалася відповідальність за приховування іноземців, які втекли від хазяїна, і встановлювалася кримінально-процесуальні правила судового розгляду. Саме ці норми передували формуванню правових підстав екстрадиції в майбутньому. Пізніше вони були поширені Великою Правдою (ст. 26) на всіх підданих [408, с. 55]. Слід відзначити, що нормами Великої Правди «Про людину», що встановлювали відповідальність за одержання обманом грошей і подальшу втечу на іншу землю регулювався порядок повернення втікача з-за кордону.

У збережених текстах Короткої Правди 1136 р. і Великої Правди 1209 р. [184, с. 12], регулювалися взаємовідносини та діяльність князів у Києві і Новгороді. Головним чином, вони містили процедурні норми й інші елементи міжнародного права, адже князівства були суб'єктами суверенних територій. Наприклад, ст. 10 Короткої редакції Руської Правди, по суті, була першою в Україні кримінально-правовою нормою, що визначала правовий статус іноземця, котрий позначався термінами «варяг» і «колбьяк», незалежно від його національної належності. Іноземці могли торгувати і проживати в давньоруських містах, але вони ніколи не перебували в рівних умовах з корінними жителями. Їм було важко знайти свідка для захисту своїх інтересів. Провину кривдника іноземці доводили особистою присягою [408, с. 54].

Хоча ст. 67 Великої Правди [408, с. 107] присвячена частково процесуальному праву і містила кримінально-карні заборони і процедури їхнього застосування, спеціальна відповідальність і правова регламентація передбачалася статтею «О муже кровавее» [408, с. 128–129] при бійці іноземців. У суді вони присягали відповідно до своєї віри та кидали жереб, хто платить ставку (суму), визначену судом, потерпілому.

Коротка редакція Уставу князя Ярослава містила положення, відповідно до яких церковній юрисдикції не підлягали суперечки між іновірцями (неправославними) та іноземцями (ст. 3) [408, с. 175]. Це лягло в основу міжнародного договору князя Володимира з німцями в XII ст. Німець був непідсудним православному священикові і підлягав світському осуду відповідно до спеціальних правил у кримінальній сфері і цивільних правовідносинах.

Фундаментальні положення адміністративного, кримінально-процесуального, кримінального, міжнародного права сформував такий правовий акт, як Новгородська судна грамота [408, с. 321–385], де була встановлена спрощена процедура для прийняття рішень у кримінальних справах та у

конфліктах громадян з іноземцями.

Слід підкреслити, що саме у Київській Русі: 1) найбільш чітко і в завершеній формі проявилось багато властивостей феодального права; 2) міжнародне і внутрішньодержавне право суттєво відрізнялися рівнем розвитку, а в деяких випадках і демократизмом; 3) право, зберігаючи свою самобутність, активно запозичувало більш вдалі правові форми інших регіонів (Візантії, Західної Європи тощо).

Міжнародне і внутрішньодержавне право ранньофеодального періоду було своєрідною сумішшю родоплеменних звичаїв, трансформованих рабовласницьких правових норм і норм права феодального типу. Міжнародні норми кримінально-правового характеру формувались на основі внутрішнього законодавства Київської Русі. Перетворення внутрішнього українського права у міжнародне відбувалося логічним шляхом, а взаємопроникнення звичаїв та норм внутрішнього права окремих князівств і міжнародного права відобразилось у законодавчих актах Київської Русі.

Перед князівствами стояло багато проблем, що сприяли прийняттю законодавства для вирішення головних завдань, а саме забезпечення вирішення внутрішніх проблем кожного окремо взятого князівства; вирішення проблем між ними і досягнення загальних політичних, економічних і військових інтересів. Прийняття погоджених законів обумовило уніфікований характер фундаментальних положень законодавства Київської Русі. Правові акти приймалися на соборах суверенних князівств шляхом домовленості на основі вже діючого в князівствах внутрішнього права. Ці правові акти можна розглядати як своєрідні міжнародні договори князівств, що містили норми міжнародного і внутрішнього права, що застосовувалися як національне право на території кожного князівства.

Договори окремих князівств з іноземними державами і утвореннями доповнювали законодавство, що регулювало в Київській Русі міжнародні відносини, і вносили іноземні закони або їхні окремі норми в правову систему давньоруського законодавства. Зокрема, міжнародний договір про військову допомогу Візантії 1011 р. був укладений після шлюбу князя Володимира і княгині Ганни (сестри візантійських імператорів Василя і Костянтина). Цим договором церкву було наділено необмеженою юрисдикцією й імунітетом від зазіхання на її повноваження при зміні влади [408, с. 144–146].

У період середньовіччя роль звичаєвого права була ще досить значною. Практично до кінця XV ст. воно діяло поряд з нормами писаного права. Наприкінці XIV ст. найбільше поширення дістають привілейні грамоти та земські устави.

Значно ґрунтовнішою і ширшою кодифікацією стали Литовські статuti. Ці кодекси виникли як правові акти багатонаціональної держави, тому в них широко використано звичаєве право всіх народів, які проживали на її території, зокрема, норми давньоруського, римського, німецького, польського та литовського права. Кримінальне право дістало поширення у всіх редакціях статутів і мало яскраво виражений становий характер.

Створення в XVI ст. Оттоманської імперії на тривалий період сповільнило розвиток самостійних міждержавних зв'язків не тільки України, а й інших держав. Посередником у встановленні міждержавних стосунків з турками після договорів 1528, 1535 і 1740 рр. стала Франція, яка допомагала іншим державам вирішувати проблемні питання, міжнародного характеру. На цьому етапі виник і став розвиватись інститут екстрадиції (видачі злочинців) [16, с. 212–214].

Звертаємо увагу на існування процедури викупу полонених, як різновиду видачі, яка містилася у Стоглаві – своєрідній пам'ятці канонічного права XVI ст. [409, с. 253–257]. Саме у той час не припинялися війни із Кримським ханом, а тому кількість полонених була великою. Міжнародний договір 1473 р. із кримським ханством про передачу полонених без викупу в цей період фактично не діяв. Посередницьку місію взяли на себе добровільно іноземні купці, які викупували українців у ворога і привозили на батьківщину, де викупити полонених у купців могли їхні родичі. Але якщо торг не відбувся, купці безперешкодно вивозили невільників і розпоряджалися ними на власний розсуд. Проблема набула державного значення і вимагала законодавчого врегулювання. Першим правовим актом, спрямованим на впорядкування викупу полонених, була Грамота Івана IV до Новгородського архієпископа Макарія про стягнення з бояр і монастирів коштів на звільнення з полону. Собор, скликаний 1551 р., вводив зобов'язання про піклування над звільненими з полону. Стоглав установив процедуру передачі полонених. Але відповідно до Судебника 1550 р. викупу передувало з'ясування обставин полону (ст. 80) [126, с. 115–116].

У 1743 р. було підготовлено кодекс «Права, за якими судиться малоросійський народ» [273, с. 205–210]. Цей нормативно-правовий акт так і не набув офіційного визнання (тобто не був прийнятий), залишаючись історичною пам'яткою, яка мала вплив на наступні закони. Більшість положень, які були зібрані у цьому кодексі, почали діяти в Лівобережній Україні за нормативно-правовим актом 1767 р. «Екстракт малоросійських прав» [97, с. 363]. Це був перший збірник, в якому простежувався поділ права України на окремі його галузі. Відомостей про те, чи було враховано вимоги міжнародних договорів при розробці «Екстракту ...», нема [126, с. 116].

Ще одним визначним історичним актом кримінально-правового характеру був Військовий статут Петра I. Кримінально-правові норми викладалися у військовому Артикулі 1715 р., який діяв у мирний час до 1839 р. і був покладений в основу багатьох статей 15-го тому першого кримінального кодексу Росії – Зводу законів Російської імперії [410, с. 320].

Розробка військового статуту проводилась разом з підготовкою і проведенням військової реформи в Російській імперії. При цьому вивчалось і зарубіжне законодавство, а також використовувався досвід російської армії, особливо під час Північної війни. Всі науковці, що досліджували цю проблему, одностайні у тому, що Петро I використовував досвід військово-статутного законодавства Заходу (зокрема, військові закони шведського короля Карла IX), що військовий Статут не є копією західноєвропейського законодавства, що його укладачі враховували положення іноземних законів лише після критичної їх оцінки [410, с. 316]. Шляхом порівняння і співставлення вибиралось

найкраще із зарубіжного законодавства і після опрацювання вносилося до Статуту. На жаль, не має жодних відомостей, та й в статтях самого Статуту не вказано, чи були будь-які спроби узгоджувати тогочасні норми із міжнародними договорами Росії. Є вказівка в преамбулі лише на те, що артикули Статуту застосовується до всіх військовослужбовців, як підданих Росії, так і іноземців, що перебувають на службі в уряді. Ще одна норма, яка становить інтерес для нашого дослідження, виражена в арт. 95, де йде мова про дезертирство. Власне, цей артикул цікавий тим, що в ньому міститься пряме посилання на іноземне законодавство як джерело зазначеної норми: «...и сие взято с прикладу иных государств, где люди наемные служат, а не указом берут, того ради оный пункт переменяется по сему» [410, с. 373]. Є ще дві норми, які містять посилання на західноєвропейське законодавство – це арт. 139, де передбачалась відповідальність за дуель, та арт. 167, де передбачалась відповідальність за згвалтування жінки (вона була однаковою незалежно від того, на території Росії чи на «неприятельській землі» вчинено цей злочин) [410, с. 380, 384].

Звід законів Російської імперії (1832 р.) містив норми судочинства, які чітко визначали підсудність справ. Щодо іноземних підданих, які не мали дипломатичного імунітету, діяли положення російських законів. Закон передбачав також відповідальність російських підданих, що вчинили злочини проти Російської держави за кордоном. У ст.ст. 175–181 Зводу Законів регулювалися ці вкрай казуїстичні норми, ґрунтуючись на міжнародних трактатах про правову допомогу з Туреччиною, Персією, Китаєм, Португалією, Англією, Швецією, Пруссією, Австрійською імперією.

Під час розробки Уложення про покарання кримінальні і виправні 1845 р. вивчалися проекти пруського (1830 р.), баварського (1831 р.), шведського (1832 р.) кримінальних кодексів, а також чинних австрійського (1803 р.), французького (1810 р.), грецького (1833 р.) та інших кримінальних кодексів [411, с. 163]. Норми Уложення поширювались на іноземних підданих, які не мали дипломатичного імунітету, а також передбачали відповідальність російських підданих, які вчинили злочини на території іноземної держави. Було також виділено особливе правове становище китайців: «китайцы, учинившие преступление на российской стороне границы, выдаются их правительству, так же как и российские подданные ... правительству российскому» (примітка до ст. 178) [411, с. 210]. Уложення формулювало ці положення на підставі договорів з Туреччиною, Персією, Китаєм, Пруссією, Португалією: «Российские подданные, находящиеся в Турции или Персии, или в другой иностранной державе, совершили преступление, подлежат суждению на основании законов своего государства...» (ст. 181). В примітці до ст. 181 є окрема вказівка стосовно військовослужбовців російських та іноземних про те, що вони судяться за законами своєї країни, однак за рівного представництва суддів кожної із держав [411, с. 211].

Відповідно до положень Уложення про покарання кримінальні і виправні 1845 р. загальноновизнаним принципом міжнародного права на той час був принцип невидачі політичних злочинців [411, с. 324]. Не слід забувати про поняття притулку (місце, де ховалися втікачі). Як правило, це були священні

місця (храми, церкви, монастирі), в яких шукали притулку і політичні злочинці. В цей час діяло декілька конвенцій (Союзний договір 1746 р. та Трактат 1808 р. з Австрією, Конвенція про видачу 1804 р. з Пруссією, Договір про видачу із Саксонією 1808 р., Декларація про взаємну видачу 1810 р. з Швецією) [413, с. 220–228], які визначали правовий статус «притулку» та вводили певні заборони. Визначальною подією 1880 р. стало прийняття Оксфордської резолюції Інституту міжнародного права, яка лягла в основу співробітництва держав з питань видачі злочинців.

Наприкінці ХІХ ст. загострилася криміногенна ситуація в світі, що спричинила поширення злочинів (в тому числі міжнародних, які пов'язані з видачею злочинців). У цей період приймається і національне законодавство, що спеціально регулює правову допомогу і видачу злочинців. Особливі правила міжнародної допомоги у кримінальних справах були передбачені договорами з Туреччиною, Персією і Китаєм, які знайшли відображення у внутрішньому законодавстві. У деяких західноєвропейських країнах були прийняті спеціальні закони про видачу (у Голландії, Англії, Данії, Бельгії, Франції).

Міжнародні договори Російської імперії, підписані наприкінці ХІХ ст., містили певні принципові положення: 1) про невидачу власних громадян, а також іноземців, які за народженням або іншим способом отримали підданство (поняття «підданство» тлумачилося необмежено) або просто оселилися в країні; 2) якщо вимога про видачу надходила від декількох держав одночасно, то держава, якій пред'явлена вимога про видачу, була вправі самостійно прийняти рішення, чію вимогу задовольнити; 3) на право видачі могла претендувати держава, громадянином якої є обвинувачений і держава, у межах якої скоєний злочин [38, с. 362]. Ці договори містили й процесуальні норми міжнародного і кримінально-процесуального права.

З розвитком міжнародних відносин виникла необхідність розширити кримінальну компетенцію держав. Протягом ХVІ і ХVІІ ст.ст. держави виходили із права карати не тільки за злочини, вчинені в межах їхніх територій, а й за злочини скоєні за кордоном (принцип компетенції суду щодо місця арешту злочинця). Однак тоді не було остаточно встановлено, за які ж злочини, скоєні на чужій території, могли бути покарані особи. Надалі почали розвиватися теорії, засновані на переконанні про взаємну зацікавленість держав у збереженні юридичного порядку й необхідності переслідування злочинців спільними силами [154, с. 385]. Хронологічно першим набув визнання територіальний принцип дії кримінальних законів, обмежених кордонами держави. Вчинення у межах держави злочину будь-якими особами, незалежно від громадянства, підлягало покаранню за законами конкретної держави. Згодом у теорії й у законодавстві територіальний принцип було доповнено принципом особистої підпорядкованості громадян вітчизняним кримінальним законам, де б ці особи не перебували (принцип суб'єктивної національності, принцип громадянства), а також реальним принципом (принцип об'єктивної національності, принцип захисту), відповідно до якого судова влада держави поширюється на всі діяння, вчинені де б і ким би це не було, якщо тільки вони спрямовані проти її інтересів або прав її громадян.

Вже з XVIII ст. Російська імперія починає вести боротьбу з піратством шляхом укладення відповідних договорів з Туреччиною, за якими її уряд зобов'язувався захищати російських мореплавців від захоплення та продажу їх у рабство. Ці положення також підтверджені в Ясському трактаті 1791 р. (ст. 7) [112, с. 112].

Російська імперія також була учасником Берлінської та Брюссельської конференцій 1885 та 1890 р., на яких підтверджено свободу сповідання будь-яких релігій, що давало можливість іноземцям будувати церкви на території Російської імперії, а також заборонялося обмеження громадянських права населення на підставі віросповідання. Міжнародно-договірне ставлення Росії до релігійної свободи іноземців проявлялося вже у XVII–XVIII ст.ст. Так, відповідно до Столбовського (1617 р.) та Ніштадського (1721 р.) мирних договорів зі Швецією, Росія на умовах взаємності забезпечувала вільне богослужіння з правом будувати церкви на території Російської імперії [112, с. 119].

У другій половині XIX ст. стала активно розвиватися теорія універсальної дії кримінальних законів (космополітична теорія, система всесвітнього здійснення правосуддя), основну ідею якого свого часу висловив ще Гуго Гроцій. Питання не в тому, яка держава має право карати і якого злочинця, а в тому, щоб ніякий злочин не залишився безкарним. Тому відповідно до універсального принципу судова влада кожної держави поширюється на всі злочинні діяння, незалежно від того де, коли і проти кого вони були скоєні [139, с. 102–105; 208, с. 310–312; 418, с. 54–55]. В цей же період була підписана перша багатостороння міжнародна конвенція «Декларація про морську війну» від 4 (16) квітня 1856 р., розроблено та укладено понад 20 міжнародних договорів, серед них Женевська конвенція про поліпшення долі поранених і хворих в діючих арміях від 22 серпня 1864 р., яка періодично оновлювалась і доповнювалась (в 1899, 1906, 1929, 1949, 1977 рр.) [249, с. 11].

Згадувані принципи в тому або іншому обсязі використовувалися державами при підписанні угод про міжнародне співробітництво у боротьбі зі злочинністю, а висвітлювалися у національному законодавстві. Всі міжнародні угоди вимагали обов'язкової ратифікації, але переваги для застосування перед українськими законами вони на той час не мали [202, с. 79].

Багато положень перерахованих вище першоджерел були використані в наступних законах та міжнародних договорах, а їх вивченню приділяли увагу такі фахівці в галузі кримінального, кримінально-процесуального та міжнародного права, як Ф. Мартенс [153], Н. Неклюдов [177], Н. Таганцев [219]. Закон приймався в результаті ретельного всебічного аналізу чинних і запропонованих норм, підсумкового обговорення проекту та висловлення думок вчених і практиків, іноді брався до уваги іноземний досвід близьких правових систем (Франції, Німеччини, Італії).

Таким чином, Російська імперія (та Україна як її складова частина) мала достатньо розвинуту правову систему регулювання кримінального судочинства. При розробці законодавчих актів кримінально-правового характеру, в основному, використовувалось законодавство європейських держав, рідше – положення

двосторонніх міжнародних договорів.

Західна частина українських земель тривалий час перебувала під владою Речі Посполитої та Австро-Угорщини. У 1772 р. Східна Галичина відійшла після першого поділу Польщі до Австрійської монархії. Про тогочасний суспільно-політичний устрій Галичини, Буковини та Закарпаття дізнаємося з ряду конституційних законів, що були прийняті 12 грудня та 21 грудня 1867 р. [274, с. 267, 271], де було закріплене положення, згідно з яким питання кримінального законодавства належать до компетенції австро-угорського рейхсрату. Протягом 1772–1786 рр. На цих територіях тривав процес заміни польського законодавства на австрійське. Правові положення, обов'язкові на території Галичини, містилися у спеціальних збірниках, що включали «накази і закони для всіх», «вироки», «мандати» та інші правові акти [97, с. 277–278]. У 1787 р. було прийнято новий, австрійський Кримінальний кодекс, який містив окремі положення, характерні для буржуазного кримінального права. У 1788 р. як доповнення до нього введено новий статут кримінального судочинства. Наприкінці XVIII ст. Кримінальний кодекс набрав чинності у Галичині, а незабаром – на усій території Австрійської імперії. Кримінальний кодекс 1787 р. сприйняв певні прогресивні положення, зокрема обмеження покарання смертю. Проте покарання залишалися жорстокими. У 1796 р. було введено у дію західногалицький Кримінальний кодекс, який після апробації був покладений в основу загальноавстрійського кодексу 1803 р., який відзначався використанням порівняно високої на той час правової техніки. Цей кодекс (його ще прийнято називати Йосифіною) вперше в історії австрійського кримінального права поділив злочинні дії на кримінальні злочини (їх розглядали суди) і тяжкі поліцейські проступки (тобто менш серйозні правопорушення, що розглядалися адміністративними органами). Кримінальний кодекс було переглянуто 1852 р. [98, с. 148–150]. Отже на західноукраїнських землях повністю діяло кримінальне законодавство метрополії, тобто фактично правоохоронні органи Галичини, Буковини та Закарпаття керувалися кримінальним законодавством Австрії та Угорщини.

У радянський період, а саме після жовтневого перевороту 1917 р., відбулися зміни в суспільно-політичному ладі України. Після проголошення Української Народної Республіки незалежною та суверенною державою, вона виступала на міжнародній арені як повноправний суб'єкт міжнародного права, який сповна володіє міжнародною правосуб'єктністю, зокрема здійснювати своє право укладати міжнародні договори. Відтоді у процесі укладення міжнародних договорів формувалася структура та визначалися повноваження державних органів щодо укладення міжнародних договорів, а також розроблявся механізм імплементації та реалізації норм міжнародних договорів [30, с. 91]. За період свого існування УНР не підписала жодного договору кримінально-правового характеру, однак звертає увагу на себе ухвала Тимчасового уряду «Про відповідальність за ображення дипломатичних представників іноземних дружніх держав», якими в УНР вважались Німеччина, Австро-Угорщина, Болгарія, Туреччина, Румунія та інші. Винні в ображанні верховного правителя такої держави, її уряду, посла, посланника дією, словом чи в оприлюднених творах,

підлягали позбавленню волі на строк до трьох років [222, с. 40].

У 20-ті рр. ХХ ст. Україна пройшла складний період розвитку своєї державності. Юридичне право на міжнародні відносини з'явилося в українського радянського уряду лише після підписання 28 грудня 1920 р. союзного договору між УРСР і РСФРР із взаємним визначенням суверенітету і незалежності сторін. А вже 31 грудня 1920 р. в Москві було підписано першу угоду про мирне співробітництво між УРСР і Грузією. Однак, дипломатичні зв'язки Україна використовувала, передусім, для налагодження економічного співробітництва [240, с. 104]. У 1923 р. Україна зреклася міжнародної правочинності на користь новоствореного Союзу РСР, тому безпосередня участь України у міждержавних відносинах СРСР у міжвоєнний період не простежувалась.

Кримінальний кодекс УРСР 1927 р. містить лише загальні положення стосовно чинності кримінального закону в просторі та кола осіб. Викликає подив інша норма, хоча немає відомостей про те, чи була ця норма внесена до КК УРСР 1927 р. внаслідок укладення міжнародного договору: «Коли негромадянин Радянського Союзу, а чужинець вчиняє злочин поза межами Союзу, це не становить злочину» [215, с. 6].

Друга світова війна, а потім тривалий період «холодної війни» загальмували розвиток зовнішніх зв'язків, і лише хрущовська відлига відкрила «залізну завісу». Після закінчення Другої світової війни співробітництво СРСР обмежувалося участю в багатосторонніх міжнародних договорах геополітичного характеру і деяких цивільно-правових відносинах.

Право УРСР на укладення міжнародних договорів було закріплене як в її Конституції, так і в Конституції СРСР [300]. Відновивши з 1944 р. свою безпосередню участь у міжнародному спілкуванні як повноправний суб'єкт міжнародного права, УРСР тим самим поновила і своє право безпосередньо виступати як повноправний суб'єкт міжнародних договірних відносин. УРСР була учасником такого важливого міжнародного договору, як Статут ООН, мирних договорів з Болгарією, Італією, Румунією, Угорщиною, Фінляндією, Договору про заборону випробувань ядерної зброї в атмосфері, космічному просторі і під водою, багатьох інших угод, які стосуються питань війни і миру, Конвенції про запобігання злочину геноциду і покарання за нього та багатьох інших, які регулюють багато питань, пов'язаних з кримінальним законодавством.

Міжнародні договори УРСР реалізовувалися за допомогою законодавчих актів, а також постанов і розпоряджень органів державного управління республіки [211, с. 119]. Законодавство УРСР гарантувало повагу до її міжнародних зобов'язань. Однак, це зовсім не означало, що законодавство УРСР визнавало так званій «примат міжнародного права». І це зрозуміло, бо міжнародний договір не скасовує норми закону, а лише є винятком щодо якогось конкретного, спеціального випадку в інтересах міжнародного співробітництва [44, с. 76–80; 214, с. 219].

Перший договір про надання правової допомоги у цивільних, сімейних і кримінальних справах було укладено 1957 р. між СРСР та Кореїською Народно-Демократичною Республікою. Після цього аналогічні договори підписані з

Польською Народною Республікою (1957 р.), Румунською Народною Республікою та Угорською Народною Республікою (1958 р.). Ці договори були аналогічні за назвою та змістом. В 1962 р. СРСР укладає договір з Югославією про правову допомогу у кримінальних справах. Це був єдиний договір, який не містив вирішення жодних інших проблемних питань, крім кримінальних. І тільки через одинадцять років, в 1973 р., СРСР доповнив свою скарбничку міжнародних договорів, уклавши радикально новий за змістом договір про правовий захист і правову допомогу у цивільних, сімейних і кримінальних справах з Іраком. Згодом, СРСР уклав такі ж договори з Болгарією (1975 р.) і з Фінляндською Республікою (1978 р.) [152, с. 9].

На підставі підписання міжнародних конвенцій було також внесено багато змін до кримінального законодавства. Наприклад, ст. 163-1 КК УРСР 1960р., яка містила пряму відсилку до міжнародних договорів, була введена в кримінальне законодавство на підставі Конвенції про континентальний шельф 1958 р. У ст. 164 КК УРСР передбачалася кримінальна відповідальність за забруднення моря речовинами, шкідливими для здоров'я людей та інших живих ресурсів. З цього питання діяли та діють і сьогодні три міжнародних акти [26, с. 99]. Положення Кримінального кодексу, які передбачали відповідальність за терористичний акт проти представника іноземної держави, відповідали міжнародним зобов'язанням СРСР, що випливали з Конвенції про запобігання та покарання злочинів проти осіб, які користуються міжнародним захистом. КК УРСР 1960 р. передбачав також кримінальну відповідальність за діяння, що відображають зобов'язання СРСР за іншими міжнародними конвенціями. Наприклад, в ньому було визначено відповідальність за незаконне використання встановлених відповідними Женевськими конвенціями знаків Червоного Хреста і Червоного Півмісяця. Положення, які встановлювали покарання за умисне руйнування чи пошкодження пам'яток культури, відображали вимоги Конвенції про захист культурних цінностей у випадку збройного конфлікту. Положення Женевської конвенції про запобігання обігу порнографічних предметів і торгівлі ними знайшли відображення у тій статті КК УРСР 1960 р., де було передбачено відповідальність за виготовлення або збут порнографічних предметів [89, с. 115; 223, с. 157; 224, с. 126]. І таких прикладів можна навести ще багато.

Вже із проголошенням незалежності Української держави, тобто від початку 90-х рр. ХХ ст., відбувалася найбільш активна взаємодія України з міжнародними організаціями та іноземними державами. Україна приєдналася до низки європейських конвенцій з кримінального судочинства та до Конвенції 1950 р., яку ряд учених вважає юридичною формою міжнародного регіонального співробітництва у сфері прав людини [243, с. 361]. 22 січня 1993 р. було укладено Мінську конвенцію з країнами СНД (Республіка Білорусь, Республіка Вірменія, Республіка Казахстан, Киргизстан, Республіка Молдова, Російська Федерація, Республіка Таджикистан, Туркменістан, Республіка Узбекистан). Після цього Україна уклала двосторонні угоди про правову допомогу та взаємодію у кримінальних справах з Азербайджаном, Молдовою, Латвією і Литвою. В Україні також діють численні міжнародно-правові договори про взаємну допомогу, прийняті в рамках Статуту ООН та інших міжнародних

організацій, в галузі боротьби з окремими найнебезпечнішими видами злочинів регіонального й міжнародного характеру.

Таким чином, Україна на всіх етапах свого історичного розвитку враховувала положення міжнародних договорів при розробці національного законодавства. Слід підкреслити, що найбільш плідно робота з приведення кримінального законодавства у відповідність з міжнародними договорами кримінально-правового характеру здійснювалась протягом двадцяти років незалежності нашої держави.

1.4 Відповідність зарубіжного законодавства окремих держав міжнародним договорам кримінально-правового характеру

Для України надзвичайно важливим є вивчення та врахування кримінально-правового досвіду зарубіжних держав. І справа тут зовсім не в тому, що в зарубіжному праві чи законодавстві є щось таке, до чого наша вітчизняна юридична наука самотійно ще не прийшла. Сучасний правовий розвиток вже давно вийшов за національні рамки, перетворився в міжнародний правотворчий процес, в рамках якого відбувається постійний обмін досвідом та новими ідеями. Останнім часом українські вчені доволі часто посилаються на зарубіжний досвід для обґрунтування тих чи інших пропозицій стосовно змін до національного кримінального законодавства.

Поняття та структура кримінального законодавства в сучасних кримінально-правових системах істотно відрізняється. В державах СНД та деяких інших термін «кримінальне законодавство» фактично рівнозначний терміну «кримінальний закон», а склад самого кримінального законодавства обмежений лише Кримінальним кодексом. На противагу цьому, в багатьох європейських державах (Французька Республіка, Велика Британія, ФРН) кримінальне законодавство утворює більш чи менш складну систему законодавчих актів. Проте, незважаючи на відмінність структури таких законодавчих актів, в сучасному конституційному та кримінальному законодавстві зарубіжних держав загальноновизнаним є пріоритет норм міжнародного законодавства над внутрішнім законодавством.

У багатьох державах конституційно закріплено обов'язок внесення норм міжнародного законодавства у внутрішню правову систему. Наприклад, ст. 25 Конституції ФРН встановлює, що «загальноновизнані норми міжнародного права є складовою частиною федерального права», а також «вони мають перевагу перед законами і породжують права і обов'язки для тих осіб, що проживають на території Федерації» [362, с. 589]. Згідно з ст. 96 Конституції Королівства Іспанії «укладені відповідно до закону та офіційно опубліковані в Королівстві Іспанії міжнародні договори складають частину її внутрішнього законодавства» [364, с. 71]. Аналогічні норми можемо знайти в конституціях держав СНД [48], Австрійської Республіки [298], Республіки Албанія, Республіки Болгарія, Литовської Республіки [364], Республіки Парагвай [363], Португальської Республіки [397], Республіки Румунія [366], Республіки Словенія [365], США [367], Угорської Республіки [368], Французької Республіки [369] та інших.

Незважаючи на те, що конституції багатьох держав оголошують ратифіковані міжнародні договори безпосередньою частиною національного права і навіть визнають їх пріоритет над національним законодавством, в сфері кримінального права міжнародні акти можуть виступати, як правило, лише як опосередковані джерела, тобто потрібна їх імплементація в національне законодавство. Це стосується і континентальної, і англо-американської систем права.

Безпосереднє застосування багатьох міжнародно-правових норм неможливе тому, що вони не містять конкретних кримінально-правових санкцій. Тому обов'язкова сила і пріоритетність ратифікованих міжнародних договорів полягає в тому, що вони зобов'язують національного законодавця привести своє внутрішнє законодавство у відповідність з міжнародними нормами.

Таким чином, чинне міжнародне кримінальне право визначає зміст і напрями розвитку національного кримінального законодавства, не втручаючись при цьому в його сферу і не підмінюючи його. Саме в такому сенсі законодавець вирішує питання про співвідношення міжнародного і національного кримінального права безпосередньо в кримінальних законах. У державах Європи, СНД, у Монгольській Республіці КК містять загальну формулу, відповідно до якої Кримінальний кодекс базується на Конституції конкретної держави та загальновизнаних принципах і нормах міжнародного права [75, с. 85]. Наприклад, виходячи зі змісту ст. 8 КК РФ, до кримінальної відповідальності в Російській Федерації притягується особа, яка вчинила діяння, що містить всі ознаки складу злочину, передбаченого Кримінальним кодексом РФ [396, с. 562]. Це положення підтверджується також в Постанові Пленуму Верховного Суду РФ від 10 жовтня 2003 р. «Про застосування судами загальної юрисдикції загальновизнаних принципів і норм міжнародного права і міжнародних договорів Російської Федерації» (п.6), де зазначено: «Міжнародні договори, норми яких передбачають ознаки складів кримінально караних діянь, не можуть застосовуватись судами безпосередньо, оскільки такими договорами прямо встановлюється обов'язок держави забезпечити виконання передбачених договором зобов'язань шляхом встановлення караності певних визначених злочинів внутрішнім (національним) законом (наприклад, Єдина конвенція про наркотичні засоби 1961 р., Міжнародна конвенція про боротьбу із захопленням заручників 1979 р., Конвенція про боротьбу з незаконним захопленням повітряних суден 1970 р.)» [390]. В зв'язку з цим міжнародно-правові норми, які передбачають ознаки складів злочинів, повинні застосовуватись судами РФ в тих випадках, коли норма Кримінального кодексу РФ прямо встановлює необхідність застосування міжнародного договору РФ (наприклад, ст.ст. 355 і 356 КК РФ).

В КК КНР (ст. 9) ідея опосередкованої дії міжнародного кримінального права виражена дещо інакше: «До особи, яка вчинила злочин, передбачений положеннями міжнародного договору, який Китайська Народна Республіка уклала чи до якого приєдналась, в рамках кримінальної компетенції Китайської Народної Республіки застосовується цей Кодекс» [426, с. 31].

Таким чином, в деяких випадках міжнародні договори все ж виступають безпосередніми джерелами кримінального права. Перш за все, це відбувається тоді, коли самі кримінальні кодекси чи закони містять бланкетну вказівку на

норми міжнародного права. Наприклад, кримінальні кодекси держав СНД [75, с. 85] і багатьох інших держав при визначенні меж дії кримінального закону в просторі в деяких випадках прямо відсилають до міжнародних договорів. Те саме стосується статей кримінальних законів, присвячених екстрадиції.

В сучасному кримінальному законодавстві можна знайти і інші випадки, коли законодавець передбачає пряме звернення до міжнародно-правових джерел, очевидно, вважаючи за неможливе імплементацію відповідних норм в кримінальний кодекс. Так, відповідно до ст. 27 КК Естонії «протиправним визнається діяння, яке відповідає передбаченому законом складу винного діяння і протиправність якого не виключається цим Кодексом, іншим законом, міжнародною конвенцією чи міжнародними звичаями» [395].

Необхідно також зазначити, що поряд із згаданими вище способами врахування міжнародно-правових норм під впливом міжнародного права в національних кримінальних законах широко застосовується принцип універсальної юрисдикції. Тепер універсальний принцип закріплюється майже у всіх державах світу, як правило, безпосередньо в тексті кримінального кодексу. Винятками є кримінальні закони таких держав, як Аргентинська Республіка [423], Республіка Куба [180, с. 13], Королівство Норвегія [236, с. 176], Республіка Корея [430], Французька Республіка [436], в яких не згадується про цей принцип. Проте це не значить, що у цих державах такий принцип не визнається, він фіксується в інших актах, наприклад, у Кримінально-процесуальному кодексі Французької Республіки та Королівства Іспанії. В країнах СНД (крім Азербайджанської Республіки і Республіки Білорусь) та деяких інших (Королівство Данія, Держава Ізраїль, КНР, Монгольська Республіка, Республіка Польща, Фінляндська Республіка, Швейцарська Конфедерація, Естонія) законодавець по-різному підходить до визначення кола діянь, на які поширюється універсальний принцип. Зазвичай, в КК більшості держав міститься таке загальне положення: «норми цього кодексу поширюються на злочини, які держава зобов'язується переслідувати на підставі міжнародних договорів, навіть коли вони вчинені поза межами її території». Конкретні склади злочинів, на які поширюється універсальний принцип, вказані в КК Азербайджанської Республіки, Австрійської Республіки, Республіки Білорусь, Угорської Республіки, ФРН, Королівства Іспанії, Чеської Республіки, Королівства Швеції та інших. Проте, навіть коли законодавець називає конкретні склади злочинів в КК, цей перелік переважно є відкритим, враховуючи динамічний розвиток міжнародного права в цій сфері. В деяких країнах (Австрійська Республіка, Азербайджанська Республіка, ФРН, Республіка Ісландія, Чеська Республіка) універсальний принцип поширюється також на злочини міжнародного характеру.

Перелік видів і конкретних складів злочинів, на які поширюється принцип універсальної юрисдикції в тих державах, де він передбачений безпосередньо в кримінальному законі, є такими:

Міжнародні злочини:

злочини проти людства (Угорська Республіка); злочини проти миру і людства, військові злочини (Азербайджанська Республіка); злочини проти

миру і безпеки людства, військові злочини (Республіка Молдова); геноцид (Республіка Білорусь, Угорська Республіка, ФРН, Королівство Іспанія, Литовська Республіка, Французька Республіка, Чеська Республіка); найманство (Угорська Республіка, РФ); підбурювання до війни (Угорська Республіка, Португальська Республіка); насильство проти мирного населення (Угорська Республіка, Литовська Республіка); злочинні порушення норм міжнародного гуманітарного права під час збройних конфліктів (Республіка Білорусь, Литовська Республіка, Чеська Республіка); напад на осіб чи організації, які користуються міжнародним захистом (Угорська Республіка, Азербайджанська Республіка); використання забороненої зброї чи засобів ведення війни (Угорська Республіка, Литовська Республіка, Чеська Республіка); екоцид (Республіка Білорусь).

Злочини міжнародного характеру:

повітряне піратство (Австрійська Республіка, Азербайджанська Республіка, ФРН, Королівство Іспанія, Королівство Швеція); морське піратство (Австрійська Республіка, Азербайджанська Республіка, Грецька Республіка, Королівство Іспанія); захоплення заручників (Азербайджанська Республіка, Литовська Республіка); тероризм (Азербайджанська Республіка, Литовська Республіка, Чеська Республіка); торгівля людьми (ФРН, Грецька Республіка, Литовська Республіка, Австрійська Республіка); торгівля наркотиками (Азербайджанська Республіка, Грецька Республіка, ФРН, Литовська Республіка); підроблення грошей (Австрійська Республіка, Азербайджанська Республіка, ФРН, Грецька Республіка, Литовська Республіка, Чеська Республіка); відмивання грошей (Литовська Республіка); катування (Велика Британія).

У цьому контексті доцільно проаналізувати норми про екстрадицію, котрі містяться в КК всіх держав СНД, а також Республіки Албанії, Республіки Болгарія, Республіки Болівія, Республіки Венесуела, Республіки Ісландія, Республіки Колумбія, Республіки Куба, Монгольської Республіки, Республіки Румунія, Туреччини [237, с. 69]. Однак, в кримінальному законодавстві цих держав йдеться лише про допустимість чи недопустимість видачі. Тому за своїм змістом власне кримінально-правові норми про екстрадицію є бланкетними. Детальніше питання видачі злочинців регулюються міжнародними багатосторонніми чи двосторонніми договорами. Видача здебільшого неможлива через відсутність двостороннього договору. Лише в окремих випадках закон дозволяє здійснити видачу, хоч і нема відповідного договору. Наприклад, КПК РФ (ч.1 ст. 460) передбачає, що Російська Федерація може скерувати іноземній державі запит про видачу їй особи для кримінального переслідування або виконання вироку на підставі міжнародного договору РФ або на основі принципу взаємності [53, с. 10].

Більшість держав світу законодавчо закріпили неможливість видачі власних громадян. Це Азербайджанська Республіка, Республіка Болгарія, ФРН, Латвійська Республіка, Республіка Македонія, Республіка Молдова, Монгольська Республіка, Республіка Польща, РФ, Республіка Румунія,

Туреччина, Швейцарська Конфедерація та інші. Натомість, ряд держав дозволяє видачу власних громадян відповідно до міжнародних договорів. Це Республіка Білорусь, Велика Британія, Грузія, Італійська Республіка, Литовська Республіка, США, Японська держава та інші. Зокрема у КК Республіки Білорусь зазначено, що «громадянин Республіки Білорусь не може бути виданий іноземній державі, якщо інше не передбачено міжнародними договорами Республіки Білорусь» [429, с. 315].

Певні обмеження стосовно видачі пов'язані з тим, що в кримінальному законодавстві деяких країн передбачено заборону видачі іноземців, які переслідуються за політичні злочини (Королівство Іспанія, Італійська Республіка, Литовська Республіка, Республіка Польща, РФ, Туреччина) або ж видача заборонена, коли є вагомі підстави вважати, що до особи можуть застосовуватись нелюдські і жорстокі покарання (Швейцарська Конфедерація).

В юридичній науці і кримінальному законодавстві існують різні підходи щодо визнання вироків, винесених іноземними судами. Юридичне значення таких вироків визначається кримінальним, кримінально-процесуальним правом, а також міжнародними договорами. Певні правові наслідки винесення вироків судами іноземних держав визнаються практично у всіх державах світу. Проте, зміст цих наслідків суттєво відрізняється. Найбільш принципова відмінність полягає в оцінці іноземних вироків з огляду на принцип *non bis in idem* («ніхто не може бути двічі засуджений за одне і те ж діяння»).

Відповідно до одного підходу повторне притягнення до відповідальності за одне і те ж діяння за наявності іноземного вироку є недопустимим. КК РФ передбачає, що громадяни РФ та особи без громадянства, які постійно проживають на її території, можуть бути притягнуті до кримінальної відповідальності за злочини, вчинені закордоном, якщо вони не були засуджені в іноземній державі [430]. Такий підхід прослідковується і у законодавстві більшості країн СНД, Латвійської Республіки, Литовської Республіки та інших [417].

Відповідно до іншого підходу притягнення до відповідальності та засудження особи іноземним судом не виключає можливості притягнення особи до відповідальності в цій державі, якщо злочин підпадає під її юрисдикцію. Тобто в таких випадках правило *non bis in idem* не поширюється. Такої позиції дотримується законодавець Австрійської Республіки, Республіки Болгарія, ФРН, Королівства Данії, Республіки Ісландія, КНР, Республіки Македонія, Королівства Норвегія, Республіки Панама, Республіки Польща, Туреччини, Фінляндської Республіки, Швейцарської Конфедерації, Королівства Швеції, Японської держави та інших [417]. При цьому КК всіх цих держав передбачають, що якщо особа притягувалась до відповідальності за це ж діяння закордоном, то при призначенні нового покарання зараховується покарання, відбуте за кордоном.

В деяких країнах (Республіка Білорусь, Республіка Болгарія, Чеська Республіка) норми КК про юридичне значення іноземних вироків мають бланкетний характер, оскільки законодавець вважає, що таке питання повинно вирішуватись у міжнародних договорах. Наприклад, у ст. 8 КК Республіки

Білорусь зазначено, що «судимість та інші кримінально-правові наслідки вчинення особою злочину на території іноземної держави мають кримінально-правове значення для вирішення питання про притягнення особи до кримінальної відповідальності за злочин, вчинений на території Республіки Білорусь, відповідно до міжнародних договорів Республіки Білорусь» [429, с. 31].

Щодо можливості визначення злочинності та караності діяння не лише у внутрішньому кримінальному законодавстві, а й у міжнародних договорах, то яскравим прикладом цього є Конституція Португальської Республіки, яка містить норму, що допускає визначення злочинності та караності діяння безпосередньо міжнародним правом. У ст. 29 зазначено: «1. Ніхто не може бути засуджений за кримінальний злочин інакше, ніж на підставі закону, який набув чинності до вчинення діяння. 2. Викладене положення в попередньому пункті не перешкоджає застосуванню покарання в рамках, передбачених внутрішнім законодавством, за дію чи бездіяльність, які в момент їх вчинення визнавались би злочинними відповідно до загальновизнаних норм міжнародного права» [363, с. 755–756].

Аналіз конкретних норм міжнародних договорів, які знайшли своє відображення в національних кримінальних законах, показує, що відсилки до міжнародних договорів зустрічаються також і в Особливій частині, перш за все, при формулюванні міжнародних злочинів. Так, параграф 425 КК Словацької Республіки встановлює покарання за злочини проти людяності, проте жодним чином не розкриває це поняття, відсилаючи правозастосувача до ст. 7 Римського статуту Міжнародного кримінального суду (де міститься детальний перелік відповідних діянь) [433].

Практично у всіх державах визнаються кримінально-караними діяння, пов'язані із розпалюванням війни, вчинення геноциду та інших діянь, спрямованих проти миру і безпеки людства. Наприклад, Книга четверта Кримінального кодексу Французької Республіки повністю присвячена злочинам і проступкам проти нації, держави і суспільного спокою. Розділ XXIV Кримінального кодексу Королівства Іспанії містить статті, що встановлюють кримінальну відповідальність за злочини проти міжнародного співтовариства (глава I. Злочини проти міжнародного права; глава II. Про геноцид; глава III. Про злочини проти осіб і власності, які користуються захистом у випадку збройних конфліктів). Параграф 6 Кримінального кодексу ФРН встановлює універсальну юрисдикцію стосовно діянь, визнаних відповідно до норм міжнародного права злочинними, зокрема за геноцид, злочини, пов'язані з ядерною енергією, ядерними вибуховими матеріалами, іонізуючим випромінюванням, нападом на повітряне чи морське судно, торгівлю людьми, незаконний збут наркотичних засобів, розповсюдження порнографічних матеріалів, підробку грошей і цінних паперів, а також за діяння, вчинені за межами території ФРН, переслідування яких є обов'язковим на підставі міжнародних договорів ФРН.

Положення Женевських конвенцій про правила та звичаї ведення війни та ряд інших норм міжнародного гуманітарного права знайшли своє відображення в Кримінальних кодексах Ефіопії, Йемена, Королівства Швеції, Фінляндської Республіки, Королівства Нідерланди, Таджикистану, Республіки Білорусь [67, с.

112; 272, с. 167].

Військово-кримінальний кодекс Швейцарської Конфедерації 1950 р. містить положення про те, що він поширює свою дію у військовий час на осіб, що служать в армії, цивільних осіб, які вчинили певні визначені злочини (зрада, шпигунство, злочини, вчинені у військовий час проти міжнародного права, грабіж, спричинення шкоди майну армії), військовополонених (стосовно злочинів проти Швейцарії та швейцарської армії), парламентарів противника, які зловживають своїм становищем, інтернованих цивільних осіб (ст. 4). В главі 6 цього Закону визначено склади злочинів, які вчиняються під час війни. Серед них – використання заборонених методів ведення війни, порушення міжнародних договорів, зловживання міжнародною емблемою Червоного Хреста, ворожі дії проти осіб та майна, які перебувають під захистом міжнародних організацій, порушення зобов'язань перед противником, зокрема домовленості про порушення перемир'я і т.д. [11, с. 161].

Наведені приклади свідчать про повнішу імплементацію норм міжнародного гуманітарного права. Водночас Міжнародний Комітет Червоного Хреста рекомендує державам продовжити роботу з вдосконалення національних кримінальних законів на підставі норм міжнародного гуманітарного права і передбачити відповідальність за діяння, що кваліфікуються як серйозні порушення Женевських конвенцій. Такий підхід спрямований на забезпечення ефективнішого виконання зобов'язань за Женевськими конвенціями. Крім того, МКЧХ пропонує включити в кримінальні кодекси вичерпний перелік серйозних порушень міжнародного гуманітарного права для того, щоб повністю виконати свої зобов'язання в сфері боротьби з такими правопорушеннями [11, с. 163].

Кримінальні закони більшості зарубіжних держав передбачають відповідальність за злочини міжнародного характеру. Щоправда в рамках обсягу цього дослідження надто складно розглянути всі норми національних кримінальних законів, які відповідають вимогам міжнародних договорів кримінально-правового характеру. Тому акцентуємо увагу на відповідності міжнародним договорам норм про відповідальність лише за ті злочини, які суттєвіше впливають на світовий міжнародний правопорядок.

Особливого значення тепер надається розвитку міжнародної співпраці в боротьбі з тероризмом. В зв'язку з цим на основі досягнутих домовленостей в ряді держав прийнято національні законодавчі норми про відповідальність за вчинення злочинів цієї категорії. Так, відповідно до прийнятого в 1984 р. в США Загального закону про контроль над злочинністю до сфери терористичних актів можуть відноситись злочини, пов'язані із вчиненням насильницьких діянь, небезпечних для людського життя, які порушують або кримінальний закон США, або будь-якого зі штатів, і мають на меті «залякувати цивільне населення або змусити його діяти певним чином; вплинути на урядову політику шляхом залякування чи примушування; або спонукати до вчинення дій в результаті вбивства чи викрадення».

Кримінальний кодекс ФРН (ст. 129-а «Створення терористичних об'єднань») передбачає покарання до 10 років позбавлення волі як за створення самого об'єднання, так і за участь в об'єднанні, діяльність якого спрямована на

захоплення заручників, вчинення вбивств та інших злочинів (перелічено близько 15 складів злочинів).

У 1980 р. до Кримінального кодексу Італійської Республіки введено ст. 270-1, яка передбачає відповідальність осіб, які створюють об'єднання, кінцевою метою яких є тероризм і порушення демократичного устрою.

У Франції спеціальний закон про боротьбу з тероризмом і посяганнями на державну безпеку був прийнятий 1986 р. Пізніше до нового Кримінального кодексу Франції (1992 р.) був внесений ст. 421-1 про тероризм, де подано вичерпний перелік тих діянь, які за певних умов повинні кваліфікуватись як терористичний акт.

Низка держав (Республіка Чилі, Держава Ізраїль, Арабська Республіка Єгипет, Республіка Індія, Ісламська Республіка Пакистан, Демократична Соціалістична Республіка Шрі-Ланка) законодавчо закріпила застосування надзвичайних засобів стосовно осіб, причетних до вчинення терористичних актів, незалежно від того, чи базуються вони на нормах міжнародного договору чи національного кримінального закону [235, с. 50].

Розмах організованої злочинності також вимагав від держав вжиття комплексних законодавчих заходів і об'єднання зусиль в боротьбі зі злочинністю як на універсальному, регіональному, так і на двосторонньому рівнях. Низка рекомендацій, які стосуються вдосконалення законодавства держав в сфері боротьби з організованою злочинністю, була прийнятий Генеральною Асамблеєю ООН. Враховуючи, що основною метою організованих злочинних груп є отримання прибутку при використанні корупції, Рада Європи прийняла в 1999 р. Конвенцію про боротьбу з корупцією [110, с. 233].

Слід враховувати, що боротьба з організованою злочинністю ведеться на підставі норм національних кримінальних законів, розроблених державами під час реалізації раніше прийнятих міжнародних зобов'язань у сфері протидії злочинності. Це обумовлено насамперед тим, що спектр дії організованої злочинності достатньо широкий. Так, злочини, що вчиняються організованими злочинними групами, набувають ззовні «форми таких звичайних злочинів» [235, с. 50] як виготовлення підроблених грошей, злочинів, як незаконний обіг наркотичних і психотропних речовин, торгівля людьми, викрадення літаків, тероризм, піратство, незаконний обіг зброї, вибухових речовин, радіоактивних матеріалів, розкрадання культурної спадщини, організація незаконної міграції та легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом. Відповідальність за такі злочини була передбачена у понад 30 міжнародних договорах, прийнятих протягом ХХ ст.

У Великій Британії, наприклад, з врахуванням зобов'язань за міжнародними договорами у 80-х рр. були прийняті декілька законів про боротьбу зі злочинністю в банківській сфері, в тому числі Закон «Про злочини, пов'язані з наркотиками» (1986 р.), де йдеться про те, що кожен, хто допомагає відмивати гроші, знаючи про їх злочинне походження, може бути позбавлений волі на строк до 14 років з конфіскацією майна.

Також доречно у цьому контексті звернути увагу на відповідальність юридичних осіб в кримінальних законах зарубіжних країн. Такий інститут

відповідальності розвивався також на підставі міжнародно-правових актів. Так, учасниками VII Конгресу ООН з попередження злочинності було висловлено пропозицію про необхідність включення в національне кримінальне законодавство держав положень про кримінальну відповідальність юридичних осіб. Також було зазначено, що тепер саме кримінальна відповідальність юридичних осіб набуває особливо важливого значення у зв'язку із злочинною експансією транснаціональних корпорацій, які спричиняють величезну шкоду національній економіці держав; така діяльність визначається юристами різних країн «економічною агресією» [210, с. 10].

До речі, інститут кримінальної відповідальності юридичних осіб існує в багатьох державах. У державах континентальної правової сім'ї кримінальна відповідальність юридичних осіб встановлена достатньо давно (Французька Республіка, Республіка Індонезія, Ліванська Республіка, Сирійська Арабська Республіка та інші) [140, с. 62–63]. В ряді країн англосаксонської правової системи також передбачена кримінальна відповідальність юридичних осіб. У ст. 10 пар. 10.00 п. 7 КК штату Нью-Йорк [296], п. 38 ст. 1.07 КК штату Техас [299] США передбачено, що відповідальності підлягають фізичні та юридичні особи. Це поняття трактується таким чином: «особа – це фізична особа, а в необхідних випадках, публічна чи приватна корпорація, корпоративне об'єднання, товариство, урядова установа» [299].

Висновки до першого розділу

1. Міжнародні договори допомагали і допомагають реалізовувати не лише внутрішні, а й зовнішні функції різних держав. Міжнародний договір – найбільш поширена правова форма, що опосередковує міжнародні відносини. Власне за допомогою міжнародного договору повною мірою реалізується співпраця держав та закріплюються її результати. Міжнародні договори відіграють важливу роль у процесі належного тлумачення та застосування вітчизняного кримінального закону.

За кількістю учасників міжнародні договори кримінально-правового характеру поділяються на багатосторонні та двосторонні. За сферою відносин, яку регулюють такі договори, їх можна поділити на ті, що безпосередньо присвячені боротьбі з певними злочинами, та інші міжнародні договори, окремі норми яких встановлюють обов'язок держав щодо попередження і покарання певних злочинів. Ще одним критерієм класифікації міжнародних договорів кримінально-правового характеру є предмет правового регулювання. За цим критерієм усі міжнародні договори можна поділити на ті, що містять зобов'язання у сфері матеріального кримінального права (зазвичай, це багатосторонні конвенції та протоколи до них), та договори, що регламентують порядок процесуальних зносин між правоохоронними органами (зазвичай, це двосторонні договори про порядок надання правової допомоги у кримінальних справах). Також можна виділити чотири основні групи елементів складу злочину, на котрі впливають міжнародні договори, і відповідно три основних види впливу міжнародних

договорів у сфері боротьби зі злочинністю: 1) міжнародні договори, котрі зобов'язують захистити певні суспільні відносини (предмет, потерпілого) за допомогою кримінально-правових засобів; 2) міжнародні договори, котрі зобов'язують поставити під охорону кримінального закону елементи, що належать до об'єктивної сторони складу злочину; 3) міжнародні договори, котрі визначають ознаки суб'єкта та суб'єктивної сторони складу злочину; 4) міжнародні договори, що визначають вид та межі покарання.

2. У вітчизняній кримінально-правовій літературі проблемі відповідності кримінального законодавства України міжнародним договорам кримінально-правового характеру не приділено належної уваги: їй присвячено мало наукових праць. Здебільшого питання імплементації положень міжнародних договорів у вітчизняний Закон про кримінальну відповідальність висвітлюються фахівцями з кримінального права в межах аналізу конкретних складів злочину. За час незалежності України питання узгодження вітчизняного кримінального законодавства з міжнародними актами були розглянуті лише у декількох дисертаційних дослідженнях. Натомість, у наших колег в Російській Федерації впродовж останніх десяти років все більше зростає інтерес до проблем узгодження кримінально-правових норм з нормами міжнародних актів кримінально-правового характеру. Свідченням цього є порівняно значна кількість дисертаційних досліджень, присвячених проблемам імплементації до КК Російської Федерації положень міжнародних конвенцій по боротьбі з конкретними видами злочинів та злочинністю загалом.

3. Дослідники міжнародного права зазначають, що до XIX ст. не укладалось багатосторонніх міжнародних договорів, в тому числі кримінально-правового характеру. На основі проаналізованих пам'яток кримінального законодавства від найдавніших часів і до XX ст. можемо зробити висновок, що в основному практикувалося укладення двосторонніх договорів про мирні відносини між сторонами після закінчення війни, про ненапад чи про поводження з військовополоненими. Однак, окрім зазначених положень, ці договори містили і норми кримінально-правового характеру. До того ж норми таких договорів були відображені і в пам'ятках внутрішнього законодавства, яке встановлювало кримінальну відповідальність за певні злочини. Також часто в таких договорах вказувалась юрисдикція сторін стосовно підсудності власних громадян та іноземців. Згодом почали укладатися договори про видачу злочинців та про порядок виконання судових рішень, виданих на території іноземної держави, однак ці договори також мали двосторонній характер. При кодифікації законодавства 1845 р. багато положень таких договорів були враховані, про що свідчать посилання в тих чи інших статтях на норми конкретних договорів. Як видно при укладенні міжнародних договорів за основу бралось внутрішнє кримінальне законодавство. Вже з 1880-х рр. стало практикуватися проведення міжнародних конференцій, на яких почали прийматися міжнародні багатосторонні договори кримінально-правового характеру. Першими серед них були конвенції про правила та звичаї ведення війни. Однак немає відомостей про те, чи враховувалися положення цих конвенцій у внутрішньому кримінальному законодавстві. У XX ст. розпочався справжній бум укладання міжнародних

договорів кримінально-правового характеру, особливо після Другої світової війни, і, власне Кримінальний кодекс УРСР 1960 р. до моменту введення в дію Кримінального кодексу України 2001 р., зазнавав протягом 40 років свого існування значного впливу прийнятих міжнародних зобов'язань, багато нових норм було внесено, а діючі були суттєво змінені, враховуючи рекомендації міжнародних конвенцій.

4. В частині досвіду узгодження кримінального законодавства зарубіжних держав з вимогами міжнародних договорів кримінально-правового характеру, слід зазначити, що інтеграція України у світове співтовариство неможлива без приведення національного законодавства у відповідність з міжнародними стандартами, і Конституція нашої держави проголосила вищою цінністю людину, а державу змусила забезпечувати права і свободи кожного окремого індивіда. Закріплені в Конституції положення отримують особливе значення в кримінальному законодавстві. Тому, у перспективі міжнародне співробітництво України в сфері кримінальної юстиції буде розвиватися на основі зближення її законодавства з державами Європейського Союзу. Але ці зовнішні зв'язки будуть ефективними лише за умови прийняття державної кримінальної політики, розвитку національного законодавства з урахуванням специфіки стану злочинності і її характеристик.

5. Якщо йдеться про зарубіжний досвід врахування вимог міжнародних договорів кримінально-правового характеру, то слід мати на увазі, що в більшості держав визнання пріоритету норм міжнародного права над внутрішнім законодавством закріплено в конституціях. Водночас дія норм міжнародно-правових актів на території держави, яка визнала їх юридичну обов'язковість, втілюється шляхом їх реалізації в національних законодавчих актах. Зокрема, більшість міжнародно-правових зобов'язань, які передбачають кримінальне переслідування за злочини міжнародного характеру та міжнародні злочини, відображено в кримінальних законах зарубіжних держав.

6. Необхідність подальшого розвитку міжнародного співробітництва в сфері боротьби зі злочинністю визнається більшістю держав світу. Основним напрямом удосконалення кримінального законодавства є розроблення та встановлення відповідальності за злочини міжнародного характеру та міжнародні злочини як в міжнародних договорах, так і на національному рівні шляхом внесення змін до кримінального законодавства.

Розділ 2

СПІВВІДНОШЕННЯ ЗАКОНУ УКРАЇНИ ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ТА ЧИННИХ МІЖНАРОДНИХ ДОГОВОРІВ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ХАРАКТЕРУ

2.1 Необхідність та межі узгодження законодавства України про кримінальну відповідальність з чинними міжнародними договорами кримінально-правового характеру

Протягом останніх років найбільш небезпечним явищем, що істотно підриває основи міжнародного правопорядку та національний правопорядок у державах, стала міжнародна злочинність, яка представлена масштабними злочинами, що завдають найбільшу шкоду міждержавним відносинам, а також злочинами міжнародного характеру. Небезпека таких злочинів обумовлюється дестабілізацією діяльності держав та урядів, підривом основ громадянського суспільства, обмеженням прав і свобод людини, які тягнуть за собою згубні наслідки для економічного та соціального розвитку держави.

Держави, серед основних обов'язків котрих є організація боротьби зі злочинністю і гарантування безпеки громадян, розвиток економіки, культури та інших внутрішньодержавних сфер, співпрацюють у цьому напрямку на основі міжнародних договорів, загально визнаних принципів та норм міжнародного права. Зокрема, у нормах міжнародного права визначено окремі елементи складів злочинів, встановлено форми і методи боротьби з транснаціональною злочинністю, регламентовано принципи і порядок співпраці держав по боротьбі зі злочинністю.

Добросовісне виконання державами своїх зобов'язань в розглядуваній сфері є однією з умов досягнення стабільного правопорядку у світі та безпеки людства. В Заключному акті наради з безпеки та співробітництва в Європі відзначено, що його учасники зобов'язалися добросовісно виконувати свої обов'язки за міжнародним правом, зокрема ті з них, що впливають з відповідних міжнародних договорів та угод, учасниками яких є ці держави [320].

По-перше, необхідність приведення у відповідність з міжнародними нормами національних норм пояснюється їх взаємозв'язком та взаємозалежністю, їх взаємним доповненням та збагаченням. Взаємозв'язок національних правопорядків та світового правопорядку загалом проявляється через створені державами міжнародні органи контролю за дотриманням загально визнаних норм міжнародного права та інших зобов'язань держав, які впливають з міжнародних договорів.

По-друге, необхідність приведення у відповідність з міжнародними нормами національних систем обґрунтовується і тим, що вони регулюють міжнародні відносини в рамках міжнародно-правової системи загалом. Кожна держава, беручи зобов'язання, що витікають з норм тих чи інших міжнародно-правових актів, забезпечує їх виконання шляхом реалізації їх в своїх національно-правових системах, приймаючи внутрішньодержавні норми. Власне, внутрішньодержавне законодавство регламентує форми і методи виконання державами міжнародних договорів.

Очевидно, жодна держава в сучасному світі не може жити в ізоляції від інших держав. Історичний досвід дає підстави вважати, що природним шляхом розвитку сучасного суспільства є шлях цивілізації, який передбачає активне членство в міжнародній спільноті на основі цілей та принципів, закріплених Статутом Організації Об'єднаних Націй [172, с. 163].

Останнім часом у політиці кожної держави особливого значення набувають принципи мирного співіснування: ненападу, мирного вирішення

конфліктів, самовизначення націй, заборона пропаганди війни тощо.

По-третє, вирішується питання про вступ України до Європейського Союзу та ратифікації нашою державою основних європейських угод, прийнятих у рамках цього співтовариства. Україна неодноразово засвідчувала своє прагнення до вступу у Євросоюз. Це підтверджується такими фактами:

1. 21 листопада 2002 р. прийнято Закон України «Про Концепцію Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» та затверджено Указом Президента України Стратегію інтеграції України до Європейського Союзу, де передбачено створення на законодавчому рівні загальнодержавного механізму адаптації законодавства України до законодавства Євросоюзу [322].
2. 15 жовтня 2003 р. Постановою Кабінету Міністрів України затверджено Державну програму забезпечення позитивного міжнародного іміджу України на 2003–2006 роки [388], в якій передбачено гармонізацію внутрішнього законодавства України з директивами ЄС.
3. 12 лютого 2005 р. Розпорядженням Кабінету Міністрів України затверджено Проект плану дій «Україна – Європейський Союз» [406], яким передбачено поступове наближення законодавства, норм та стандартів України до законодавства, норм та стандартів Європейського Союзу, зокрема необхідність внесення змін до Кримінального кодексу України на основі європейських стандартів.
4. 12 лютого 2007 р. Указом Президента України затверджено Стратегію національної безпеки України, де передбачено приведення кримінального законодавства і кримінального судочинства у відповідність із стандартами і рекомендаціями Ради Європи та Європейського Союзу у сфері забезпечення безпеки та охорони державної таємниці [439].
5. 16 червня 2010 р. Розпорядженням Кабінету Міністрів України затверджено Орієнтовний план законопроектних робіт на 2010 рік [407], де передбачено внесення змін до Кримінального кодексу з приводу правового регулювання питань протидії торгівлі людьми та виконання рекомендацій Групи держав Ради Європи проти корупції щодо встановлення нових правил конфіскації та арешту доходів, одержаних шляхом.

Україна, проголосивши себе демократичною державою, зобов'язана привести своє національне законодавство у відповідність з загальноновизнаними принципами та нормами міжнародного права. З прийняттям Конституції України у нашій державі визначено, що загальноновизнані принципи і норми міжнародного права та міжнародні договори України є складовою її правової системи. На законодавчому рівні було закріплено загальну норму, що встановлює пріоритет міжнародних договорів, учасницею яких є Україна, над положеннями її внутрішнього законодавства. Це означає, що, якщо в міжнародному договорі передбачено положення, котрі суперечать положенням внутрішнього закону, то діють положення договору. При цьому галузеве законодавство також повинно бути приведенне у відповідність з міжнародними нормами, органи державної влади та посадові особи повинні у своїй діяльності керуватись положеннями

міжнародних договорів, учасницею котрих є Україна [29, с. 5, 8].

Таким чином, цією конституційною новелою, з однієї сторони, офіційно визнано норми міжнародного права джерелом вітчизняного права, в тому числі і кримінального, а з іншої, створено ряд проблем правотворчого та правозастосовного характеру.

Боротьба з міжнародною злочинністю ведеться як на основі міжнародного, так і на основі внутрішньодержавного кримінального права. Щоправда, багато загальнокримінальних злочинів все більше набувають міжнародного характеру. Тому для ефективної діяльності правоохоронних органів потрібно якнайшвидше привести норми кримінального законодавства України у відповідність з приписами міжнародних договорів кримінально-правового характеру.

Водночас міжнародні договори кримінально-правового характеру повинні виконуватися державами на основі загальноновизнаного принципу міжнародного права «*pacta sunt servanda*» («договори повинні виконуватися») [89, с. 9; 223, с. 21]. Це положення також підтверджується у Законі України «Про міжнародні договори України» від 29 червня 2004 р. [327].

Автори проекту нині чинного Кримінального кодексу України ще у 1993 р. зазначали: «в наш час ми потребуємо новий кримінальний кодекс, який заснований на якісно нових принципах і відмові від старої ідеології» [398, с. 1]. Загалом проект кодексу був розроблений, виходячи з загальної реалізації принципів законності, справедливості, рівності громадян перед законом, особистої відповідальності, гуманізму і демократії та визнання життя і свобод людини як найвищої соціальної цінності *відповідно до принципів і норм міжнародного права* [29, с. 11; 398, с. 7].

Розробка кримінального законодавства завжди обумовлена формуванням кримінально-правової політики держави. Тільки згодом ті фактори, котрі вплинули на цей процес, отримують відповідне втілення у кримінальному законі [28, с. 310–311].

Безумовно, будь-яка політика повинна базуватись на системі певних принципів. Оскільки вітчизняним законодавцем визнано, що кримінальне право України базується на принципах і нормах міжнародного права, то слід відзначити вплив загальноновизнаних міжнародно-правових стандартів, котрі задекларовані в багатьох міжнародних документах, на кримінально-правову політику, що формує наше кримінальне законодавство. Тому визнання пріоритету норм міжнародного права в кримінальному праві у сфері захисту прав людини є гарантією законності [63, с. 18–19].

Розробники проекту нині чинного КК, поданого на розгляд Верховної Ради України у 1993 р., вказавши у пояснювальній записці, що «потреба у створенні нового Кримінального кодексу пов'язується з соціально-економічними, політичними змінами, що сталися в Україні, та приведенням кримінального законодавства у відповідність з вітчизняними правовими традиціями та *міжнародними нормами і стандартами...*» (виділено нами. – О.Б.), далі були непослідовними. Звернувши увагу на велику кількість матеріалів, опрацьованих у процесі роботи над проектом, навіть не згадали про міжнародно-правові договори по боротьбі з певними категоріями злочинів [398, с. 8–9].

Певною мірою це, на наш погляд, позначилося на негативному результаті: проект не було прийнято. Очевидно, робочою групою, яка працювала у 1997 р. над проектом КК України під патронатом Кабінету Міністрів України, було враховано досвід попередників і значно розширено коло різноманітних джерел, які було вивчено, проаналізовано і використано в роботі. Цими матеріалами були:

- 1) наукові публікації з кримінального права;
- 2) автореферати кандидатських та докторських дисертацій з кримінального права;
- 3) чинний КК України 1960 р., особливо ті його положення, якими КК був доповнений в останні два роки;
- 4) слідчо-судова і прокурорська практика застосування кримінального законодавства України за увесь час дії КК 1960 р.;
- 5) законопроектні роботи з підготовки проектів КК, що велися раніше, зокрема, проект КК України, підготовлений робочою комісією Президії Верховної Ради України;
- 6) кримінальне законодавство країн як ближнього, так і дальнього зарубіжжя;
- 7) власний досвід наукової та практичної діяльності членів робочої групи.

Однак, на жаль, знову не знаходимо серед переліку використаних джерел згадки про міжнародні договори кримінально-правового характеру. До речі, у науковій літературі неодноразово вказувалось на прогалини в чинному законодавстві України, пов'язані з її міжнародними зобов'язаннями. Так, ще у КК УРСР не було передбачено відповідальності за геноцид, міжнародний тероризм, не було врегульовано кримінально-правові питання екстрадиції (видачі чи відмови у видачі злочинців) та інші [116, с. 39; 181, с. 95–96; 371]. Лише у прикінцевих положеннях пояснювальної записки до проекту КК 1997 р. була вказівка на те, що кодекс містить нові статті, які передбачають відповідальність за планування, підготовку, ведення агресивної війни, застосування, розроблення, виробництво, придбання, зберігання, збут та транспортування біологічної зброї, геноцид, екоцид та піратство. Ці діяння криміналізовано відповідно до міжнародних зобов'язань України щодо боротьби з такими злочинами [399].

Таким чином, задекларовано, що кримінальне законодавство України повинно втілювати ті міжнародно-правові зобов'язання, які взяла на себе Україна. Проте, як бачимо зі змісту пояснювальних записок до проектів КК України 1993 та 1997 рр., міжнародно-правові договори України по боротьбі зі злочинністю серед джерел проекту кодексу не названі, хоча у Концепції розвитку законодавства України на 1996–2005 роки, розробленій Інститутом законодавства Верховної Ради України, вказується, що «новий Кримінальний кодекс повинен враховувати міжнародні угоди, ратифіковані Україною» [115, с. 31–31].

Міжнародно-правові акти повинні впливати на формування і зміст вітчизняної кримінально-правової політики шляхом: 1) закріплення міжнародно-правових принципів; 2) встановлення кола суспільно небезпечних діянь; 3) тлумачення норм кримінального права з огляду на загальновизнані принципи і норми міжнародного права; 4) розробки напрямів діяльності правоохоронних органів щодо застосування норм кримінального права, джерелом яких є

міжнародно-правові норми [118, с. 68].

Безперечно, боротьба зі злочинністю є внутрішньою функцією держави. Співробітництво держав по боротьбі зі злочинами, котрі викликають міжнародний резонанс, пов'язане з об'єктивними труднощами, пов'язаними з обмеженими можливостями національних судових юрисдикцій, відсутністю засобів для виявлення та розслідування цих злочинів [25, с. 22; 32, с. 12; 55, с. 12; 101, с. 9; 188, с. 18]. Держави, поряд з індивідуальними рішеннями з питань надання правової допомоги, розробляють двосторонні та багатосторонні договори, зорієнтовані на регламентацію питань кваліфікації злочинів, що зачіпають інтереси багатьох держав і становлять глобальну небезпеку. Важливе місце у таких договорах займає нормативне визначення складу злочину як загального стандарту, що узгоджений державами і повинен застосовуватися в національному кримінальному законодавстві. Держави-учасниці міжнародних договорів приймають на себе зобов'язання забезпечити таку відповідність міжнародної та національної регламентації, яка б гарантувала законодавчу кваліфікацію злочину як кримінально караного діяння. У зв'язку з цим все більш важливого значення набувають міжнародні договори, що спрямовані на необхідність вжиття заходів щодо вдосконалення національного кримінального законодавства по боротьбі з міжнародними злочинами та злочинами міжнародного характеру, якщо воно ще не відображає положень цих конвенцій. Враховуючи приписи договорів, кожна держава зобов'язується у своєму внутрішньому законодавстві кваліфікувати відповідні діяння як злочини і передбачити покарання, враховуючи ступінь їх тяжкості.

Пріоритетність норм міжнародних договорів у кримінальному законодавстві України повинна бути забезпечена як на рівні Загальної декларації прав людини 1948 р. та Міжнародного пакту про громадянські та політичні права 1966р., тобто, як на рівні Загальної частини КК України, так і на рівні міжнародних договорів кримінально-правового характеру, тобто Особливої частини КК України.

Міжнародно-правові договори також мають значення для правозастосування у випадках, коли:

1. Діяння, які вже отримали юридичну оцінку за кримінальним законом однієї держави, не повинні знову тягти відповідні правові наслідки в тій державі, куди передається засуджений. Цей принцип «non bis in idem» викладено у Європейській конвенції про передачу провадження у кримінальних справах від 15 травня 1972 р. [315] та відображено у ч. 2 ст. 7 КК України.

2. Діяння особи кваліфікується за тією статтею КК України, з приводу якої є ратифіковані міжнародні договори.

3. Положення міжнародних договорів повинні враховуватись не лише у процесі правотворчості, а й при тлумаченні вже існуючих норм. Щодо цього слушне зауваження І. Карпеця: «На шляху встановлення загального зобов'язання притягнення до кримінальної відповідальності за злочини міжнародного характеру є багато перешкод, зокрема – досягнення однакового розуміння цих злочинів» [102, с. 391]. Враховуючи це, слід прагнути досягти загального розуміння та опису тих чи інших діянь з огляду на міжнародне право для

наступного застосування цих норм в національному кримінальному праві.

4. Особа, яка проводить дізнання, слідчий, прокурор чи суддя при кваліфікації діяння особи звертається до положень міжнародних договорів для з'ясування змісту тих ознак, які мають значення для винесення законного рішення [168, с. 410].

Відповідно до прийнятої в теорії міжнародного права класифікації кримінальна відповідальність фізичних осіб настає за вчинення злочинів, які поділяють на декілька груп. Слід виділити з них дві основні групи. Перша – власне міжнародні злочини. У ст. 6 Статуту Нюрнберзького військового трибуналу це: 1) злочини проти миру; 2) військові злочини; 3) злочини проти людяності. Друга група – це злочини міжнародного характеру або транскордонні злочини [169, с. 394, 396].

Слід зазначити, що в теорії кримінального права давно вже йдеться про необхідність включення до Особливої частини КК спеціального розділу, який передбачав би відповідальність за злочини проти миру і безпеки людства [122, с.

126]. У КК України є розділ XX, де закріплено Нюрнберзькі принципи і включено ті склади злочинів, з приводу яких між державами укладено договори, оскільки ці злочини спричиняють шкоду світовому співтовариству. Інколи науковці порушують питання про доцільність внесення таких складів злочинів до кримінального законодавства України. Тут слід погодитись з думкою І.

Карпеця, який писав, що з двохсот статей, що містяться у Кримінальному кодексі, активно «працюють» окремі з них. Але «мовчазні» статті потрібні, оскільки вони сформульовані на досвіді не лише сьогодення, а на досвіді всього періоду існування суспільства [102, с. 391]. Незастосування подібних норм на практиці не може відмінити їх право на існування в законі. Слід також відзначити, що теоретики кримінального права давно висловлювались за необхідність включення до кримінального законодавства спеціальної глави (розділу), у статтях якої повинна бути передбачена відповідальність за злочини проти миру і безпеки людства та військові злочини [292, с. 693–695].

Злочини міжнародного характеру вважаються небезпечними через те, що вони одночасно посягають на міжнародний та національний правопорядок, права і свободи людини, на мирну співпрацю держав у сфері економіки, культури, торгівлі, становлять величезну небезпеку для багатьох держав. Вона полягає не стільки у змісті цих злочинів, скільки в їх міжнародній поширеності.

Злочини міжнародного характеру можна поділити:

1) на такі, що спричиняють шкоду мирній співпраці та нормальній реалізації міжнародних відносин (тероризм та близькі за ознаками злочини: захоплення літака, захоплення заручників, посягання на життя дипломатичних представників);

2) на такі, що спричиняють шкоду міжнародному економічному та соціально-культурному розвитку (заподіяння шкоди довкіллю, посягання на національно-культурне надбання, контрабанда, торгівля наркотичними засобами, підроблення грошей та цінних паперів тощо);

3) на такі, що спричиняють шкоду особі, особистому та державному майну і моральним цінностям (торгівля людьми, піратство, розповсюдження

порнографічних предметів);

4) на інші (вчиняються на борту повітряного судна, пошкодження підводного кабелю, зіткнення морських суден та ненадання допомоги на морі) [102, с. 27].

Відповідно до цієї класифікації можемо згрупувати велику кількість міжнародних договорів по боротьбі з конкретними злочинами міжнародного характеру. Зокрема, протягом останніх років Україна ратифікувала кілька конвенцій про боротьбу з різними проявами тероризму: Міжнародну конвенцію про боротьбу з бомбовим тероризмом від 15 грудня 1997 р. [384], Міжнародну конвенцію про боротьбу з актами ядерного тероризму від 14 вересня 2005 р. [386], а також ще у 2001 р. приєдналася до Європейської конвенції про боротьбу з тероризмом, котра була прийнята ще у 1977 р. [316]. Внаслідок підписання та ратифікації цих міжнародних договорів було внесено ряд змін до КК України.

Наша держава як член світового співтовариства йде шляхом зближення економічних та соціальних систем, вирішує такі проблеми, як інтеграція загалом та інтеграція в світову економічну систему. Зближення між державами, в тому числі й економічне, призвело до виникнення численних проблеми економічних злочинів, спонукало кваліфікації великої кількості нових складів злочинів, що є звичним явищем для країн з ринковою економікою і до недавня не були відображені у вітчизняному кримінальному законодавстві (злочини у сфері господарської діяльності, комп'ютерні злочини тощо). У цьому контексті характерним є такий факт. З метою вдосконалення внутрішньодержавного кримінального законодавства з приводу попередження економічної та організованої злочинності та боротьби з нею 7 вересня 1990 р. було прийнято Резолюцію Генеральної Асамблеї ООН [402], у якій є рекомендації для вирішення цієї проблеми. Деякі з тих рекомендацій було втілено при розробленні проекту КК України, внаслідок чого з'явилася ст. 209, що передбачає відповідальність за легалізацію доходів, одержаних злочинним шляхом. В 2003 р. внесено зміни до цієї статті та криміналізовано такі діяння, як умисне порушення вимог законодавства про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом (ст. 209-1 КК України). Включення подібних складів злочинів (розділ VII КК України), розроблених на основі міжнародного досвіду та міжнародних договорів, до вітчизняного кримінального законодавства має важливе значення у боротьбі з економічною, організованою злочинністю.

Як відомо, порно індустрія вже давно не обмежується кордонами лише однієї держави. Тепер порнографічні предмети легко можна одержати через комп'ютерні мережі з-за кордону. Цей вид злочинності набув масового транснаціонального характеру. Шкода, яка спричиняється цими злочинами, має особливе значення, коли такі предмети розповсюджуються серед неповнолітніх, що справляє вкрай негативний вплив через несформовану дитячу психіку, згубно діє на дитячий організм, призводить до непоправних наслідків.

Розгляд міжнародного законодавства, в якому закріплені ознаки міжнародних та злочинів міжнародного характеру, та кримінального законодавства України допоможе виявити низку глобальних проблем при

узгодженні вітчизняного законодавства з міжнародними стандартами та визначити шляхи подолання цих проблем.

Поряд з необхідністю приведення у відповідність внутрішнього кримінального законодавства України постає питання про межі узгодження. І в Конституції України, і у Законі України «Про міжнародні договори України» [336] йдеться про виконання міжнародних договорів України. Оскільки за двадцять років незалежності України укладено міжнародних договорів кримінально-правового характеру значно менше, ніж їх було укладено колишнім СРСР, до складу якого входила Україна, то виникає питання про обов'язковість міжнародних договорів, укладених раніше. З цього приводу триває чимало дискусій і, треба відзначити, зовсім небезпідставних. В Україні досі не погоджено між різними владними чинниками єдину позицію щодо договорів, укладених від імені СРСР, та тих, які підписано від імені УРСР [171, с. 401]. Існує принаймні два підходи до вирішення цієї проблеми. Один з них передбачає, що, враховуючи положення Віденської конвенції про право міжнародних договорів та Закону України «Про правонаступництво України» (ст. 7), Україна проголосила себе «правонаступником прав і обов'язків за міжнародними договорами Радянського Союзу, що не суперечать Конституції України та інтересам республіки» [37, с. 324–325; 297, с. 252].

Прихильники другої позиції аргументують, що, очевидно, Закон про правонаступництво має розглядатись лише як намір молодого Української держави визначити юридичні наслідки фактичного правонаступництва у суворій відповідності із загальновизнаними принципами і нормами міжнародного права у цій сфері. Згідно із згаданим положенням договори держави-попередниці не стають автоматично зобов'язуючими для держави-наступниці чи третіх держав лише в силу самого факту, що держава-наступниця зробила відповідну односторонню заяву. Тобто юридична сила міжнародного договору внаслідок правонаступництва залежить від існування окремої домовленості між державою-правонаступницею і державами-контрагентами. Така домовленість може проявлятися у чітко вираженій формі (наприклад, обмін нотами), так і за допомогою мовчазної згоди, підтвердженою фактичною поведінкою сторін [295, с. 148]. Іншими словами, як органи державної влади, так і юридичні та фізичні особи повинні виконувати взяті зобов'язання й можуть користуватися правами, що випливають із таких договорів доти, доки не буде встановлено факту невідповідності чого чи іншого договору СРСР Конституції нашої держави.

Оскільки єдиним органом конституційної юрисдикції у державі є Конституційний Суд України, очевидно ухвалення відповідного рішення мало б належати до компетенції КСУ. Натомість, коли йдеться про потенційну відмову України виконувати той чи інший договір на підставі його суперечності національним інтересам, то очевидно така відмова з міжнародно-правової позиції може бути легітимною лише у початковий період незалежності, причому за умови обов'язкової нотифікації всіх зацікавлених сторін. Ще однією підставою невиконання умов договору, укладеного колись СРСР, може бути така ситуація, коли його умови не виконуються іншою державою-контрагентом. І тут виникає ще одне запитання. Конституцією України передбачено, що всі

міжнародні договори набувають чинності на території України лише після їх ратифікації Верховною Радою України (або ж залежно від предмета регулювання може бути схвалено Президентом України чи Урядом). В цьому ракурсі вельми проблематичним виглядає існуючий порядок, по суті, автоматичного введення в дію міжнародних договорів СРСР, що мали б підлягати ратифікації згідно з ст. 9 Закону «Про міжнародні договори України». Віденська конвенція про право міжнародних договорів 1978 р. також не вносить жодної ясності з цього приводу. З огляду на ці обставини можемо припустити, що Закон «Про правонаступництво України» від 12 вересня 1991 р. розглядається як свого роду загальнотрансформаційний інструмент, що встановлює автоматичну застосовність міжнародних договорів СРСР. Коли ж йдеться про двосторонні договори про надання правової допомоги у кримінальних справах, то Україна уклала чимало нових договорів з відповідними державами, тому питання застосування положень таких двосторонніх договорів, укладених раніше від імені СРСР з тими ж державами не виникає, оскільки тут можна застосувати принцип *lex posterior derogate priori* («наступний закон скасовує попередній»). Що ж стосується багатосторонніх конвенцій по боротьбі зі злочинністю, то слід зазначити, що Україна загалом дотримується практики, передбаченої п. 1 ст. 17 Віденської конвенції 1978 р. [305], інформуючи депозитаріїв договорів, стороною яких був СРСР, щодо її правонаступництва.

Практика винесення індивідуальних рішень стосовно чинності окремих як двосторонніх (шляхом обміну нотами), так і багатосторонніх документів (шляхом нотифікації депозитаріїв) може розглядатися як фактично повторне підтвердження їх чинності, що має суто декларативне значення. У зв'язку із цією суперечністю, відповідь на питання про чинність для України міжнародних договорів СРСР кримінально-правового характеру, щодо яких не було прийнято такого рішення, має, на наш погляд, бути позитивною – у разі, якщо існує мовчазна згода зацікавлених сторін, у тому числі й така, що впливає з їх фактичної поведінки. Тим паче, що Закон України «Про правонаступництво України» [322] вказує лише на те, що Україна приймає на себе зобов'язання, котрі не суперечать її демократичним принципам і правовому розвитку. Це свідчить про те, що міжнародні договори кримінально-правового характеру спрямовані на боротьбу з таким явищем як злочинність, тому вони не торкаються правого режиму держави.

Крім цього, слід згадати і про такий принцип як «*lex posterior derogat priori*», що означає в нашому випадку те, що зобов'язанням, встановленим міжнародним договором, що прийнятий пізніше, надається перевага перед зобов'язаннями, котрі передбачені у попередньому договорі у випадку виникнення розбіжностей між положеннями таких договорів. Ще один принцип говорить про те, що спеціальний міжнародний договір має перевагу перед загальним міжнародним договором. Тут йде мова про конкуренцію спеціальної та загальної норм, які також можуть мати місце при узгодженні внутрішнього кримінального законодавства з відповідними міжнародними договорами. Отже, при удосконаленні відповідної статті Кримінального закону України слід враховувати норми спеціального міжнародного договору.

Очевидною стає недоцільність надмірного узгодження та приведення національного законодавства у відповідність з міжнародними договорами. Наведемо конкретний приклад. Конвенція про відкрите море 1958 р. [337] зобов'язувала всі держави-учасниці криміналізувати піратство. В КК УРСР не існувало такої статті, яка б передбачала відповідальність за піратство. З цього приводу Л. Галенська зазначала, що у випадку затримання осіб, котрі вчинили піратство, неможливо застосувати до них норми цього кодексу [55, с. 92]. Однак, як видається, таке застереження науковця навіть у 30-ті рр. не було належно обґрунтованим, оскільки характеристика піратства, що визнавався неправомірним актом насильства або грабежу, вчинюваного з особистих мотивів і спрямованого проти будь-якого судна чи літального апарату або проти осіб чи майна, що перебувають на їх борту (п. 1 ст. 15 Конвенції про відкрите море), давало підстави для притягнення піратів (за відсутності навіть окремої статті про піратство) до відповідальності за розбій.

У ст. 18 Проекту Кодексу злочинів проти миру і безпеки людства від 1996 р. передбачалася відповідальність за злочини проти людяності, що означає будь-яке з наступних діянь, коли вони вчиняються систематично чи в широких масштабах та інспіруються чи спрямовуються урядом або будь-якою організацією чи групою. Це – а) вбивство; б) винищення; в) катування; г) звернення у рабство; д) переслідування з політичних, расових, релігійних чи етнічних мотивів; е) інституціоналізована дискримінація за расовими, етнічними чи релігійними ознаками, яка включає порушення основних прав і свобод і призводить до серйозного пригнічення частини населення; ж) свавільна депортація чи примусове переміщення населення; з) свавільне ув'язнення; и) примусове зникнення осіб; й) зґвалтування, примус до проституції і інші форми сексуального знуцання; к) інші нелюдські діяння, які завдають серйозну шкоду фізичній чи психічній недоторканності, здоров'ю чи людській гідності, такі, як нанесення каліцтва і спричинення тяжких тілесних ушкоджень [393]. Знову ж таки у КК України нема статті, котра б передбачала відповідальність за злочини проти людяності, однак КК містить чимало загальних статей, у яких встановлено відповідальність за діяння, які є в основі відповідного складу злочину у міжнародному праві: умисне вбивство (ст. 115); побої і мордування (ст. 126); катування (ст. 127); незаконне позбавлення волі або викрадення людини (ст. 146); незаконне поміщення в психіатричний заклад (ст. 151); зґвалтування (ст. 152); насильницьке задоволення статевої пристрасті неприродним способом (ст. 153); нанесення тяжких тілесних ушкоджень (ст. 121).

Тобто йдеться про те, що якщо вже існують статті про загальнокримінальні злочини в кримінальному законодавстві України, то при внесенні відповідних змін до КК України слід врахувати це і тим самим уникнути надмірної криміналізації.

2.2 Колізії між актами національного кримінального законодавства та міжнародними договорами кримінально-правового характеру і способи їх подолання

Сьогодні міжнародні договори – один з найефективніших регуляторів міжнародних відносин. Їм належить особлива роль у забезпеченні світового порядку. Узгоджуючи свої інтереси та закріплюючи результат такої узгодженості в нормах міжнародного права, основним джерелом яких є міжнародний договір, держави можуть врегульовувати окремі проблемні питання та досягати необхідних цілей у боротьбі зі злочинами, включаючи і ті злочини, що мають транснаціональний характер.

Узгодження норм міжнародного кримінального права та внутрішньодержавного кримінального права важливе не лише для виконання Україною своїх міжнародних зобов'язань, а й для уніфікації положень кримінальних законів в різних державах. Така уніфікація кримінального законодавства дасть можливість вирішити ряд проблем з метою забезпечення правових підстав взаємодії правоохоронних органів. Наприклад, актуальною є проблема преюдиційного значення вироків, винесених судами інших держав, для встановлення повторності вчинення злочинів, рецидиву, призначення покарання за сукупністю вироків та вирішення багатьох інших кримінально-правових питань. Такі питання вирішуються зазвичай шляхом укладення багатосторонніх чи двосторонніх міжнародних договорів по боротьбі зі злочинністю.

Водночас сфера боротьби зі злочинами є пріоритетом національного законодавства. У зв'язку з цим виникають питання про співвідношення норм міжнародного кримінального законодавства та положень вітчизняного кримінального законодавства, про роль міжнародно-правових норм, чи можуть вони визнаватися джерелом національного кримінального законодавства та чи можуть застосовуватися безпосередньо.

З цього приводу в теорії кримінального права існує принаймні три позиції: 1) про пріоритет міжнародних кримінально-правових договорів; 2) про неможливість примату норм міжнародного кримінального права над внутрішнім; 3) про можливість застосування положень міжнародно-правових договорів в частині визначення злочинності та караності діянь або пом'якшення відповідальності. Прихильники пріоритету міжнародного договору над національними кримінально-правовими нормами Р. Галіакбаров, І. Карпець, І. Костенко, І. Лукашук вважають допустимою безпосередню дію міжнародного договору, обґрунтовуючи свою позицію посиланням на ст. 9 Конституції України [57, с. 39; 100, с. 30; 119, с. 62; 145, с. 6]. Як правило, автори вказують на право правозастосовника посилатися в своїх рішеннях безпосередньо на норми міжнародного договору у випадку, якщо вони не трансформовані в національне законодавство. Зокрема, науковці вважають не правом, а обов'язком національного суду застосувати норму міжнародного кримінального права, оскільки прямий вплив міжнародного кримінального права не ущемляє національні інтереси, а навпаки, збагачує національну кримінально-правову систему, але за умови їх врахування при укладенні міжнародного договору кримінально-правового характеру [13, с. 123; 72, с. 97; 145, с. 45].

Важко погодитися з такою позицією, оскільки КК України містить положення, що встановлюють протилежний конституційному принцип пріоритету, суть якого зводиться до визнання верховенства національних

кримінально-правових норм над міжнародними. Відповідно до ч. 1 ст. 3 КК України законодавство України про кримінальну відповідальність репрезентує КК України. Закони України про кримінальну відповідальність, прийняті після набрання чинності цим кодексом, повинні відповідно бути включені до нього. Кримінальне законодавство України обмежується КК, коло злочинних діянь, підстава кримінальної відповідальності, види покарань і порядок їх призначення встановлюються лише на підставі норм, включених до кримінального закону. Тому пряме застосування норм міжнародно-правових договорів поряд з нормами вітчизняного кримінального законодавства породжуватиме колізії у практичній діяльності.

Прихильники другої позиції в науці кримінального права висловлюють негативну думку стосовно питання про передачу міжнародному кримінальному праву повноважень стосовно визначення злочинності і караності діянь [104, с. 61]. О. Ведернікова і В. Мальцев вважають, що в державі має реалізовуватися доктрина пріоритету національних інтересів, яка передбачає неможливість прямої дії норм міжнародного кримінального права та імплементацію норм міжнародних договорів кримінально-правового характеру [150, с. 225–227]. Науковці обґрунтовують неможливість примату норм міжнародного кримінального права над внутрішніми, виходячи з того, що:

1) некодифіковані норми міжнародного права не можуть мати пріоритет над Конституцією держави;

2) норми міжнародного права орієнтовано на боротьбу з міжнародними злочинами, а не з внутрішньодержавними;

3) міжнародно-правові норми не мають прямої дії, оскільки їх не опубліковано і не доведено до загального відома;

4) визнання примату міжнародних норм обумовлює можливість підпорядкування національного законодавства правовим нормам окремих чи групи держав навіть під егідою міжнародного права.

Тут варто зауважити, що в Основному Законі України (ч. 1 ст. 9) закріплено положення, за яким міжнародні договори України є частиною національного законодавства. Якщо міжнародним договором України встановлені інші правила, ніж ті, які передбачені законом, то застосовуються правила міжнародного договору. Оскільки Основний Закон держави наділений вищою юридичною силою, то наведена норма про пріоритет міжнародного права над внутрішнім стосується також галузевого законодавства. Якщо ж закріплено пріоритет міжнародних договорів над внутрішнім законодавством, то норми міжнародних договорів обов'язково повинні становити частину вітчизняного законодавства і це, власне, можливо реалізувати через процедуру імплементації таких норм у внутрішнє кримінальне законодавство.

Відповідно, виходячи з положень Кримінального закону України, пряме застосування норм міжнародного права є недопустимим. Проте, у ч. 1 ст. 3 КК України зазначено, що Кодекс ґрунтується на Конституції України та загально визнаних принципах і нормах міжнародного права. Останнє положення більше відповідає дуалістичному підходу до вирішення питання про співвідношення міжнародного та національного права. Суть цього підходу

полягає в тому, що норми міжнародного та національного права належать до окремих правових систем, або ж порядків, які при повній самостійності можуть взаємодіяти одне з одним [89, с. 117]. За такого підходу норми міжнародного права повинні бути включені до національного законодавства з врахуванням вимог і особливостей останнього. Відповідно, держава в процесі укладення міжнародних договорів та створення міжнародних норм повинна враховувати наслідки їх прийняття для національного законодавства [19, с. 72; 94, с. 78; 129, с. 273–274; 155, с. 11].

Власне, третя позиція, яка є найбільш прийнятна, стосується дуалістичного підходу вирішення даної проблеми співвідношення міжнародного та національного права. Особливу позицію з цього приводу займають ряд науковців (В. Гацелюк, Л. Іногамова-Хегай, М. Журавльов, С. Пірвагідов). На їх думку, норми міжнародного кримінального права є самостійним джерелом поряд з національними кримінально-правовими нормами. Л. Іногамова-Хегай не визнає право суду прямо посилатися на міжнародні норми і проголошує, що правило про самостійність держави у визначенні злочинності і караності діяння є принципом міжнародного кримінального права [59, с. 57; 94, с. 67, 73].

Російські науковці допускають пряму дію норм міжнародного договору, але це стосується лише положень Загальної частини КК, оскільки норми міжнародних договорів про окремі види злочинів не містять санкцій [241, с. 534].

С. Пірвагідов, О. Пудовочкін вказують, що твердження про необхідність включення всіх законів про кримінальну відповідальність до КК як аргумент на користь обов'язкової імплементації міжнародно-правових норм у внутрішнє кримінальне законодавство не зовсім відповідають положенням КК РФ. Оскільки ч. 1 ст. 1 КК РФ вказує виключно на закони, які передбачають кримінальну відповідальність, дана норма не поширюється на закони, які виключають злочинність діяння, які пом'якшують покарання або іншим чином поліпшують становище особи. Учені вважають, що обов'язковій імплементації у національне кримінальне законодавство підлягають лише норми міжнародного договору, які встановлюють злочинність діяння, а норми, наповнені іншим кримінально-правовим змістом, можуть застосовуватись на території держави безпосередньо на підставі статей Конституції [67, с. 173; 159, с. 156; 197, с. 92–93].

В. Гацелюк обґрунтовує доцільність доповнення ч. 3 ст. 5 КК України таким положенням: «Надання згоди на обов'язковість міжнародного договору, предметом якого є встановлення кримінальної відповідальності за певний вид злочинних посягань, можлива лише одночасно із внесенням змін або доповнень до КК України» [60, с. 167].

Ряд авторів також допускає можливість визнання норм міжнародного права як джерела національного кримінального законодавства у контексті основоположних засад, що впливають на формування чинного кримінального закону, але не підміняють його. Відповідно такі міжнародно-правові норми не можуть мати прямої дії на території держави [20, с. 376; 239, с. 27].

Тут слід вказати на ще одну колізію, яка стосується співвідношення міжнародного та вітчизняного кримінального законодавства. Механізм імплементації норм міжнародного кримінального права у вітчизняне визначається видом норм. Так, міжнародно-правова доктрина поділяє їх на самовиконувані та несамовиконувані [35, с. 55; 73, с. 12; 164, с. 63; 186, с. 363; 252, с. 14]. Перші не потребують актів імплементації та застосовуються безпосередньо. Другі – потребують ратифікації та внутрішньодержавних актів для вступу міжнародно-правових актів в силу. Виникає логічне запитання: як за критеріями самовиконуваності міжнародних договорів слід оцінювати кримінально-правові норми. Чинні на території України договори також можна поділити на дві групи: ті, котрі мають загальний характер та стосуються принципів та загальноновизнаних міжнародних норм, і ті, котрі регламентують кримінальну відповідальність за конкретні злочини. Спеціалісти з міжнародного права вважають, що юридична сила міжнародних актів визначається формулюванням у них дієслів. Імперативні норми позначені дієсловами «постановляє» і характеризують «зобов'язання держави» їх прийняти. Стосовно рекомендаційних міжнародних актів вживається дієслово «закликає», коли йдеться про «право» держави на їх прийняття [49, с. 54]. Власне, у Постанові Пленуму Верховного Суду РФ від 10 жовтня 2010 р. «Про застосування судами загальної юрисдикції загальноновизнаних принципів і норм міжнародного права та міжнародних договорів Російської Федерації» чітко вказано, що до ознак, які свідчать про неможливість застосування положень міжнародного договору РФ, належать, зокрема, вказані в договорі зобов'язання держав-учасниць внести зміни у своє внутрішнє законодавство. Під час розгляду кримінальних справ безпосередньо застосовується той міжнародний договір, який вступив в силу і є обов'язковим для РФ і положення якого не потребують видання внутрішньодержавних актів і здатні породжувати права та обов'язки для суб'єктів національного права [414, с. 13].

Також Верховний Суд РФ визнав безпосередньо діючими *загальноновизнані принципи і норми міжнародного права*, а от міжнародні договори, норми яких передбачають ознаки складів злочинів, такими, що не можуть застосовуватися судами безпосередньо, оскільки цими договорами прямо встановлюється обов'язок держави забезпечити виконання передбачених договором зобов'язань шляхом встановлення караності визначених злочинів внутрішнім (національним) законом [414, с. 12, 14]. На жаль, в Україні нема жодного акту, який би роз'яснював порядок застосування міжнародно-правових норм у кримінальному судочинстві. Це ще раз свідчить (і на цьому наголошувалось у першому розділі цього дослідження) про те, що міжнародно-правові норми, які передбачають ознаки складів злочинів, повинні застосовуватися судами в тих випадках, коли норма КК України встановлює необхідність застосування міжнародного договору (наприклад, ст.ст. 438, 439, 440 КК України).

Отже, незважаючи на те, що норми міжнародних договорів кримінально-правового характеру є юридично обов'язковими для держави у випадку їх ратифікації, однак набуття статусу юридично обов'язкових не дає цим нормам автоматичного пріоритету над національними кримінально-правовими нормами.

Очевидно слушним є твердження про те, що, оскільки міжнародно-правові норми кримінально-правового характеру не містять санкції, то їх безпосередня реалізація на території України буде неможливою. Оскільки кримінальне законодавство України обмежується Кримінальним кодексом, то коло злочинних діянь, підстава кримінальної відповідальності, види покарань і порядок їх призначення встановлюються лише на підставі норм, включених до Кримінального закону. Ратифікація ж міжнародних договорів здійснюється у формі закону [66, с. 182]. Проте, такий закон сам по собі не може змінювати кримінально-правових норм. То ж необхідно внести зміни до чинного кодифікованого кримінального закону, тобто імплементувати міжнародні норми безпосередньо у Кримінальний закон, який має бути єдиним джерелом кримінально-правових норм, прийняття і внесення змін до якого є прерогативою лише Верховної Ради України. Інше вирішення цього питання означатиме допустимість втручання у внутрішні справи держави, позбавлення суб'єкта кримінальної політики своєї правосуб'єктності.

З. Незамова вважає, що «закріплене в Конституції загальне правило про пріоритет норм міжнародного права над нормами національного законодавства не стосується кримінального права» [176, с. 23]. На наш погляд, заперечувати пріоритет норм міжнародного права над кримінальним правом, виходячи лише з огляду колізії міжнародного та національного права, є не зовсім правильно. Визнання пріоритету міжнародного права над вітчизняним кримінальним правом – це, насамперед, визнання його у правотворчій діяльності, коли, створюючи норми кримінального законодавства, законодавець повинен дотримуватися загальноновизнаних принципів та норм міжнародного права. Це також стосується внесення змін та доповнень до кримінально-правових норм.

Не викликає сумніву також і та обставина, що забезпечення пріоритету міжнародного права – обов'язок держави внести відповідні заборони, закріплені в тих чи інших міжнародно-правових актах, до кримінального законодавства. У зв'язку з цим приведення вітчизняного кримінального законодавства у сувору відповідність з вимогами міжнародних договорів стає власне основним способом реалізації принципу пріоритету норм міжнародного права. Виникає ще питання: чи визнання будь-якого правила про дію норм міжнародного права у випадку розбіжності з нормами внутрішнього законодавства однозначно не вирішує цієї проблеми. Введення «чужої» норми в систему права держави часто тягне за собою неузгодженість норм між собою.

Поспішна криміналізація діянь, які впливають з міжнародно-правових норм, на нашу думку, а також зміни кримінального законодавства без попереднього науково-теоретичного обґрунтування доцільності імплементації норм міжнародного права у кримінальне право України провокують низку суперечностей.

Як відомо, у вітчизняній правозастосовній практиці проблема співвідношення норм міжнародного та національного кримінального права існує як одна з колізій права. «Колізії норм національного кримінального права з нормами міжнародного права – явище, яке не лише об'єктивно існує, але також достатньо поширене», зазначає З. Незамова і вважає, що усунення цих колізій

можливе лише шляхом ліквідації прогалін у кримінальному законодавстві і приведення його норм у відповідність з вимогами міжнародних договорів [176, с. 9]. Водночас, ця учена підкреслює, що колізії охоронних норм міжнародного та внутрішньодержавного кримінального права повинні вирішуватися на користь норм внутрішнього законодавства [176, с. 10]. Очевидно, це не єдиний можливий шлях не лише усунення колізій, а й також їх запобігання. Можливість висловлювати застереження при ратифікації відповідного договору про те, що Україна не вважає себе зобов'язаною виконувати певні положення міжнародного договору є універсальним способом запобігання виникненню колізій⁵.

Також слід зазначити, що умови застосування вітчизняних норм кримінального права містяться в нормах міжнародних договорів кримінально-правового характеру. Ю. Решетов підкреслює, що «конвенції про боротьбу з міжнародними злочинами, регулюють поведінку держав у цій сфері» [203, с. 157], адже це норми міжнародного права, які стосуються попередження, припинення та покарання за подібні злочини.

У міжнародних договорах є лише вказівка на необхідність виконання конкретних міжнародних зобов'язань стосовно охорони тих чи інших суспільних відносин, зокрема, попередження та припинення таких злочинів, з позицій міжнародного права, як торгівля людьми, військові злочини, руйнування навколишнього середовища та інші. Міжнародні договори, зазвичай, містять загальні правові стандарти, наприклад, щодо ставлення до неповнолітніх, жінок, посадових осіб тощо. Такі правові приписи мають обов'язковий характер та базуються на загально визнаних принципах міжнародного права.

Визнання пріоритету міжнародного права над національним правом передбачає активне та послідовне узгодження національного права з міжнародним. Це узгодження повинно реалізовуватись на стадії нормотворчості. Узгодження національного права з нормами міжнародного права – це не просто право, а й обов'язок кожної держави. Неухильне виконання міжнародних договорів впливає з принципу *pacta sunt servanda* (договори повинні виконуватися). І. Карпець вважає, що в наш час цей принцип набув нового змісту, а прийняті та ратифіковані конвенції та договори перестали бути формальністю [102, с. 205]. У цьому контексті ще Ф. Ліст зазначав, що шляхом укладення міжнародних договорів держава зобов'язується внести в своє національне законодавство певні норми кримінального права [див.: 228, с. 161].

Держави, беручи міжнародні зобов'язання, забезпечують їх виконання національними засобами, і, перш за все, шляхом прийняття внутрішньодержавних норм. Приписи міжнародного права розповсюджуються не лише на державу, а й на її громадян.

Законом України «Про ратифікацію Конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах» від 10 листопада 1994 р. ратифіковану дану Конвенцію із застереженнями про те, що Україна не бере на себе зобов'язання визнавати та враховувати вироки, винесені судами Договірних Сторін, при вирішенні питань про визнання особи особливо небезпечним рецидивістом, про встановлення факту вчинення злочину повторно та порушення зобов'язань, пов'язаних з умовним звільненням, відстрочкою виконання вироку або умовно-достроковим звільненням.

Не менш важливе значення для реалізації міжнародних договірних зобов'язань кримінально-правового характеру в сфері національної правової системи має проблема, пов'язана з переважаючою силою міжнародних договорів, укладених Україною з одного і того ж питання, але котрі містять несумісні положення. Б. Зімненко з цього приводу пише, що багатостороння міжнародна угода співвідноситься з регіональним міжнародним договором як загальна та спеціальна норми. У випадку, коли регіональний договір містить інші правила, ніж багатосторонній загальний договір, то застосовуються правила, які наведено у регіональному договорі [92, с. 62, 67]. Така універсальна пропозиція цього автора викликає деякі сумніви. Для роз'яснення слід звернутися до положень Віденської конвенції про право міжнародних договорів. У ст. 30 цієї Конвенції визначено загальне правило: «Якщо в договорі встановлюється, що він обумовлений попереднім або наступним договором або що він не повинен вважатись несумісним з таким договором, то переважаючу силу мають положення цього другого договору. Якщо всі учасники попереднього договору є також учасниками наступного договору, але дію попереднього договору не припинено або не зупинено відповідно до статті 59, попередній договір застосовується тільки тією мірою, якою положення є сумісними з положеннями наступного договору» [303]. Проте це положення стосується міжнародно-правових норм одного рівня. Щодо співвідношення положень загальних та регіональних норм, які можуть бути прийняті пізніше та суперечити попереднім, то це питання не врегульоване однозначно.

Зазвичай, в тексті самих міжнародно-правових договорів зазначається, що наступний договір приймається для розвитку положень, передбачених у попередньому договорі. Наприклад, у преамбулі Конвенції ООН проти корупції від 31 жовтня 2003 р. [359] є посилання на Кримінальну конвенцію про боротьбу з корупцією від 27 січня 1999 р. [370], прийняту в рамках Ради Європи, що свідчить про те, що наступний міжнародно-правовий акт спрямований на розвиток положень попереднього і ці два акти, що регулюють одне і те ж питання, діють одночасно. Або ж в тексті міжнародного договору (зазвичай в заключних положеннях) вказується, що цей договір застосовується без шкоди для положень інших договорів. Наприклад, в заключних положеннях Міжнародної конвенції про захист усіх осіб від насильницьких зникнень від 12 грудня 2006 р. [387] вказується, що положення цієї Конвенції застосовується без шкоди для положень міжнародного гуманітарного права, у тому числі зобов'язань Високих Договірних Сторін чотирьох Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 р. [318] й двох Додаткових протоколів до них 1977 р. [312]. Якщо ж в самих міжнародно-правових договорах про боротьбу зі злочинністю немає жодних вказівок стосовно можливості застосування положень попередніх міжнародних угод, то застосовується загальне правило, передбачене у Віденській конвенції про право міжнародних договорів.

На підставі міжнародних договорів розробляються та імплементуються у національне кримінальне законодавство норми, що визначають основні підходи до кримінальної відповідальності та передбачають кримінальну відповідальність за вчинення конкретних суспільно небезпечних діянь [258, с.

42]. Пріоритет завжди залишається за Конституцією України – Основним Законом держави. Відповідно до ст. 8 Конституції України, закони України, у т. ч. закони про кримінальну відповідальність, мають прийматися на основі Конституції України і повинні відповідати їй. Невідповідність законів про кримінальну відповідальність Конституції України, а також порушення встановленої Конституцією України процедури їх розгляду, ухвалення або набрання ними чинності, тягнуть за собою визнання їх Конституційним Судом України у встановленому Конституцією і законами України порядку неконституційними.

2.3 Способи узгодження положень Кримінального кодексу України з вимогами міжнародних договорів кримінально-правового характеру

Декларація про принципи міжнародного права, яка стосується дружніх відносин та співробітництва між державами відповідно до Статуту ООН (1970 р.) закріплює принцип суверенної рівності, за яким кожна держава формує свою правову систему і визначає порядок взаємодії з міжнародним правом. У випадку виникнення розбіжностей між нормами внутрішнього права та міжнародних зобов'язань держави не мають права посилатися на положення свого законодавства для невиконання зобов'язання (ст. 27 Віденської конвенції про право міжнародних договорів 1969 р.).

Зазначені норми міжнародного права містять чинне з давніх-давен правило, за яким міжнародне право накладає на держави зобов'язання, а порядок їх реалізації (виконання) всередині країни визначається внутрішнім правом. Виняток становлять ті випадки, коли в самому договорі передбачено порядок їх реалізації. Наприклад, договір може містити зобов'язання видати певний закон [144, с. 10].

У резолюції такої міжнародної установи, як Інститут міжнародного права йдеться про те, що «власне правові системи кожної держави визначають найбільш раціональні шляхи та засоби забезпечення того, щоб міжнародне право застосовувалось на національному рівні» [292, с. 347]. Підґрунтям існування такого порядку в міжнародно-правовій та національно-правовій системах є те, що норми міжнародного права регулюють міжнародні відносини, а норми національного права – відносини, які виникають всередині держави.

В Україні створено свій національний механізм реалізації міжнародних зобов'язань. Його правовою основою є ст. 9 Конституції України, в якій зазначено, що загальновизнані принципи і норми міжнародного права є складовою частиною її правової системи. Якщо міжнародним договором України передбачено інші правила, ніж у законі, то слід застосовувати правила міжнародного договору.

На виконання цього конституційного положення у ст. 3 КК України зафіксовано, що кримінальне законодавство України також ґрунтується на загальновизнаних принципах та нормах міжнародного права та повинно відповідати положенням міжнародних договорів України. Внесення до КК України таких норм забезпечує реалізацію прийнятих нашою державою міжнародних зобов'язань у кримінальному законодавстві країни.

У зв'язку з цим виникає принаймні дві проблеми. Перша – чи може міжнародний договір бути безпосереднім джерелом вітчизняного кримінального законодавства, друга – який спосіб узгодження національного кримінального законодавства з міжнародними договорами кримінально-правового характеру є найбільш ефективним для України.

Слід відзначити, що стосовно вирішення першого питання, в літературі можна знайти як прихильників, так і противників. Ще І. Карпець стверджував, що абсолютно всі норми, котрі впливають з міжнародних конвенцій, повинні бути інкорпоровані в наше внутрішнє кримінальне законодавство, бо іншим чином не виконуються ті зобов'язання, що їх було взято під час підписання міжнародних документів. Водночас цей учений стверджував, що якщо в будь-який час, коли будуть існувати підписані договори, однак передбачені ними види злочинів не будуть інкорпоровані в законодавство з тих чи інших причин, то в такому випадку можна визнати принцип прямої дії законів, особливо тоді, коли будуть затримані злочинці за вчинення таких злочинів [101, с. 18].

Ще раніше Л. Оппенгейм вважав, що за відсутності в законах цивілізованої держави певних визначених норм, котрих вимагає міжнародне право, суди повинні припускати, що такі норми сприйняті внутрішнім правом країни за мовчазної згоди [182, с. 63]. В. Панов зазначає, якщо норми міжнародного кримінального права не трансформовані в національне законодавство, то правозастосувачі можуть з дотриманням вимог конституційної норми посилалися в своїх рішеннях на конкретні норми міжнародного договору [189, с. 6]. Цієї ж позиції дотримуються також А. Мавлонов, А. Мезяєв [147, с. 138–139] та І. Лукашук [145, с. 424–426].

Натомість А. Кибальник зазначає, що коли в національному законі нема норми, яка міститься в міжнародному акті, або ж коли така норма не відповідає міжнародному акту, юридичне регулювання з приводу вчинення злочину, передбаченого в міжнародному кримінальному праві, повинно відбуватися відповідно з його правилами, тобто юридичний факт вчинення злочину за міжнародним кримінальним правом стає підставою для регулювання нових суспільних відносин безпосередньо за міжнародним кримінальним правом [105, с. 41–42].

І. Бліщенко пропонує у випадку суперечності норми міжнародного договору, який вступив в законну силу, з нормою внутрішнього закону, вирішити цю колізію на користь норми міжнародного договору. Йдеться про виконання зобов'язань за міжнародним договором, що в галузі міжнародного кримінального права означає невідворотність відповідальності та покарання за міжнародні злочини та злочини міжнародного характеру [156, с. 43]. Це підтверджується положеннями Закону України «Про міжнародні договори України» від 29.06.2004 р., де в ст. 19 вказано, що коли міжнародним договором України, який набрав чинності в установленому порядку, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені у відповідному акті законодавства України, то застосовуються правила міжнародного договору. В. Коняхін вважає, що в декотрих випадках міжнародні норми, які стосуються кримінального права, можуть мати пряму дію [117, с. 99]. На його думку, міжнародні договори можна

застосовувати безпосередньо у сфері кримінального судочинства, але лише в тому випадку, коли такі міжнародні договори є самовиконуваними.

А. Наумов також вважає, що до внесення змін у внутрішнє законодавство пряма дія відповідної міжнародно-правової конвенції в частині сформульованої нею кримінально-правової заборони є неможливою [175, с. 2].

Розглядаючи проблематику джерел кримінального права, Ю. Пудовочкін зазначає, що відповідно до змісту кримінального закону обов'язковому включенню до Кодексу підлягають ті закони, котрі встановлюють злочинність та караність діяння. Це правило також розповсюджується і на норми міжнародного права. Якщо ці норми встановлюють злочинність діяння (а, як правило, встановлення злочинності діяння в міжнародному акті не супроводжується встановленням його караності, і це вже припускає імплементацію цих норм в національне законодавство), вони обов'язково мають бути включені до російського кримінального законодавства [198, с. 68].

Як справедливо зазначає Г. Ігнатенко, органи держави, яка прийняла на себе за договорами певні зобов'язання, повинні строго керуватися міжнародно-правовими нормами, тим паче в тих випадках, коли на ці норми є відсилки в кримінальних законах [93, с. 41–42].

Очевидно є підстави вважати, що норми міжнародних договорів повинні бути включені до КК України, оскільки у ч. 1 ст. 3 КК України зазначено, що законодавство України про кримінальну відповідальність становить КК України. Із зазначеного положення випливає висновок про те, що КК України є єдиним джерелом кримінального законодавства України. Тому норми всіх міжнародних договорів по боротьбі зі злочинністю не можуть здійснювати безпосередній регулюючий вплив на виникнення прав і обов'язків у громадян України у сфері відносин, що охороняються кримінальним законодавством. Тому національний суд не може притягувати до кримінальної відповідальності суб'єктів злочину за вчинення злочинного діяння, що було визначено в міжнародному договорі та не було імplementоване в кримінальний закон. Очевидно, в Україні поки що зберігає свою силу римське правило «*nullum crimen nulla poena sine lege*» («без закону немає ні злочину, ні покарання»).

Щодо другої проблеми, то варто, перш за все, зазначити, що на сьогодні в Україні не вироблено сталого підходу до найменування процесу узгодження національного і міжнародного права. Він називається узгодженням, гармонізацією, імплементацією, адаптацією, уніфікацією, трансформацією, тощо [77, с. 13; 247, с. 539; 282, с. 9].

М. Хавронюк вважає, що окреслити процес адаптації кримінального законодавства України з законодавством зарубіжних країн та вимогам міжнародних договорів може термін «гармонізація». Науковець під цим поняттям розуміє комплексну діяльність правознавців, яка включає: виявлення наявності правової бази кожної держави; проведення порівняльного аналізу, виявлення відмінностей, суперечностей і прогалів; оцінку актуальності і переваг законодавства кожної із сторін; прогнозування можливостей реалізації конкретних форм створення гармонізованого законодавства [262, с. 9]. Власне процес гармонізації законодавства є всеохоплюючим, а імплементація, адаптація

чи трансформація є лише способами, за допомогою яких цей процес реалізується. Цю тезу підтверджує таке визначення поняття «гармонізація», обґрунтоване О. Крупчаном: «Під гармонізацією слід розуміти встановлення найбільш тісного зв'язку між нормами міжнародного права і нормами національного законодавства, що полягає в досягненні оптимального співвідношення між ними у напрямі створення єдиної органічної системи. Це постійно діючий процес, котрий не має визначеного кінцевого обмеження в часі» [125, с. 133].

То ж, як вважає О. Гладенко, відбувається правова інтеграція, яку можна вважати всеосяжним процесом, що проходить «під егідою» зближення правових систем. Найбільш загальним у розглянутій категоріальній системі є поняття «зближення» («апроксимація»), тобто процес, що відбувається шляхом гармонізації та уніфікації. Способами гармонізації та уніфікації є адаптація (трансформація), відсилання та інкорпорація. До того ж імплементацію цей науковець розглядає як комплекс заходів, спрямованих на визнання юридичної чинності та організаційного забезпечення здійснення міжнародних норм всередині держави [62].

Зважаючи на особливості національної кримінально-правової системи, в Україні, на жаль, поки що не вдалося розробити єдиний механізм реалізації в кримінальному законі міжнародно-правових зобов'язань. На законодавчому рівні реалізація міжнародних зобов'язань здійснюється шляхом імплементації. Єдиного визначення поняття «імплементація» у вітчизняній юридичній науці немає. Цей термін походить від латинського «*implere*», що означає наповнювати, виконувати [31, с. 462]. Використання у цьому контексті терміну «імплементація» має досить невелику історію. Так, І. Бліщенко вказував, що у процесі трансформації не йдеться про будь-яку зміну договору, про його видозміну чи перетворення в будь-що протилежне, а має місце лише процес введення в дію договору на території окремої держави. Тому слід було б назвати це процесом «опублікування договору», форми якого можуть відрізнятися [22, с. 66].

Д. Анцілотті використовував термін «рецепція», розуміючи під цим акт встановлення норм. При цьому рецепція: а) змінює формальну силу норми, котра набуває правового значення у конкретному правопорядку, її ставлення до інших норм, що складають цей правопорядок і визначаються тому відповідно до власних принципів правопорядку; б) змінює дестинаторів норми, котрими стають суб'єкти того чи іншого правопорядку, до складу якого ця норма входить; в) змінює більш чи менш зміст самої норми порівняно з тим, який зміст вона мала в міжнародному правопорядку, з огляду на ті цілі, котрі має на меті рецепція та з огляду на суб'єктів, стосовно яких вона діє, і, врешті-решт, тої правової системи, складовою частиною котрої ця норма стає [8, с. 75].

Аналізуючи юридичну силу норм міжнародного права, Н. Миронов вважав, що введення в дію на території держави правових норм, які містяться в тому чи іншому правовому акті, може бути здійснено або у формі трансформації цих норм у внутрішнє право, або ж у формі державної санкції на застосування міжнародних норм на території держави, наприклад, шляхом ратифікації, чи іншим затвердженням міжнародного акту (для так званих самовиконуваних

договорів), а також відсилкою національного акту до акту міжнародного у всіх його формах [160, с. 123]. Трансформація, на думку того ж вченого, вважається юридичною формою приведення в дію норм міжнародного права на території держави. Це здійснюється шляхом видання спеціальних внутрішньодержавних правових актів. З юридичної позиції, трансформація міжнародно-правової норми повинна включати два елементи: 1) зміну характеру норми, тобто перетворення її в якісно іншу правову категорію – в норму внутрішнього права; 2) зміну змісту норми, який визначається конкретними цілями та завданнями трансформації, повнотою та характером даного внутрішньодержавного правопорядку [160, с. 34].

Як зазначав ще у середині 70-х рр. минулого століття Д. Левін, у міжнародній практиці склалося три способи приведення в дію норм міжнародного права в рамках внутрішньодержавного правопорядку: відсилка, рецепція і трансформація. Відсилка має місце в тому випадку, коли закон чи інший нормативний акт при визначенні поведінки органів, посадових осіб чи громадян держави, виходить із заздальгідь даної передумови використання тих чи інших загальних положень чи окремих норм міжнародного права. Рецепція – це сприйняття внутрішнім правом норми міжнародного права без зміни її змісту. Рецепція може відбуватись як в загальній формі, тобто стосовно всього міжнародного права, так і в спеціальній формі, тобто стосовно окремих міжнародно-правових норм. Трансформація – це видозміна норми міжнародного права в норму внутрішнього законодавства через видання спеціального закону чи іншого нормативного акту, який регулює те саме питання, що й відповідна міжнародно-правова норма. Такий закон чи інший нормативний акт створює нову державно-правову норму, котра може конкретизувати зміст міжнародно-правової норми й навіть вносити зміни, враховуючи особливості внутрішнього правопорядку, частиною якого ця норма стає [136, с. 247–250].

У той же час С. Черниченко запропонував розглядати трансформацію як прийняття державою норм внутрішньодержавного права з метою виконання міжнародних зобов'язань та реалізації міжнародних прав, передбачених в нормах міжнародного права. При цьому учений розрізняв дві форми трансформації: фактичну та юридичну. Перша форма означає здійснення у внутрішній сфері учасниками договору дій по реалізації положень договору без прийняття будь-якого загального чи конкретного трансформаційного акту чи норми. Юридична трансформація завжди обумовлена наявністю трансформаційної норми.

Учений охарактеризував п'ять видів юридичної трансформації: 1) вона може проявлятися як автоматична інкорпорація, тобто як включення у внутрішнє право норм, які ззовні повністю ідентичні нормам відповідного міжнародно-правового акту (практично відтворюється текст відповідних норм міжнародного права, але вже норм внутрішньодержавного права); 2) вона може бути автоматичною, але не спричиняти формального відтворення відповідних міжнародно-правових норм у внутрішньому праві. Це так звана відсилка; 3) вона може здійснюватись через трансформаційний інкорпораційний акт (індивідуальна інкорпорація), котрий стосується конкретного міжнародного

договору. В результаті видання такого акту договір не змінює зовнішньої форми, зберігаючи свою назву, однак набуває у внутрішньодержавній сфері характер закону, тобто офіційно інкорпорується у законодавство держави; 4) вона можлива шляхом пристосування або використання вже існуючих норм внутрішньодержавного права для реалізації зобов'язань, встановлених нормами міжнародного права (адаптація); 5) вона також можлива шляхом прийняття державою спеціального внутрішнього нормативного акту для виконання зобов'язань, як правило, без точного відтворення у вказаному акті формулювань відповідних міжнародно-правових норм і без відтворення форми міжнародно-правового акту, котрий містить ці норми (легітимація) [278, с. 48–51].

З позицій юридичної техніки учений згодом виділив такі види трансформації: інкорпорація, легітимація та відсилка. Інкорпорація – формальне «включення» норм міжнародного права у внутрішнє право держави через «включення» самого договору в її законодавство. По суті, приймається новий закон чи підзаконний акт, ззовні повністю ідентичний міжнародному договору. Легітимація – це прийняття окремого внутрішньодержавного акту з метою забезпечення виконання норм міжнародного права. Відсилка – використання відповідно до припису чи з дозволу внутрішньодержавного права правил, встановлених міжнародними договорами чи звичаями. Адаптація (пристосування) діючих норм внутрішньодержавного права до будь-яких норм міжнародного права не вважається самостійним видом трансформації [277, с. 132–138].

Натомість В. Буткевич використовував поняття «узгодження актів внутрішньодержавного та міжнародного права». Він виділяв такі загальні методи узгодження: 1) відсилку; 2) рецепцію; 3) паралельну правотворчість (коли єдина модель поведінки виробилась в обох системах паралельно, юридично незалежно); 4) уніфікацію (цілеспрямовані дії з метою розробки єдиних приписів у двох правових системах; 5) перетворення [41, с. 238].

З'ясовуючи правову суть міжнародних договорів, А. Талалаєв відзначав, що часто у таких договорах передбачаються зобов'язання держав-учасниць прийняти внутрішні заходи, необхідні для їх виконання та реалізації. Всі ці заходи автор поділив на: 1) зобов'язання прийняти закони для виконання положень відповідних міжнародних договорів; 2) зобов'язання внести зміни в діюче законодавство; 3) зобов'язання видати адміністративні акти та вжити інші необхідні заходи; 4) зобов'язання скасувати закони та адміністративні акти, які суперечать положенням договору; 5) вимоги застосувати кримінально-правові покарання та інші санкції за порушення положень міжнародного договору; 6) зобов'язання створити спеціальні внутрішньодержавні органи або служби для забезпечення виконання договору; 7) зобов'язання надавати інформацію про законодавчі та адміністративні акти, видані на виконання договірних зобов'язань [220, с. 153].

У цьому контексті В. Хижняк запропонував використовувати термін «взаємодія національного та міжнародного права». Це можна здійснювати такими способами: 1) узгодженням норм національного права з нормами міжнародного права; 2) застосуванням норм міжнародного права поряд з нормами національного; 3) пріоритетним застосуванням норм міжнародного

права; 4) самостійним застосуванням норм міжнародного права [271, с. 144].

Вже у наш час поступово на зміну терміну «трансформація» все частіше науковці починають використовувати термін «імплементация». З цього приводу А. Гавердовський пише, що «імплементация норм міжнародного права зводиться не лише до правотворчої діяльності держави, але й передбачає широке коло засобів організаційного характеру, які забезпечують безпосередню (матеріальну) реалізацію приписів міжнародно-правових норм» [54, с. 8, 53].

Проаналізувавши всі визначення, які дають науковці для позначення терміну «імплементация» та врахувавши всі засоби, за посередництвом яких ця імплементация міжнародно-правових договорів може здійснюватись [73, с. 57–68 ; 165, с. 130–132; 231, с. 67; 284, с. 41–42], можемо констатувати, що два поняття «імплементация» та «трансформація» за своїм змістом є синонімічними і позначають весь комплекс заходів для реалізації положень міжнародно-правових договорів у нормах національної кримінально-правової системи. Тобто у працях вітчизняних та зарубіжних авторів ми бачимо, що в одні і ті ж терміни, які позначають процес імплементация, вкладається різний зміст. Водночас вживання терміну «імплементация» є більш сприйнятним, ніж «трансформація», тому в подальшому писатимемо про «імплементацию» міжнародно-правових договорів у національне законодавство. До речі, з міжнародно-правових позицій не має значення, яким шляхом імплементовані норми міжнародного права у внутрішнє. Більше того, практично всі науковці зазначають, що навіть те, чи вони взагалі імплементовані, не має практичного значення, бо передусім важливе є те, наскільки швидко та якісно держава виконує свої зобов'язання, котрі впливають з міжнародного права.

Та, попри те, наше завданням – визначити, якими конкретними способами в межах імплементация узгоджується вітчизняне кримінальне законодавство з нормами міжнародного права. Аналіз норм міжнародного права, Конституції України та вітчизняного кримінального законодавства дозволяє з'ясувати доцільність та ефективність способів впливу міжнародного права на кримінальне законодавство України.

По-перше, в ст. 3 КК України є пряма вказівка на можливість прямої відсилки до норм міжнародних договорів при вирішенні кримінально-правових питань.

По-друге, універсальнішим способом узгодження буде сприйняття нормами кримінального закону приписів міжнародного права. Таке сприйняття може бути проведене двома шляхами:

1) перенесенням норми міжнародного законодавства до вітчизняного кримінального законодавства для виконання зобов'язань за міжнародним договором без жодних змін, а також визначення санкції;

2) включенням норми міжнародного договору до кримінального законодавства України, при цьому приписи міжнародно-правового акту не встановлюють чіткої форми сприйняття його приписів внутрішньодержавними актами, також визначення санкції;

3) внесенням змін до вже існуючих норм кримінального законодавства, а також визначенням санкції.

Відзначивши важливість узгодження приписів міжнародних договорів з нормами внутрішнього кримінального законодавства, наведемо способи, за допомогою яких держава може реалізувати свої міжнародно-правові зобов'язання щодо криміналізації тих чи інших діянь:

1) відсилка – безпосередня вказівка на дію норми міжнародного договору без опису її в тексті кримінального закону [60, с. 169];

2) рецепція – норми міжнародного договору кримінально-правового характеру повністю включаються в кримінальний закон без будь-яких змін, при цьому може бути створено нову норму або ж внесено зміни до вже чинної;

3) інкорпорація – вже чинна кримінально-правова норма або ж нова норма кримінального закону адаптується законодавцем для виконання державою своїх міжнародно-правових зобов'язань, враховуючи, наприклад, особливості термінології, яка використовується в КК.

Крім того, під час узгодження національного кримінального права з міжнародним постає нагальна проблема перегляду і дослідження сутності ряду понять і категорій, покладених в основу кримінального права [108, с. 389]. Один з основних принципів кримінального права, як зазначає М. Хавронюк, – принцип законності – вимагає, зокрема, щоб чіткість і ясність усіх термінів і термінологічних конструкцій, що містяться у КК, виключали його неоднозначне розуміння і застосування [261, с. 36–37]. Тому важливою методологічною засадою приведення кримінального національного законодавства у відповідність з положеннями міжнародних договорів є узгодження термінології, її уніфікація. Наголошуючи на актуалізації теоретичних проблем гармонізації законодавства України з європейським правом, Ю. Шемшученко переконує, що процес узгодження необхідно починати з юридичної термінології, а для цього необхідні відповідні організаційні структури. На початку 1990-х рр. було створено Термінологічну комісію при Президентові України для вирішення таких питань, проте, не виправдавши сподівань, в 1999 р. її було ліквідовано. Тепер ці питання частково вирішуються в рамках загальної експертизи законів та інших нормативно-правових актів. Проблема наукової термінології – це, перш за все, наукова проблема, тому, на думку Ю. Шемшученка, було б доцільно створити в системі НАН України спеціальний центр правової термінології, залучивши до його роботи відповідних спеціалістів та юристів [283, с. 37].

Кримінальне право особливо вимагає однозначного трактування і чіткої відповідності термінів тим поняттям, які вони повинні позначати [231, с. 217; 232, с. 253; 266, с. 316; 154, с. 11]. Більшість міжнародних договорів викладаються англійською мовою, тому при приведенні національного законодавства у відповідність з нормами міжнародних договорів кримінально-правового характеру, надзвичайно важливе значення матиме належний їх переклад, чітке трактування терміно-понять.

Питання узгодження кримінального законодавства України з нормами міжнародних договорів, як зазначає Є. Фесенко, потребує врахування ряду важливих моментів. Зокрема, норми чинних в Україні міжнародних договорів, що не суперечать Конституції України, мають бути імплементовані в українське законодавство. Щодо Особливої частини КК ця вимога є обов'язковою. Поряд з

цим, необхідно прагнути до точності відтворення змісту міжнародно-правових норм, що трансформуються у кримінальне законодавство України. Одночасно, норми міжнародного права, будучи імплементаційними у внутрішньодержавне право, не розчиняються у ньому, а займають особливе становище. Вони створюються і змінюються в особливому порядку, зберігають зв'язок з міжнародним правом, тлумачаться і застосовуються з врахуванням міжнародного права [137, с. 484; 254, с. 338].

Гармонізація кримінального законодавства України з міжнародно-правовими нормами, як вважає А. Дорошенко, проявляється у збільшенні кількості та деталізації нових складів злочинів, передбачених міжнародно-правовими договорами, до яких приєдналася Україна [76, с. 377]. Тому основним питанням при узгодженні КК України та міжнародно-правових договорів залишається питання караності тих чи інших діянь.

Для імплементації або на альтернативній основі, або з поєднанням елементів різних методів доцільно використовувати такі способи: аналогії (полягає в тому, щоб розглядати злочини, визначені в міжнародних договорах, як такі, що не відрізняються від передбачених національним кримінальним законодавством); бланкетний (національне законодавство відсилає до положень міжнародних конвенцій, що вказують на певну ознаку складу злочину); конкретного інкримінування (полягає в тому, щоб передбачити у внутрішньому законодавстві відповідальність за злочини, що відповідають кожному конкретному протиправному діянню, визначеному в договорах).

Щоб привести законодавство країни у відповідність з положеннями міжнародних договорів, достатньо здійснити такі заходи: 1) прийняти визначення, яке повністю відтворює текст відповідної статті міжнародного договору чи містить пряму відсилку до нього; 2) передбачити окремі склади злочинів для кожного з діянь, згаданих у міжнародному договорі. Можливо певною мірою змінити визначення відповідного злочину, але зі збереженням аналогічного зі змістом міжнародного договору або ж з його розширенням, щоб гарантовано не давати можливості винним уникнути відповідальності; 3) обґрунтувати доцільність притягнення до кримінальної відповідальності на основі загальнокримінальних складів злочинів. Також одним зі способів узгодження може бути застосування існуючих у національному законодавстві складів злочинів, подібних за змістом, якщо не за формою, до складів злочинів, закріплених у міжнародних конвенціях [49, с. 63–64; 291].

Відповідно до цього, майже усі держави закріпили склади злочинів, відповідальність за які встановлено у міжнародних договорах кримінально-правового характеру, у національному законодавстві. Як найбільш оптимальний вважається підхід, коли відповідні склади злочинів у повному обсязі включаються до національного закону. Це може досягатись: 1) відсиланням (як приклад, бланкетний спосіб можна знайти у законодавстві Кенії, Нової Зеландії, Уганди і Великобританії); 2) прийняттям окремого закону (наприклад, у Німеччині було розроблено Кодекс злочинів проти міжнародного права); 3)

Слід також передбачити труднощі, що можуть виникати під час розроблення та внесення відповідних змін до національних законів. По-перше, можуть виникнути суперечності з попереднім законодавством, у якому імплементовано міжнародні договори, нового, що містить склади злочинів, відповідальність за які передбачено у міжнародних договорах. По-друге, доведеться шукати відповіді на деякі проблемні питання, зокрема: чи закріплювати склади злочинів так, як вони подані у міжнародних актах, чи розширювати їх обсяг для цілей національного переслідування (для прикладу, що стосується охоронюваних груп у складі злочину «геноцид»); чи у національному законодавстві закріплювати «статичні» склади злочинів, чи проектувати положення, які б охоплювали майбутні можливі зміни у складах таких злочинів або навіть нові міжнародні злочини (останній підхід характерний, наприклад, для Канади, законодавство якої передбачає автоматичне включення будь-яких змін у конвенційному чи звичаєвому міжнародному праві) [134, с. 34].

Водночас, як зазначається у міжнародних договорах кримінально-правового характеру, «національне імплементуюче законодавство може визначати злочини і принципи кримінальної відповідальності більш широко, ніж сам договір, і захист більш детально». Тому окремі організації закликають держави привести національне законодавство у відповідність з більш прогресивними міжнародно-правовими положеннями, що можуть міститися в основних міжнародних договорах кримінально-правового характеру.

Обрання способів, якими законодавець України може скористатися під час узгодження кримінального законодавства з міжнародними договорами, потребує врахування особливостей як системи законодавства України загалом, так і її складової – КК, зокрема, застосовуваної ним техніки при побудові статей, розділів. Наведене, очевидно, вже свідчить про те, що Україна не запозичуватиме практику прийняття окремого закону, який би визначав міжнародні злочини чи злочини міжнародного характеру, бо у національній системі це має виконувати Кримінальний кодекс.

КК України оперує технікою простих, бланкетних, відсильних та описових норм. В.А. Вдовін пропонує розрізняти відсилки пряму та опосередковану. Пряма використовується для імплементации самовиконуваних норм міжнародного права, що трапляється досить рідко. Прикладами цієї відсилки вчений називає такі формулювання: «відповідно до норм міжнародного права», «якщо інше не передбачено міжнародним договором», «у випадках, передбачених міжнародним договором», «відповідно до міжнародного договору», «забороненого міжнародним договором». Більшість статей кримінального закону мають бланкетні диспозиції, мається на увазі сумісне застосування в певних ситуаціях норм вітчизняного кримінального права і норм міжнародних договорів. Натомість опосередкована відсилка застосовується тоді, коли стаття кримінального закону прямо не адресує до положень міжнародного права, проте встановлення істинного змісту та обсягу ознак, що в ній присутні, неможливе без врахування міжнародних актів. До таких відсилок автор відносить, наприклад, норму про агресивну війну, зміст якої у статті КК РФ не розкривається, а для з'ясування його необхідно звернутися до положень

Резолюції Генеральної Асамблеї ООН [46, с. 112]. Якщо виходити з концепції своєрідного «монізму» КК, то така техніка має бути основною і при здійсненні будь-яких змін чи доповнень до кодексу.

Однією з прогалин, яка виникає при узгодженні положень вітчизняного кримінального законодавства з вимогами міжнародних договорів кримінально-правового характеру, є те, що досі не розроблено механізму національної імплементації ратифікованих міжнародних договорів. Це мав би бути список рекомендацій стосовно процесу імплементації міжнародно-правових норм, наприклад, проведення експертизи проектів законів з огляду на їх відповідність вимогам міжнародних договорів, чи відповідають вимоги міжнародних договорів положенням Конституції, чи не будуть ці вимоги суперечити вже прийнятим змінам до вітчизняного кримінального законодавства [225, с. 91]. Наприклад стосовно імплементації Римського Статуту Міжнародного кримінального суду були видані Керівні Принципи для ефективної імплементації Римського Статуту та Посібник з ратифікації та імплементації Римського Статуту [196]. З метою підготовки Угорщини та Словаччини до вступу в ЄС було запроваджено програму гармонізації законів, яка поєднувала планування угорського законодавства та програмування адаптації законів. У цій програмі адаптації перелічено законодавство Співтовариства, згідно з яким у цих галузях мали коригуватися угорські правові норми. Така програма адаптації законодавства Угорщини і Словаччини називалась «Біла книга», яка виходила за рамки просто переліку відповідного законодавства. У ній були визначені ключові заходи в кожній галузі та запропоновано послідовність, згідно з якою можна було б успішно провести адаптацію [247, с. 543, 545].

Найбільш складною проблемою в процесі імплементації у вітчизняне кримінальне законодавство норм міжнародного права є визначення обсягу імплементації при ратифікації міжнародного договору кримінально-правового характеру. Тобто слід з'ясувати, які міжнародні норми ратифікуються і після цього вступають в силу, а котрі ні і чому. Важливість такого інституту як ратифікація обумовлена не лише юридичними, а й політичними наслідками [6, с. 90]. Передратифікаційний період дає можливість ще раз обдумати і обговорити текст та суть міжнародного договору. У Законі України «Про міжнародні договори України» сформульовано загальне правило, яке встановлює, що ратифікації підлягають міжнародні договори, реалізація котрих потребує модифікації чинних чи прийняття нових законів, а також тих, які встановлюють інші правила, ніж передбачені законами. Рішення про обов'язковість для України міжнародних договорів приймаються органами державної влади України. Отже, згода на обов'язковість для України міжнародного договору, який містить інші правила, ніж передбачені законом (виконання якого потребує внесення змін до чинних чи прийняття нових законів), може бути лише у формі закону [327]. Ця проблема вирішується зазвичай в ст. 1 Закону Верховної Ради України про ратифікацію відповідної конвенції [186, с. 209]. В ній наводиться перелік міжнародних норм без термінологічного пояснення, які не ратифікуються. Тут виникає логічний висновок, що всі інші антикримінальні норми договорів повинні бути імплементовані у вітчизняне кримінальне законодавство. Відразу ж

постає проблема, коли закон про ратифікацію вступає в силу і є обов'язковим, тобто включений в правову систему України і повинен виконуватись, але цього не відбувається через відсутність закону про кримінальну відповідальність за введені в дію конвенційні антикримінальні норми. Для того, щоб уникнути непорозумінь у такому важливому питанні, закони про ратифікацію міжнародних договорів повинні в обов'язковому порядку доповнюватись або пояснювальною запискою, де б однозначно повідомлялося, чому саме цю норму конвенції слід ратифікувати, а іншу ні, роз'яснювалось значення термінології, яка використовується в конвенції, зазначалося, як ці терміни звучатимуть українською мовою та який їх зміст [35, с. 53]. Наприклад, в багатьох міжнародних договорах кримінально-правового характеру вживається термін «серйозні порушення». У вітчизняному кримінальному законодавстві такий термін не використовується. Тому в законі чи постанові про ратифікацію слід зазначити: під терміном «серйозні порушення» слід розуміти злочини середньої тяжкості, тяжкі або особливо тяжкі. Або, наприклад інший варіант: під терміном «серйозні порушення» слід розуміти злочини, згідно з КК України які караються позбавленням волі не менше як на 5 років.

Отже, основними способами предметно до КК України можна назвати бланкетний, коли припис національного закону відсилає до положення міжнародного договору; закріплення ідентичної міжнародному договору норми у КК (її відображення у виді адаптованих положень); використання існуючих у КК загальнокримінальних складів злочинів, що є достатньо серйозними та відображають протиправність кожного з окремих діянь, що утворюють злочини, відповідальність за які передбачено у відповідному міжнародному договорі. Останній спосіб можна вважати варіантом адаптації, коли пристосовуються чинні норми національного закону до нових міжнародних зобов'язань держави без внесення змін.

Визначення особливостей взаємодії національного законодавства та міжнародного, системи законодавства України про кримінальну відповідальність свідчить про необхідність перегляду ряду статей КК на відповідність його міжнародним договорам та про пріоритетність використання вже звичної для КК техніки закріплення нових норм чи внесення доповнень. Важливим є врахування особливостей міжнародного документу, з яким узгоджується вітчизняне законодавство, а також того, які саме зміни чи доповнення потрібні для забезпечення їхньої узгодженості. Визначення конкретних методів, якими буде забезпечено гармонізацію КК та міжнародних договорів кримінально-правового характеру, потребує з'ясування багатьох інших питань, а тому ґрунтуватиметься на положеннях за результатами усього дослідження.

Висновки до другого розділу

Необхідність реалізації та приведення у відповідність з міжнародно-правовими нормами національних правових норм пояснюється, по-перше, їх

взаємозв'язком та взаємозалежністю. По-друге, необхідність приведення у відповідність з міжнародними нормами національних правових систем обґрунтовується і тим, що норми міжнародного права регулюють міжнародні відносини і в рамках міжнародно-правової системи загалом. По-третє, вирішується питання про вступ України до Європейського Союзу та ратифікації нашою державою основних європейських угод, прийнятих у рамках цього співтовариства. Україна неодноразово засвідчувала своє прагнення вступити в Євросоюз.

Щодо меж узгодження норм кримінального законодавства України з вимогами міжнародних договорів кримінально-правового характеру приходимо до висновку, що міжнародні договори кримінально-правового характеру, укладені від імені СРСР чи УРСР, діють на території незалежної України; такі договори повинні мати статус не нижче міждержавних і укладатися відповідно від імені України та не суперечити вимогам Конституції України; зобов'язанням, встановленим міжнародним договором, прийнятим пізніше, надається перевага перед зобов'язаннями, передбаченими у попередньому договорі у випадку виникнення розбіжностей між положеннями таких договорів; якщо вже існують статті про загальнокримінальні злочини в кримінальному законодавстві України, то при внесенні відповідних змін до КК України слід врахувати це і тим самим уникнути надмірної криміналізації.

Також слід зазначити, що, незважаючи на те, що норми міжнародних договорів кримінально-правового характеру є юридично обов'язковими для держави у випадку їх підписання і ратифікації, набуття статусу юридично обов'язкових не надає цим нормам автоматичного пріоритету над національними кримінально-правовими нормами. Варто погодитись з твердженням про те, що, оскільки міжнародно-правові норми кримінально-правового характеру не містять санкції, то їх безпосередня реалізація на території України буде неможливою. Оскільки кримінальне законодавство України обмежується Кримінальним кодексом, то коло злочинних діянь, підстава кримінальної відповідальності, види покарань і порядок їх призначення встановлюються лише на підставі норм, включених до кримінального закону. Ратифікація міжнародних договорів здійснюється у формі закону. Проте такий закон сам по собі не може змінювати кримінально-правових норм. Відповідно необхідним є внесення змін до чинного кодифікованого кримінального закону, тобто здійснення імплементації.

Для узгодження національного законодавства та міжнародного договору може бути застосовано чимало способів, через що слід використовувати поняття «узгодження», яка може здійснюватись шляхом імплементації. Обрання ж конкретного способу залежить від особливостей національного законодавства та його взаємодії з міжнародним, від того, які зміни та доповнення необхідні для приведення у належну відповідність норм. Одночасно існують певні особливості узгодження національного законодавства та міжнародних договорів, що підтверджено у цьому розділі розглянутими можливими способами такої гармонізації. Водночас констатовано, що узгодження законодавства України про кримінальну відповідальність та міжнародних актів може відбуватися лише в

односторонньому напрямку, тобто шляхом внесення змін і доповнень до національного законодавства. Тут видається послідовним використання вже звичної для КК техніки закріплення нових норм чи внесення доповнень.

Оскільки в основі перегляду КК – традиційний поділ кримінально-правових положень на положення Загальної та Особливої частин, подальший аналіз КК на відповідність його міжнародним актам очевидно доцільно розглядати з урахуванням такого поділу.

Розділ 3

НАПРЯМКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ЗАКОНОДАВСТВА УКРАЇНИ ЩОДО ПРИВЕДЕННЯ ЙОГО У ВІДПОВІДНІСТЬ З ЧИННИМИ МІЖНАРОДНИМИ ДОГОВОРАМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ХАРАКТЕРУ

3.1 Відповідність статей Загальної частини Кримінального кодексу України положенням міжнародних договорів кримінально-правового характеру

Загальна частина КК України увібрала багато положень міжнародного права. Частково КК України прямо відсилає до міжнародних норм, проте здебільшого такого безпосереднього відсилання нема. Проте це не означає, що такого зв'язку з міжнародними нормами нема. На виконання вимог Віденської конвенції про право міжнародних договорів (ст. 26) у Законі України «Про міжнародні договори України» від 29 червня 2006 р. (ст. 15) закріплено, що чинні міжнародні договори України підлягають сумлінному дотриманню відповідно до норм міжнародного права [320].

При характеристиці відповідності статей Загальної частини КК України конкретним положенням міжнародних договорів кримінально-правового характеру ми керувалися тією послідовністю розташування розділів, яка запропонована вітчизняним кримінальним законом. Тому доцільно розпочати аналіз відповідності статей Загальної частини КК України положенням міжнародних договорів зі ст. 3 КК, в якій передбачено, що Закони України про кримінальну відповідальність повинні відповідати положенням, що містяться у чинних міжнародних договорах, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України. Це означає, зокрема, обов'язок України встановити кримінально-правову юрисдикцію⁶ у відповідності з вимогами таких договорів.

Належність держав-учасниць до різних правових сімей, відмінність правових традицій, які існують у кожній державі світу, час укладання договору обумовили специфіку цих договорів. У деяких випадках встановлення юрисдикції взагалі, а тим більше юрисдикції кримінально-правової щодо визначених у міжнародному договорі діянь, з'ясувати доволі важко, оскільки вони взагалі можуть бути не визначені у тексті міжнародного договору або визначені лише схематично. При цьому договори, закріплюючи правила кримінально-правової юрисдикції щодо визначених діянь, в одних випадках

Кримінально-правова юрисдикція України являє собою сукупність повноважень держави, закріплених у кримінальному законі та міжнародних договорах України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, щодо визначення кола осіб, які, перебуваючи на певних територіях та об'єктах, при вчиненні певних злочинів, підлягають кримінальній відповідальності на підставі КК України. Кримінально-правова юрисдикція держави визначається за допомогою трьох критеріїв: місця вчинення злочину, громадянства злочинця та виду злочину.

зобов'язують державу-учасницю встановлювати свою юрисдикцію над злочином, в інших – надають право державі, тобто держава на свій розсуд може встановити свою юрисдикцію або відмовитися від її встановлення. В третьому випадку при закріпленні правил кримінально-правової юрисдикції в договорі міститься посилання на те, що положення цього міжнародного договору не виключають здійснення кримінально-правової юрисдикції держави-учасниці на підставі національних законів. Отже, навіть у випадку, коли поширення юрисдикції на певний злочин відбулося за національним кримінальним законом держави-учасниці, хоча міжнародний договір не містив відповідного правила, встановлення такої юрисдикції не суперечить міжнародному праву.

У вітчизняній науці кримінального права положення про поширення кримінально-правової юрисдикції держави на іноземних громадян та осіб без громадянства, що вчинили злочини за її межами, отримало назву універсального або космополітичного принципу кримінально-правової юрисдикції. Б. Житнигор вважає, що сутність космополітичного принципу кримінально-правової юрисдикції України полягає в тому, що злочини, вчинені за межами України іноземними громадянами, та їх кримінально-правова оцінка належать до юрисдикції тих держав, на території яких були вчинені ці діяння. І притягнення винних до кримінальної відповідальності на підставі міжнародних договорів є винятком з цього правила [86, с. 33]. Проте, погодитись з цим твердженням не можна.

Принципом кримінально-правової юрисдикції держави є сукупність встановлених кримінальним законом і згрупованих за певним критерієм правил, за якими встановлюється її кримінально-правова юрисдикція. Тому не можуть вважатись принципом кримінально-правової юрисдикції певної держави положення про кримінально-правову юрисдикцію іншої держави, що пропонує Б. Житнигор. Отже, принципом кримінально-правової юрисдикції України можуть бути лише положення про поширення на певні злочини чи певних осіб саме кримінально-правової юрисдикції України, які, на думку автора, є винятком з цього правила.

В історії кримінального права категоричні захисники універсального принципу вважали, що кожній державі повинно бути надано право карати за будь-який злочин незалежно від того, якого характеру цей злочин, де і хто його вчинив [24, с. 16]. Можна цілком погодитись з тим, що у такому розумінні відповідний принцип кримінально-правової юрисдикції мав би визнаватися універсальним. Однак, враховуючи ті зміни, яких набув даний принцип із плином часу, доцільно називати його «принципом міжнародних договорів».

Ще радянськими вченими, особливо у довоєнний період, універсальний, або, як його ще називали, космополітичний принцип кримінально-правової юрисдикції піддавався різкій критиці. Сутність його зводилась до того, що кожна держава, яка входить у спільноту, що визнає космополітичний принцип, зобов'язується переслідувати не тільки за діяння, передбачені національним кримінальним законом, а й кримінальними законами інших держав цієї спільноти [285, с. 47]. Не можна не погодитись, що таке розуміння універсального принципу кримінально-правової юрисдикції фактично

призводило до поширення на території держави дії інших кримінальних законів і, що більш важливо, застосування судами цієї держави, крім власного, ще й кримінального законодавства інших держав. Таким чином, визнається право інших держав на встановлення правопорядку на території цієї держави, що зрештою є нічим іншим, як обмеженням суверенітету відповідної держави і втручанням в її внутрішні справи. Отже, в такому розумінні універсальний принцип кримінально-правової юрисдикції не може бути запроваджений у кримінальному праві будь-якої держави, яка дбає про свою самостійність і незалежність.

З цього приводу ще у 30-ті рр. ХХ ст. М. Красильников писав, що радянське кримінальне право ... знає включення до кримінального законодавства у зв'язку з підписанням міжнародних угод нових складів злочинів, однак це не робить так званий «універсальний принцип» принципом теорії радянського кримінального права, оскільки рішення про те, чи є така дія соціально-небезпечною та чи потребує вона кримінально-правового переслідування, вважається основними завданнями радянського кримінального права..., питання ж про поширення дії прийнятого на цій основі закону вирішується за тими самими принципами, про які йшлося вище [121, с. 63–64].

Зазвичай, розглядаючи зміст кримінально-правової юрисдикції держави, вітчизняні вчені вважають, що законодавчо універсальний принцип кримінально-правової юрисдикції держави закріплюється положенням закону про те, що «іноземці та особи без громадянства, що постійно не проживають в Україні, у випадках вчинення злочину за її межами, підлягають кримінальній відповідальності за цим Кодексом у випадках, передбачених міжнародними договорами» (ст. 8 КК України). Тобто цей принцип: а) поширюється на іноземців та осіб без громадянства, що постійно не проживають в Україні; б) які вчинили злочини за межами України; в) поширення кримінально-правової юрисдикції України на ці злочини передбачено міжнародним договором, учасником якого є Україна. Зрозуміло, що настільки широке тлумачення цього принципу фактично робить його єдиним принципом кримінально-правової юрисдикції держави, оскільки в усіх інших принципах кримінально-правової юрисдикції потреба відпадає. Навряд чи з таким станом речей можна погодитись, оскільки це означатиме, що певна держава може поширювати дію своїх кримінальних законів на весь світ [50, с. 58; 51, с. 179; 161, с. 137]. А це суперечить природі суспільства і взаємовідносинам між державами.

Отже, у зміст терміну «універсальний» у кримінальному праві стосовно однойменного принципу кримінально-правової юрисдикції держави закладено певну специфіку. Єдиним випадком існування так званої універсальної кримінально-правової юрисдикції держави можна охарактеризувати положення про боротьбу з піратством, яке рекомендується визнати злочинним Конвенцією про відкрите море від 1958 р. Оскільки відкрите море є міжнародною територією, яка перебуває у загальному користуванні всіх держав, то у Конвенції йдеться про боротьбу з таким злочиним, який вчиняється поза межами будь-якої державної території. Відповідно до ст. 19 Конвенції будь-яка держава у відкритому морі може захопити піратське судно

та заарештувати осіб, котрі є на ньому, а судові органи тієї держави, яка заарештувала піратів, можуть виносити постанови про застосування покарання. Таким чином, виходячи з цього положення, не лише та держава, якій належить піратське судно або громадянами якої є пірати, а будь-яка інша держава компетентна здійснювати свою кримінально-правову юрисдикцію стосовно всіх захоплених злочинців незалежно від їх громадянства. Переважна ж більшість міжнародних договорів, присвячених боротьбі зі злочинністю, містить положення, що встановлюють кримінально-правову юрисдикцію держави стосовно діянь, боротьбі з якими цей міжнародний договір присвячено.

Проаналізувавши понад 75 таких договорів, попри розбіжності у текстуальному викладі, можна виділити типові випадки, у яких держава зобов'язана або може здійснювати свою кримінально-правову юрисдикцію над злочинами, передбаченими у відповідному міжнародному договорі:

- 1) якщо діяння було вчинене на території цієї держави, а також на території та об'єктах, на які поширюється її кримінально-правова юрисдикція;

- 2) якщо діяння було вчинене громадянином держави-учасниці або особою, на яку вона розповсюджує свою кримінально-правову юрисдикцію⁷;
- 3) якщо злочинець перебуває на території держави учасниці. У деяких договорах передбачено, що держава-учасниця повинна встановлювати свою кримінально-правову юрисдикцію у випадку, коли злочинець, що вчинив злочин, визначений у міжнародному договорі, перебуває на території цієї держави і вона не бажає його видати іншій державі-учасниці цього договору, яка також встановила свою юрисдикцію над цим злочином ;
- 4) якщо злочин було вчинено стосовно об'єкту, визначеного у міжнародному договорі, який має важливе значення для держави-учасниці;

Конвенція про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки морського судноплавства від 10 березня 1988 р.; Рамкова конвенція ООН проти організованої злочинності від 21 липня 1977 р.

- 5) якщо злочин було вчинено щодо громадян держави-учасниці⁹;
- б) якщо будь-яка особа будь-де вчинить злочин, передбачений у відповідному міжнародному договорі¹⁰.

Очевидно, усі ці випадки поширення кримінально-правової юрисдикції держави-учасниці на злочини, передбачені відповідним міжнародним договором, назвати універсальними не можна. Як слушно зазначає І. Лукашук, універсальними є лише такі з них, у яких поширення кримінально-правової юрисдикції держави на особу, що вчинила визначений у міжнародному договорі злочин, можливе незалежно від місця вчинення злочину і громадянства злочинця [143, с. 192].

Таким чином, можна вважати, що найменування відповідного принципу кримінально-правової юрисдикції України «універсальним» є порушенням правил формулювання визначень у логіці, відповідно до яких обсяг того, що визначається, повинен дорівнювати обсягу того, за допомогою чого визначають [275, с. 23]. На думку В. Степаненка, у такому випадку йдеться не про «універсальний принцип» кримінально-правової юрисдикції держави, а про кримінально-правову юрисдикцію відповідно до міжнародного права [216, с. 13]. О. Моїсєєв запропонував назвати відповідний принцип кримінально-правової юрисдикції України «принципом міжнародних договорів» [162, с. 154].

Як вже зазначалося, міжнародні договори характеризуються неоднорідним підходом до вирішення питання поширення кримінально-правової юрисдикції держав-учасниць на злочини, визначені у договорі. Тому можлива ситуація, коли на підставі певного договору були внесені зміни до КК України, проте цим

Наприклад, пп. б п. 2 ст. 6 Конвенції про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки морського судноплавства від 10 березня 1988 р.; Рамкова конвенція ООН проти організованої злочинності від 21 липня 1977р.; Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують людську гідність, видів поведіння і покарання від 10 грудня 1984 р.

ст.ст. IV, У Конвенції про припинення злочину апартеїду та покарання за нього від 30 листопада 1973 р.; Додатковий протокол до Європейської конвенції про передачу засуджених осіб від 18 грудня 1997 р.; Другий додатковий протокол до Європейської конвенції про взаємну допомогу у кримінальних справах від 8 листопада 2001 р.; Європейська конвенція про міжнародну дійсність кримінальних вироків від 28 травня 1970 р.; Європейська конвенція про нагляд за умовно засудженими або умовно звільненими правопорушниками від 30 листопада 1964р; Європейська конвенція про передачу провадження у кримінальних справах від 15 травня 1972 р.; Конвенція про захист навколишнього середовища засобами кримінального права від 4 листопада 1998 р.; Європейська конвенція про боротьбу з тероризмом від 27 січня 1977 р.; Конвенція про відмивання, пошук, арешт та конфіскація доходів, одержаних злочинним шляхом від 8 листопада 1990 р.; Конвенція про кіберзлочинність від 23 листопада 2001 р.; Конвенція Ради Європи про запобігання тероризму від 16 травня 2005 р.; Єдина конвенція про наркотичні засоби від 1961 року з поправками, внесеними до неї відповідно до Протоколу 1972 року; Конвенція про передачу засуджених осіб від 21 березня 1983 р.; Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією від 27 січня 1999 р.

договором кримінально-правова юрисдикція держави-учасниці обмежена лише випадками вчинення злочину на її території або її громадянами, а Україні не надається право переслідувати іноземців чи осіб без громадянства, що постійно не проживають в Україні, у разі вчинення злочину за її межами. Через це, залежно від обов'язковості встановлення кримінально-правової юрисдикції держави на злочини, визначені міжнародним договором, можна виділити два види кримінально-правової юрисдикції відповідно до принципу міжнародних договорів – обов'язкову і факультативну. Як правило, обов'язок поширювати кримінально-правову юрисдикцію на визначені міжнародним договором злочини покладається лише у випадках вчинення цього злочину на території цієї держави-учасниці або її громадянином. Поширення ж кримінально-правової юрисдикції на громадян іноземних держав та осіб без громадянства, навпаки, здебільшого є правом, а не обов'язком держави.

У вітчизняному кримінальному законі з цього приводу зафіксоване загальне правило (ч. 1 ст. 7, ст. 8), відповідно до якого громадяни України та особи без громадянства, що постійно проживають в Україні, які вчинили злочини за її межами, підлягають кримінальній відповідальності за КК України, якщо *інше не передбачено міжнародними договорами України*, а іноземці та особи без громадянства, що не проживають постійно в Україні, які вчинили злочини за її межами, підлягають в Україні відповідальності за КК України у *випадках, передбачених міжнародними договорами*. Позиція України стосовно конкретних випадків поширення її кримінально-правової юрисдикції на іноземців та осіб без громадянства, які постійно не проживають в Україні, або можливості поширення кримінально-правової юрисдикції іноземної держави стосовно громадян України повинні визначатися у застереженнях при підписанні міжнародних договорів чи у ратифікаційних законах.

І ще на один момент потрібно звернути увагу. На відміну від ст. 8 КК України, у ч. 2 ст. 7 КК України передбачено: «Якщо особи, зазначені у частині першій цієї статті, за вчинені злочини зазнали кримінального покарання за межами України, вони не можуть бути притягнені в Україні до кримінальної відповідальності за ці злочини». Відсутність подібного положення у ст. 8 КК України є обґрунтованою, оскільки ч. 3 ст. 2 КК України передбачає, що ніхто не може бути притягнений до кримінальної відповідальності за той самий злочин більше одного разу (це положення міститься, зокрема, в Європейській конвенції про передачу провадження у кримінальних справах від 1972 р.).

Тому доцільно цитовану ч. 2 ст. 7 КК України виключити, щоб уникнути в кримінальному законі небажаного дублювання, оскільки ч. 3 ст. 2 КК України містить категоричну заборону притягати двічі до кримінальної відповідальності *будь-яку особу*.

Отже, як бачимо зміст терміну «універсальний» у кримінальному праві стосовно однойменного принципу кримінально-правової юрисдикції держави має певну специфіку. Слід визнати, що всі випадки поширення кримінально-правової юрисдикції держави-учасниці на злочини, передбачені відповідним міжнародним договором, назвати універсальними не можна, а доцільно їх іменувати такими, що підпадають під «принцип міжнародних договорів». Таким

чином, єдиним висновком, до якого можна прийти, аналізуючи міжнародні договори кримінально-правового характеру, учасником яких є Україна, є визнання того, що, коли іноземець або особа без громадянства, яка постійно не проживає в Україні, вчинили злочин за її межами, питання про встановлення кримінально-правової юрисдикції України над цією особою потрібно вирішувати, звертаючись до конкретного міжнародного договору, в якому передбачено обов'язок або право України як держави-учасниці здійснювати кримінальне переслідування осіб, котрі вчинили діяння, визначені у цьому міжнародному договорі.

У цьому ж контексті важливо з'ясувати, який безпосередній вплив мають міжнародні договори на вітчизняне кримінальне законодавство у ситуації, коли особа наділена імунітетом від кримінальної відповідальності. У теорії кримінально-правовий імунітет визначається як сукупність особливих правил, що стосуються спеціально визначених законом осіб, які регулюють порядок настання кримінальної відповідальності, що відрізняється від загальноприйнятого [106, с. 7–8]. Особливості настання кримінальної відповідальності виражаються в наявності тих чи інших встановлених законодавством перешкод.

За своєю суттю імунітет від кримінальної відповідальності – це виняток з принципу рівності перед законом, що продиктований виключно питаннями захисту, більш надійного, ніж той, що держави зобов'язуються надати приватним особам [23, с. 191]. Наприклад, відповідно до ч. 1 ст. 9 Віденської конвенції про дипломатичні зносини від 18 квітня 1961 р. [302], якщо злочин вчинено членом дипломатичного персоналу (чи членом його сім'ї), то владні органи держави перебування можуть оголосити таку особу *persona non grata* (небажаною особою). Така особа повинна бути відкликана акредитуючою стороною. В іншому випадку (відмова у відкликанні) така особа повинна припинити виконувати функції працівника представництва і підлягає кримінальній відповідальності за кримінальним законом країни перебування. Таким самим чином вирішується питання про кримінальну відповідальність осіб, наділених консульським та іншим міжнародно-правовим імунітетом. Це відображено у ч. 4 ст. 6 КК України.

У цьому сенсі виникають питання стосовно змісту ст. 9 КК України, якщо зіставляти її зі змістом певних міжнародних договорів. Так, у ч. 1 ст. 9 КК України визначено сукупність умов, за яких правові наслідки вироку суду іноземної держави можуть бути враховані в Україні: 1) особою раніше вчинено злочин за межами України; 2) за цей злочин вона засуджена судом іноземної держави; 3) ця особа вчинила новий злочин на території України. В. Навроцький до таких умов додає ще кілька: 1) громадянство суб'єкта злочину, тобто вчинено його громадянином України, особою без громадянства, яка постійно проживає на території України, або ж іноземним громадянином чи особою без громадянства, що постійно в Україні не проживає; 2) наявність чи відсутність міжнародних договорів, які передбачають відповідальність іноземців за злочини, вчинені поза межами України; 3) реакція з боку правозастосовних органів держави, в якій вчинене кримінально-каране діяння [170, с. 47].

Перш за все, очевидно, слід звернути увагу на те, що преюдиційне значення можуть мати тільки *вироки* судів, а не будь-які інші акти (постанови, ухвали), і не рішення будь-яких інших юрисдикційних органів іноземної держави [167, с. 278], про що є застереження, зроблене Україною під час підписання Європейської конвенції про міжнародну дійсність кримінальних вироків від 28 травня 1970 р. [314]. До речі, вжите у КК України словосполучення «вирок ... може бути врахований» означає, що судові органи України не зобов'язані враховувати вирок, постановлений відповідним судовим органом, а мають право його враховувати при винесенні вироку та призначенні покарання на території України.

Засудженою вважається та особа, стосовно якої винесено саме *обвинувальний вирок* суду, який набрав законної сили. І така судимість не знята і не погашена у встановленому законом порядку (в тому випадку, коли за законодавством держави засудження судимість має кримінально-правове значення). Також однією з умов врахування вироку суду іноземної держави є «подвійна кримінальність» посягання, за яке особа засуджена за межами України. Йдеться про те, що діяння повинне бути визнане злочинним і за місцем його вчинення, і в Україні [170, с. 49]. Згідно з ч. 2 ст. 9 КК України правові наслідки вироку суду іноземної держави враховуються при: 1) кваліфікації нового злочину; 2) призначенні покарання; 3) звільненні від кримінальної відповідальності; 4) звільненні від покарання. Тобто йдеться про те, що судові та правоохоронні органи України за певних умов повинні враховувати факт засудження особи на території іноземної держави. А от зі змісту застережень до Мінської конвенції про правову допомогу і правові відносини у цивільних, сімейних і кримінальних справах від 22 січня від 1993 р. та Протоколу до неї від 29 березня 1997 р. впливає протилежне. У Мінській конвенції є спеціальна норма, яка поширюється на вирок судів держав – учасниць СНД. У ст. 76-1 «Визнання вироків» згаданого Протоколу вказується, що, вирішуючи питання про визнання особи особливо небезпечним рецидивістом, про встановлення фактів вчинення злочину повторно і порушення обов'язків, пов'язаних з умовним засудженням, відстрочкою виконання вироку або умовно-достроковим звільненням, органи юстиції договірних сторін можуть визнавати і враховувати вирок, винесені судами держав, що входили до складу СРСР. Наша держава ратифікувала цей Протокол із такими застереженнями: «Україна не приймає на себе зобов'язання визнавати і враховувати вирок, винесені судами договірних сторін, при вирішенні питань про визнання особи особливо небезпечним рецидивістом, про встановлення факту вчинення злочину повторно і порушення обов'язків, пов'язаних з умовним засудженням, відстрочкою виконання вироку або умовно-достроковим звільненням». Таким чином, заперечується визнання преюдиційної сили вироків судів держав-учасниць СНД, на відміну від вироків судів будь-яких інших держав. Чи можна вважати це правильним? Очевидно, такий крок був продиктований низкою сумнівних обставин. Слід погодитись з аргументами В. Навроцького, що, попри політичні моменти, пов'язані зі створенням та існуванням СНД, реальною ефективністю цього утворення, доводиться констатувати і такі беззаперечні реалії: 1) існування єдиного

криміногенного простору на території колишнього СРСР; 2) спорідненість кримінального законодавства; схожість у структурах та компетенції юрисдикційних органів; 3) відсутність між більшістю учасників СНД візових бар'єрів, мовних перешкод у спілкуванні не лише злочинних елементів, а й працівників правоохоронних органів; 4) формальну приналежність до одного міждержавного об'єднання. Отже, є усі підстави вважати, що вироки судів інших держав СНД повинні враховуватися нарівні з вироками усіх держав світу [170, с. 53–54].

Як відомо, міжнародно-правові документи регламентують не лише питання злочинності та караності діянь або меж дії національних кримінальних законів, а й нерідко можуть бути джерелами вдосконалення окремих загальних кримінально-правових інститутів внутрішньодержавного права. Насамперед це стосується питань видачі злочинців, обставин, котрі виключають злочинність діяння, застосування конфіскації майна як санкції за злочини, а також питань встановлення кримінальної відповідальності юридичних осіб тощо.

Коли ж звертаємося до такого інституту як видача злочинця, то у ст. 10 КК України, що дублює конституційний припис, зазначено, що громадяни України, котрі вчинили злочин на території іноземної держави, не можуть бути видані іноземній державі. З іншого боку, іноземці та особи без громадянства, котрі вчинили злочини поза межами України і перебувають на території України, можуть бути видані іноземній державі для притягнення до кримінальної відповідальності або відбування покарання відповідно до міжнародних договорів України. Зміст цієї норми базується на положеннях Конвенції про передачу осіб, засуджених до позбавлення волі, для виконання покарання у державі, громадянами якої вони є, від 19 травня 1978 р. [349]. При цьому зауважимо, що під видачею слід розуміти і видачу обвинуваченого, і видачу засудженого. В першому випадку екстрадиція здійснюється для кримінального переслідування особи, а в другому – для виконання покарання за вироком, винесеним судовим органом запрошеної сторони [280, с. 944].

Таким чином, КК України встановлює жорстку заборону видавати громадян України іноземній державі у випадку вчинення ними злочину на території останньої. Проте, в ряді міжнародних документів передбачено можливість видачі іншій державі будь-якої особи, яка вчинила злочин на території цієї держави. Наприклад, у ст. 5 Конвенції про попередження злочину геноциду та покарання за нього від 9 грудня 1948 р. вказано, що «особи, обвинувачені у вчиненні геноциду ... повинні бути віддані до суду компетентними органами тієї держави, на території якої було вчинене це діяння» [333]. Далі підкреслено, що договірні Сторони «зобов'язуються здійснити видачу відповідно до свого законодавства та діючих договорів» (ст. 6). Подібний припис міститься також у ст. 3 Конвенції про незастосування строку давності до військових злочинів та злочинів проти людства від 26 листопада 1968 р. [340]. Нагадаємо, що СРСР (а Україна, будучи в його складі, також вважалася учасником цих Конвенцій) при ратифікації цих договорів не зробив застереження про недопустимість екстрадиції своїх громадян. У Резолюції 45/116 Генеральної Асамблеї ООН від 14 грудня 1990 р. вказується, що

допускається видача «будь-якої особи», а відмова видачі особи на підставі того, що така особа є громадянином держави, є факультативною обставиною, котра повинна бути врегульована внутрішнім законодавством [415, с. 58–60].

Очевидно, за вчинення геноциду та інших подібних злочинів громадяни України можуть та повинні підлягати відповідальності за КК України на території та перед судом нашої держави. І це справедливо, оскільки передбачено нашим внутрішнім законодавством. Додамо, що ст. 10 КК України не зовсім відповідає нормам міжнародного законодавства, тому в ній повинна бути передбачена або можливість видачі громадян України відповідно до принципу співробітництва держав, або тоді неможливість видачі громадян України мала б відображатися у застереженнях при підписанні Україною подібних міжнародних договорів.

Складовою частиною будь-якого кримінально-правового принципу є захист людини, суспільства і держави від злочинних посягань. Відтак міжнародно-правові стандарти із забезпечення прав і свобод людини допускають те чи інше спричинення шкоди (включаючи позбавлення життя), котре не повинне розцінюватись злочином. У кримінально-правовому значенні цей припис зазвичай виражається в допустимості спричинення шкоди в стані необхідної оборони, крайньої необхідності, діянні, пов'язаному з ризиком тощо.

Як правило, міжнародні документи не регламентують меж необхідної оборони, крайньої необхідності чи діяння, пов'язаного з ризиком – це питання залишається в компетенції внутрішнього законодавства. Тому положення ст. 36 («Необхідна оборона»), ст. 39 («Крайня необхідність»), ст. 42 («Діяння, пов'язане з ризиком») КК України загалом відповідають міжнародним стандартам.

Водночас міжнародне кримінальне право регламентує інші обставини, що виключають злочинність діяння. Так, четвертий принцип міжнародного права, визнаний Статутом Нюрнберзького трибуналу, вказує на неможливість звільнення особи від відповідальності за спричинення шкоди, якщо будь-яка особа діяла на виконання наказу свого уряду або начальника за умови, що у виконавця був «свідомий вибір» поведінки [391].

Про відповідальність за виконання наказу зазначається у Кодексі посадових осіб з підтримки правопорядку від 1979 р. [372, с. 319–325], де передбачено недопустимість «жодного виправдання» виконавця (в тому числі і через посилення на обов'язковість виконання розпорядження вищестоящої посадової особи) та виключення відповідальності за застосування «катування чи інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують людську гідність видів поведінки та покарання». Аналогічні приписи містяться у п. 3 ч. 2 Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують людську гідність, видів поведінки та покарання від 10 грудня 1984 р. [350].

Винятки відповідальності за спричинення шкоди з метою виконання законного наказу (розпорядження) є новелою КК України 2001 р. Раніше така обставина, що виключала злочинність діяння, в КК УРСР була відсутня. Цей факт свідчить про сприйняття законодавцем не лише міжнародного стандарту захисту прав і свобод людини загалом, а й тих норм міжнародного права, котрі регулюють питання застосування окремих кримінально-правових інститутів.

Міжнародні акти у частині регламентації відповідальності за виконання незаконного наказу виходять з того, що особа, яка вчинила злочин при виконанні явно незаконного наказу, підлягає кримінальній відповідальності. А начальник повинен нести відповідальність за вчинені злочини через виконання відданого ним незаконного наказу в будь-якому випадку [95, с. 38–40].

Відповідно до цієї концепції загалом визначено межі кримінальної відповідальності за виконання наказу (розпорядження) у ст. 41 КК України. Але науковці справедливо зазначають, що міжнародне право допускає можливість кримінальної відповідальності виконавця незаконного (злочинного) наказу лише за наявності у нього «усвідомленого вибору» варіанту своєї поведінки [217, с. 6], і таке обмеження втілене в ч. 5 ст. 41 КК України.

До числа гострих проблем, що виникли у процесі реформування кримінально-правового законодавства України, слід також віднести питання про поширення кримінальної відповідальності на юридичних осіб. Ця проблема не знайшла свого відображення в сучасному кримінальному законодавстві України, а науковці висловлюються як «за», так і «проти» встановлення кримінальної відповідальності юридичних осіб.

Так, Н. Кузнецова, М. Бажанов, Л. Єрмакова, Л. Савюк акцентують увагу на тому, що встановлення кримінальної відповідальності юридичних осіб не відповідає фундаментальним принципам кримінального права і вимагає значних змін основних його інститутів [3, с. 142]. І це очевидно. По-перше, слід визначити коло злочинів, за вчинення яких можна притягнути юридичну особу до відповідальності (наприклад, злочини у сфері господарської діяльності, екологічні злочини тощо). По-друге, на відміну від цивільного права, де цивільно-правова відповідальність юридичної особи настає за сам факт спричинення шкоди чи порушення зобов'язань, тобто цивільне право допускає так зване об'єктивне вмінення, незалежно від форм вини правопорушника, у кримінальному праві кримінальній відповідальності підлягають лише винні особи, які умисно чи з необережності вчинили суспільно небезпечне діяння, тобто має місце суб'єктивне вмінення у вину. По-третє, виникає проблема із визначенням видів покарань, які можуть бути застосовані до юридичних осіб. Якщо застосовувати до них лише відшкодування шкоди, завданої злочином або примусову ліквідацію, то дублюються приписи цивільного права, де передбачено такі види санкцій за порушення цивільного законодавства чи цивільно-правових зобов'язань. Н. Крилова підкреслює, що санкції, які можуть застосовуватись до юридичних осіб за вчинений злочин, не повинні мати лише компенсаційний характер, бо тоді встановлення кримінальної відповідальності юридичних осіб є беззмістовним. Кримінальні покарання (наприклад, штраф) повинні призначатися поза такою компенсацією [49, с. 81].

Натомість ряд науковців (І. Гальперін, С. Келіна, А. Нікіфоров, О. Пасека, І. Сітковський) обґрунтовує доцільність встановлення кримінальної відповідальності юридичних осіб [3, с. 143; 178, с. 18–21; 185, с. 65; 209, с. 16; 255, с. 56–58]. По-перше, прихильники такої позиції пропонують запровадити інститут кримінальної відповідальності юридичних осіб, насамперед, за економічні та екологічні злочини. По-друге, рекомендують застосовувати такі

основні покарання: штраф, заборону займатися певною діяльністю та ліквідацію юридичної особи, а як додаткове покарання – конфіскацію майна юридичної особи. По-третє, якщо у кримінальному законодавстві встановлено відповідальність за діяльність злочинної організації, то чому б не прирівняти до такої організації юридичну особу. По-четверте, після ратифікації ряду міжнародних договорів держава зобов'язується виконувати їх приписи, серед котрих – встановлення кримінальної відповідальності юридичних осіб.

Не вдаючись до аналізу аргументів «за» чи «проти» встановлення кримінальної відповідальності юридичних осіб, ми не можемо погодитися з тезою про те, що міжнародні договори, котрі Україна підписала та ратифікувала, зобов'язують встановити таку відповідальність для юридичних осіб. У Конвенції ООН проти корупції від 31 жовтня 2003 р. [359], Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності від 15 листопада 2000 р. [357], Міжнародній конвенції ООН про боротьбу з бомбовим тероризмом від 15 грудня 1997 р. [384] підкреслено: «Відповідальність юридичних осіб з врахуванням особливостей національного законодавства та права *може бути кримінальною, цивільно-правовою або адміністративною*» (виділено нами. – О.Б.). Як бачимо, жодного зобов'язання встановити власне кримінальну відповідальність юридичних осіб Україна на себе не взяла. У міжнародному праві не може бути нав'язування позицій, вимог без врахування правової системи конкретної держави. Тому посилання в питанні встановлення кримінальної відповідальності юридичних осіб на зобов'язання України перед міжнародною спільнотою є некоректними.

Коли ж йдеться про гуманізацію кримінальних покарань, то у ст. 4 Декларації ООН про захист всіх осіб від катувань та інших жорстоких, нелюдських чи таких, що принижують честь та гідність, видів покарань від 9 грудня 1975 р. [309] зобов'язано усі держави-члени ООН вживати ефективних заходів щодо недопущення катувань та інших жорстоких видів покарань у сфері своєї юрисдикції. До речі, визначення поняття «катування» (будь-яка дія, котра будь-якій особі спричиняє сильний біль, фізичне або моральне страждання) наведено у ст. 1 Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських чи таких, що принижують людську гідність, видів покарання від 10 грудня 1984 р. [350]. Відповідно до цих міжнародно-правових актів у ч. 3 ст. 50 КК України зазначено, що покарання не має на меті завдати фізичних страждань або принизити людську гідність.

У контексті міжнародних стандартів гуманізм кримінального покарання перш за все стосується захисту права на життя та незастосування смертної кари. Україна (в складі СРСП) підписала та ратифікувала Протокол № 6 від 28 квітня 1983 р. до Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод, відповідно до якого «смертна кара скасовується. Ніхто не може бути засуджений до смертної кари» [401]. Як результат їх впливу на застосування смертної кари було накладено мораторій, а в КК України 2001 р. цей вид покарання взагалі не передбачений. Право на життя, безумовно, одне з основних прав людини. Важливо відзначити, що ні ст. 2 Конвенції, яка закріплює це право, ні Протокол № 6, який закликає до скасування смертної кари, не мають своєю метою безумовний захист

життя як такого. Ці положення спрямовані, насамперед, на те, щоб захистити окрему особу від свавільного позбавлення життя державою [141, с. 61].

З-поміж видів покарань заслуговує уваги вивчення доцільності застосування конфіскації майна. Багато науковців вважають, що, по-перше, конфіскація майна як вид покарання передбачена у більшості національних законодавств, хоча відрізняється за обсягом і правовою природою. По-друге, конфіскація майна належить до економічних форм впливу на злочинність, і в цьому її велика перевага. По-третє, за допомогою конфіскації майна стає можливим компенсувати шкоду, завдану потерпілим, а також сформувати спеціальні фонди для допомоги потерпілим від інших, немайнових злочинів. По-четверте, конфіскацію майна передбачено у багатьох загальних та регіональних міжнародних актах. Враховуючи зростаючі процеси глобалізації, зрощення вітчизняної організованої злочинності із зарубіжною, активний вивіз капіталу та майна за кордон, для України є вкрай важливим мати подібні із зарубіжними та міжнародно-правовими норми і правила застосування конфіскації майна [49, с. 110–111].

Розрізняють загальну та спеціальну конфіскацію майна. Під загальною конфіскацією майна розуміють безоплатне вилучення всього або частини майна засудженого. Під спеціальною конфіскацією зазвичай розуміють: 1) вилучення предметів або знарядь злочину; 2) грошей чи іншого майна, отриманих внаслідок вчинення злочину або як винагороду за вчинення злочину. Український законодавець стоїть на позиції застосування загальної конфіскації (ст. 59 КК України).

Сучасне міжнародне законодавство налічує чимало договорів та інших нормативних актів, котрі рекомендують застосовувати конфіскацію майна як засіб кримінально-правового впливу. Серед останніх міжнародних договорів, ратифікованих Україною, можна виокремити Конвенцію про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом від 8 грудня 1990 р. [355], Конвенцію ООН проти транснаціональної організованої злочинності від 15 листопада 2000 р. [357], Конвенцію ООН проти корупції від 31 жовтня 2003 р. [359] тощо. Наприклад, у Конвенції ООН проти корупції передбачено таке положення: «Кожна Держава-учасниця вживає, максимальною мірою, можливою в рамках її внутрішньої правової системи, таких заходів, які можуть бути необхідними для забезпечення можливої конфіскації: а) доходів від злочинів, що визначені цією Конвенцією, або майна, вартість якого відповідає вартості таких доходів; б) майна, обладнання та інших засобів, які використовувались або призначалися для використання під час вчинення злочинів, що визначені цією Конвенцією». Таким чином, у більшості міжнародних договорів йдеться про так звану спеціальну конфіскацію майна.

Очевидно слушним є міркування, що загальна конфіскація майна підриває основний постулат ринкової економіки та демократичного суспільства – стійкість приватної власності [218, с. 198], незважаючи на те, що міжнародні договори не передбачають такого зобов'язання. Крім того, повна конфіскація майна, набутого власною працею, фактично позбавляє особу елементарних умов існування і ставить таке покарання в один ряд з арештом чи позбавленням волі.

Тепер вносяться пропозиції поширити конфіскацію не лише на предмети чи знаряддя злочину (кошти, одержані злочинним шляхом), а й на те майно, законність придбання якого не може пояснити винний. Такі пропозиції, мабуть, зумовлені тією обставиною, що у двох конвенціях, а саме: Віденській конвенції про боротьбу з незаконним обігом наркотичних засобів і психотропних речовин від 20 грудня 1988 р. та Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності від 15 листопада 2000 р., передбачено таке положення: «Кожна Сторона може розглянути можливість забезпечення перенесення тягаря доказування законного походження передбачуваних доходів або іншої власності, що підлягають конфіскації, в тій мірі, в якій такий захід відповідає принципам її національного законодавства і характеру судового та іншого розгляду» [351; 357]. Ефективність цього положення безсумнівна, оскільки проблема доказування злочинного походження доходів чи іншого майна є найбільш складною у процесі здійснення конфіскації майна. Однак, слід мати на увазі, що ці положення не відповідають нормам Конституції України та положенням кримінально-процесуального законодавства України. У ст. 62 Конституції України зазначено, що особа вважається невинуватою, поки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено в обвинувальному вироку суду, який набрав законної сили. Обвинувачений не зобов'язаний доводити свою невинуватість. Всі сумніви у винності особи трактуються на її користь. Міжнародні стандарти ООН зобов'язують враховувати вік неповнолітніх при притягненні до кримінальної відповідальності. У них також висловлено рекомендації стосовно перевиховання неповнолітніх злочинців за допомогою засобів впливу кримінально-правового характеру [380]. Кримінальний закон конкретизує це положення. Неповнолітньою визнається особа, яка вчинила злочин у віці від 16 (у деяких випадках 14) до 18 років [173, с. 219].

Положення розділу XV КК України, де регулюється питання кримінальної відповідальності неповнолітніх, за своєю суттю є спеціальним стосовно положень інших розділів Загальної частини. Особливості кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх обумовлюються біологічними, психологічними та соціальними особливостями неповнолітніх, які спрямовані на пом'якшення їх відповідальності та покарання. Покарання та інші види кримінально-правового примусу, що застосовуються до неповнолітніх, мають на меті, насамперед, їх перевиховання, а не каральний вплив зі сторони держави. Вважаємо, що особлива регламентація в КК України кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх повністю відповідає духу Міжнародних стандартів захисту прав і свобод особи, а також ст. 40 Конвенції про права дитини від 20 листопада 1989 р. [353].

Також стосується врегулювання загальних кримінально-правових питань відповідальності за вчинений злочин Конвенція про незастосування строку давності до військових злочинів та злочинів проти миру і безпеки людства від 26 листопада 1968 р., що встановлює незастосування будь-яких строків давності за злочини проти людства незалежно від часу вчинення цих злочинів. У зв'язку з ратифікацією цього міжнародного договору в ч. 5 ст. 49 та ст. 80 КК України міститься припис про незастосування строків давності притягнення до

кримінальної відповідальності за вчинення ряду злочинів проти миру і безпеки людства (ст.ст. 437–439 та ч. 1 ст. 442 КК України).

Отже, аналіз джерел свідчить про те, що принципи і норми міжнародних договорів в основному вплинули на сформульовані в Загальній частині КК України положення про межі дії вітчизняного кримінального закону, виконання вироків іноземних судових органів, строки давності, а також на ряд окремих інститутів Загальної частини (серед них – обставини, що виключають злочинність діяння, підстави звільнення від кримінальної відповідальності та покарання).

3.2 Відповідність статей Особливої частини Кримінального кодексу України положенням міжнародних договорів кримінально-правового характеру

Для сучасного періоду характерним є розширення сфери міжнародно-правового регулювання суспільних відносин, коли суто внутрішні відносини стають предметом регулювання міжнародних договорів. Структура Особливої частини КК України загалом відображає ієрархію цінностей, що втілені у принципах та нормах міжнародного права. Тому статті Особливої частини можна розділити на дві групи залежно від факторів, які обумовили їх виникнення: 1) універсального характеру – в силу цих норм кримінальний закон охороняє права і свободи людини відповідно до Міжнародних стандартів ООН та Ради Європи; 2) конвенційного характеру – введені (або змінені) до Особливої частини КК України через вступ в дію ряду міжнародних договорів, котрі, як правило, поряд з правами і свободами людини, захищають ще й інші об'єкти кримінально-правової охорони.

При характеристиці відповідності статей Особливої частини КК України аналогічним положенням міжнародних договорів кримінально-правового характеру, ми виходитимемо з об'єкту, на охорону якого спрямовано відповідні міжнародно-правові норми, тому керуватимемось тією послідовністю розташування розділів, яка запропонована вітчизняним Кримінальним законом.

Не викликає жодних сумнівів, що серед першочергових об'єктів, на захист яких спрямовані положення кримінального законодавства будь-якої держави, є права і свободи людини. Нас же цікавить, в якій мірі охорона прав і свобод людини кримінально-правовими нормами Особливої частини КК України відповідає міжнародним стандартам. Спершу варто проаналізувати положення тих міжнародних договорів кримінально-правового характеру, котрі містять зобов'язання у сфері охорони прав і свобод людини, зокрема, щодо злочинів проти життя, здоров'я, волі, честі і гідності, статевої недоторканості та статевої свободи особи. Міжнародне законодавство за основну мету ставить захист невід'ємних прав і свобод людини, до яких належать право на життя, здоров'я, честь і гідність, особисту недоторканість.

У структурі злочинів проти особи до таких, котрі з'явилися чи до котрих було внесено зміни внаслідок прийняття Україною відповідних міжнародно-правових зобов'язань, належать: катування (ст. 127 КК України); порушення встановленого порядку трансплантації органів або тканин людини (ст. 143 КК

України); незаконне позбавлення волі або викрадення людини (ст. 146 КК України); захоплення заручників (ст. 147 КК України); торгівля людьми (ст. 149); експлуатація дітей (ст. 150 КК України). Так, відповідно до ч. 1 ст. 127 КК України під катуванням розуміють завдання фізичних або моральних страждань ... з метою примусити вчинити якусь дію, отримати свідчення, покарати за дію, чи з метою залякування. У Конвенції ООН проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання від 10 грудня 1984 р. [350] наведено аналогічне визначення поняття катування. Лише у частині визначення суб'єкта цього злочину ст. 127 КК України не відповідає положенням Конвенції, яка передбачає, що суб'єктами катування можуть бути тільки державні посадові особи чи інші особи, які вважаються офіційними. Проте, не можна стверджувати, що Україна своїх зобов'язань не виконала, адже зі змісту ст. 127 КК України випливає, що суб'єкт складу злочину, передбаченого цієї статтею, загальний. Це означає, що відповідальність за катування може нести будь-яка фізична осудна особа, в тому числі особа, що наділена ознаками спеціального суб'єкта злочину. І. Дворянський пропонує криміналізувати катування стосовно допитуваної особи, експерта, перекладача і визнати суб'єктами цього складу злочину слідчого, дізнавача чи прокурора [71, с. 21]. Навряд чи це доцільно, оскільки у цьому випадку коло суб'єктів обмежене лише особами, уповноваженими проводити досудове розслідування, а у згаданій Конвенції йдеться взагалі про державних посадових осіб, до числа яких включаються і ті особи, які уповноважені на ведення досудового розслідування.

Серед посягань, протидія яким не обмежується рамками національного законодавства, є викрадення людини та торгівля людьми, відповідальність за які передбачена ст.ст. 146 та 149 КК України. Для з'ясування того, в якій мірі у кримінальному законодавстві України враховано міжнародно-правові вимоги, насамперед слід звернутися до положень відповідних договорів, визначити, наскільки вони є обов'язковими для України та порівняти положення міжнародних актів з національним кримінальним законодавством України.

Отже, з'ясуємо чи відповідає законодавче закріплення ознак такого складу злочину як викрадення людини (ст. 146 КК України) відповідним міжнародним договорам. Взагалі право *кожної людини* на свободу та особисту недоторканість закріплене у ст. 3 Загальної декларації прав людини від 10 грудня 1948 р. [319], ст. 5 Конвенції про захист прав людини та основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. [336], ст. 9 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права від 16 грудня 1966 р. [380]. Поряд з цими міжнародними документами, які мають декларативний характер, є і ряд вузькоспеціалізованих міжнародних договорів кримінально-правового характеру. Це насамперед Міжнародна конвенція про захист усіх осіб від насильницьких зникнень, прийнята 20 грудня 2006 р. [387], яка підписана Україною, однак не ратифікована, а тому її положення поки що не застосовуються на території України, та Декларація про захист всіх осіб від насильницьких зникнень від 18 грудня 1992 р. [404]. У Декларації, яка передувала прийняттю Конвенції та носить дорадчий характер, вказано, що будь-який акт насильницького зникнення є образою людської гідності, порушенням норм міжнародного права, які

гарантують, зокрема, право особи на свободу та безпеку. Тому очевидно під викраденням людини варто розуміти свободу будь-якої особи, незалежно від наявності чи відсутності її стійкого зв'язку з тією чи іншою державою [199, с. 30; 240, с. 103].

Зіставимо положення цих міжнародних договорів і КК України для того, щоб визначити, чи ті діяння, які пропонуються державам-учасникам криміналізувати, визнані злочинними вітчизняним законодавцем. Викраденням людини визнається протиправне умисне заволодіння нею та незаконне переміщення її з певного одного місця, де вона вільно перебувала згідно з власною волею, до іншого, і може виразитися у формі: а) відкритого заволодіння нею; б) таємного заволодіння; в) заволодіння, вчиненого шляхом обману або зловживання довірою; г) заволодіння в результаті вимушено-добровільної передачі її винному під погрозою насильства над самою особою чи особами, близькими для останньої, або погрозою розголошення відомостей, що ганьблять їх [15, с. 13; 33, с. 44; 123, с. 75; 199, с. 4]. Отже, викрадення людини характеризується ширшим колом вчинюваних дій, ніж незаконне позбавлення волі: воно складається із захоплення, переміщення та утримування людини, а незаконне позбавлення волі – лише з утримування [123, с. 74; 166, с. 40; 242, с. 130].

Міжнародна конвенція про захист усіх осіб від насильницьких зникнень використовує термін «насильницьке зникнення», а не «викрадення» і включає в нього дещо ширше коло діянь. Відповідно до ст. 2 Конвенції насильницьким зникненням є *арешт, затримання*, викрадення чи позбавлення волі в будь-якій іншій формі представниками держави чи особами або групами осіб, які діють з дозволу, за підтримки чи за згодою держави, при подальшій відмові визнати факт позбавлення волі або приховування даних про долю чи місцезнаходження зниклої особи, унаслідок чого цю особу залишено без захисту закону. Проблема тут вбачається у різній термінології, яка використовується у міжнародних актах та вітчизняному КК України, а також відмінному переліку діянь, які входять до змісту цих понять. Слід з'ясувати, чи позначення одного і того ж діяння різними термінами впливає на зміст самого поняття «викрадення людини» і чи є потреба його заміни на термін, запропонований міжнародним договором.

Як вже зазначалося, змістовно поняття «викрадення людини» дещо відрізняється від поняття «насильницьке зникнення». Однак, незважаючи на те, що друге поняття є ширшим від першого, кримінальна відповідальність за дії, які Конвенція рекомендує криміналізувати, вже передбачено, але іншими статтями КК України. Зокрема, завідомо незаконні затримання та арешт, якщо вони вчинені службовою особою (працівниками органів дізнання, слідчими, прокурорами, чи винесення суддею неправосудного вироку про позбавлення волі, рішення про адміністративний арешт) є злочинами проти правосуддя і відповідальність за такі дії передбачена ст.ст. 371 та 375 КК України. В деяких інших випадках викрадення людини чи незаконне позбавлення волі, вчинені службовою особою, має кваліфікуватися за ч. 2 ст. 365 КК України (а якщо діяння вчинено військовою службовою особою, то за ст. 424 КК України) як перевищення влади чи службових повноважень. Вчинення таких злочинів групою осіб може кваліфікуватися за сукупністю злочинів, передбачених ст. 146

та відповідними частинами ст.ст. 365, 424 КК України. Проте, основним безпосереднім об'єктом посягань, передбачених ст.ст. 365, 371, 375, 424 КК України, є відносини у сфері правосуддя або відносини щодо забезпечення військового правопорядку. У всіх міжнародних актах зазначається, що такі діяння посягають на честь та гідність людини.

Відмінність вітчизняної норми про викрадення людини від міжнародно-правової також полягає у характеристиці суб'єкта злочину. Якщо відповідно до ст. 146 КК України суб'єктом викрадення людини є фізична осудна особа, яка досягла 16 років, то у згаданій Конвенції, крім загального суб'єкта, є вказівка і на спеціального суб'єкта такого злочину – начальника, який: а) знав, що підлегли, які перебувають під його реальною владою та контролем, скоювали або мали намір учинити злочин насильницького зникнення, або свідомо проігнорував очевидну інформацію, що свідчить про це; б) здійснював реальний контроль за діяльністю, з якою був пов'язаний злочин насильницького зникнення; в) а також не вжив усіх необхідних і розумних заходів у рамках його повноважень з метою недопущення або припинення скоєння акту насильницького зникнення або передачі цього питання до компетентних органів для розслідування та кримінального переслідування. Декларація про захист усіх осіб від насильницьких зникнень, крім загального, вказує на спеціального суб'єкта насильницького зникнення: службові особи різних рівнів, організовані групи або приватні особи, які діють від імені представників державної влади, за їх прямою чи опосередкованою підтримкою, з їх дозволу чи згоди.

Отже, порівнявши положення КК України та міжнародних договорів, ми встановили, що наведене у ст. 146 КК України поняття «викрадення людини» не зовсім відповідає поняттю «насильницьке зникнення», що використовується у міжнародних договорах кримінально-правового характеру. Однак це не дає підстави стверджувати, що вітчизняне кримінальне законодавство не відповідає цим міжнародним актам, оскільки відповідальність за ті дії, що охоплюються поняттям «насильницьке зникнення», передбачено в інших статтях КК України. Слід підкреслити, що, можливо, вітчизняний законодавець цілком обґрунтовано у тексті кримінального закону не вживає термін «зникнення», оскільки «зникати» – означає перестати існувати, пропасти, подітися невідомо куди, а «викрадати» – таємно привласнити, забрати, заволодіти [179, с. 166, 298].

Тепер перейдемо до аналізу того, чи відповідає законодавче закріплення ознак такого складу злочину як торгівля людьми (ст. 149 КК України) відповідним міжнародним договорам. Тривалий час у теорії кримінального права висувалися пропозиції про необхідність криміналізації торгівлі людьми, внаслідок чого в КК України було включено відповідну норму [183, с. 11]. Спочатку в диспозиції цієї норми було передбачено відповідальність за купівлю-продаж людини або її вербування, перевезення, передачу, одержання, вчинені з метою її експлуатації. Законом України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо вдосконалення відповідальності за торгівлю людьми та втягнення в заняття проституцією» від 12 січня 2006 р. [328] змінено назву цієї статті: «Торгівля людьми або інша незаконна угода щодо людини», ч. 1 якої викладено таким чином: «Торгівля людьми або здійснення іншої незаконної

угоди, об'єктом якої є людина, а так само вербування, переміщення, переховування, передача або одержання людини, вчинені з метою експлуатації, з використанням обману, шантажу чи уразливого стану особи». Відповідно, об'єктивна сторона цього посягання була приведена у відповідність з вимогами міжнародних договорів, а саме: Конвенції про рабство від 25 вересня 1926 р. [332], Протоколу до Конвенції про рабство від 7 грудня 1953 р. [393], Додаткової конвенції про скасування рабства, работоргівлі та інститутів і звичаїв, подібних до рабства від 7 вересня 1956 р. [311], Конвенції ООН про боротьбу з торгівлею людьми і експлуатацією проституції третіми особами від 2 грудня 1949 р. [334], Факультативного протоколу до Конвенції про права дитини щодо торгівлі дітьми, дитячої проституції і дитячої порнографії від 3 квітня 2003 р. [204, с. 349].

Аналіз цих міжнародних актів підтверджує своєчасність рішення законодавця внести зміни до ст. 149 КК України, оскільки її положення не відповідали тим вимогам, які ставились міжнародними договорами кримінально-правового характеру. Торгівля людьми має на меті експлуатацію потерпілих і серед видів цієї експлуатації (зміст яких детально роз'яснюється у міжнародних договорах) названо також рабство та інші звичаї подібні до рабства. З приводу встановлення змісту поняття «рабство» науковці дискутують. Рабство відповідно до ст. 1 Конвенції про рабство визначається як стан чи становище людини, щодо якої здійснюються атрибути права власності чи деякі з них. У ст. 7 Додаткової конвенції про скасування рабства, работоргівлі та інститутів і звичаїв, подібних до рабства визнано в *підневільний стан особи*, яка перебуває в цілковитій залежності, підкорена чужій волі, чужому впливові. Це – боргова кабала, кріпацький стан, будь-який інститут чи звичай, через який жінку можуть за винагороду видати заміж, передати її як спадщину після смерті чоловіка, а також будь-який інститут чи звичай, коли передається дитина з метою її експлуатації [260, с. 24].

Дехто з науковців тлумачить рабство надто широко – як стан особи, воля якої підпорядкована іншій особі, і ця особа розпоряджається можливостями підневільного на власний розсуд, внаслідок чого він фактично позбавляється визначених прав і свобод [21, с. 431]; або ж як особливу форму соціально-психологічного зв'язку між суб'єктами, в рамках якого одна особа в результаті примусу отримує фактичний контроль над діями іншої особи з метою її експлуатації, а потерпілий позбавляється фактичної можливості реалізувати своє право на особисту свободу, свободу пересування, вибору місця проживання, свободу праці і змушений без відповідної винагороди виконувати на користь інших осіб певну роботу, не маючи можливості відмовитись від виконання цієї роботи [85, с. 15].

Узагальнивши міжнародно-правові норми, дефініцію поняття «рабство» можна визначити як стан чи становище особи, в силу яких відносно неї здійснюються всі чи декотрі повноваження, притаманні праву власності, якщо ця особа незалежно від її волі не може відмовитися від виконання покладених на неї робіт (надання послуг). Незважаючи на те, що ст. 6 Додаткової конвенції визнає злочинним ширше коло діянь: обертання особи в рабство, схиляння іншої особи віддати себе в рабство чи віддати іншу залежну особу в рабство або підневільний

стан – ці перераховані положення Додаткової конвенції не були імplementовані в КК України, хоча вони є обов'язковими до виконання. Кримінальний закон України встановлює відповідальність лише за діяння, вчинені з метою *використання* рабської праці, залишаючи поза увагою передбачені міжнародними договорами *використання, оборнення* в такий стан та *утримання* в ньому [124, с. 398]. Тому оборнення в рабство чи інший підневільний стан, а також утримання в цьому стані також повинні визнаватися злочинними. При цьому дехто з науковців пропонує норму, за якою відповідальність за рабство виділялася і передбачалася в окремій статті [138, с. 64; 151, с. 21].

У диспозиції ст. 149 КК України основний акцент зроблено не на рабський статус людини, не на здійснення стосовно нього правомочностей власника, а на використання, експлуатацію його праці. М. Буряк зазначає, що оборнення в рабство – це дії, спрямовані на перетворення жертви в раба, тобто подавлення його волі і отримання його у власність, а це охоплюється складами незаконного позбавлення волі та викрадення людини (коли це здійснюється проти волі особи) та вербуванням як альтернативним діянням об'єктивної сторони торгівлі людьми (коли це відбувається за бажанням самої особи). Тому, тепер у законодавстві РФ нема прогалини, яка б давала можливість уникнути відповідальності за оборнення в рабство чи утримання в рабстві [39, с. 19; 113, с. 151; 286, с. 13]. Слід визнати слушною цю позицію, обґрунтовану цими науковцями.

А. Жинкін, крім спеціальної статті про відповідальність за оборнення в рабство, пропонують також доповнити КК статтею, в якій би передбачалась відповідальність за «лібертид» [85, с. 23], під яким автор розуміє злочин, що полягає в організації работоргівлі, оборненні в рабство, кріпацьке чи інше підневільне становище цивільного населення під час воєнних дій і використовується як метод ведення війни. На нашу думку, внесення такої статті буде надлишковим, оскільки, за КК України, відповідальність за застосування під час збройного конфлікту засобів і методів ведення війни, заборонених міжнародними договорами України, передбачена в ст. 438 КК України і повністю охоплює зазначені А. Жинкіним діяння. Це й же науковець пропонує також доповнити статтю про відповідальність за рабство кваліфікуючою ознакою, як клеймування чи інший спосіб позначення рабського стану потерпілого. Вважаємо, такі доповнення зайвими, оскільки перераховані діяння є різновидами спричинення шкоди здоров'ю і відповідно вчинення таких дій може бути кваліфіковано за ст.ст. 121, 122, 125, 126 КК України.

Найрадикальнішим чином рекомендує змінити ситуацію С. Громов, замінивши поняття «рабська праця» на, за його переконанням, конкретніше – «примусова праця» [68, с. 22]. Однак, поняття «рабська праця» та «примусова праця»¹¹ – різні за змістом, її суть розкривається у різних міжнародних актах, де вони неоднаково трактуються за інтенсивністю впливу на примушовану особу,

Рабська праця – діяльність контролюється іншими особами за допомогою насильства чи погроз його застосування. Особа знаходиться в певному місці і займається певною діяльністю не по своїй волі, а також позбавлена можливості змінити ситуацію за власним бажанням. За свою роботу вона або взагалі не отримує платню, або отримує мінімальну оплату, що не покриває її потреб на захист, оздоровлення, лікування, освіти тощо.

тому відповідно види відповідальності різні: за рабську працю рекомендується застосовувати засоби впливу кримінально-правового характеру, а за примусову працю – засоби адміністративно-правового або цивільно-правового характеру.

Отже, рекомендації усіх міжнародних договорів про заборону та встановлення кримінальної відповідальності за торгівлю людьми враховані у КК України. Очевидно виділяти відповідальність за рабство в окрему статтю є недоцільно, оскільки рабство – це лише один з проявів експлуатації людей, а суспільна небезпека рабства не є більшою, ніж, наприклад, використання людини у збройних конфліктах. Крім того, наявність великої кількості статей у кримінальному законі ще не свідчить про їх якість та можливість їх застосування на практиці. Слід визнати слушними позиції науковців, за якими обернення в рабство та схиляння до рабства є проявами незаконного позбавлення волі або вербування людей, а тому встановлювати окремо відповідальність за ці дії нема сенсу.

Безперечно, критика вітчизняного законодавства за наявність багатьох прогалин та недоліків при конструюванні значної кількості кримінально-правових норм цілком виправдана. Проте, враховуючи розглянутий випадок, можемо констатувати, що при конструюванні складу злочину, передбаченого ст.

149 КК України, вітчизняний законодавець максимально врахував положення міжнародних договорів. Тобто у частині посягань на особисту свободу особи кримінальне законодавство України повністю відповідає вимогам тих міжнародних договорів, які Україна ратифікувала і тим самим взяла на себе зобов'язання реалізувати їх вимоги.

Коли ж йдеться про такий злочин, як захоплення заручників, відповідальність за який передбачено у ст. 147 КК України, то в ст. 1 Міжнародної конвенції про боротьбу із захопленням заручників від 17 грудня 1979 р. [382] вказано, що будь-яка особа, яка захоплює чи утримує іншу особу та погрожує вбити, нанести ушкодження чи в подальшому утримувати іншу особу (тут і далі таку особу називатимемо заручником) з метою змусити третю сторону, а саме: державу, міжнародну міжурядову організацію, будь-яку фізичну чи юридичну особу або групу осіб – вчинити чи утриматись від вчинення будь-якої дії як прямої чи опосередкованої умови для звільнення заручника.

Визначення поняття «захоплення заручника», що пропонуються в теорії кримінального права, переважно суттєво не відрізняються від міжнародно-правової дефініції [2, с. 67; 82, с. 170; 114, с. 12]. Через відсутність спеціальної норми, котра б забороняла захоплення як заручника іноземного громадянина чи особи без громадянства, дія вітчизняної кримінально-правової заборони розповсюджується на всіх осіб безвідносно до їх громадянства. І. Журавльов пропонує також згадати серед адресатів – міжнародну організацію [88, с. 159]. Ця пропозиція хоча й відповідає вимогам міжнародних договорів, спрямованим на боротьбу із захопленням заручників, на наш погляд, зайва, адже чинної кримінально-правової заборони достатньо, оскільки термін «організація» включає в себе також міжнародні організації.

Найбільш послідовного втілення в КК України набув захист не лише особистих, а й громадянських, політичних та культурних прав і свобод людини.

Охороні цих інтересів присвячено розділ V КК України. Відповідно до Міжнародної конвенції про ліквідацію всіх форм расової дискримінації від 7 березня 1966 р. [381] та Додаткового протоколу до Конвенції про кіберзлочинність, який стосується криміналізації дій расистського та ксенофобного характеру, вчинених через комп'ютерні системи від 28 січня 2003 р. [313], у ст. 161 КК України передбачено кримінальну відповідальність за порушення рівноправності громадян залежно від їх расової, національної належності та ставлення до релігії. Крім того, кримінальний закон передбачає підвищену кримінальну відповідальність за вчинення ряду злочинів з мотивів національної, расової, релігійної нетерпимості. Зокрема, Законом України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за злочини з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості» від 5 листопада 2009 р. [329] було доповнено ч. 2 ст. 115 КК України п. 14 – умисне вбивство, вчинене з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості; ч. 2 ст. 121 та ч. 2 ст. 122 КК України – вчинення тяжкого чи середньої тяжкості тілесного ушкодження з вищеназваних мотивів тощо. До того ж, Кримінальний закон до ряду тяжких злочинів проти безпеки держави відносить посягання на територіальну цілісність і недоторканість України, коли такі діяння поєднані з розпалюванням національної чи релігійної ворожнечі (ч. 2 ст. 110 КК України). Під «розпалюванням» відповідно до міжнародних стандартів слід розуміти будь-які дії, що ініціюють дискримінацію людини за ознаками раси, кольору шкіри, родового, національного чи етнічного походження, релігійних переконань з метою применшення або скасування здійснення прав і свобод особи [381].

Ще один важливий аспект цієї проблематики – захист відносин у сфері господарської діяльності, чому присвячено декілька міжнародних договорів. У цьому контексті необхідно з'ясувати відповідність норм вітчизняного кримінального законодавства положенням чинних міжнародних договорів у сфері протидії злочинам проти господарської діяльності шляхом аналізу закладених у цих міжнародних договорах концептуальних позицій. Так, у Міжнародній конвенції щодо боротьби з підробкою грошових знаків від 20 квітня 1929 р. [376] зазначено, що повинні каратись як злочини: 1) будь-які обманні дії з виготовлення або зміни грошових знаків (паперових грошей, включаючи банкові білети, і металевих монет, що використовуються в обігу на законних підставах – як національних, так і іноземних); 2) збут підроблених грошових знаків; 3) дії, спрямовані на збут, ввезення на територію, одержання або добування для себе підроблених грошових знаків, за умови, що їх підробний характер був відомим; 4) замах на ці правопорушення і умисна співучасть у них. Розглядаючи відповідну норму в КК України (ст. 199), бачимо, що вітчизняний законодавець пішов значно далі і криміналізував не лише факт виготовлення та зберігання підроблених грошей, а й інші дії, такі як зберігання, придбання, перевезення, пересилання, ввезення в Україну фальшивих предметів з метою збуту, тому норма КК України значно ширша за змістом.

Водночас Конвенція ООН про заходи, спрямовані на заборону та попередження незаконного вивезення, ввезення та передачу права власності на культурні цінності від 17 листопада 1970 р. [341] та Конвенція ООН про охорону

культурної і природної спадщини від 16 листопада 1972 р. [345] зобов'язують держави-учасниці цих Конвенцій криміналізувати незаконне переміщення культурних цінностей, що власне охоплюється поняттям контрабанди у національному кримінальному законодавстві. Загалом, ст. 199 КК України відповідає положенням обох конвенцій, проте виникає проблема при визначенні поняття «культурні цінності» як предмета злочину. Закон України «Про вивезення, ввезення та повернення в Україну культурних цінностей» від 21 вересня 1999 р. [324] дає таке визначення: «Культурними цінностями визнаються об'єкти матеріальної та духовної культури, що мають художнє, історичне, етнографічне та наукове значення». У згаданих міжнародних актах взагалі використовується різна термінологія: «культурні цінності», «предмети, що мають культурну цінність», «культурна спадщина». Дехто з науковців пропонує терміни «культурні цінності» та «культурна спадщина» вважати еквівалентними, підкреслюючи, що «обидва ці поняття неповні та потребують звернення до інших неюридичних дисциплін (історії, археології, етнографії і т.д.)» [111, с. 35; 259, с. 78; 268, с. 12]. Така позиція, на нашу думку, не зовсім правильна, оскільки поняття «культурна спадщина» є значно ширшим від поняття «культурні цінності», адже першим охоплюються також нерукотворні пам'ятки природи. У юридичній літературі пропонується багато визначень поняття «культурні цінності» [4, с. 26; 257, с. 26; 279, с. 28; 287, с. 22], тим паче, що кожне з них має певні підстави на визнання, оскільки їх автори описують це поняття, враховуючи конкретні його ознаки. Розробка єдиного поняття – доволі складний процес, оскільки це дуже широке поняття, що містить велику кількість ознак. Звичайно бажано на відповідному рівні обґрунтувати дефініцію цього поняття, вказати його ознаки, охопивши його визначальні ознаки, врахувавши теоретичні напрацювання та норми міжнародного права. У такий спосіб можна досягти уніфікації цього поняття, що полегшить його практичне застосування.

Конвенція про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом від 8 листопада 1990р. [355], Конвенція про кримінальну відповідальність за корупцію від 27 січня 1999р. [370], Конвенція проти транснаціональної організованої злочинності від 15 листопада 2000 р. [357], Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31 жовтня 2003 р. [359] зобов'язують держави-учасниці цих конвенцій криміналізувати відмивання доходів, одержаних злочинним шляхом. Аналізуючи відповідну норму в КК України (ст. 209), приходимо до висновку, що кримінальне законодавство України повністю відповідає вимогам міжнародних договорів. Перелік діянь, що становлять легалізацію, міститься в ст. 6 Конвенції про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, ст. 6 Конвенції проти транснаціональної організованої злочинності та ст. 23 Конвенції ООН проти корупції. Слід зазначити, що вітчизняний законодавець, врахувавши ці положення, відтворив їх у КК України [14, с. 672]. Однак не обійшлося без прогалин.

У перелічених конвенціях зазначено, що злочинною визнається легалізація доходів, одержаних власне злочинним, а не просто незаконним шляхом. До речі, А. Беницький, враховуючи цей контекст, пропонує замінити термін «злочинним

шляхом» на фразу «в результаті вчинення злочину», оскільки для притягнення особи до кримінальної відповідальності на думку цього науковця, необхідно буде точно встановити, який злочин (а не абстрактний злочинний шлях) мав місце [17, с. 123]. Тому необґрунтовано видається точка зору тих авторів, які вважають, що для визнання доходів злочинними потрібен вирок суду [61, с. 73; 70, с. 132–133; 120, с. 99; 281, с. 106], який вступив у законну силу, оскільки ст. 11 КК України, визначаючи поняття злочину, не вказує на необхідність визнання його таким після вироку суду. Відповідно, злочином буде вважатися будь-яке діяння, яке підпадає під цю характеристику, навіть якщо за фактом його вчинення ще не винесено вироку, чи сам факт вчинення злочину ще невідомий правоохоронним органам [250, с. 329].

Ще одним аргументом на користь того, що відповідальність настає власне за легалізацію злочинних доходів, а не просто незаконних, є те, що, оскільки легалізація доходів внаслідок, наприклад, вчинення адміністративного правопорушення, не вважається суспільно небезпечною, а суспільно шкідливою, тому маємо невідповідність характеру і ступеня суспільної небезпеки між первісним діянням та наступним. У п. 1 примітки до ст. 209 КК України вказано, що злочинною є легалізація доходів, одержаних внаслідок вчинення *суспільно небезпечного діяння*.

Науковці дискутують і з приводу того, які ж злочини визнавати предикатними (тобто тими, які передували легалізації). О. Якимов пропонує під легалізацією розуміти дії, спрямовані на узаконення коштів чи іншого майна, одержаних внаслідок вчинення тяжкого чи особливо тяжкого злочину [289, с. 125, 152]. Проте, таке визначення не враховує вимог міжнародних актів. У перелічених конвенціях практично нічого не сказано про те, які злочини визнавати предикатними. А такий акт, який для України має лише рекомендаційний характер, «Сорок рекомендацій ФАТФ»¹² передбачає застосування «відмивання грошей до всіх «вагомих» злочинів з метою охопити якомога більше коло основних злочинів». Поняття «вагомого злочину» подається в ст. 2 Конвенції проти транснаціональної організованої злочинності і означає діяння, за яке передбачене покарання у вигляді позбавлення волі не менше 4-х років. Відповідно до ч. 3 ст. 12 КК України сюди належать також злочини середньої тяжкості.

Інша позиція стосується того, щоб обмежити сферу криміналізації доходів, одержаних не просто «злочинним шляхом», а в результаті вчинення найбільш небезпечних злочинів, перелік яких можна було б вказати у примітці до статті, що передбачає відповідальність за легалізацію доходів, одержаних злочинним шляхом [184, с. 104–105; 227, с. 152, 154]. Чи є необхідність виключати будь-які діяння з числа предикатних? Мабуть ні, оскільки міжнародні договори не містять про це жодної вказівки. Ба більше того, вже згадувана Конвенція проти транснаціональної організованої злочинності дає особливу вказівку, що кожна держава-учасник повинна визнавати предикатними якомога ширше коло діянь.

Примусова праця – будь-яка робота чи служба, що її вимагають від особи під загрозою покарання і для якої ця особа не запропонувала добровільно своїх послуг. Це визначення містить Конвенція Міжнародної Організації Праці про примусову чи обов'язкову працю 1930 р.

Аналогічні положення містяться у рекомендаціях ФАТФ [103, с. 79, 81].

До слова, предикатні злочини можна визначити одним з таких способів: шляхом зазначення переліку таких злочинів; встановлення певної межі, яка б вказувала або на вид предикатних злочинів (тяжкі, особливо тяжкі), або на мінімальний строк покарання за предикатний злочин (наприклад, 4–5 років позбавлення волі). Вітчизняний законодавець спершу визначив «поріг» предикатних злочинів тими з них, за які передбачено покарання у виді позбавлення волі на строк від трьох і більше років. У зв'язку з прийняттям Закону України «Про внесення змін до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом» від 18 травня 2010 р. [330] предикатними злочинами визнаватимуться ті злочини, за які передбачено покарання у виді позбавлення волі.

Щодо виключення з переліку предикатних злочинів, передбачених ст. 207 КК України «Ухилення від повернення виручки в іноземній валюті», ст. 212 «Ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів)» та ст. 212-1 «Ухилення від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», то таке застереження до ст. 209 КК України не було підтримане ні науковцями, ні практиками [78, с. 48, 50; 202, с. 67]. На користь включення названих злочинів до числа предикатних вказує п. «е» ст. 1 Конвенції про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом: «предикатним злочином слід вважати *будь-який кримінальний злочин, в результаті якого виникли доходи* (виділено нами. – О.Б.), що можуть стати предметом злочину, зазначеного у ст. 6 цієї Конвенції». Метою легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, є введення в обіг таких засобів, яким надана оманлива видимість законності. Вказівка на таку мету в законі забезпечить дотримання принципу індивідуалізації при притягненні особи до кримінальної відповідальності за цей злочин [18, с. 67–68; 83, с. 164].

Ще одним важливим аспектом досліджуваної проблематики є аналіз впливу положень Всесвітньої поштової конвенції від 14 вересня 1994 р. [308] на криміналізацію низки положень у цій сфері. У Конвенції вказано, що держави-учасниці зобов'язуються вживати необхідні заходи для покарання: 1) підробок поштових марок і міжнародних купонів-відповідей; 2) використання або випуску до обігу: а) підроблених або тих, які були у користуванні, поштових марок, відбитків франкувальних машин або друкарських машин; б) підроблених міжнародних купонів-відповідей. Ст. 215 КК України точно відтворює ці положення Конвенції, що означає неухильне дотримання міжнародного принципу виконання положень міжнародних договорів «*parata sund servanta*».

Серед злочинів, які посягають на сферу господарської діяльності, є примушування до антиконкурентних узгоджених дій (ст. 228 КК України). Відповідно до Закону України «Про захист економічної конкуренції» від 11 січня 2001 р. [325] конкуренція – це змагання між суб'єктами господарювання з метою здобуття завдяки власним досягненням переваг над іншими суб'єктами господарювання, внаслідок чого споживачі, суб'єкти господарювання мають

можливість вибирати між кількома продавцями, покупцями, а окремий суб'єкт господарювання не може визначати умови обороту товарів на ринку. Кримінальне законодавство України передбачає відповідальність за примушування до антиконкурентних узгоджених дій (ст. 228). Власне в КК України є лише вказівка на конкретні способи вчинення цього діяння, а сама норма носить бланкетний характер, тому для встановлення суспільно небезпечних діянь слід знову ж таки звертатися до Закону України «Про захист економічної конкуренції».

В міжнародних договорах діяльність, спрямована на спричинення шкоди конкурентам, названа недобросовісною конкуренцією. Вперше на міжнародному рівні поняття і способи недобросовісної конкуренції передбачені Паризькою конвенцією про захист промислової власності від 20 березня 1883 р. [394]. Однак, перелік дій, які охоплюються поняттям недобросовісна конкуренція, які були достатніми для кінця XIX ст., тепер вже не відображає тієї ситуації, що складається у сфері конкуренції. Тому вітчизняний законодавець розширив перелік діянь, які розкривають поняття «недобросовісна конкуренція» порівняно з міжнародними актами. Таким чином, положення Закону у цьому аспекті є більш прогресивними. До того ж законодавець обґрунтовано не наводить перелік тих діянь, що стосуються антиконкурентних узгоджених дій, оскільки бланкетна диспозиція цієї норми дає можливість притягати до відповідальності осіб, які вчинили будь-яке діяння, передбачене цим Законом [87, с. 141–142; 246, с. 91]. Цим законодавець уник непотрібного дублювання положень у КК України.

У Паризькій конвенції про охорону промислової власності від 20 березня 1883 р. також було встановлено режим використання знаків для товарів і послуг, фірмового найменування, кваліфікованого зазначення походження товару і, водночас, зобов'язано сторони засобами кримінального правового характеру передбачити відповідальність за незаконне використання перелічених предметів. Для реалізації положень Конвенції у вітчизняному кримінальному законодавстві діє норма, що передбачає відповідальність за незаконні дії з названими предметами. Власне законодавець не конкретизує об'єктивної сторони цього складу злочину, вказавши на «незаконне використання» таких предметів. Проблема виникає тоді, коли використовуються так звані імітуючі позначення, які схожі настільки з оригіналом, що їх можна прийняти за зареєстровані раніше знаки, добре відомі і фірмові бренди (наприклад, Panasonic замість Panasonic, Abibas замість Adidas, Fanfa замість Fanta і т.д.), що сьогодні стає дуже поширеним. Чи можна використання таких імітуючих позначень кваліфікувати за ст. 229 КК України? Відповідь однозначно негативна, адже в такому випадку матиме місце поширювальне тлумачення Кримінального закону. Слід погодитись з думкою О. Дудорова, що для чіткішого застосування закону на практиці вітчизняний кримінальний закон можна було б доповнити вказівкою власне на незаконне використання імітуючих (схожих) позначень знака для товарів і послуг, фірмового найменування, кваліфікованого зазначення походження товару [79, с. 754].

Серед усієї сукупності злочинів у сфері господарської діяльності, передбачених нормами внесеними у КК України на підставі міжнародно-правових

зобов'язань, слід виділити такі:

- 1) виготовлення, зберігання, придбання, перевезення, пересилання, ввезення в Україну з метою збуту або збут підроблених грошей, державних цінних паперів чи білетів державної лотереї (ст. 199 КК України);
- 2) контрабанда (у частині, що стосується історичних та культурних цінностей, ст. 201 КК України);
- 3) легалізація (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом (ст. 209 КК України);
- 4) підроблення знаків поштової оплати і проїзних квитків (ст. 215);
- 5) примушування до антиконкурентних узгоджених дій (один із видів недобросовісної конкуренції, ст. 228 КК України);
- 6) незаконне використання знаків для товарів і послуг, фірмового найменування, кваліфікованого зазначення походження товару (ст. 229 КК України).

Найбільша кількість конвенційних злочинів міститься у розділах IX КК України «Злочини проти громадської безпеки» та XII «Злочини проти громадського порядку і моральності». Це – 1) створення злочинної організації (ст. 255); 2) сприяння учасникам злочинних організацій та укриття їх злочинної діяльності (ст. 256); 3) терористичний акт (ст. 258) та інші злочини, пов'язані з тероризмом (ст.ст. 258-1–258-5); 4) злочини, що стосуються ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, вибухових, легкозаймистих речовин (ст.ст. 261, 262, 265, 265-1, 266); 5) ввезення, виготовлення, збут і розповсюдження порнографічних предметів (ст. 301); 6) створення або утримання місць розпусти і звідництво (ст. 302); 7) сутенерство або втягнення особи в заняття проституцією (ст. 303). Сюди також можна віднести ст. 333 КК України, котра містить заборону порушення порядку здійснення міжнародних передач товарів, що підлягають державному експортному контролю.

Насамперед розглянемо, чи відповідають ознаки складів злочинів, передбачених ст.ст. 255–258-5 КК України, відповідним міжнародним договорам по боротьбі зі злочинністю. Створення злочинної організації та сприяння учасникам злочинних організацій, відповідальність за які передбачено ст. 255 та ст. 256 КК України, визнається злочином і в Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності від 15 листопада 2000 р. [357]. У ст. 5 цієї Конвенції зазначено, що кожна держава-учасниця вживає таких законодавчих та інших заходів, які можуть знадобитися для того, щоб визнати кримінально карані такі діяння, коли вони вчиняються навмисно: і) змова з одним або декількома особами щодо вчинення серйозного злочину, що переслідує мету, прямо чи посередньо пов'язану з одержанням фінансової або іншої матеріальної вигоди, причому, якщо це зафіксовано внутрішнім законодавством, також передбачається фактичне вчинення одним з учасників змови будь-якої дії для реалізації цієї змови або причетність організованої злочинної групи; ii) діяння будь-якої особи, яка, усвідомлюючи або мету і загальну злочинну діяльність організованої злочинної групи, або її наміри вчинити відповідні злочини, бере активну участь у: а. злочинній діяльності організованої злочинної групи; б. інших видах діяльності організованої

злочинної групи, усвідомлюючи, що її участь сприятиме досягненню вищезгаданої злочинної мети; iii) організацію, керівництво, пособництво, підбурювання, сприяння або надання порад щодо серйозного злочину, вчиненого за участю організованої злочинної групи. Законодавець при конструюванні ст.ст. 255 та 256 КК України повною мірою врахував положення Конвенції [158, с. 203]. Однак, тут слід зауважити, що злочинна організація виступає в ролі основної конститутивної ознаки складів злочинів, передбачених цими статтями і не передбачена у жодному іншому складі злочину ні в ролі кваліфікуючої, ні особливо кваліфікуючої ознаки [197, с. 98]. Тоді виникає питання, з якою метою законодавець в ч. 4 ст. 28 КК України наводить поняття злочинної організації. При цьому розбіжність між визначеннями злочинної організації, наведених в статтях Загальної та Особливої частин відрізняються. У ч. 4 ст. 28 КК України йдеться про стійке ієрархічне об'єднання *5 і більше осіб* з метою вчинення *тяжких чи особливо тяжких злочинів*, а зі змісту ст. 5 Конвенції, а також ст. 255 КК України випливає, що для створення злочинної організації достатньо змови з *одним або декількома особами* для вчинення *серйозного злочину (за КК України – тяжкого чи особливо тяжкого злочину)*. При колізіях між статтями Загальної та Особливої частини КК України перевагу слід надавати положенням Загальної частини, а це знову ж таки призводить до того, що, якщо кілька осіб (менше 5) зорганізуються для вчинення одного особливо тяжкого злочину, то не зможемо їх дії кваліфікувати за ст. 255 КК України. До речі, такої кваліфікуючої ознаки як вчинення діяння злочинною організацією немає в жодній іншій статті КК України. Тому, цілком слушно зауважує М. Хавронюк, що без положення про злочинну організацію в такому вигляді, як воно викладено у ч. 4 ст. 28 КК України, можна обійтися [265, с. 31].

Що ж стосується боротьби з тероризмом, то на спільних конференціях представниками багатьох країн було прийнято ряд міжнародних договорів, котрі прямо чи опосередковано зобов'язують держави-учасниці цих договорів визнати злочинним різні прояви тероризму. Це – Конвенція про правопорушення та деякі інші дії, вчинені на борту повітряного судна від 14 вересня 1963 р. [339], Конвенція про боротьбу з незаконним захопленням повітряних суден від 16 грудня 1970 р. [342], Конвенція про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки цивільної авіації від 23 вересня 1971 р. [343], Міжнародна конвенція про боротьбу із захопленням заручників від 17 грудня 1979 р. [382], Конвенція про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки морського судноплавства від 10 березня 1988 р. [352], Міжнародна конвенція про боротьбу з бомбовим тероризмом від 15 грудня 1997 р. [384], Міжнародна конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму від 9 грудня 1999 р. [385], Міжнародна конвенція про боротьбу з актами ядерного тероризму від 14 вересня 2005 р. [386], Європейська конвенція про боротьбу з тероризмом від 27 грудня 1977 р. [316], Конвенція Ради Європи про запобігання тероризму від 16 травня 2005 р. [360]. У всіх цих міжнародних договори наводяться ознаки різних проявів тероризму. Детальніше співставлення положень міжнародних договорів, спрямованих на боротьбу з тероризмом, з відповідними статтями КК України викладено у Додатку Б.

Слід відзначити, що у науковій літературі ведуться дискусії навколо визначення поняття «тероризм». Ряд науковців цілком слушно підкреслює важливість визначення такого загальноприйнятого поняття з метою уніфікації та гармонізації норм різних держав про відповідальність за такі злочини з тим, щоб ефективно боротися з різноманітними проявами тероризму в усіх країнах [4, с. 168–169; 9, с. 25; 10, с. 30; 81, с. 119; 90, с. 355; 95, с. 86; 135, с. 325; 286, с. 55]. Також слід визнати справедливим зауваження учених про те, що оприлюднене і тепер широковживане поняття «тероризм» має надзвичайно розпливчатий, широкий та суперечливий характер і не може піддаватися однозначному сприйняттю, яке задовольняло б загальні потреби. Тому думка про те, що визначення поняття «терористичний акт», яке міститься у ч. 1 ст. 258 КК України, не вичерпує всього спектру терористичних діянь, є не зовсім коректним [127, с. 22]. Справді, слід підкреслити, що коли зважити на положення, що містяться у перелічених міжнародних актах, дії терористичного характеру не охоплюються лише вчиненням підпалів чи вибухів. Однак, законодавець, враховуючи, що прояви тероризму можуть змінюватися слідом за розвитком нових технологій виробництва якісно нових видів зброї, вказав у ч. 1 ст. 258 КК України на *вчинення інших дій*, однопорядкових із вчиненням вибухів, підпалів та застосуванням зброї. Тим більше, що відповідальність за захоплення заручників, захоплення залізничного рухомого складу, повітряного, морського чи річкового судна, посягання на життя представника іноземної держави вже встановлена у вітчизняному кримінальному законі і дублювати її немає сенсу, адже у разі вчинення таких злочинів поряд з терористичним актом, дії особи можна кваліфікувати за сукупністю. Незважаючи на це, науковці висловили ряд слушних пропозицій стосовно удосконалення норм про відповідальність за терористичні злочини. Зокрема, Л. Іногамова-Хегай зазначає, що небезпечність тероризму пов'язана з умисним позбавленням життя людей, спричинення шкоди їх здоров'ю, адже терорист умисно бажає знищити невинних людей. Терористичний акт, внаслідок якого загинуло кілька людей, слід кваліфікувати за сукупністю з відповідними статтями про злочини проти життя та здоров'я людини, хоча саме поняття «тероризм» невід'ємно включає насильство. Через те, що нема прямої вказівки на насилля в диспозиції статті про терористичний акт, вимушена кваліфікація за сукупністю з іншими злочинами видається штучною [95, с. 90].

Також слід зазначити, що діяння, відповідальність за які передбачена у ст. ст. 258-1 та 258-4 КК України, котрі спрямовані на пособництво чи підбурювання вчинення конкретному злочину, передбаченого у ст. 258 КК України – терористичного акту, становлять окремі види співучасті в цьому злочині. Відповідно до правил конкуренції загальної та спеціальної норм застосовується тільки одна – спеціальна. Норми ст.ст. 258-1 та 258-4 КК України є спеціальними щодо ст. 258 КК України, а тому кваліфікації за ст. 258 з вказівкою на ст. 27 КК України не потребують. Якщо особа вчинить терористичний акт, внаслідок котрого загине людина, то такій особі буде призначено покарання у виді позбавлення волі на строк від 10 до 15 років або довічне позбавлення волі, а підбурювачу чи пособнику, незалежно від тяжкості

фактично вчиненого виконавцем злочинного діяння, покарання може бути призначено у виді позбавлення волі на строк від трьох до п'яти років (ч. 1 ст. 258-1) або від трьох до восьми (ч. 1 ст. 258-4). Водночас зазначені міжнародні договори вказують, що кожна держава-учасниця повинна вжити всіх необхідних заходів для того, щоб такі злочини, як, підбурювання і пособництво у тій мірі, в якій вони стосуються до терористичних злочинів, тягнули за собою покарання у вигляді позбавлення волі, більш суворе, ніж встановлено національним правом за такі ж злочини за відсутності спеціального наміру – терористичних цілей. Тобто, нововведення, втілені у ст.ст. 258-1 та 258-4 КК України (які, по суті, є співучастю у терористичному акті у формі підбурювання чи пособництва) змінили рамки можливого покарання в напрямку пом'якшення для осіб, які стають співучасниками у вчиненні терористичного акту.

Ознаки складів злочинів, що стосуються ядерних матеріалів, радіоактивних відходів, вибухових, легкозаймистих речовин, відповідальність за котрі передбачено ст.ст. 261, 262, 265, 265-1, 266 КК України, слід розглянути в сукупності, оскільки встановлення кримінальної відповідальності за такі дії рекомендовано одними і тими ж міжнародними актами: Віденською конвенцією про фізичний захист ядерного матеріалу від 26 жовтня 1979 р. [306], Віденською конвенцією про ядерну безпеку від 17 червня 1994 р. [307]. Власне, ці Конвенції, спрямовані на захист населення від злочинних діянь, пов'язаних з ядерними матеріалами та радіоактивними речовинами, наводять визначення лише терміна «ядерні матеріали», а дефініції терміна «радіоактивні речовини» в них нема. Визначення поняття «радіоактивні відходи» і матеріали наведено і в ст. 1 Закону України «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку» від 8 лютого 1995 р. [323]. Незаконність поводження з радіоактивними речовинами чи ядерним матеріалом виявляється у такому: а) без дозволу компетентних органів такі дії, як отримання, володіння, використання, передавання, видозміна, знищення чи розпилювання ядерного матеріалу, що спричиняє або може спричинити смерть будь-якої особи або заповдіяти їй серйозне каліцтво, або завдати суттєвої шкоди власності; б) крадіжка ядерного матеріалу або його захоплення шляхом грабежу; в) привласнення або отримання шляхом обману ядерного матеріалу; г) дії, що являють собою вимогу шляхом загрози силою або застосуванням сили, або за допомогою будь-якої іншої форми залякування про видачу ядерного матеріалу; д) загрози використати ядерний матеріал з метою спричинити смерть будь-якій особі або заповдіяти їй серйозне каліцтво, або завдати значної шкоди власності, або вчинити правопорушення, зазначене у підпункті «б», з метою змусити фізичну або юридичну особу, міжнародну організацію або державу вчинити будь-яку дію або утриматися від неї (ст. 7 Конвенції про фізичний захист ядерного матеріалу). Ці положення повною мірою імплементовано у національне кримінальне законодавство.

Що ж стосується втягнення особи у зайняття проституцією, відповідальність за яке передбачено ст. 303 КК України, то такий злочин був кримінально караний ще до прийняття зобов'язань за Конвенцією про боротьбу з торгівлею людьми та експлуатацію проституції третіми особами від 2 грудня 1949 р. [334]. Властиво, Конвенція зобов'язала держави-учасниці, крім втягнення

, криміналізувати ще й організацію зайняття проституцією. Зокрема, у ст. 2 Конвенції йдеться про утримання будинку розпусти, управління ним, свідоме фінансування чи участь у фінансуванні будинку розпусти; здача в оренду або найм будівлі чи іншого місця, або частину такого, знаючи, що вони будуть використані з метою проституції третіми особами. Тому у ст. 302 КК України слід виокремити фінансування, участь у фінансуванні, а також надання чи здача в оренду приміщень для зайняття проституцією третіми особами. В іншому разі, особа за вчинення таких діянь підлягатиме відповідальності лише як співучасник організації зайняття проституцією, а не виконавець, що суперечить вимогам Конвенції.

Стосовно незаконних дій з предметами порнографічного характеру, то слід визнати, що загалом кримінально-правова норма про заборону діянь з порнографічними предметами та матеріалами (ст. 301 КК України) відповідає вимогам міжнародного законодавства, зокрема Міжнародній конвенції про запобігання обігу порнографічних предметів та торгівлі ними від 12 вересня 1923 р. [374]. Предметом розглядуваних посягань є порнографічні предмети і матеріали. Поняття дій порнографічного характеру, визначені у Рекомендаціях щодо визначення ознак віднесення друкованої, аудіовізуальної, електронної та іншої продукції, а також переданих та отриманих по комунікаційних лініях повідомлень та матеріалів, до продукції порнографічного характеру є часто незрозумілими та суперечливими¹³. Поняття «порнографія» в доктрині описується як зображення статевих органів, статевого акту, статевих аномалій чи збочень, здійснене всупереч моральним принципам еротичного мистецтва, з порушенням вимог наукової сексології та педагогіки [74, с. 10; 207, с. 195]. О. Булгакова пропонує виділяти: а) легальну порнографію, тобто таку, котра загалом чи систематично збуджує інтерес до сексуальних стосунків, може перебувати у легальному обороті, але з певними обмеженнями, її розповсюдження не тягне кримінальної відповідальності, крім випадків розповсюдження неповнолітнім; б) заборонену порнографію, котра перебуває під абсолютною забороною, тобто таку, опис чи зображення таких подій, які пов'язані з насильством, жорстоким поведінням, аномальними діями сексуального характеру або ж примушуванням неповнолітніх до участі у зйомках [34, с. 26–27]. Запропонована концепція обґрунтована, однак сам термін «легальна порнографія», на нашу думку, невдалий. Тут краще використати термін «порнографічні предмети, дозволені (допущені) до обігу» [109, с. 103]. Це, власне, потрібно для того, щоб витлумачити незаконність вчинення перелічених в ст. 301 КК України діянь, бо закону, яким би регулювалося це питання, не прийнято.

Ще одним аспектом розглядуваної проблематики є з'ясування відповідності статей, що входять до Розділу XI «Злочини проти безпеки руху та експлуатації транспорту» відповідним міжнародним договорам. Серед конвенційних злочинів у цьому розділі можна виокремити: 1) пошкодження

ФАТФ (Міжурядова комісія по боротьбі з відмиванням капіталів Financial Action Task Force on Money Laundering FATF) прийняла «Сорок рекомендацій по боротьбі з відмиванням грошових коштів» в квітні 1990 р.

шляхів сполучення і транспортних засобів (ст. 277 КК України); 2) угон або захоплення залізничного рухомого складу, повітряного, морського чи річкового судна (ст. 278 КК України); 3) блокування транспортних комунікацій, а також захоплення транспортного підприємства (ст. 279 КК України); 4) ненадання допомоги судну та особам, що зазнали лиха (ст. 284 КК України); 5) неповідомлення капітаном назви свого судна при зіткненні суден (ст. 285 КК України).

Заборону втручання у діяльність повітряних і морських суден, зокрема за обставин, коли особа за допомогою насильства чи погрози його застосування незаконно вчиняє втручання, захоплення чи інший незаконний контроль над повітряним чи морським судном, вперше на міжнародному рівні було закріплено у Токійській конвенції про злочини та інші акти, вчинювані на борту повітряних суден від 14 вересня 1963 р. [339] 16 грудня 1970 р. в Гаазі було підписано Міжнародну конвенцію про боротьбу з незаконним захопленням повітряних суден [342]. Ці міжнародно-правові акти стали вагомими засобами протидії злочинам, спрямованим проти безпеки повітряних польотів цивільної авіації.

Найповніше заборона захоплення повітряних суден (ст. 278 КК України) регламентується Конвенцією про боротьбу з незаконним захопленням повітряних суден від 16 грудня 1970 р. Сфера дії Конвенції обмежена лише повітряними суднами цивільної авіації, а за КК України караються і відповідні посягання на військові літаки та інші судна. Відповідно до КК України склад злочину становлять дії із захоплення судна або його уgonу. У міжнародних актах йдеться про акти втручання, захоплення чи іншого незаконного здійснення контролю над повітряним судном. Угон – це самовільне заволодіння транспортним засобом та його використання. Захоплення транспортного засобу – це встановлення фактичного контролю над ним, отримання можливості для його експлуатації на розсуд зловмисників, включаючи обмеження доступу до нього інших осіб [174, с. 794–795]. Таким чином, поняття «захоплення повітряного судна» ширше від поняття «угон повітряного судна», адже включає такі ситуації, заборонені конвенціями, як «інше неправомірне здійснення контролю над судном». Тут слід зазначити, що законодавець не дає вказівки щодо мети захоплення повітряного чи іншого судна, хоча це було б обґрунтованим. Захоплення за своєю суттю є встановленням фактичного контролю, заволодінням судном. Якщо захоплення вчиняється не з метою угону, а з іншою метою (наприклад, продажу судна, одержання викупу тощо), то шкода завдається насамперед не відноsinам безпеки руху транспорту, а власності, громадській безпеці, що охоплюється іншими статтями КК України.

Отже, загалом норма кримінального закону, що передбачає відповідальність за угон повітряного судна, відповідає міжнародним зобов'язанням. До того ж, у ст. 278 КК України розширено перелік транспортних засобів, котрі можуть бути предметом цього складу злочину: крім повітряного судна кримінальна відповідальність настає і за угон чи захоплення залізничного рухомого складу, морського чи річкового судна.

Кримінальна відповідальність за діяння, передбачені в ст. 277, ч. 2 ст. 279 КК України, встановлена у зв'язку із взятими Україною міжнародно-правовими зобов'язаннями, які впливають із Конвенції про боротьбу з незаконними актами,

спрямованими проти безпеки цивільної авіації від 23 вересня 1971 р. та Протоколу до неї від 24 лютого 1988 р. [343]; Конвенції про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки морського судноплавства від 10 березня 1988 р. та Протоколу до неї від 17 грудня 1993 р. [352], в яких визначено загальні риси складів злочинів, що підлягають імплементації в національному законодавстві.

Щоб мореплавство було безпечним, морські судна зобов'язані дотримуватись певних правил. Питання відповідальності у випадку зіткнення суден регулюються Міжнародною конвенцією для об'єднання деяких правил стосовно зіткнення суден від 10 травня 1952 р. [377] та Міжнародною конвенцією для об'єднання деяких правил стосовно надання допомоги і порятунку на морі від 23 вересня 1910 р. [373]. Зіткнення суден може настати як внаслідок дії непереборної сили, так і через вину одного судна чи обох. Відповідальність настає лише у випадку винної дії чи бездіяльності особи, зокрема спеціального суб'єкта злочину – капітана судна (ст. 12 Конвенції). Ще у Конвенції 1910 р. містилося зобов'язання, адресоване капітану «Наскільки це можливо без серйозної небезпеки для свого судна, свого екіпажу, своїх пасажирів, надати допомогу будь-якій особі, навіть ворогові, зустріч з яким відбулася на морі і який зазнає лиха». Це положення відображене повною мірою у ст. 284 КК України. Також у ст. 285 КК України встановлено кримінальну відповідальність за неповідомлення капітаном назви свого судна та інших відомостей при зіткненні суден, незважаючи на можливість надати ці відомості. Слід відзначити, що у згаданій Конвенції відповідальність за ненадання інформації стосовно судна несе той капітан, котрий не був винен у зіткненні. А капітан, котрий винен у зіткненні, підлягає відповідальності за порушення правил руху суден на морі.

Стрімкий науково-технічний прогрес у сфері розвитку сучасних систем комунікацій супроводжувався появою нових видів правопорушень – так званих комп'ютерних злочинів [1, с. 7, 9]. На такі злочини Рада Європи вперше звернула увагу понад 25 років тому. Ще у 1989 р. було прийнято Рекомендацію № R (89) 9, де визначено поняття «злочин з використанням комп'ютера». При цьому визнано, що дати визначення комп'ютерного злочину надзвичайно складно, адже не всяке використання комп'ютерної системи утворює склад такого злочину. Тому поняття «злочин з використанням комп'ютера» характеризується приблизним переліком конкретних дій, що у сукупності дають уявлення про цю специфічну злочинність [96, с. 110–111; 262, с. 54].

Власне, цій проблемі присвячено Конвенцію про кіберзлочинність від 23 листопада 2001 р. [358]. Слід зазначити, що статті Розділу XVI не повною мірою відповідають положенням Конвенції про кіберзлочинність (детальніше – у Додатку Б). У міжнародних актах існує значно більша кількість суспільно небезпечних діянь у сфері комп'ютерної інформації, ніж нині криміналізовано в Україні. Наприклад, використання терміна «автоматизовані електронно-обчислювальні системи» є правильним, повним, але застарілим. Його заміна терміном «комп'ютерні системи» не зашкодить змісту [1, с. 11; 191, с. 105].

Поряд з протидією кіберзлочинності, яка ще не набрала масових масштабів, міжнародна спільнота докладает чимало зусиль у боротьбі з іншим, не менш загрозливим злом – наркобізнесом. Україна, ставши незалежною державою, щораз ширше залучається до співпраці держав світу у боротьбі з незаконним обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів [182, с. 338]. Загальний контроль за обігом наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів спирається на такі міжнародно-правові акти, як Єдина конвенція про наркотичні засоби від 30 березня 1961 р. та Протокол до неї від 25 березня 1972 р. [317], Конвенція про психотропні речовини від 21 лютого 1971 р. [344], Конвенція Організації Об'єднаних Націй про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин від 20 грудня 1988 р. [351].

Щоб уникнути неоднакового трактування термінів у різних державах, ще у Конвенції 1961 р. дано єдині визначення понять, пов'язаних з наркотичними засобами. Так, «наркотичним засобом» вважається будь-яка речовина, котра включена у Списки I, II, III, IV, незважаючи на те, природна ця речовина чи синтетична. У науково-практичному коментарі Кримінального кодексу України [173, с. 837–839] в загальних положеннях до Розділу XIII КК України «Злочини у сфері обігу наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів та інші злочини проти здоров'я населення» зазначено, що предметом злочинів, пов'язаних з наркотиками, є ті речовини, котрі містяться у переліку наркотичних засобів, психотропних речовин і прекурсорів, складеному з врахуванням вимог *міжнародних договорів України*. Вся термінологія, а саме: поняття «незаконний обіг», «ввезення», «вивезення», «виготовлення», «виробництво» наркотичних засобів, психотропних речовин або їх аналогів, а також «препарат», «спеціальні складські запаси», наведена у ст. 1 Конвенції 1961 р. Роз'ясненням цих термінів повинні користуватись і вітчизняні правоохоронні органи при кваліфікації дій, пов'язаних з вчиненням злочинів з використанням наркотичних засобів, психотропних речовин чи їх аналогів. У п. 1 ст. 36 Конвенції 1961 р., ст. 21 Конвенції 1971 р. та ст. 3 Конвенції 1988 р. наведено перелік тих діянь, котрі держави-учасниці повинні визнавати злочинними у внутрішньому законодавстві: а) культивування (ст. 310 КК України); б) виробництво, виготовлення, приготування, зберігання, пропозиція в комерційних цілях, купівля, продаж, доставка на будь-яких умовах, маклерство, відправка (ст.ст. 307, 309, 311 КК України); в) перевезення транзитом, ввезення, вивезення наркотичних засобів (ст. 305 КК України); г) конверсія або переведення власності, якщо відомо, що така власність отримана внаслідок будь-якого правопорушення, пов'язаного з наркотичними засобами, психотропними речовинами чи їх аналогами з метою приховання або утаювання незаконного джерела власності (ст. 306 КК України) [214, с. 12]; д) володіння обладнанням для незаконного культивування, виробництва або виготовлення будь-яких наркотичних засобів або психотропних речовин (ст. 313 КК України); е) публічне підбурювання або спонукання інших будь-якими засобами до вчинення будь-якого з правопорушень стосовно наркотичних засобів чи психотропних речовин до незаконного їх використання (ст.ст. 314, 315, 316, 317 КК України); є) інші незаконні дії стосовно наркотичних засобів або

психотропних речовин (ст.ст. 308, 312, 318, 319, 320 КК України). Слід відзначити, що міжнародне значення терміна «культивування» стосується лише культивування опійного маку, кокаїнового куща чи рослин канна бісу [58, с. 108]. У ст. 310 КК України передбачено відповідальність за посів або вирощування лише снотворного маку та конопель, не вказуючи при цьому на кокаїновий кущ як предмет складу злочину. Отже, слід доповнити перелік предметів рослиною коки, та змінити назву ст. 310 на «Незаконне культивування наркотиковмісних рослин», без конкретизації предметів злочину [163, с. 268]. До речі, поряд з термінами «виробництво» і «виготовлення» Конвенція 1961 р. оперує таким поняттям, як «приготування», однак змісту його не розкриває. Вважаємо, що зміст понять «виготовлення» та «приготування» є синонімічним, тому цілком правильно законодавець при конструюванні відповідних складів злочинів вживає лише термін «виготовлення». Також слід мати на увазі, що, незважаючи на загальну заборону вживання наркотичних засобів, Конвенція 1961 р. не називає вживання наркотичних засобів серед інших заборонених діянь. Очевидно, кожна держава сама повинна вирішувати питання про визнання злочинним вживання наркотичних засобів поза медичними показами [7, с. 129].

Загалом слід констатувати, що рекомендовані у міжнародних договорах по боротьбі з незаконним обігом наркотиків, психотропних речовин і прекурсорів кримінально-правові засоби боротьби з наркотизмом втілені повною мірою у Розділі XIII КК України.

Корупція – одна із вічних проблем суспільства. Загальновизнаний міжнародний характер цього явища виражається в його універсальності (корупція в тому чи іншому вигляді існує у всіх суспільствах з різною політичною та економічною системами) та транснаціональності. За останні десятиліття прийнято багато універсальних та регіональних міжнародних конвенцій по боротьбі з корупцією. Важливим етапом на шляху боротьби з корупцією стало прийняття Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності [357], котра містить ст. 18 про криміналізацію корупції. 21 березня 2003 р. було прийнято Конвенцію ООН проти корупції [359], де питанням криміналізації корупції присвячено гл. III. Перелік діянь, що входять до поняття кримінально караної корупції за Конвенцією є досить широким. По-перше, це активний та пасивний підкуп (відповідно до КК України – давання та одержання хабара ст.ст. 368, 369) національних та іноземних публічних посадових осіб, посадових осіб публічних міжнародних організацій (ст.ст. 15 і 16 Конвенції). По-друге, розкрадання в будь-якій формі, привласнення або інше нецільове використання публічною посадовою особою майна, публічних чи приватних засобів, цінних паперів чи іншого цінного майна, що знаходиться у віданні цієї особи в силу службового становища (ст. 17 Конвенції та ч. 2 ст. 191, ст. 364 КК України). По-третє, зловживання впливом з корисливим мотивом та підбурювання до нього (ст. 18 Конвенції), а також зловживання службовими повноваженнями та становищем (ст. 19 Конвенції та ст. 364 КК України). По-четверте, незаконне збагачення – умисне незаконне збагачення, тобто значне збільшення активів публічної посадової особи, що перевищує її законні доходи, котрі вона не може обґрунтувати в розумний спосіб

(ст. 20). По-п'яте, активний та пасивний підкуп, а також розкрадання керівниками у приватному секторі (ст.ст. 21 і 22). Одночасно криміналізації підлягає відмивання доходів, одержаних від зазначених злочинів (ст. 24 Конвенції та ст. 209 КК України). Тут слід зазначити, що розділ про криміналізацію перелічених діянь поділений на дві частини. У першій – акцентовано увагу на обов'язковій криміналізації, тобто на тих правопорушеннях, які держави зобов'язані визнати злочинними (ст. 15, п. 1 ст. 16, ст. 17, 23, 25 Конвенції); у другій – на правопорушеннях, можливість визнання яких кримінально-караними державами-учасницями рекомендується (п. 2 ст. 16, ст.ст. 18–22, 24).

На регіональному рівні боротьбі з корупцією присвячено Конвенцію Ради Європи про кримінальну відповідальність за корупцію від 27 січня 1999 р. [370]. У ній наведено також широкий перелік діянь, що повинні бути криміналізовані у національному законодавстві держав-учасниць: активний та пасивний підкуп національних публічних посадових осіб (ст.ст. 2, 3), активний та пасивний підкуп у приватному секторі (ст.ст. 7, 8), підкуп членів національних публічних зборів (ст. 4), підкуп іноземних державних посадових осіб (ст. 5), підкуп членів іноземних публічних зборів (ст. 6), підкуп посадових осіб міжнародних організацій (ст. 9), підкуп членів міжнародних парламентських зборів (ст. 10), підкуп суддів та членів міжнародних судів (ст. 11), використання службового становища з корисливих мотивів (ст. 12), відмивання доходів від злочинів, пов'язаних з корупцією (ст. 13). На відміну від Конвенції ООН всі зобов'язання стосовно криміналізації корупції мають імперативний характер.

Приєднання до міжнародних договорів породжує проблему забезпечення відповідності вітчизняного кримінального законодавства міжнародним вимогам у сфері боротьби з корупцією [206, с. 308; 263, с. 118; 264, с. 124]. Слід відзначити, що з 1 липня 2011 р. вступити в дію Закон України «Про засади запобігання та протидії корупції», а також Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення» від 1 квітня 2011 р. [331]. М. Хавронюк з приводу прийняття названих законів зазначив наступне: «Ухваливши антикорупційні закони на виконання ООНівських та європейських антикорупційних конвенцій, Україна у черговий раз продемонструвала своєрідний підхід до виконання своїх міжнародних зобов'язань. З одного боку, у нові антикорупційні закони «напхано» чимало такого, чого у конвенціях немає. З іншого – багато зроблено всупереч положенням конвенцій. У сукупності вийшло: перед світом прозвітували про виконання зобов'язань, але для себе нормального «продукту» не зробили. Для кого ж ці закони ухвалено – для міжнародних контролерів чи для себе?»

Загалом у кримінальному законодавстві України про відповідальність за корупційні злочини відображено всі міжнародні вимоги і стандарти (детальніше порівняння положень Конвенції та КК України наведено в Додатку Б). Проте і тут існує багато прогалин і непорозумінь. Наприклад, серйозні проблеми для правозастосування можуть виникнути з розумінням поняття «неправомірна вигода», оскільки в міжнародних актах по боротьбі з корупцією вони визначені як «неправомірна перевага», а не «вигода»; другою проблемою є одержання

переваги, пільги, послуги нематеріального характеру «у розмірі, що не перевищує п'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян», оскільки не кожна вигоду можна оцінити в грошах; питання про суб'єктів корупційних злочинів, так як загальносвітовою тенденцією є розширення поняття суб'єкта службового злочину, а КК України до внесення відповідних змін оперував поняттям «службова особа» у вузькому значенні [149, с. 43], проте і тут не все так гладко (наприклад, як діяти у випадку вчинення злочину у сфері службової діяльності представником міжнародної організації, який наділений імунітетом) тощо. Ще слід звернути увагу на поняття незаконного збагачення, яке у міжнародних договорах визначено наступним чином: значне збільшення активів посадової особи, що перевищує її законні доходи, котрі вона не може розумним чином обґрунтувати. Не викликає сумнівів та обставина, що імплементація даного положення Конвенції потягне значні труднощі, оскільки це перекреслює фундаментальний принцип презумпції невинуватості, який покладає тягар доказування протиправності вчиненого на правоохоронні органи. Безперечно, сам факт наявності у службової особи доходів, котрі вона не може обґрунтувати, є порушенням службової етики [80, с. 16], проте певним виходом з цієї ситуації могло б бути встановлення відповідальності службових осіб за відмову від декларування доходів та майна або ж подання завідомо неправдивих відомостей про їх походження. Оскільки стосовно цього діяння Конвенція ООН встановлює, що відповідній державі-учасниці рекомендується встановити відповідальність за незаконне збагачення (тобто положення не є імперативного характеру), то Україні слід утриматися від реалізації цього положення, хоча в Законі України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення», вже встановлено в КК України відповідальність за незаконне збагачення.

Необхідність виділення злочинів проти миру і безпеки людства в окремий розділ визрівала протягом багатьох років [228, с. 161]. Розділ XX «Злочини проти миру і безпеки людства» з'явився КК України як результат виконання Україною своїх міжнародно-правових зобов'язань у сфері міжнародного гуманітарного права. Забезпечення інтересів захисту жертв збройних конфліктів вимагає не лише проголошення принципів гуманності і прийняття на їх основі домовленостей про норми поведінки воюючих сторін, а й створення дієвого та ефективного механізму їх імплементації.

Визнаючи важливість створення дієвого механізму реалізації норм гуманітарного права, учасники Женевських конвенцій про захист жертв війни взяли зобов'язання «внести зміни до законодавства, необхідні для забезпечення ефективних кримінальних покарань для осіб, які вчинили чи наказали вчинити ті чи інші вагомі порушення цієї Конвенції...» [12, с. 112; 194, с. 382; 318].

У кожній з Женевських конвенцій наводиться конкретний перелік таких «серйозних порушень», для запобігання яких сторони, як мінімум, повинні були включити в своє національне законодавство відповідні правові норми. Ці переліки містять як загальні положення для всіх категорій жертв війни, так і деякі особливі положення для окремих категорій осіб, що перебувають під захистом конвенцій.

Для усіх категорій осіб загальними «серйозними порушеннями» є: «умисне вбивство, катування і нелюдське ставлення, включаючи біологічні дослідження, умисне нанесення тяжких тілесних ушкоджень чи серйозної травми, нанесення шкоди здоров'ю, незаконне масове знищення чи присвоєння майна, яке не викликано військовою необхідністю». Що стосується військовополонених, то до категорії «вагомих порушень» віднесено «примушування військовополоненого нести службу у збройних силах неприязельської держави або позбавлення його прав на неупереджене і нормальне судочинство» (ст. 130 III Конвенції), а стосовно цивільного населення «незаконна депортація, переміщення і арешт особи, примушування нести службу у збройних силах неприязельської держави чи позбавлення його права на неупереджене та нормальне судочинство, ... захоплення заручників» (ст. 147 IV Конвенції).

Власне, внесення відповідних положень до кримінально-правового законодавства може гарантувати найвищу ступінь ефективності застосування міжнародно-правових норм, оскільки лише Кримінальний кодекс передбачає реальні санкції стосовно осіб, які порушують його норми. Питання практичного застосування конвенцій і протоколів неодноразово висувались представниками Червоного Хреста, внаслідок чого була прийнята резолюція «Національні засоби імплементації міжнародного гуманітарного права» на конференції в Женеві, (жовтень 1986р.) [294], де, властиво, і висловлено рекомендацію державам-учасникам Женевських конвенцій передбачити відповідальність за ці злочини у національних законодавчих актах.

Якщо зіставити положення Женевських конвенцій та Додаткових протоколів до них, які становлять їх невід'ємну частину, то побачимо, що не всі норми Конвенцій імplementовані до чинного Кримінального кодексу України. Детальніше відповідність національних норм про відповідальність за злочини у сфері міжнародного гуманітарного права розглянуто у Додатку Б.

Частину норм Женевських конвенцій та Додаткових протоколів відображено в КК України. Іншу частину злочинних діянь прямо не криміналізовано. У ч. 1 ст. 438 КК України передбачено поряд із чітко регламентованими діяннями відповідальність за «інші порушення законів і звичаїв ведення війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України». Це свідчить про те, що, незважаючи на відсутність конкретизації усіх положень Конвенцій та Протоколів до них у КК України, осіб, винних у вчиненні цих злочинів можна притягнути до відповідальності, враховуючи бланкетну відсилку диспозиції ст. 438 КК України. Такий підхід законодавця можна вважати слушним, оскільки немає потреби у конкретизованому переліку всіх злочинних діянь, передбачених міжнародними конвенціями, тим паче, що багато злочинів, названих у Женевських конвенціях, згадано не лише у розділі XX КК України, а й в інших розділах чинного вітчизняного кримінального законодавства. Однак, слід відзначити, що диспозиція ст. 438 КК України дещо неконкретизована. Це стосується того, що тут є відсилка до «міжнародних договорів», але не вказано, до яких саме договорів. Очевидно, належало чітко вказати в диспозиції статті про Женевських конвенції та Додаткові протоколи до них, щоб не виникло

плутанини, які ж саме міжнародні конвенції слід застосовувати в конкретному випадку. Власне ми торкнулися цього питання через те, що порівняно з чотирма Женевськими конвенціями та Додатковими протоколами до них, поки що не ратифікований Україною Статут Міжнародного Кримінального Суду розширює список порушень міжнародного гуманітарного права, вчинених у міжнародних конфліктах та закріплює порушення, пов'язані з використанням заборонених засобів і методів ведення війни, тобто порушення «права Гааги» [138, с. 150]. Тому приєднання до Статуту МКС деякі держави використали як привід для удосконалення національного законодавства через врахування останніх змін у сфері міжнародного гуманітарного права. У рамках імплементації Статуту МКС, держави, які вже внесли необхідні зміни до національного законодавства відповідно до Женевських конвенцій та інших джерел міжнародного гуманітарного права, мають можливість переглянути та модернізувати своє національне законодавство, що передбачає кримінальну відповідальність за порушення міжнародного гуманітарного права.

Коли йдеться про розроблення, виробництво, придбання, зберігання, збут, транспортування зброї масового знищення (ст. 440 КК України) та її застосування (ст. 339 КК України), то предмет цих складів злочинів є хімічна, біологічна, токсична зброя, а також інші її види, заборонені міжнародними договорами України [310; 346; 356]. Вітчизняний законодавець, формулюючи предмет цих злочинів, не виправдано звузив його, вказавши, що зброя масового знищення повинна бути заборонена міжнародними договорами, оскільки існують інші не менш небезпечні види зброї, але стосовно яких немає спеціальних міжнародних актів. Кожен міжнародний договір, що стосується конкретного виду зброї масового знищення, містить і відповідний перелік діянь, які є забороненими відносно певного виду зброї. Наприклад, у Конвенції про заборону застосування ядерної зброї вказано, що держави-учасниці зобов'язуються не застосовувати ядерну зброю за жодних обставин. Конвенція про заборону розроблення, виробництва та накопичування бактеріологічної (біологічної) і токсичної зброї та про її знищення від 10 квітня 1972 р. наводить перелік заборонених дій з такою зброєю: розроблення, виробництво, накопичення, придбання, зберігання, перевезення та випробування. Зіставивши положення міжнародних актів і ст.ст. 439 та 440 КК України, можемо констатувати, що положення ст. 440 КК України не повною мірою відображають перелік дій стосовно зброї масового знищення, передбачених міжнародними договорами, а саме стосовно накопичення та випробування зброї масового знищення.

Відповідальність за геноцид у КК України, передбачена ст. 442 КК України, фактично текстуально відтворює положення Конвенції про запобігання злочинів геноцид та покарання за нього від 9 грудня 1948 р. [331]. Конвенція поряд з основними діями також визнає злочином публічні заклики до геноциду, що відображено у ч. 2 ст. 442 КК України. Водночас Статут Нюрнберзького трибуналу та Принципи міжнародного права, визнані Статутом Нюрнберзького трибуналу передбачають, що злочинами проти людяності є «вбивства, винищення, оборнення в рабство та інші нелюдські дії, вчинені стосовно цивільного населення до чи під час війни, або ж переслідування за расовими,

політичними чи релігійними переконаннями, якщо такі дії вчиняються чи такі переслідування відбуваються під час вчинення будь-якого військового злочину...» [392]. Таким чином, Статут та Принципи спеціально виділяють геноцид у військовий час як військовий злочин, проте КК України не містить вказівки на таку обставину.

У теорії кримінального права виділяють три форми геноциду: фізичний – безпосереднє фізичне знищення людей, що належать до певної раси чи нації; біологічний – боротьба з народжуваністю членів переслідуваної раси або нації; культурно-національний – знищення національної культури переслідуваних народів, їх досягнень і багатств [229, с. 4; 262, с. 111]. Зважаючи на цю обставину, А. Кібальник стверджує, що знищення культурного надбання тієї чи іншої нації, етносу, раси чи релігійної групи не вважається геноцидом, а це зрештою є суттєвим упущенням [107, с. 93]. Проте, на нашу думку, такі дії не можуть призвести до знищення національної, етнічної, расової чи релігійної групи, тому не можуть визнаватися формою вчинення геноциду. Науковці також обґрунтовують необхідність криміналізації планування та підготовку дій, спрямованих на повне чи часткове знищення національної, етнічної расової чи релігійної групи [43, с. 146; 65, с. 105; 107, с. 104]. Такий підхід відповідає вимогам міжнародного права, проте, на нашу думку, є зайвим, оскільки ці дії, по суті, є готуванням до злочину геноцид, що повністю охоплюється нормами Загальної частини КК України про незакінчений злочин.

А. Мавлонов та А. Мезяєв також пропонують доповнити склад злочину геноцид вчиненням діяння з політичних мотивів [147, с. 105], проте цього робити не варто. Мотиви вчинення геноциду не повинні впливати на його кваліфікацію, тобто за вчинення будь-якого діяння, що входить до об'єктивної сторони геноциду, повинна наставати відповідальність незалежно від того, що саме спонукало винного до активних дій – політичні чи будь-які інші мотиви.

Крім того, у ч. 1 ст. 442 КК України передбачено відповідальність за діяння, що становлять геноцид, а в ч. 2 передбачено відповідальність за публічні заклики до геноциду. Якщо порівняти санкції ч. 1 та ч. 2 ст. 442 КК України, то легко помітити, що санкція ч. 1 значно суворіша від санкції ч. 2. Тому слід було б поміняти порядковість встановлення відповідальності: в ч. 1 – за публічні заклики до геноциду, а вже в ч. 2 – за самі форми геноциду, оскільки, зазвичай, спершу мала б бути встановлена відповідальність за менш суспільно небезпечне діяння, а вже потім – за більш суспільно небезпечне.

Загалом у ст. 442 КК України відображено положення Конвенції про заборону злочину геноциду, крім вказівки на вчинення цього злочину під час військового стану, що суперечить принципам міжнародного співробітництва стосовно покарання осіб, винних у злочинах проти людства. Але, оскільки Україна не ратифікувала цих Принципів, то відповідно не виникає доцільність обов'язкового внесення змін до вітчизняного Кримінального закону [148, с. 227]. Також варто у ч. 1 ст. 442 КК України передбачити відповідальність за публічні заклики до геноциду, а в ч. 2 – за сам геноцид, оскільки публічні заклики до геноциду є менш суспільно небезпечним діянням, ніж будь-яка з форм геноциду.

Поряд зі злочином геноциду одним і з тяжких злочинів проти людства міжнародним співтовариством визнається злочин апартеїду. З метою боротьби із вказаним злочином 30 листопада 1973 р. було прийнято Конвенцію ООН про припинення злочину апартеїду та покарання за нього [347]. Незважаючи на те, що ця Конвенція була спрямована проти апартеїду у Південній Африці, за змістом вона має загальний характер і поширюється на територію тих держав, які її підписали та ратифікували. У ст. II Конвенції вказано, що під апартеїдом слід розуміти нелюдські акти, вчинені з метою встановлення і підтримання панування однієї расової групи людей над будь-якою іншою, її систематичне гноблення, зокрема, позбавлення членів расової групи життя, їх незаконний арешт та утримування у в'язницях, умисне створення таких умов для расової групи, що призведе до повного або часткового фізичного знищення тощо. Діяння, що входять до поняття злочину апартеїду дуже схожі з тими, які характеризують геноцид. Суттєвою ознакою, що дозволяє розмежувати вказані злочини, є мета. Метою апартеїду є встановлення та підтримання панування однієї расової групи людей над іншою, а геноциду – повне або часткове знищення будь-якої національної, етнічної, расової чи релігійної групи. Україна ратифікувала Конвенцію про апартеїд, однак відповідний склад злочину в Розділі XX КК України не передбачений.

Що стосується встановлення кримінальної відповідальності за злочини проти осіб та установ, що мають міжнародний захист (ст.ст. 443 та 444 КК України), то тут цілком слушно йдеться про потерпілого як особу, котра користується міжнародним захистом, адже перелік таких осіб наведено у Нью-Йоркській конвенції про запобігання та покарання злочинів проти осіб, що користуються міжнародним захистом від 14 грудня 1973 р. [348]. Цей перелік досить великий і наводити його в національному законі немає потреби. У ст. 2 Конвенції вказано перелік діянь, які держави зобов'язуються визнати злочинними. Це – а) вбивства, викрадення та інший напад на особисті права чи свободи особи, що користується міжнародним захистом; б) насильницький напад на офіційне приміщення, житлове приміщення або транспортні засоби особи, яка користується міжнародним захистом, що може загрожувати особистості чи свободі останньої; с) загроза будь-якого нападу.

Цілком слушною слід вважати вказівку в ст.ст. 443 та 444 КК України і на мету такого складу злочину – «провокацію війни чи міжнародних ускладнень». Провокативні дії передбачають, що винний, вчиняючи вбивство чи замах на вбивство представника іноземної держави, бажав спровокувати збройне зіткнення між державами як суб'єктами міжнародного права. Ставлячи перед собою мету ускладнення міжнародних відносин, винний намагається досягти погіршення відносин між державами і якісно зменшити існуючий рівень міжнародних відносин, що відповідають цілям і принципам, передбачених Статутом ООН. Наявність спеціальної злочинної мети у цьому складі злочину дозволяє відмежувати склад злочину, передбачений ст. 443 КК України від інших складів злочинів, об'єктивна сторона яких також передбачає посягання на життя особи, однак мета яких є інша – перешкодити законній діяльності потерпілого або у зв'язку з такою діяльністю потерпілого.

Також до міжнародних договорів слід звернутися при застосуванні ст. 447 КК України, яка передбачає відповідальність за найманство. У ч. 1 та ч. 2 ст. 447 КК України передбачено самостійні склади злочину, об'єктивна сторона яких є значно ширша, ніж положення про діяння, що входять до поняття «найманство», описане в ст. 47 Додаткового Протоколу до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 р. стосовно захисту жертв міжнародних військових конфліктів (Протокол I), та водночас співпадає з положеннями Конвенції про боротьбу з вербуванням, використанням, фінансуванням та навчанням найманців від 4 грудня 1989 р. [354], яку Україна підписала, проте яка так і не набула чинності. Поняття «найманець» в ст. 447 КК України не наводиться, тому в кожному конкретному випадку застосування положень цієї статті слід звертатись до Протоколу I або ж в примітці до ст. 447 КК України розкрити поняття «найманець» як це зроблено в примітці до ст. 359 КК Російської Федерації [109, с. 140; 230, с. 297], щоб уникнути неправильного трактування кола осіб, які підпадають під це поняття.

Характеристика піратства на міжнародному рівні міститься у ст. 15 Конвенції про відкрите море, ст. 101 Конвенції ООН з морського права та ст. 3 Римської конвенції по боротьбі з незаконними актами проти безпеки морського судноплавства від 10 березня 1988р. [352]. Перші дві конвенції дають практично ідентичне визначення піратства – це будь-який неправомірний акт насильства, затримання чи грабежу, вчинюваний з особистих мотивів екіпажем чи пасажирами будь-якого приватного судна чи правного літального апарату і спрямовані: 1) у відкритому морі проти будь-якого судна чи літального апарату, осіб або майна, що знаходяться на їх борту; 2) проти будь-якого судна чи літального апарату, осіб чи майна в місці, що знаходиться за межами юрисдикції будь-якої держави, а також будь-який акт добровільної участі у використанні будь-якого судна чи літального апарату, вчинений з усвідомленням того, що судно або літальний апарат є піратськими.

Відповідно до Конвенції про боротьбу з незаконними актами проти боротьби морського судноплавства, піратськими діями визнаються: 1) насильницьке захоплення судна або встановлення над ним контролю; 2) насильство проти особи на борту судна (в тому числі її вбивство), якщо це може загрожувати подальшому безпечному плаванню судна; 3) знищення чи пошкодження судна, вантажу на його борту або морського навігаційного обладнання, що може загрожувати подальшому безпечному плаванню судна; 4) розміщення на борту приладів або речовин, котрі можуть знищити чи пошкодити судно або його вантаж, якщо це загрожує або може загрожувати подальшому безпечному плаванню судна; 5) повідомлення завідомо неправдивих відомостей, які тим самим створюють загрозу безпечному плаванню судна.

Порівнявши конвенційні норми про піратство та положення ст. 446 КК України, можемо виділити такі відмінності:

1) відповідно до положень конвенцій піратство – це акт насильства стосовно іншого судна або літального апарату, особи або майна, що знаходиться на їх борту, а за КК України предметом злочину є морське чи річкове судно;

2) за конвенціями піратство вчиняється лише у відкритому морі, відкритому повітряному просторі чи іншому місці поза межами територіальної

юрисдикції будь-якої держави, а в КК України нічого не вказано про місце вчинення цього злочину;

3) відповідно до конвенцій суб'єктом піратства є екіпаж або пасажери судна чи літального апарату, що знаходиться у приватній власності, військовий корабель чи державне судно, екіпаж яких підняв бунт, а за КК України суб'єкт – загальний, тобто будь-яка особа, котра досягла 16 років.

Для приведення складу піратства у відповідність з нормами міжнародного права слід чітко вказати на місце вчинення злочину – відкрите море або інша територія поза межами юрисдикції будь-якої держави, щоб відмежувати піратство від розбою. Піратство в основному вчиняється на морі, факти повітряного піратства незначні [109, с. 97], тому немає необхідності до предметів злочину включати повітряні судна. Також слід вказати, що немає потреби розмежовувати морське та річкове судно, а слід навести загальне поняття – «водне судно».

Міжнародне право не містить формулювання нормативного визначення поняття «екоцид». Це поняття розроблено доктриною міжнародного права після війни США у В'єтнамі [251, с. 58]. Тому формулювання цього складу злочину в ст. 441 КК України є свого роду «винаходом» вітчизняного законодавця [132, с. 134; 133, с. 121]. Тим не менше ця стаття кореспондує міжнародно-правовій забороні на «військове чи будь-яке інше вороже використання» засобів впливу на природне середовище, що може потягти «довготривалі та серйозні наслідки» [361].

Висновки до третього розділу

Положення Загальної частини КК України загалом відповідають основним позиціям, задекларованим у міжнародних договорах кримінально-правового характеру. Однак, є низка таких положень, котрі при зіставленні з цими актами не відповідають їх вимогам. Це дає підстави для аналітично обґрунтованих узагальнень і пропозицій:

1. Міжнародні договори характеризуються неоднорідним підходом до вирішення питань поширення кримінально-правової юрисдикції держав-учасниць щодо злочинів, визначених у договорі. Тому виникає ситуація, коли на підставі певного договору внесено зміни до КК України, однак кримінально-правова юрисдикція держави-учасниці обмежується лише випадками вчинення злочину на її території або її громадянами, і Україні не надається право переслідувати іноземців чи осіб без громадянства, що постійно не проживають в Україні, у разі вчинення злочину за її межами. У багатьох міжнародних договорах питання про поширення кримінально-правової юрисдикції держави-учасниці вирішується двояко. В одних випадках вона зобов'язана поширити кримінальну юрисдикцію, а в інших отримує лише право, тобто може як поширити свою кримінальну юрисдикцію, так і відмовитись від її поширення.

У чинному КК України містяться лише загальні правила застосування кримінально-правової юрисдикції України, які в кожному конкретному випадку слід конкретизувати при підписанні міжнародних договорів або в законах

України і постановвах Верховної Ради України, що містять рішення про ратифікацію або приєднання до міжнародних договорів кримінально-правового характеру. Тому, вважаємо за доцільне доповнити ст. 6 КК України положенням про те, що при виникненні питання, чи злочин визнається вчиненим на території України, слід звертатись до положень відповідних міжнародних договорів.

2. У ст. 9 КК України є вказівка на можливість визнання та врахування в Україні вироків судів іноземних держав. Україна ж при підписанні Протоколу до Мінської конвенції про правову допомогу в цивільних, сімейних та кримінальних справах 1993 р. зробила застереження, де заперечене визнання преюдиційної сили вироків судів держав-учасниць СНД, на відміну від вироків судів будь-яких інших держав. Очевидно такий крок не можна вважати правильним.

3. У КК України встановлено жорстку заборону видавати громадян України іноземній державі у випадку вчинення ними злочину на її території, хоч в ряді міжнародних договорів передбачено можливість видачі іншій державі будь-якої особи, яка вчинила злочин на території цієї держави. Тому, враховуючи положення ч. 2 ст. 25 Конституції України про те, що громадянин України не може бути вигнаний за межі України або виданий іншій державі, при підписанні відповідних міжнародних договорів слід робити застереження, що Україна не видає своїх громадян іноземній державі для притягнення до кримінальної відповідальності.

4. Не вдаючись до аналізу аргументів «за» чи «проти» встановлення кримінальної відповідальності юридичних осіб, слід констатувати, що міжнародні договори кримінально-правового характеру, котрі Україна підписала та ратифікувала, жодним чином не містять імперативної вимоги про встановлення кримінальної відповідальності для юридичних осіб.

5. Такий вид покарання, як конфіскація майна, слід застосовувати диференційовано, оскільки загальна конфіскація майна підриває основний постулат ринкової економіки та демократичного суспільства – приватну власність, то слід враховувати те, що міжнародні договори не передбачають такого зобов'язання. Поширення конфіскації також і на майно, законність придбання котрого не може пояснити винний, є незаконним і не відповідає нормам кримінально-процесуального законодавства України.

6. Коли йдеться про відповідність положень Особливої частини КК України вимогам чинних міжнародних договорів, то можемо констатувати, що переважна більшість статей Особливої частини КК України відповідає вимогам міжнародних договорів кримінально-правового характеру. Виняток складають лише окремі аспекти. Вони стосуються:

– розбіжності між визначеннями злочинної організації, наведеними в статтях Загальної та Особливої частини КК, тому, доцільно внести зміни або до ч. 4 ст. 28 КК, або ж узгодити відповідні статті Особливої частини з вимогами ч. 4 ст. 28 КК;

– питань виключення з переліку предикатних злочинів до ст. 209, передбачених ст. 207 КК України «Ухилення від повернення виручки в іноземній валюті», ст. 212 «Ухилення від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів)»

та ст. 212-1 «Ухилення від сплати єдиного внеску на загальнообов'язкове державне соціальне страхування та страхових внесків на загальнообов'язкове державне пенсійне страхування»; то таке застереження до ст. 209 КК України не доцільне; потребу включення зазначених злочинів до числа предикатних вказує п. «е» ст. 1 Конвенції про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом: «Предикатним злочином слід вважати *будь-який кримінальний злочин, в результаті якого виникли доходи* (виділено нами. – Б.О.), що можуть стати предметом злочину, зазначеного в ст. 6 цієї Конвенції».

– ст. 229 КК України, яку для більшої чіткості застосування закону на практиці можна було б доповнити вказівкою власне на незаконне використання імітуючих позначень знака для товарів і послуг, фірмового найменування, кваліфікованого зазначення походження товару;

– норми ст.ст. 258-1 та 258-4 КК України, що є спеціальними щодо ст. 258 КК України, а тому кваліфікації за ст. 258 з вказівкою на ст. 27 КК України не потребують; тобто нововведення, втілені у ст.ст. 258-1 та 258-4 КК України (які, по суті, є співучастю у терористичному акті у формі підбурювання чи пособництва) змінили рамки можливого покарання в напрямку пом'якшення для осіб, які виступають співучасниками у вчиненні терористичного акту, хоч це не відповідає вимогам міжнародних договорів;

– ст. 302 КК України, в якій слід виокремити фінансування, участь у фінансуванні, а також надання чи здача в оренду приміщень для зайняття проституцією третіми особами; в іншому разі, особа за вчинення таких діянь нестиме відповідальність лише як співучасник організації зайняття проституцією, а не виконавець, що суперечить вимогам Конвенції про боротьбу з торгівлею людьми та експлуатацію проституції третіми особами від 2 грудня 1949 р.;

– ст. 310 КК України, де передбачено відповідальність за посів або вирощування лише снотворного маку та конопель, не вказуючи при цьому на кокаїновий кущ як предмет складу злочину, а це суперечить Єдиній конвенції про наркотичні засоби від 30 березня 1961 р., а тому до ст. 310 КК України слід внести відповідні зміни.

Загалом кримінальне законодавство України про відповідальність за корупційні злочини в своїх концептуальних основах відповідає міжнародним вимогам і стандартам, за винятком встановлення відповідальності за незаконне збагачення, передбачене в ст. 20 Конвенції ООН проти корупції, підкуп іноземних посадових осіб, представників міжнародних організацій (ст.ст. 15 та 16 Конвенції ООН, ст. 5, 6 9-11 Європейської конвенції про кримінальну відповідальність за корупційні правопорушення) та за підкуп у приватному секторі (ст.ст. 21, 22 Конвенції ООН, ст.ст. 7, 8 Європейської конвенції).

Якщо зіставити положення Женевських конвенцій та Додаткових протоколів до них, які складають їх невід'ємну частину, то побачимо, що не всі норми Конвенцій імплементовані до ст. 438 Кримінального кодексу України.

Поряд зі злочинами геноциду одним і з тяжких злочинів проти людства міжнародним співтовариством визнається злочин апартеїду. Незважаючи на те, що діяння, що входять до поняття злочину апартеїду дуже схожі з тими діяннями, які характеризують поняття геноциду, суттєвою ознакою, що дозволяє

розмежувати вказані злочини, є мета. Метою апартеїду є встановлення та підтримка панування однієї расової групи людей над іншою, а геноциду – повне або часткове знищення будь-якої національної, етнічної, расової чи релігійної групи. Україна ратифікувала Конвенцію про апартеїд, однак відповідного складу злочину в Розділі XX КК України немає, тому, доцільно встановити кримінальну відповідальність за апартеїд.

Поняття «найманець» в ст. 447 КК України не наводиться, тому в кожному конкретному випадку застосування положень цієї статті слід звертатися до Протоколу I Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 р., або ж в примітці до ст. 447 КК України розкрити поняття «найманець», щоб уникнути неправильного трактування кола осіб, до яких можна застосовувати це поняття.

ВИСНОВКИ

У результаті проведеного дослідження з'ясовано, що проблеми узгодження кримінального законодавства України з вимогами міжнародних договорів кримінально-правового характеру зумовлені недостатньо розробленою системою способів та напрямів такого узгодження, відсутністю належних комплексних правотлумачних документів та тим, що правове врегулювання окремих питань не завжди відповідає вимогам чинних для України міжнародно-правових актів. Труднощі виникають і через те, що деякі поняття по-різному розглядаються науковцями кримінального права та у КК України, з одного боку, і міжнародним правом та міжнародними договорами, з іншого. На підставі історичного, порівняльно-правового, етимологічного, системного та логічного аналізу здійснено осмислення низки важливих концептуальних положень теоретичного та прикладного характеру, що обумовило необхідність формулювання і обґрунтування пропозицій, які мають не лише наукове, а й практичне значення.

На основі аналітичного осягнення загальнотеоретичних позицій багатьох науковців, які висвітлювали питання узгодження національного законодавства з положеннями міжнародних договорів, системного аналізу стану відповідності кримінального законодавства України вимогам міжнародних договорів кримінально-правового характеру запропоновано низку узагальнень, актуальних для розвитку теорії кримінального права України, удосконалення кримінального законодавства та практики його застосування, а також для фахового навчання правоохоронців.

1. У процесі дослідження констатовано, що питанням узгодження норм національного кримінального законодавства з вимогами міжнародних договорів науковцями приділено певну увагу. У цьому контексті особливого вивчення потребують дискусійні та мало досліджені питання, а саме: про можливість безпосереднього застосування положень міжнародних договорів на території держави, шляхи подолання колізій у застосуванні норм національного кримінального законодавства поряд з нормами міжнародних актів, межі узгодження положень кримінального законодавства з вимогами міжнародних актів.

2. Запропоновано дефініцію поняття «міжрядний договір кримінально-правового характеру» (який вказаний вище) та уточнено їх класифікацію.

3. Доведено, що загалом кримінальне законодавство України відповідає чинним міжнародним договорам. Також з'ясовано необхідність більш зваженого підходу до встановлення на основі міжнародних договорів кримінальної відповідальності за певні діяння, криміналізація яких може призвести до непотрібного дублювання статей КК України або до зміни ряду інститутів у кримінальному праві (наприклад, криміналізації насильницького зникнення) чи певних суб'єктів (наприклад, кримінальна відповідальність юридичних осіб).

4. Встановлено, що у застосуванні норм кримінального законодавства України не виникає особливих проблем використання тих статей, які прийняті на виконання міжнародно-правових зобов'язань і викладені з урахуванням наявної в Україні законодавчої техніки. Недоліки у практичній діяльності, зумовлені, в

основному, прогалинами в підготовці фахівців, котрі звикли у розгляді питань, що виходять за межі національної юрисдикції, робити все за чіткими вказівками. Ускладнюється ситуація також відсутністю роз'яснень Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ.

5. Відображено відповідність статей Загальної та Особливої частин КК України відповідним положенням міжнародних договорів кримінально-правового характеру у підготовлених за результатами дослідження порівняльних таблицях (додатки А і Б).

6. Обґрунтовано і сформульовано на підставі аналізу міжнародних договорів кримінально-правового характеру доцільність рекомендацій, що стосуються змін до законодавства, а саме:

- доповнити ч. 5 ст. 6 КК України, виклавши її у такій редакції:

«5. Ці положення Кодексу діють в тому випадку, якщо інші правила не передбачені загальновизнаними принципами та нормами міжнародного права, а також положеннями чинних міжнародних договорів, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України»;

- виключити ч. 2 ст. 7 КК України з метою уникнення небажаного дублювання, оскільки ч. 3 ст. 2 КК України містить категоричну заборону не притягати двічі до кримінальної відповідальності *будь-яку особу*;

- виключити з п. 1 примітки до ст. 209 КК України слова *«за винятком діянь, передбачених статтями 207, 212 і 212-1 Кримінального кодексу України»*, а п. 1 примітки викласти у такій редакції:

«Примітка. 1. Суспільно небезпечним протиправним діянням, що передувало легалізації (відмиванню) доходів, відповідно до цієї статті є діяння, за яке Кримінальним кодексом України передбачено покарання у виді позбавлення волі або діяння, вчинене за межами України, якщо воно визнається суспільно небезпечним протиправним діянням, що передувало легалізації (відмиванню) доходів, за кримінальним законом держави, де воно було вчинене, і є злочином за Кримінальним кодексом України та внаслідок вчинення якого незаконно одержані доходи»;

- виключити ст.ст. 258-1 та 258-4 КК України, оскільки діяння, передбачені ними, є фактично співучастю у терористичному акті (підбурювання чи пособництво);

- доповнити диспозицію ст. 302 КК України словосполученнями *«фінансування чи участь у фінансуванні місць розпусти, надання чи здавання в оренду приміщень для заняття проституцією»;*

- доповнити назву та диспозицію ст. 310 КК України словами *«рослин коки»* і викласти у такій редакції: *«Стаття 310. Посів або вирощування снотворного маку, конопель, рослин коки»;*

- виключити з диспозиції ст. 438 КК України вказівку на цілком не вичерпний перелік порушень законів і звичаїв ведення війни та сформулювати її в такій редакції: *«порушення законів і звичаїв ведення війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України»;*

- включити у диспозицію ст. 440 КК України вказівку на дії щодо зброї масового знищення «випробування» та викласти у такій редакції: *«розроблення, виробництво, придбання, зберігання, збут, транспортування або випробування зброї масового знищення, забороненої міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України»;*

- змінити порядковість викладу частин у ст. 442 КК України:
«Стаття 442. Геноцид.

1. Публічні заклики до геноциду, а також виготовлення матеріалів із закликами до геноциду з метою їх розповсюдження або розповсюдження таких матеріалів.

2. Геноцид, тобто діяння, умисно вчинене з метою повного або часткового знищення будь-якої національної, етнічної, расової чи релігійної групи шляхом позбавлення життя членів такої групи чи заподіяння їм тяжких тілесних ушкоджень, створення для групи життєвих умов, розрахованих на повне чи часткове її фізичне знищення, скорочення дітонародження чи запобігання йому в такій групі або шляхом насильницької передачі дітей з однієї групи в іншу»;

- включити до диспозиції ст. 446 КК України положення *«вчинене у відкритому морі чи на іншій території поза межами юрисдикції будь-якої держави»* та виключити словосполучення *«морського чи річкового»*, виклавши їх у такій редакції: *«піратство, тобто використання з метою одержання матеріальної винагороди або іншої особистої вигоди озброєного чи неозброєного судна для захоплення іншого судна, застосування насильства, пограбування або інших ворожих дій щодо екіпажу чи пасажирів такого судна, вчинене у відкритому морі чи іншій території поза межами юрисдикції будь-якої держави»;*

- включити до ст. 447 КК України *Примітку: «Найманцем вважається спеціально завербована для участі у військових діях особа, яка діє з метою отримання матеріальної вигоди, котра суттєво перевищує матеріальну винагороду, виплачувану державою військовослужбовцям такого ж рангу і які виконують повноваження особового складу збройних сил держави, не є громадянином держави, що бере участь у збройному конфлікті чи воєнних діях, або особою без громадянства, що постійно проживає на її території, і не скерована іншою державою для виконання офіційних обов'язків у складі збройних сил»;*

- доповнити КК України статтею про заборону вчинення дій, що становлять злочин апартеїду.

7. У процесі дослідження стану відповідності норм кримінального законодавства України чинним міжнародним договорам кримінально-правового характеру встановлено перспективність дослідження цієї проблеми, спрямовану на вироблення загальної теоретичної моделі узгодження національного кримінального законодавства з вимогами міжнародних договорів; підготовку вітчизняного коментаря з аналізом текстів міжнародних договорів кримінально-правового характеру, розрахованого на сприйняття українськими правознавцями; обґрунтування пропозицій щодо подолання колізій між нормами національного

та міжнародного законодавства тощо. У практичному сенсі результати дослідження можуть слугувати теоретичною базою для розроблення Постанови Пленуму Вищого спеціалізованого суду з розгляду цивільних і кримінальних справ щодо практики застосування судами загальноновизнаних принципів і норм міжнародного права та міжнародних договорів України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

Список літератури:

1. Азаров Д.С. Кримінальна відповідальність за злочини у сфері комп'ютерної інформації: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук. спец.: 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право» / Д.С. Азаров. – К.: Національна академія наук України. Інститут держави і права ім. В.М. Корецького, 2003. – 19 с.
2. Акімов М.О. Насильство при захопленні заручників: проблеми законодавчої регламентації, шляхи удосконалення / М.О. Акімов // Криміналістичні, психологічні та інші аспекти запобігання і протидії тероризму. Діяльність спецслужб і правоохоронних органів: матер. наук.-практ. конфер. – К., 2003. – С. 65–68.
3. Актуальні проблеми кримінального права: навч. посібник / В.М. Попович, П.А. Трачук, А.В. Андрушко, С.В. Логін. – К.: Юрінком Інтер, 2009. – 256 с.
4. Акуленко В.Н. Международное сотрудничество в борьбе с преступностью: учеб. пособие / В.Н. Акуленко, В.В. Лысенко, В.М. Попович. – Ирпень: Национальная академия государственной налоговой службы Украины, 2005. – 202 с.
5. Амарсанаа Ж. Новая редакция Уголовного кодекса МНР / Ж. Амарсанаа // Советская юстиция. – 1988. – № 6. – С. 26–29.
6. Аметистов Э.М. Юридическая природа акта ратификации международных договоров / Э.М. Аметистов // Советское государство и право. – 1983. – № 5. – С. 89–96.
7. Анисимов Л.Н. Наркотики: правовой режим. Международно-правовые и внутригосударственные проблемы регулирования производства, применения и распространения наркотических и психотропных веществ / Л.Н. Анисимов. – Л.: Изд-во Ленинград. ун-та, 1974. – 145 с.
8. Анцилотти Д. Курс международного права: в 2 т. / пер. с 4-го итал. издания А.Л. Сакетти и Э.М. Фабрикова; под ред. и с предисл. Д.Б. Левина. – М.:

- ИЛ, 1961. – Т. 1. Введение. Общая теория. – 457 с.
9. Антипенко В.Ф. Согласование международного и национального антитеррористического права / В.Ф. Антипенко // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2002. – № 3. – С. 23–35.
  10. Антипенко В.Ф. Соотношение международного и внутригосударственного права в сфере борьбы с терроризмом / В.Ф. Антипенко // Науковий вісник Національної академії внутрішніх справ. – 2002. – № 4. – С. 21–33.
  11. Апраксин П. Некоторые проблемы реализации норм международного гуманитарного права во внутреннем законодательстве / П. Апраксин // Московский журнал международного права. – 1999. – Спец. выпуск. – С. 159–178.
  12. Баймуратов М. Международное гуманитарное право и его имплементация в законодательство Украины / М. Баймуратов, Д. Гараджаев // Юридический вестник. – 1998. – № 4. – С. 111–118.
  13. Балобанова Д.А. Проблемы применения международных норм в уголовном праве Украины / Д.А. Балобанова // Проблеми імплементації міжнародних норм кримінально-правового напрямку в національні законодавства. Перші юридичні читання: матер. міжнар. наук. конфер. – Одеса: Астропринт, 2006. – С. 121–123.
  14. Бандурка О. Деякі проблеми застосування норм Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом» / О. Бандурка // Вісник Академії правових наук України. – 2003. – № 2 (33) – № 3 (34). – С. 669–677.
  15. Бауськов Д. Отграничение насильственного похищения человека от захвата заложника / Д. Бауськов // Уголовное право. – 2003. – № 2. – С. 13–14.
  16. Беккария Ч. О преступлениях и наказаниях. – М.: Волтерс Клувер. – 1995. – 247 с.
  17. Беницкий А.С. Предмет и субъект легализации имущества, добытого в результате совершения преступления / А.С. Беницкий // Вісник Луганського інституту внутрішніх справ. – 2000. – Вип. 1. – С. 119–133.
  18. Беницкий А.С. Отграничение легализации денежных средств или иного имущества, приобретенных преступным путем, от смежных составов преступлений / А.С. Беницкий // Вісник Луганського інституту внутрішніх справ. – 2000. – Вип. 4. – С. 62–74.
  19. Бирюков П.Н. Международное право: учеб. пособие / П.Н. Бирюков. – 2-е изд., перераб. и доп. – М.: Юристь, 2001. – 416 с.
  20. Блинов А.Г. Общеизвестные принципы и нормы международного права и уголовное законодательство Российской Федерации / А.Г. Блинов // Международное и национальное уголовное законодательство: проблемы юридической техники: матер. III Междунар. науч.-практ. конфер., состоявшейся на юрид. фак. МГУ им. М.В. Ломоносова, 29–30 мая 2003 г. / редкол.: ... В.С. Комиссаров (отв. ред) и др. – М.: ЛексЭст, 2004. – С. 376–378.

21. Блинов А. Обращение в рабство как форма эксплуатации человека / А. Блинов // Преступность и уголовное законодательство: реалии, тенденции, взаимовлияние. – Саратов, 2004. – С. 228–231.
22. Блищенко И.П. Международное и внутригосударственное право / И.П. Блищенко. – М.: Госюриздат, 1960. – 240 с.
23. Блищенко И.П. Принцип неприкосновенности дипломатического агента / И.П. Блищенко, Н.В. Жданов // Советский ежегодник международного права. 1973. – М.: Наука, 1975. – С. 191–202.
24. Блум М. И. Действие советского уголовного закона в пространстве: учеб. пособие / М.И. Блум; под ред. А.А. Лиеде. – Рига: ред.-изд. отдел ЛГУ им. Петра Стучки, 1974. – 262 с.
25. Богатырев А.Г. Международное сотрудничество государств по борьбе с преступностью: учеб. пособие / А.Г. Богатырев. – М.: МВШМ МВД СССР, 1989. – 175 с.
26. Богач О. Отсылки к международным договорам в советском уголовном законодательстве / О. Богач // Международное и внутригосударственное право: проблемы сравнительного правоведения. – Свердловск, 1984. – С. 96–101.
27. Бойцов, А.И. Уголовный закон. Действие во времени и пространстве: учеб. пособие / А.И. Бойцов, Б.В. Волженкин. – СПб: Изд-во СПбГУ. – 1993. – 104 с.
28. Борисов В.І. Державна політика у сфері боротьби зі злочинністю та її напрями / В.І. Борисов // Проблеми законності: Республік. міжвідом. наук. зб. – 2009. – Вип. 100. – С. 309–313.
29. Борисов В.І. Питання закону про кримінальну відповідальність / В.І. Борисов, О.О. Пащенко // Питання боротьби зі злочинністю: зб. наук. праць. – 2006. – Вип. 12. – С. 3–23.
30. Борисова Т. Правова регламентація міжнародних договорів у законодавстві Української Народної Республіки (періоду Української Центральної Ради) / Т. Борисова // Часопис Київського університету права. – 2003. – № 4. – С. 86–92.
31. Боровенко В.М. Імплементация окремих норм міжнародного права в кримінальне законодавство України / В.М. Боровенко // Проблеми гармонізації законодавства України з міжнародним правом: матер. наук.-практ. конфер. / за ред. В.Ф. Опришко та ін. – К., 1998. – С. 462–463.
32. Бородин С.В. Международное сотрудничество в борьбе с уголовной преступностью / С.В. Бородин, В.Г. Ляхов. – М.: Международные отношения, 1983. – 200 с.
33. Бриллиантов В. Похищение человека или захват заложника / В. Бриллиантов // Российская юстиция. – 1999. – № 9. – С. 43–45.
34. Булгакова О.А. Проблемы уголовной ответственности за распространение порнографических предметов или материалов в международном праве / О. А. Булгакова // Российская юридическая наука на этапе формирования правового государства. – М.: Изд-во Академии права и управления; Северо-Кавказ. Ин-та; Ростовского юрид. ин-та Российской прав. акад. Минюста

- России, 2003. – С. 25–32.
35. Буроменський М. Деякі особливості застосування в Україні міжнародних договорів про боротьбу зі злочинністю / М. Буроменський // Вісник Академії правових наук України. – 1999. – № 2 (17). – С. 50–57.
  36. Буроменский М.В. Значение международной уголовно-правовой юрисдикции в борьбе с организованной преступностью / М.В. Буроменский // Збірник наукових праць Харківського центру по вивченню організованої злочинності спільно з Американським Університетом у Вашингтоні. Вип. 2. – Харків: Право, 2001. – С. 48–67.
  37. Буроменский М.В. О возможности и особенностях применения в Украине международных договоров по борьбе с организованной преступностью / М.В. Буроменский // Збірник наукових праць Харківського Центру вивчення організованої злочинності. – 2000. – Вип. 1. – С. 321–332.
  38. Буроменський М. Деякі судження про поняття міжнародного кримінального права / М. Буроменський // Вісник Академії правових наук України. – 2003. – № 2 (33) – № 3 (34). – С. 359–370.
  39. Буряк М.Ю. Торговля людьми и борьба с ней: криминологические и уголовно-правовые аспекты: автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право» / М.Ю. Буряк. – Владивосток, 2005. – 31 с.
  40. Буткевич В.Г. Советское право и международный договор / В.Г. Буткевич. – К.: Вища школа, 1977. – 264 с.
  41. Буткевич В.Г. Соотношение внутригосударственного и международного права / В.Г. Буткевич. – К.: Вища школа, 1981. – 308 с.
  42. Валеев Р.М. Международный контроль в обеспечении норм международного уголовного права и советское уголовное законодательство / Р.М. Валеев // Международное право и советское законодательство / за ред. проф. Г.И. Курдюкова. – Казань: изд-во Казан. ун-та, 1991. – 158 с.
  43. Вартамян В.В. Уголовная ответственность за геноцид: дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право» / В.В. Вартамян. – Ставрополь, 2000. – 198 с.
  44. Василенко В. Українська РСР у сучасних міжнародних відносинах (правові аспекти) / В. Василенко, І. Лукаш. – К.: Політвидав, 1974. – 86 с.
  45. Васильев С.А. Влияние международно-правовых актов на внутринациональное уголовное законодательство по борьбе с незаконным оборотом наркотических средств и психотропных веществ: уголовно-правовой опыт зарубежных стран / С.А. Васильев // Юристъ-Правоведъ. – 2005. – № 1 (12). – С. 45–48.
  46. Вдовин В.А. Имплементация международно-правовых норм в уголовном праве Российской Федерации (вопросы Общей части) / В.А. Вдовин. – Ульяновск, 2006. – 216 с.
  47. Ведерникова О.Н. Принципы уголовного права и их реализация в правоприменительной деятельности / О.Н. Ведерникова, В.В. Мальцев. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2004. – 692 с.

48. Вестник межпарламентской ассамблеи. Межпарламентская Ассамблея государств-участников Содружества Независимых Государств / ред. кол.: М.И. Кротов (гл. ред.) и др. – СПб.: Секретариат Совета МПА, 1995. – № 2 (9) – 237 с.
49. Взаимодействие международного и сравнительного уголовного права: учеб. пособие / науч. ред. проф. Н.Ф. Кузнецова. – М.: Изд. дом «Городец», 2009. – 288 с.
50. Вилкицки П. Универсальная юрисдикция: беспредельное уголовное право или пределы уголовного права / П. Вилкицки // Научные основы уголовного права и процессы глобализации: материалы V Российского конгресса уголовного права (27–28 мая 2010 г.). – М.: Проспект, 2010. – С. 56–62.
51. Вихрист С.М. Принципи кримінально-правової юрисдикції у міжнародному праві / С.М. Вихрист // Вісник університету внутрішніх справ. – 1999. – Вип. 9. – С. 175–181.
52. Войціховський А.В. Міжнародне співробітництво у боротьбі з фальшивомонетництвом: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.11 «Міжнародне право» / А.В. Войціховський. – К.: Інститут законодавства Верховної Ради України, 2005. – 19 с.
53. Выдача лиц для привлечения к уголовной ответственности и приведения приговора в исполнение: метод. пособие. – М.: Изд-во МГУ, 1998. – 342 с.
54. Гавердовский А.С. Имплементация норм международного права / А.С. Гавердовский. – К.: Вища школа. Головное издательство, 1980. – 320 с.
55. Галенская Л.Н. Международная борьба с преступностью / Л.Н. Галенская. – М.: Международные отношения, 1972. – 176 с.
56. Галенская Л.Н. Современные тенденции развития договорного сотрудничества государств в борьбе с преступностью / Л.Н. Галенская, С.В. Кузьмин // Советский ежегодник международного права. 1985. – М.: Наука, 1987. – С. 319–323.
57. Галиакбаров Р.Р. Уголовное право Российской Федерации. Общая часть: учебник / Р.Р. Галиакбаров. – Краснодар: Кубанский гос. агр. ун-т, 1999. – 448 с.
58. Гасанов Э.Г. Уголовно-правовые и криминологические проблемы борьбы с преступлениями, связанными с наркотиками (антинаркотизм) / Э.Г. Гасанов. – Одесса: Астропринт, 1998. – 400 с.
59. Гацелюк В.О. Деякі аспекти імплементації Європейської конвенції про захист прав людини і основоположних свобод у національне кримінальне законодавство / В.О. Гацелюк // Вісник Луганського інституту внутрішніх справ. – 2001. – Вип. 1. – № 1. – С. 56–70.
60. Гацелюк В.О. Реалізація принципу законності кримінального права України (загальні засади концепції): монографія / В.О. Гацелюк. – Луганськ: РВВ ЛДУВС, 2006. – 280 с.
61. Гереев Г.Т. Организационно-правовое обеспечение борьбы с легализацией (отмыванием) преступных доходов: зарубежный опыт: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.10 «Международное право» / Г.Т. Гереев. – М., 2005. – 184 с.

62. Гладенко А.Н. Проблемы некоторых компаративно-правовых понятий / А. Н. Гладенко // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: HYPERLINK "http://comparativelaw.org.ua/docl.\gladen.doc" http://comparativelaw.org.ua/docl.\gladen.doc
63. Голик Ю. О национальной концепции уголовного права / Ю. Голик, Л. Иногамова-Хегай, В. Комиссаров, В. Номоконов // Уголовное право. – 2006. – № 2. – С. 18–20.
64. Грабарь В.Э. Материалы к истории литературы международного права в России (1647–1917) / В.Э. Грабарь; отв. ред. В.Н. Дурденевский, С.Б. Крылов – М.: Изд-во АН СССР, 1958. – 456 с.
65. Гранкин И. Преступление геноцида в международной уголовной юстиции / И. Гранкин // Право и государство: теория и практика. – 2005. – № 6. – С. 98–109.
66. Гребенюк В.М. Проблеми законодавчого забезпечення міжнародних договорів України про правову допомогу / В.М. Гребенюк // Проблеми гармонізації законодавства України з міжнародним правом: матер. наук.-практ. конфер. / за ред. В.Ф. Опришко та ін. – К., 1998. – С. 181–183.
67. Гревцова Т.П. Международный договор в системе источников советского внутригосударственного права / Т.П. Гревцова // Советский ежегодник международного права, 1965. – М.: Наука, 1967. – С. 171–179.
68. Громов В.С. Уголовно-правовая характеристика торговли людьми и использование рабского труда: автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Уголовное право; криминология; уголовно-исполнительное право / В.С. Громов. – М., 2006. – 28 с.
69. Гуль Абдулла Карил. Соотношение международного и внутригосударственного права в практике стран Ближнего Востока (на примере Ливана, Сирии, Израиля): дисс. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.11 «Международное право» / Абдулла Карил Гуль. – М., 1988. – 165 с.
70. Давыдов В.С. Уголовная ответственность за легализацию (отмывание) денежных средств или иного имущества, приобретенных преступным путем: правовое регулирование в России и за рубежом: дисс. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Уголовное право; криминология; уголовно-исполнительное право» / В.С. Давыдов. – СПб., 2006. – 205 с.
71. Дворянский И.В. Уголовная ответственность за пытку и иное бесчеловечное или унижающее достоинство обращение с заключенными / И.В. Дворянский // Уголовное право. – 2003. – № 4. – С. 21–26.
72. Денисов В.Н. Коллизионные вопросы применения международного права во внутреннем праве / В.Н. Денисов // Гармонізація норм міжнародного права з національним законодавством України. – С. 97–102.
73. Джебрин Д.Д. Имплементация норм международного права во внутреннем законодательстве: автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.10 «Международное право» / Д.Д. Джебрин. – К., 1984. – 22 с.
74. Джинджолия Р.С. Уголовно-правовые меры борьбы с преступным использованием порнографических предметов и произведений,

- пропагандирующих культ насилия и жесткости: автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Уголовное право; криминология; уголовно-исполнительное право» / Р.С. Джинджолия. – М., 1988. – 24 с.
75. Додонов В. Сравнительное уголовное право. Общая часть: монография / В. Додонов; под общ. ред. проф. С.П. Щербы. – М.: Юрлитинформ, 2009. – 448 с.
  76. Дорошенко А.Д. Законодавство України і питання боротьби з політичною злочинністю: проблеми гармонізації з міжнародним правом / А.Д. Дорошенко // Проблеми гармонізації законодавства України з міжнародним правом: матер. наук.-практ. конфер. / за ред. В.Ф. Опришко та ін. – К., 1998. – С. 377–380.
  77. Дудар С.К. Гармонізація законодавства: проблеми визначення поняття / С. К. Дудар // Держава і право. – 1998. – Вип. 17. – С. 11–16.
  78. Дудоров О.О. Податкове застереження у статті КК України про відповідальність за легалізацію доходів, одержаних злочинним шляхом / О. О. Дудоров // Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування і перспективи вдосконалення: матер. наук.-практ. конфер. – Львів, 2006. – Ч. 2. – С. 47–52.
  79. Дудоров О.О. Злочини у сфері господарської діяльності: кримінально-правова характеристика: монографія / О.О. Дудоров. – К.: Юридична практика, 2003. – 924 с.
  80. Егорова Н.А. Теоретические проблемы уголовной ответственности за преступления лиц, выполняющих управленческие функции: дисс. ... докт. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Уголовное право; криминология; уголовно-исполнительное право» / Н.А. Егорова. – Волгоград, 2006. – 579 с.
  81. Энтин М.Л. Международное сотрудничество в борьбе с терроризмом: причины низкой эффективности международно-правового регулирования. Пути и перспективы ее повышения / М.Л. Энтин // Советский ежегодник международного права 1985. – М.: Наука, 1986. – С. 118–133.
  82. Євдокимов В.М. Міжнародно-правові основи боротьби із захопленням заручників / В.М. Євдокимов // Криміналістичні, психологічні та інші аспекти запобігання і протидії тероризму. Діяльність спецслужб і правоохоронних органів: матер. наук.-практ. конфер. – К., 2003. – С. 169–172.
  83. Єспур Г.В. Проблеми боротьби органів внутрішніх справ з легалізацією (відмиванням) грошових коштів та іншого майна, здобутих злочинним шляхом / Г.В. Єспур // Збірник наукових праць Харківського центру по вивченню організованої злочинності. – Х.: Право, 2002. – Вип. 4. – С. 161–166.
  84. Єспур Г.В. Впровадження міжнародно-правових актів в кримінальне законодавство України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 «Кримінальне право; криминологія; кримінально-виконавче право» / Г.В. Єспур. – Харків, 2005. – 195 с.
  85. Жинкин А.А. Торговля людьми и использование рабского труда: проблемы квалификации и соотношение со смежными составами преступлений:

- автореф. дисс. на соискание ученой степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Уголовное право; криминология; уголовно-исполнительное право» / А. А. Жинкин. – Краснодар, 2006. – 25 с.
86. Житнигор Б.С. Сравнительный анализ родственных уголовно-правовых систем России, Украины и уголовного законодательства государства Израиль: в 2-х кн.: монография / Б.С. Житнигор; науч. рук. Л.В. Багрий-Шахматов. – Тирасполь: ТФ МАУП-МАРКИС, 2003. – Кн. 2. – 364 с.
  87. Жуков Е. Уголовная ответственность за монополистические действия и ограничение конкуренции: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 «Уголовное право; криминология; уголовно-исполнительное право» / Е.К. Жуков. – М., 2003. – 169 с.
  88. Журавлев И.А. Уголовно-правовая характеристика преступлений, связанных с захватом заложников: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 «Уголовное право; криминология; уголовно-исполнительное право» / И.А. Журавлев. – М., 2002. – 185 с.
  89. Захарова Н. Выполнение обязательств, вытекающих из международного договора / Н. Захарова. – М.: Наука, 1987. – 139 с.
  90. Зелінська Н.А. Міжнародні злочини і міжнародна злочинність: монографія / Н.А. Зелінська. – Одеса: Юридична література, 2006. – 568 с.
  91. Зимин В.П. Правомерное неисполнение приказа: доктрина «умных штыков» / В.П. Зимин // Правоведение. – 1993. – № 2. – С. 35–45.
  92. Зимненко Б.Л. Нормы международного права в практике судов общей юрисдикции Российской Федерации / Б.Л. Зимненко // Российский ежегодник международного права, 2002. – СПб.: Россия-Нева, 2002. – С. 49–67.
  93. Игнатенко Г.В. Международное сотрудничество в борьбе с преступностью: учеб. пособие / Г.В. Игнатенко. – Свердловск: Изд-во УрГУ, 1980. – 75 с.
  94. Иногамова-Хегай Л.В. Международное уголовное право / Л.В. Иногамова-Хегай. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2003. – 495 с.
  95. Иногамова-Хегай Л.В. Проблемы международного терроризма в международном и российском уголовном праве / Л.В. Иногамова-Хегай // Теоретико-прикладні проблеми протидії організованим злочинності та злочинам терористичної спрямованості: матер. міжнар. наук.-практ. конфер., 8–9 квітня 2005 р. – Львів, 2005 – С. 85–92.
  96. Ильченко С. Проблемный аспект квалификации деяния за признаками складу злочину, передбаченого ст. 361-1 Кримінального кодексу України / С. Ильченко // Юридичний радник. – 2006. – № 4 (12). – С. 109–112.
  97. Історія держави і права України: підруч. для юрид. вищих навч. закладів і факультетів.: у 2 ч. / А.Й. Рогожин, М.М. Страхов, В.Д. Гончаренко та ін.; за ред. А.Й. Рогожина. – К.: Ін Юре, 1996. – Ч. 1. – 480 с.
  98. Історія держави і права України: навч. посібник / упоряд. В.С. Кульчицький, М.І. Настюк, Б.Й. Тищик. – Львів, 1996. – 294 с.
  99. Капинус О.С. Современное уголовное право в России и за рубежом: некоторые проблемы ответственности: сб. статей / О.С. Капинус. – М.: Изд. дом «Буквовед», 2008. – 316 с.

100. Карпец И.И. Преступления международного характера / И.И. Карпец. – М.: Юрид. лит., 1979. – 264 с.
101. Карпец И.И. Международная преступность / И.И. Карпец; отв. ред. В.Н. Кудрявцев. – М.: Наука, 1988. – 112 с.
102. Карпец И.И. Преступность: иллюзии и реальность / И.И. Карпец. – М.: Российское право, 1992. – 432 с.
103. Качка Т. Боротьба з відмиванням грошей: комплексний порівняльно-правовий аналіз відповідності законодавства України асquis ЄС в сфері боротьби та запобігання легалізації доходів, отриманих злочинним шляхом / Т. Качка. – К.: Реферат, 2004 – 287 с.
104. Кибальник А. Порядок применения международного уголовного права в национальной юрисдикции / А. Кибальник // Российская юстиция. – 2002. – №10. – С. 60–62.
105. Кибальник А.Г. Влияние международного уголовного права на Российское уголовное право: дис. ... докт. юрид. наук: 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право» / А.Г. Кибальник. – М., 2003. – 487с.
106. Кибальник А.Г. Иммуниеты в уголовном праве / А.Г. Кибальник. – Ставрополь, 1999. – 174 с.
107. Кибальник А. Преступления против мира и безопасности человечества / А. Кибальник, И. Соломоненко; под науч. ред. А.В. Наумова. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2004. – 385 с.
108. Климюк О.Ф. Система кримінальних покарань: питання гуманізації в світлі вимог міжнародного права / О.Ф. Климюк // Проблеми гармонізації законодавства України з міжнародним правом: матер. наук.-практ. конфер. / О.Ф. Климюк; за ред. В.Ф. Опришко та ін. – К., 1998. – С. 389–392.
109. Князькина А.К. Конвенционные преступления в уголовном праве Российской Федерации: понятие, виды, общая характеристика: монография / А.К. Князькина; под ред. А.И. Чучаева. – М.: Проспект, 2010. – 160 с.
110. Кобан Ж. Кримінально-правовий захист прав людини від службових зловживань у законодавстві окремих зарубіжних країн / Ж. Кобан // Вісник Хмельницького інституту регіонального управління і права. – 2003. – Вип. 3. – С. 231–235.
111. Коваленко Е.О. О необходимости имплементации в национальное уголовное законодательство норм международного права о понятии культурных ценностей / Е.О. Коваленко // Научные основы уголовного права и процессы глобализации: материалы V Российского конгресса уголовного права (27–28 мая 2010 г.). – М.: Проспект, 2010. – С. 34–36.
112. Кожевников Ф.И. Русское государство и международное право (до XX века) / Ф.И. Кожевников. – М.: Госюриздат 1947. – 335 с.
113. Козак В.А. Уголовная ответственность за торговлю людьми: международно-правовые нормы и законодательство Украины / В.А. Козак. // Проблеми законності. Республіканський міжвід. наук. зб. – 2000. – Вип. 43. – С. 145–151

114. Козлова Н.Н. Уголовная ответственность за захват заложников: автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право» / Н.Н. Козлова. – М., 1992. – 24 с.
115. Концепція розвитку законодавства України на 1996-2005 роки, розроблена Інститутом законодавства Верховної Ради України – 74 с. // [Електронний ресурс]. Адрес доступу: http://instzak.rada.gov.ua/instzak/control/uk/publish/article?art_id=50296&cat_id=50295.
116. Концепция уголовного законодательства Российской Федерации // Государство и право. – 1997. – № 2. – С. 35–48.
117. Коняхин В.П. Теоретические основы построения Общей части российского уголовного права / В.П. Коняхин. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2002. – 348 с.
118. Коробеев А.И. Советская уголовно-правовая политика / А.И. Коробеев // Проблемы криминализации и пенализации. – Владивосток: Изд-во Дальневосточного ун-та, 1987. – С. 66–68.
119. Костенко И.И. Международное уголовное право: современные теоретические проблемы / И.И. Костенко. – М.: Юрлитинформ, 2004. – 448 с.
120. Кочарян А.М. Уголовно-правовые и криминологические меры противодействия легализации (отмыванию) денежных средств или иного имущества, приобретенных преступным путем: дисс. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право» / А.М. Кочарян. – М., 2003. – 176 с.
121. Красильников М. К вопросу о принципах действия советского уголовного закона в пространстве / М. Красильников // Социалистическая законность. – 1938. – №7. – С. 61–64.
122. Кригер Г.Л. Некоторые вопросы построения Особенной части Уголовного кодекса / Г.Л. Кригер // Проблемы совершенствования уголовного законодательства. – М.: Изд-во Всесоюз. ин-т по изучению причин и разработке мер предупреждения преступности, 1984. – С. 123–134.
123. Кримінальне право України. Особлива частина: підручник для студ. вищ. навч. закл. освіти / М.І. Бажанов, В.Я. Тацій, В.В. Сташис. – К.: Юрінком Інтер; Х.: Право, 2002. – 496 с.
124. Кругликов Л.Л. Уголовно-правовые средства противодействия работорговле и смежным с ней формам / Л.Л. Кругликов // Преступность и уголовное законодательство: реалии, тенденции, взаимовлияние. – Саратов, 2004. – С. 58–67.
125. Крупчан О.Д. До питання взаємозв'язку міжнародного права і законодавства України / О.Д. Крупчан // Проблеми гармонізації законодавства України з міжнародним правом: матер. наук.-практ. конфер. / за ред. В.Ф. Опришка та ін. – К., 1998. – С. 133–137.
126. Кузьминець О. Історія держави і права України / О. Кузьминець, В. Калиновський. – 2-е вид. доп. – К.: Україна, 2002. – 448 с.
127. Кубальський В.Н. Законодавчі аспекти запобігання тероризму в Україні / В.Н. Купальський // Запобігання тероризму в Україні: концептуальні

- підходи, міжнародно-правові та законодавчі аспекти: зб. матер. наук.-прак. конфер. (м. Київ 31 жовтня 2008 р.). – К.: Інтертехнологія, 2008. – С. 21–28.
128. Курашвили А.Ю. Заключение и имплементация международных договоров по Венской конвенции о праве международных договоров и законодательству стран-участников СНГ: сравнительно-правовой анализ: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.10 «Международное право» / А.Ю. Курашвили. – М., 2007. – 200 с.
129. Курс международного права: в 7 т. / Ю.А. Баскин, И.Б. Крылов, Д.Б. Левин и др. – М.: Наука, 1989. – Т. 1. Понятие, предмет и система международного права. – 360 с.
130. Курс советского уголовного права: в 6 т. Часть Общая / А.А. Пионтковский, А.А. Герцензон, Н.Д. Дурманов, П.С. Ромашкин. – М.: Наука, 1970. – Т. 1. Уголовный закон. – 311 с.
131. Курс советского уголовного права в 6 т. Часть Общая / А.А. Пионтковский и др. – М.: Наука, 1970 – Т. 2. Преступление. – 516 с.
132. Куцевич М. Проблемні аспекти об'єктивної сторони складу злочину «екоцид» за Кримінальним кодексом України / М. Куцевич // Підприємництво, господарство і право. – 2006. – № 1. – С. 131–134.
133. Куцевич М. Екоцид як злочин проти безпеки людства за кодексами деяких Європейських та Азіатських держав / М. Куцевич // Підприємництво, господарство і право. – 2006. – № 3. – С. 118-121.
134. Кучевська С.П. Проблеми гармонізації законодавства України про кримінальну відповідальність та статуту Міжнародного Кримінального Суду: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / С.П. Кучевська. – Львів, 2009. – 331 с.
135. Латыпов У.Р. Об оперделении понятия «государственный терроризм» / У.Р. Латыпов // Советский ежегодник международного права, 1988. – М.: Наука, 1989. – С. 324–329.
136. Левин Д.Б. Актуальные проблемы теории международного права / Д.Б. Левин. – М.: Наука, 1974. – 264 с.
137. Левицький Т.І. Міжнародно-правові питання участі України в міжнародних відносинах / Т.І. Левицький // Проблеми гармонізації законодавства України з міжнародним правом: матер. наук.-практ. конфер. / за ред. В.Ф. Опришко та ін. – К., 1998. – С. 482–484.
138. Лизогуб Я. Використання примусової та рабської праці / Я. Лизогуб // Прокуратура, людина, держава. – 2005. – № 8 (50). – С. 60–66.
139. Лист Ф. Учебник уголовного права. Общая часть / Ф. Лист. – М.: Товарищество типографии А. И. Мамонтова, 1903. – 334 с.
140. Лихачев В.А. Уголовное право в освободившихся странах. Сравнительное исследование. – М.: Наука, 1998. – 208 с.
141. Лихова С.Я. Окремі види покарань за чинним КК України у світлі Європейської конвенції про захист прав і основоположних свобод людини / С.Я. Лихова // Вісник Університету внутрішніх справ. – 2000. – Спецвипуск. – С. 59–65.

142. Ліщина І. Міжнародні договори як частина національного законодавства України: проблеми і перспективи / І. Ліщина // Проблеми законності. Респ. міжвідом. наук. зб. – 2001. – Вип. 47. – С. 3–7.
143. Лукашук И.И. Функционирование международного права / И.И. Лукашук. – М.: Наука, 1992. – 224 с.
144. Лукашук И.И. Нормы международного права в правовой системе России / И.И. Лукашук. – М.: Спарк, 1997. – 90 с.
145. Лукашук И.И. Международное уголовное право: учебник / И.И. Лукашук, А.В. Наумов. – М.: Спарк, 1999. – 287 с.
146. Лукашук И.И. Международное право. Особенная часть / И.И. Лукашук. – изд. 3-е, перераб. и доп. – М.: Волтерс Клувер, 2005. – 998 с.
147. Мавлонов А.Х. Проблемы имплементации норм международного уголовного права в российском уголовном законодательстве / А.Х. Мавлонов, А.Б. Мезяев // Московский журнал международного права. – 1998. – Спецвыпуск (декабрь). – С. 138–139.
148. Маєвська А. Злочин геноциду і відповідальність за нього: міжнародно-правові норми і національне законодавство / А. Маєвська // Проблеми законності. Респ. міжвід. наук. зб. – 2000. – Вип. 44. – С. 225–229.
149. Максимович Р.Л. Поняття службової особи в кримінальному праві України: монографія / Р.Л. Максимович. – Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2008. – 304 с.
150. Мальцев В.В. Принципы уголовного права и их реализация в правоприменительной деятельности / В.В. Мальцев. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2004. – 694 с.
151. Марахтанова Е.А. Преступления против свободы личности: вопросы законодательной регламентации и квалификации: автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право» / Е.А. Марахтанова. – Самара, 2006. – 27 с.
152. Марочкин С. Применение в СССР норм международных договоров (к раз работке проблемы) / С. Марочкин // Проблемы реализации норм международного права: межвуз. сб. науч. трудов. – Свердловск, 1989. – С. 4–11.
153. Мартенс Ф.Ф. Современное международное право цивилизованных народов: в 2 т. / Ф.Ф. Мартенс; под ред. В.А. Томсинова. – М.: Зерцало, 2008. – Т. 1. – 332 с.
154. Мартенс Ф.Ф. Современное международное право цивилизованных народов: в 2 т. / Ф.Ф. Мартенс; под ред. В.А. Томсинова. – М.: Зерцало, 2008. – Т. 2. – 412 с.
155. Международное право: учебник / отв. ред. Ю.М. Колосов, Э.С. Кривчикова. – М.: Международные отношения, 2001. – 720 с.
156. Международное уголовное право / под ред. В.Н. Кудрявцева. – М.: Наука, 1999. – 348 с.
157. Мелешко Н.П. Уголовно-правовые системы России и зарубежных стран (криминологические проблемы сравнительного правоведения, теории, законодательная и правоприменительная практика) / Н.П. Мелешко, Е.Г.

- Тарло. – М.: Юрлитинформ, 2003. – 304 с.
158. Мілашевич А.В. Міжнародне співробітництво, проблеми протидії та механізм боротьби з організованою злочинністю в Україні / А.В. Мылашевич, Ж.О. Жуковська // Теоретико-прикладні проблеми протидії організованій злочинності та злочинам терористичної спрямованості: матер. міжнар. наук.-практ. конфер., 8–9 квітня 2005 р. – Львів, 2005. – С. 199–203.
159. Миронов Н.В. Соотношение международного договора и внутригосударственного закона / Н.В. Миронов // Советский ежегодник международного права, 1963. – М.: Наука, 1965. – С. 151–170.
160. Миронов Н.В. Международное право: нормы и их юридическая сила / Н.В. Миронов. – М.: Юрид. лит., 1980. – 159 с.
161. Міронова В.О. Універсальний (космополітичний) принцип чинності Закону про кримінальну відповідальність за порушення законів і звичаїв ведення війни / В.О. Міронова // Вісник національного університету внутрішніх справ. – 2004. – Вип. 27. – С. 137–140.
162. Моїсєєв О.І. Кримінально-правова юрисдикція України щодо злочинів, вчинених за її межами: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 «Кримінальне право та криминологія; кримінально-виконавче право / О.І. Моїсєєв. – Харків, 2007. – 217 с.
163. Музика А.А. Відповідальність за злочини у сфері обігу наркотичних засобів / А.А. Музика. – К.: Логос, 1998. – 324 с.
164. Мюллерсон Р.А. Соотношение международного и национального права / Р. А. Мюллерсон. – М.: Международные отношения, 1982. – 136 с.
165. Мюллерсон Р.А. Национально-правовая имплементация международных договоров / Р.А. Мюллерсон // Советский ежегодник международного права, 1978. – М.: Наука, 1980. – С. 128–139.
166. Навроцький В. Злочини проти особи. Лекції для студентів юридичного факультету / В. Навроцький. – Львів, 1997. – 48 с.
167. Навроцький В. Врахування положень законодавства інших держав при кримінально-правовій кваліфікації / В. Навроцький // Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини. – 1999. – Вип. 1. – С. 270–279.
168. Навроцький В. Значення міжнародно-правових норм для формування принципів кримінально-правової кваліфікації / В. Навроцький // Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини. – 2000. – Вип. 2. – С. 408–411.
169. Навроцький В. Транскордонний злочин як вид міжнародного злочину / В. Навроцький // Вісник Львівського університету. Серія юридична. – 2004. – Вип. 39. – С. 392–398.
170. Навроцький В. Врахування вироку суду іноземної держави в Україні / В. Навроцький // Життя і право. – 2004. – № 1. – С. 46–54.
171. Навроцький В.О. Основи кримінально-правової кваліфікації: навч. посібник / В.О. Навроцький. – К.: Юрінком Інтер, 2006. – 704 с.
172. Нарикбаєв Т. М. Проблемы борьбы с транснациональной преступностью / Т.М. Нарикбаєв // Проблемы борьбы с коррупцией в современных

- условиях: опыт, проблемы и перспективы развития антикоррупционного законодательства: матер. междунар. науч.-практ. конфер., 29–30 мая 2006 г . – Астана, 2006. – С. 162–165.
173. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М.І. Хавронюка. – 5-е вид., перероб. та доп. – К.: Юридична думка, 2008. – 1216 с.
174. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М. І. Мельника, М.І. Хавронюка. – 6-те вид., перероб. та доп. – К.: Юридична думка, 2009. – 1235 с.
175. Наумов А. О соотношении норм международного и уголовного права (правотворческие и правоприменительные аспекты) / А. Наумов // Советская юстиция. – 1993. – № 19. – С. 2–3.
176. Незнамова З.А. Коллизии в уголовном праве: автореф. дисс. на соискание уч. степени докт. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право» / З.А. Незнамова. – Екатеринбург, 1995. – 37 с.
177. Неклюдов Н. Руководство для мировых судей. Устав уголовного судопроизводства / Н. Неклюдов. – СПб.: Русская книжная торговля, 1872. – Т.1. – 839 с.
178. Никифоров А.С. Юридическое лицо как субъект преступления / А.С. Никифоров // Государство и право. – 2000. – № 8. – С. 18–27.
179. Новий тлумачний словник української мови: у 4-х т. / уклад.: В.В. Яременко, О.М. Сліпущко. – К.: Аконт, 2001. – Т. 2. – 912 с.
180. Нуэс Марреро, Ф. (Франциско). Основные черты уголовного кодекса Кубы . Общая часть: автореф. дисс. на соискание ученой степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право» / Ф. (Франциско) Нуэс Марреро. – М., 1982. – 19 с.
181. Обсуждение проекта УК России в Академии МВД РФ // Государство и право. – 1994. – № 7. – С. 95–96.
182. Оппенгейм Л. Международное право: в 2 т. / пер. с англ. А.А. Санталова; под ред. члена-корр. АН СССР С.А. Голунского. – М.: Изд-во иностранной литературы, 1950. – Т. 1. Полутом 1. – 1498 с.
183. Орлеан А.М. Кримінально-правова характеристика торгівлі людьми: монографія / А.М. Орлеан. – Харків: СІМ, 2005. – 180 с.
184. Орлов Т.А. Проблемы имплементации европейских международно-правовых актов по борьбе с легализацией денежных средств или иного имущества, приобретенных незаконным путем, в правовой системе Российской Федерации: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право» / Т.А. Орлов. – М., 2003. – 187 с.
185. Осадчий В.І. Проблеми встановлення кримінальної відповідальності юридичних осіб / В.І. Осадчий, Е.М. Кісілюк // Теоретико-прикладні проблеми протидії організованій злочинності та злочинам терористичної спрямованості: матер. міжнар. наук.-практ. конфер. 8–9 квітня 2005 р. – К., 2005. – С. 64–70.

186. Осминин Б.И. Принятие и реализация государствами международных договорных обязательств / Б.И. Осминин. – М.: Волтерс Клувер, 2006. – 408 с.
187. Памятники русского права / под ред. С.Ю. Юшкова – М.: Госюриздат, 1952 . – Вып. 1. – 287 с.
188. Панов В.П. Сотрудничество государств в борьбе с международными уголовными преступлениями: учеб. пособие / В.П. Панов. – М.: Юрист, 1993. – 157 с.
189. Панов В.П. Международное уголовное право / В.П. Панов. – М.: ИНФРА-М, 1997. – 345 с.
190. Пасека О.Ф. Кримінальна відповідальність юридичних осіб: порівняльно-правове дослідження: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.0.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / О. Ф. Пасека. – Львів, 2010. – 20 с.
191. Перепадя О.В. Використання досвіду зарубіжних країн при розробці вітчизняного законодавства про боротьбу з комп'ютерною злочинністю / О .В. Перепадя // Збірник наукових праць Харківського центру по вивченню організованої злочинності спільно з Американським Університетом у Вашингтоні. –Х.: Право, 2002. – Вип. 4. – С. 104–119.
192. Писаренко К. Співвідношення міжнародно-правових актів та внутрішнього законодавства України у боротьбі з незаконним обігом наркотичних засобів / К. Писаренко // Вісник Львівського ун-ту. Серія «Міжнародні відносини». – 2000. – Вип. 2. – С. 338–345.
193. Попов В.И. Противодействие организованной преступности, коррупции, терроризму в России и за рубежом / В.И. Попов. – М.: Изд-во СГУ, 2007. – 581 с.
194. Попович В.П. Питання імплементації норм міжнародного гуманітарного права в чинне кримінальне законодавство України / В.П. Попович // Держава і право. Зб. наук. пр. – 2002. – Вип. 17. – С. 382-386.
195. Попович В. П. Імплементація норм міжнародного гуманітарного права у кримінальне законодавство України: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право» / В.П. Попович. – Львів, 2010 . – 20 с.
196. Пособие по ратификации и имплементации Римского Статута [Электронный ресурс] – Режим доступа: <http://www.femida.info/12/muprirstatuta024.htm>
197. Пудовочкин Ю.Е. Понятие, принципы и источники уголовного права: сравнительно-правовой анализ законодательства России и стран Содружества Независимых Государств / Ю.Е. Пудовочкин, С.С. Пирвагидов. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2003. – 297 с.
198. Пудовочкин Ю.Е. Источники уголовного права Российской Федерации / Ю .Е. Пудовочкин // Журнал российского права. – 2003. – №5. – С. 64–75.
199. Пучнин В.М. Похищение человека: криминологический аспект исследования: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 «Уголовное право и

- криминология; уголовно-исполнительное право» / В.М. Пучнин. – М., 1999 . – 178с.
200. Раданович Н.М. Особливості міжнародного договору як джерела національного права / Н.М. Раданович // Актуальні проблеми держави і права. – Одеса, 2008. – С. 258–263.
  201. Радин И.М. Учебник истории русского права. Периоды: Древний, Московский и Императорский: 2-е изд., перераб. и доп. / И.М. Радин. – Петроград: Типо-Литография К. Фельдман, 1915. – 492 с.
  202. Реализация международно-правовых норм во внутреннем праве / авт. коллектив: В.Н. Денисов, В.И. Евинтов, Я. Азуд и др. – К.: Наукова думка, 1992. – 242 с.
  203. Решетов Ю.А. Борьба с международными преступлениями против мира и безопасности / Ю.А. Решетов. – М.: Международные отношения, 1983. – 224 с.
  204. Римаренко Ю. Попередження та боротьба із торгівлею жінками: нові ініціативи світового співтовариства / Ю. Римаренко // Вісник Академії правових наук України. – 2003. – № 2 (33) – С. 349–361.
  205. Романюк О. Кримінальне законодавство та міжнародно-правові стандарти у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом: співвідношення / О. Романюк // Прокуратура, людина, держава. – 2004. – № 5 (35). – С. 65–72.
  206. Рябошапка Р.Г. Міжнародно-правовий досвід у боротьбі з корупцією / Р.Г. Рябошапка // Збірник наукових праць Харківського центру вивчення організованої злочинності. – 2000. – Вип. 1. – С. 307–320.
  207. Рябчинська О.П. Проблеми попередження поширення «дитячої» порнографії / О.П. Рябчинська // Адміністративно-правові та кримінологічні аспекти діяльності органів внутрішніх справ прикордонних районів. Вісник Луганського інституту внутрішніх справ МВС України. – 2000. – Спецвипуск . – С. 192–195.
  208. Сергеевский Н.Д. Русское уголовное право. Часть Общая: пособие к лекциям / Н.Д. Сергеевский; под ред. С.Н. Трегубова. – СПб.: Типография М.М. Стасюлевича, 1913. – 395 с.
  209. Ситковский И.В. Уголовная ответственность юридических лиц: автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право» / И.В. Ситковский. – М., 2003. – 30 с.
  210. Скирда М.В. Роль конгрессов ООН по предупреждению преступности и уголовному правосудию в совершенствовании законодательства Российской Федерации в области уголовного правосудия: автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.10 «международное право; европейское право» / М.В. Скирда. – Казань, 2009. – 24 с.
  211. Советское государство и международное право / авт. кол.: Ф.И. Кожевников, А.Д. Кейлин, Д. Н. Колесник и др. – М.: Международные отношения, 1967. – 312 с.

212. Современное немецкое уголовное право / А.Э. Жалинский. – М.: Проспект, 2004. – 560 с.
213. Соломоненко И.Г. Исполнение приказа и его уголовно-правовое значение: автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право» / И.Г. Соломоненко. – М., 1999. – 21 с.
214. Становление и развитие советского уголовного законодательства: матер. межвуз. науч. конфер., посвященной 50-летию первого советского Уголовного кодекса. – Волгоград: Высшая следственная школа МВД СССР, 1973. – 265 с.
215. Старосольський Ю. Карне право в УРСР. Загальна характеристика / Ю. Старосольський. – Львів, 1938. – 16 с.
216. Степаненко В.И. Влияние международных договоров на содержание и сферу действия советского уголовного права: автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право» / В.И. Степаненко. – Свердловск, 1982. – 16с.
217. Столярський О.В. Міжнародно-правове співробітництво у боротьбі з відмиванням грошей від наркобізнесу: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.11 «Міжнародне право» / О.В. Столярський. – К., 2006. – 20 с.
218. Сундуrow Ф.Р. Конфискация имущества: национальный и международно-правовой аспекты / Ф.Р. Сундуrow // Научные основы уголовного права и процессы глобализации: матер. V Российского конгресса уголовного права (27–28 мая 2010 г.). – М.: Проспект, 2010 – С. 634–636.
219. Таганцев Н. Уложение о наказаниях. Его характеристика и оценки / Н. Таганцев // Журнал гражданского и уголовного права. – 1873. – С. 1–32.
220. Талалаев А.Н. Право международных договоров. Действие и применение договоров / А.Н. Талалаев. – М.: Международные отношения, 1985. – 294 с.
221. Талалаев А.Н. Юридическая природа международного договора / А.Н. Талалаев. – М.: Изд-во Ин-та международных отношений, 1963. – 263 с.
222. Терлюк І.Я. Огляд історії кримінального права України: навч. посібник / І. Я. Терлюк. – Львів: Ліга-Прес, 2005. – 92 с.
223. Тиунов О. Принцип соблюдения международных обязательств / О. Тиунов. – М.: Международные отношения, 1979. – 184 с.
224. Тиунов О. СССР и обеспечение международных договоров: учеб. пособие / О. Тиунов. – 2-е изд., перераб. и доп. – Иркутск: Изд-во Иркутск. ун-та, 1989. – 152 с.
225. Тихомиров Ю.А. Реализация международно-правовых актов в российской правовой системе / Ю.А. Тихомиров // Журнал российского права. – 1999. – №3–4. – С. 87–95.
226. Толстик В.А. К вопросу о самоисполнимых и несамоисполнимых нормах международных договоров РФ / В.А. Толстик // Юрист. – 2000. – № 10. – С. 71–75.

227. Тосунян Г. Противодействие легализации (отмыванию) денежных средств в финансово-кредитной сфере: опыт, проблемы, перспективы / Г Тосунян, А. Викулин. – М.: Дело, 2001. – 276 с.
228. Трайнин А.Н. Защита мира и уголовный закон / под ред. и с предисл. А.Я. Вышинского. – М.: Юридиздат НКЮ СССР, 1937. – 216 с.
229. Трайнин А. Борьба прогрессивных сил против уничтожения национальных групп и рас (Конференция в Нью-Йорке по борьбе с геноцидом): стенограмма публичной лекции, прочитанной в Центральной лектории общества в Москве / А. Трайнин. – Всесоюз. об-во по распротр. полит. и науч. знаний. – М., 1948. – 15 с.
230. Трикоз Е.Н. Преступления против мира и безопасности человечества: сравнительный и международно-правовой аспекты / Е.Н. Трикоз. – М.: Юрлитинформ, 2007. – 512 с.
231. Тростюк З.А. Концептуальні засади побудови термінологічного розділу у КК України / З.А. Тростюк // Кримінальний кодекс України 2001 р.: проблеми застосування і перспективи вдосконалення: матер. Наук.-практ. Конфер. – Львів, 2006. – Ч. 2. – С. 217–221.
232. Тростюк З.А. Проблеми тлумачення окремих кримінально-правових понять у коментарях КК України / З.А. Тростюк // Науковий вісник ЛЮІ: Актуальні проблеми економічної безпеки України. – 2004. – № 2 (2). – С. 253–262.
233. Трунцевский Ю.В. Нормы международного права как источник российского уголовного права: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право» / Ю. В. Трунцевский. – М., 2000. – 194 с.
234. Тупанчески И.К. вопросу о системе уголовного права Македонии / И. Тупанчески, А. Деаноска // Вестник Московского университета. Серия 11. Право. – 2008. – № 3. – С. 75–80.
235. Уголовная юстиция: проблемы международного сотрудничества. Международный научно-исследовательский проект / РАН. Ин-т государства и права. – М.: Бек, 1995. – 296 с.
236. Уголовное законодательство Норвегии / науч. ред. и вступ. ст. Ю.В. Голика; пер. с норв. А.В. Жмени. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2003. – 375 с.
237. Уголовное право зарубежных государств. Выпуск 1, Источники уголовного права / авт. кол.: И.С. Власов, К.Ф. Гуценко, Ф.М. Решетников и др.; отв. ред. А.М. Яковлев и А.Б. Сахаров. – М., 1998. – 250 с.
238. Уголовное право зарубежных стран: Германия, Франция, Финляндия. [Общая часть]. – СПб.: Изд-во Санкт-Петербургского университета, 1996. – 64 с.
239. Уголовное право. Общая часть: учебник для вузов / отв. ред. проф. И.Я. Козаченко, проф. З.А. Незнамова. – 3-е изд., изм. и доп. – М.: Норма, 2004. – 576 с.
240. Уголовное право. Особенная часть: учебник для вузов / под ред. проф. И.Я. Козаченко, З.А. Незнамова, Г.П. Новоселова. – М.: Издательская группа

ИНФРА. М. – НОРМА, 1998. – 768 с.

241. Уголовное право России. Части Общая и Особенная: учебник / М.П. Журавлев, А.В. Наумов и др. – 5-е изд., перераб. и доп. – М.: ТК Велби; Проспект, 2004. – 696 с.
242. Уголовное право России. Особенная часть. Первый полутом: учебник для вузов / под ред. проф. Г.Н. Борзенкова и проф. В.С. Комисарова. – М.: ИКД Зерцало-М, 2005. – 456 с.
243. Узунова О.В. Конвенція про захист прав і основних свобод людини 1950 року – міжнародний стандарт кримінального судочинства / О.В. Узунова // Дні Науки: зб. тез доповідей: в 4 т. / Гуманітарний університет «ЗІДМУ», 5–6 жовтня 2006; ред. кол. В.М. Огаренко та ін. – Запоріжжя: ГУ «ЗІДМУ», 2006. – Т. 2. – С. 361–362.
244. Узунова О.В. Історико-правовий нарис становлення проблеми виникнення міжнародно-правових актів / О.В. Узунова // Запорізькі правові читання: матер. щорічної Міжнар. наук.-практ. конфер., м. Запоріжжя, 17–18 травня 2007 р. / за заг. ред. С.М. Тимченка і Т.О. Коломоєць. – Запоріжжя: ЗНУ, 2007. – С. 330–334.
245. Україна в міжнародних відносинах в ХХ столітті: навч. посібник / за заг. ред. Я.Й. Малика. – Львів: ЛНУ ім. Івана Франка; ЛРІДУ НАДУ, 2004. – 468 с.
246. Улезько А.Ю. Уголовная ответственность за недопущение, ограничение или устранение конкуренции: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право» / А. Ю. Улезько. – Кисловодск, 2004. – 191 с.
247. Ульяненко О.О. Адаптація законодавства у процесі вступу до Євросоюзу: досвід Угорщини, Польщі та Словаччини / О.О. Ульяненко // Держава і право. – 2005. – Вип. 29. – С. 538–550.
248. Ульянова Н.Н. Понятие общего многостороннего договора / Н.Н. Ульянова // Советский ежегодник международного права. – М.: Наука, 1976. – С. 91–106.
249. Ульянова Н.Н. Общие многосторонние договоры в современных международных отношениях (некоторые вопросы теории) / Н.Н. Ульянова. – К.: Наукова думка, 1981. – 260 с.
250. Усатий Г.О. Проблеми кримінальної відповідальності за легалізацію (відмивання) доходів, одержаних злочинним шляхом / Г.О. Усатий // Протидія відмиванню «брудних» коштів та фінансуванню тероризму: громадська підтримка та контроль: матер. міжнар. наук.-практ. конфер. (Київ, 20 червня 2003 р.). – К.: Національна академія внутрішніх справ України, 2003. – С. 323–344.
251. Усенко Е.Т. Теоретические проблемы соотношения международного и внутригосударственного права / Е.Т. Усенко // Советский ежегодник международного права. 1977. – М.: Наука, 1979. – С. 65–81.
252. Усенко Е.Т. Соотношение и взаимодействие международного и национального права и Российская Конституция / Е.Т. Усенко // Московский журнал международного права. – 1995. – № 2. – С. 13–28.

253. Фан Ван Бать. Война во Вьетнаме и международно-правовая ответственность американских агрессоров / Фан Ван Бать // Советское государство и право. – 1972. – № 1. – С. 58–65.
254. Фесенко Є.Ф. Міжнародно-правові аспекти реформи кримінального законодавства України / Є.Ф. Фесенко // Проблеми гармонізації законодавства України з міжнародним правом: матер. наук.-практ. конфер. / за ред. В.Ф. Опришко та ін. – К., 1998 – С. 337–339.
255. Фисенко И.В. Борьба с международными преступлениями в международном уголовном праве / И.В. Фисенко. – Мн.: Тесей, 2000. – 336 с.
256. Фогелс А.Г. Договоры о взаимной помощи в современном международном праве (в практике советского государства): автореф. дисс. на соискание уч. степени канд. юрид. наук: спец. 12.00.10 «Международное право» / А.Г. Фогелс. – Ленинград, 1967. – 17 с.
257. Фомичев С. Борьба с контрабандой культурных ценностей / С. Фомичев; отв. ред. А.И. Чучаев. – Калуга: АКФ «Политоп», 2005. – 198 с.
258. Фріс П.Л. Кримінально-правова політика Української держави: теоретичні, історичні та правові проблеми / П.Л. Фріс. – К.: Атіка, 2005. – 332 с.
259. Фриго М. Культурные ценности и культурное наследие: «борьба понятий» в международном праве / М. Фриго // Актуальные проблемы российского права. – 2008. – № 2 (7). – С. 224–331.
260. Хавронюк М.І. Работоргівля в Україні: чи здатне чинне законодавство ефективно протидіяти їй? / М.І. Хавронюк // Предпринимательство, хозяйство и право. – 1999. – № 3. – С. 23–31.
261. Хавронюк М.І. Довідник з Особливої частини Кримінального кодексу України / М.І. Хавронюк. – К.: Істина, 2004. – 504 с.
262. Хавронюк М.І. Сучасне загальноєвропейське кримінальне законодавство: проблеми гармонізації: монографія / М.І. Хавронюк. – К.: Істина, 2005. – 264 с.
263. Хавронюк М. Кримінальна відповідальність за хабарництво: європейський досвід / М. Хавронюк // Право України. – 2005. – № 6. – С. 117–120.
264. Хавронюк М. Загальні службові злочинні діяння: особливості їх визначення у кримінальних законах європейських держав / М. Хавронюк // Підприємництво, господарство і право. 2005. – № 4. – С. 124–128.
265. Хавронюк М.І. Визначення поняття «злочинна організація» у кримінальних кодексах України та інших держав Європи / М.І. Хавронюк // Теоретико-прикладні проблеми протидії організованим злочинності та злочинам терористичної спрямованості: матер. міжнар. наук.-практ. конфер. 8–9 квітня 2005 р. – Львів, 2005 – С. 30–36.
266. Хавронюк М.І. До питання про термінологію нового Кримінального кодексу України / М.І. Хавронюк // Правова держава. – 2002. – Вип. 13. – С. 316–325.
267. Хавронюк М.І. Науково-практичний коментар до Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції». – К.: Атіка, 2011. – 424 с.
268. Хазов Е.Н. Международно-правовая защита национально-культурного достояния народов: монография / Е.Н. Хазов, В.Е. Хазова. – М.: ЮНИТИ-

- ДАНА; Закон и право, 2009. – 159 с.
269. Хачатуров Р.Л. Становление права (на материале Киевской Руси) / Р.Л. Хачатуров. – Тбилиси: Изд-во Тбилисского ун-та, 1988. – 267 с.
270. Хачатуров Р. Л. О природе мирных договоров Киевской Руси с Византией / Р.Л. Хачатуров // Советский ежегодник международного права, 1989. М.: Наука, 1989. – С. 201–299.
271. Хижняк В.С. Тенденции и перспективы развития механизма взаимодействия национального права России и международного права / В. С. Хижняк // Вестник Саратовского государственного социально-экономического университета. – 2004. – №7. – С. 141–147.
272. Хохлов И.А. Нормы международного гуманитарного права и законодательства ряда зарубежных стран / И.А. Хохлов // Вестник Волжского университета им. В.Н. Татищева. Серия «Юриспруденция». – 2003. – Вып. 36. – С. 158–170.
273. Хрестоматія з історії держави і права України: навч. посіб. для юрид. вищих навч. закладів і факультетів: у 2 т. / В.Д. Гончаренко, А.Й. Рогожин, О.Д. Святоцький; за ред. В.Д. Гончаренка. – К.: Ін Юре, 1997. – Т. 1. З найдавніших часів до початку ХХ ст. – 464 с.
274. Хрестоматія з історії держави і права України: навч. посібник / упоряд.: А. С. Чайковський (кер.), О.Л. Копиленко, В.М. Кривоніс, В.В. Свистунов, Г.І. Трофанчук. – К.: Юрінком Інтер, 2003. – 656 с.
275. Цалін С.Д. Словник термінів з логіки / С.Д. Цалін. – Х.: Основа, 2002. – 184 с.
276. Цись Н. І. Імплементация норм міжнародного права у національне кримінальне законодавство України: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 «Кримінальне право і криминологія; кримінально-виконавче право» / Н.І. Цись. – К., 1994. – 194 с.
277. Черниченко С.В. Международное право: современные теоретические проблемы / С.В. Черниченко. – М.: Международные отношения, 1993. – 296 с.
278. Черниченко С.В. Личность и международное право / С.В. Черниченко. – М.: Международные отношения, 1974. – 81 с.
279. Чудинов А. Защита культурных ценностей от незаконного ввоза, вывоза за пределы государства и передачи прав собственности на них: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право» / А.М. Чудинов. – Ленинград, 1990. – 187с.
280. Чучаев А.И. Юридическая природа и понятие экстрадиции / А.И. Чучаев // Научные основы уголовного права и процессы глобализации: матер. V Российского конгресса уголовного права (27–28 мая 2010 г.). – М.: Проспект, 2010 – С. 943–948.
281. Шебунов А.А. Легализация денежных средств и иного имущества, приобретенных незаконным путем: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право» / А.А. Шебунов. – М., 1998. – 186 с.
282. Шемшученко Ю.С. Гармонізація законодавства України з міжнародним і Європейським правом / Ю.С. Шемшученко // Європа, Японія, Україна:

- шляхи демократизації державно-правових систем: матер. міжнарод. наук. конфер., 17–20 жовтня 2000р. – К., 2000. – С. 8–14.
283. Шемшученко Ю.С. Теоретические проблемы гармонизации законодательства Украины с Европейским правом / Ю.С. Шемшученко // Проблемы гармонизации законодательства Украины и стран Европы / под. ред. Е.Б. Кубко, В.В. Цветкова – К.: Юринком Интер, 2003. – С. 35–40.
284. Шибков О.Н. Принципы и нормы международного права как источники уголовного права: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право» / О.Н. Шибков. – Ставрополь, 2000. – 167 с.
285. Шнайдер М.А. Советское уголовное право. Часть Общая (учеб. пособие) / М.А. Шнайдер. – М.: ВЮЗИ, 1955. – 140 с.
286. Шуміленко А.П. Міжнародні механізми імплементації норм міжнародного права у сфері боротьби з торгівлею жінками: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук: спец. 12.00.11 – «Міжнародне право» / А.П. Шуміленко. – Одеса, 2010. – 20 с.
287. Щерба С. Уголовно-правовая охрана предметов и документов, имеющих историческую, научную, художественную или культурную ценность / С. Щерба, С.М. Приданов. – М.: ЮрИнформ-Р, 2000. – 321 с.
288. Юшков С.В. Общественно-политический строй и право Киевского государства / С.В. Юшков. – М.: Госюриздат, 1949. – 540 с.
289. Якимов О.Ю. Легализация (отмывание) доходов, приобретенных преступным путем: уголовно-правовые и уголовно-политические проблемы: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08 «Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право» / О.Ю. Якимов. – Саратов, 2004. – 165 с.
290. Яценко С.С. Кримінальна відповідальність за тероризм: міжнародно-правовий та внутрішньодержавний аспекти / С.С. Яценко // Теоретико-прикладні проблеми протидії організованій злочинності та злочинам терористичної спрямованості: матер. міжнар. наук.-практ. конфер., 8–9 квітня 2005 р. – Львів, 2005 – С. 53–59.
291. Draft Articles on Responsibility of States for internationally Wrongful Acts with commentaries [Електронний ресурс] // Yearbook of the International Law Commission. – 2001. – Vol. II, Part Two. – [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://untreaty.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/9_6_2001.pdf
292. Gerhard von Glam. Law Among Nations (8th edition). – London.: Longman, 2006. – 736 p.
293. Holdsworth, W.S. A History of English Law. Volume III /W.S. Holdsworth. – London :Methuen & Co.,1909. – 532 p.
294. Basic rules of the Geneva Conventions and their Additional Protocols. – International Review of the Red Cross, 1988 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.icrc.org/eng/assets/files/other/icrc_002_0365.pdf
295. Langstrom T. The Dissolution of the Soviet Union in the Light of the 1978 Vienna Convention on Succession of States in Respect of Treaties // State

- Succession: Codification Tested against the Facts. – Eisemann P.-M., Koskenniemi M. (ed.) – The Hague, Boston, London, 2000. – 776 p.
296. New York Penal Code // [Електронний ресурс] – Режим доступу: HYPERLINK "http://public.leginfo.state.ny.us/LAWSSEAF.cgi?QUERYTYPE=LAWS+&QUERYDATA=\$PEN10.00\$\$@TXPEN010.00+&LIST=LAW+&BROWSER" http://public.leginfo.state.ny.us/LAWSSEAF.cgi?QUERYTYPE=LAWS+&QUERYDATA=\$PEN10.00\$\$@TXPEN010.00+&LIST=LAW+&BROWSER
297. Schahter O. State Succession: The Once and Future Law // Virginia Journal of International Law (VaJIL). – 1993. – Vol.33. – P. 251–259.
298. Ulbrich, J. Das osterreichische Staatsrecht / J. Ulbrich; Herausgeg. von G. Jellinek, P. Laband, R. Piloty. – Neubearbeitung auf der Grundlage der 3. Auflage (1904) im «Handbuch des öffentlichen Rechts». – Tübingen: Verlag von J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), 1909. – 378 p.
299. TEXAS PENAL CODE [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.statutes.legis.state.tx.us/>
300. U.N. Memorandum on the Soviet Doctrine and Practice with Respect to the Law of Treaties on 21 Nov. 1950 // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://untreaty.un.org/ilc/documentation/english/a_cn4_37.pdf
301. «Yearbook of the international Law Commission. 1970», vol. I. – P. 139, 152–153, 160–161 – 265 p. // [Електронний ресурс]. – Режим дотупу: [http://untreaty.un.org/ilc/publications/yearbooks/Ybkvolumes\(e\)/ILC_1970_v1_e.pdf](http://untreaty.un.org/ilc/publications/yearbooks/Ybkvolumes(e)/ILC_1970_v1_e.pdf)

Список нормативно-правових актів:

302. Віденська конвенція про дипломатичні зносини від 18 квітня 1961 р. // Сайт Верховної Ради України. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_048
303. Віденська конвенція про право міжнародних договорів від 23 травня 1969 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_118
304. Всесвітня конвенція про авторське право від 24 липня 1971 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=952_006
305. Віденська конвенція про правонаступництво держав щодо договорів від 23 серпня 1978 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_185
306. Віденська конвенція про фізичний захист ядерного матеріалу від 26 жовтня 1979 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_024
307. Віденська конвенція про ядерну безпеку від 17 червня 1994 р. // [Електронний ресурс] Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_023
308. Всесвітня поштова конвенція від 14 вересня 1994 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=997_420

309. Декларація ООН про захист всіх осіб від катувань та інших жорстоких, нелюдських чи таких, що принижують честь та гідність, видів покарань від 9 грудня 1975 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_084
310. Договір про нерозповсюдження ядерної зброї від 1 липня 1968 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_098
311. Додаткова конвенція про скасування рабства, работоргівлі та інститутів і звичаїв, подібних до рабства від 7 вересня 1956 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_160
312. Додаткові протоколи до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I; Протокол II), від 8 червня 1977 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_199
313. Додатковий протокол до Конвенції про кіберзлочинність, який стосується криміналізації дій расистського та ксенофобного характеру від 28 січня 2003 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_687
314. Європейська конвенція про міжнародну дійсність кримінальних вироків від 28 травня 1970 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_341
315. Європейська конвенція про передачу провадження у кримінальних справах від 15 травня 1972 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_008
316. Європейська конвенція про боротьбу з тероризмом від 27 січня 1977 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_331
317. Єдина конвенція про наркотичні засоби від 30 березня 1961 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_177
318. Женевські Конвенції від 12 серпня 1949 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=114%E0-03>
319. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_015
320. Заключительный акт Совещания по безопасности и сотрудничеству в Европе от 1 августа 1975 г. // Сайт МЕГА-Нау. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.nau.ua/doc/?code=994_055
321. Закон об уголовном праве Израиля / науч. ред. Н. И. Мацнев; пер. с ивр. и предисл. М. Дорфмана. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2005. – 412 с.
322. Закон України «Про правонаступництво України» від 12 вересня 1991 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1543-12>

323. Закон України «Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку» від 8 лютого 1995 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=39%2F95-%E2%F0>
324. Закон України «Про вивезення, ввезення та повернення в Україну культурних цінностей» від 21 вересня 1999р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1068-14>
325. Закон України «Про захист економічної конкуренції» від 11 січня 2001р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2210-14>
326. Закон України «Про Концепцію Загальнодержавної програми адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу від 21 листопада 2002 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=228-15>
327. Закон України «Про міжнародні договори України» від 29 червня 2004 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1906-15>
328. Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо вдосконалення відповідальності за торгівлю людьми та втягнення в заняття проституцією» від 12 січня 2006 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=3316-15>
329. Закон України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за злочини з мотивів расової, національної чи релігійної нетерпимості» від 5 листопада 2009 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1707-17>
330. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом» від 18 травня 2010 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2258-17>
331. Закон України «Про основи запобігання та протидії корупції» від 7 квітня 2011 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi>
332. Конвенція про рабство від 25 вересня 1926 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_857
333. Конвенція про попередження злочину геноциду і покарання за нього від 9 грудня 1948 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_155
334. Конвенція ООН про боротьбу з торгівлею людьми і експлуатацією проституції третіми особами від 2 грудня 1949 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_162
335. Конвенція про заборону військового або будь-якого іншого ворожого використання засобів впливу на природне середовище від 17 травня 1977 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_258
336. Конвенція про захист прав людини та основоположних свобод від 4 листопада 1950 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_155

- rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_004
337. Конвенція про відкрите море від 29 квітня 1958 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_180
338. Конвенція про континентальний шельф від 29 квітня 1958 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_179
339. Конвенція про правопорушення та деякі інші дії, вчинені на борту повітряного судна від 14 вересня 1963 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_244
340. Конвенція про незастосування строку давності до військових злочинів та злочинів проти людства від 26 листопада 1968 р. // [Електронний ресурс] Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_168&c=1#Files
341. Конвенція ООН про заходи, спрямовані на заборону та попередження незаконного вивезення, ввезення та передачі права власності на культурні цінності від 17 листопада 1970 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_186
342. Конвенція про боротьбу з незаконним захопленням повітряних суден від 16 грудня 1970 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_167
343. Конвенція про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки цивільної авіації від 23 вересня 1971 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_165
344. Конвенція про психотропні речовини від 21 лютого 1971 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_176
345. Конвенція ООН про охорону культурної і природної спадщини від 16 листопада 1972р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_089
346. Конвенція про заборону розроблення, виробництва та накопичування бактеріологічної (біологічної) і токсичної зброї та про її знищення від 10 квітня 1972 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_054
347. Конвенція ООН про припинення злочину апартеїду та покарання за нього від 30 листопада 1973 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_149
348. Конвенція про запобігання та покарання злочинів проти осіб, котрі користуються міжнародним захистом, у тому числі дипломатичних агентів від 14 грудня 1973 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_389
349. Конвенція про передачу осіб, засуджених до позбавлення волі, для виконання покарання в державі, громадянами якої вони є від 19 травня 1978 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_831&c=1#Files

350. Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання від 10 грудня 1984 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_085
351. Конвенція ООН про боротьбу з незаконним обігом наркотичних засобів і психотропних речовин від 20 грудня 1988 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: HYPERLINK "http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_096" http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_096
352. Конвенція про боротьбу з незаконними актами, спрямованими проти безпеки морського судноплавства від 10 березня 1988 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_220
353. Конвенція про права дитини від 20 листопада 1989 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_021&c=1#Files
354. Конвенція про боротьбу з вербуванням, використанням, фінансуванням та навчанням найманців від 4 грудня 1989 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_103
355. Конвенція про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом від 8 листопада 1990 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_029
356. Конвенція про заборону розробки, виробництва, накопичення і застосування хімічної зброї та про її знищення від 13 січня 1993 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_182
357. Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності від 15 листопада 2000 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_789
358. Конвенція про кіберзлочинність від 23 листопада 2001 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_575
359. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти корупції від 31 жовтня 2003 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_c16
360. Конвенція Ради Європи про запобігання тероризму від 16 травня 2005 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_712
361. Конституции государств Америки: в 3 т.: / Институт законодательства и сравнительного правоведения при Правительстве Российской Федерации; под общ. ред. Л. А. Окунькова. – М., 2006. – Т.3., Южная Америка. – 1168 с.
362. Конституции государств Европы: в 3 т. – М.: Издательство НОРМА, 2001. – Т. 1. – 824 с.
363. Конституции государств Европы: в 3 т. – М.: Издательство НОРМА, 2001. – Т. 2. – 840 с.

364. Конституции государств Центральной и Восточной Европы / Центр конституционных исследований Московского обществ. науч. фонда; отв. ред. Н. В. Варламова; вступ. ст. Б. А. Страшун. – М., 1997. – 578 с.
365. Конституція Республіки Словенія від 1990 р. // Сайт законодавства Словенії [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.goslovenia.ru/kons.php>
366. Конституція Румунії від 1923 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.history.vn.ua/book/history_5/130.html
367. Конституция Соединенных Штатов Америки: подписана 17 сентября 1787 г. // Образовательный портал «Юридическая Россия». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://law.edu.ru/search/default.asp?docType=22&searchtext=C0&queryID=13903003&queryCount=2>
368. Конституція Угорщини від 1949 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://referatcentral.org.ua/theory_state_law_load.php?id=1154
369. Конституция Франции // Образовательный портал «Юридическая Россия» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://law.edu.ru/search/default.asp?docType=22&searchtext=%CA%EЕ%%E8%E8&queryID=13903028&queryCount=2>
370. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією від 27 січня 1999 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_101
371. Кримінальний кодекс УРСР від 28 грудня 1960 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=2001-05>
372. Международная защита прав и свобод человека: сб. документов. – М., 1990 . – 657 с.
373. Міжнародна конвенція для об'єднання деяких правил стосовно надання допомоги і порятунку на морі від 23 вересня 1910 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_220
374. Міжнародна конвенція про запобігання обігу порнографічних предметів та торгівлі ними від 12 вересня 1923 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_592
375. Міжнародна конвенція про охорону підводних телеграфних кабелів від 25 квітня 1928 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_589
376. Міжнародна конвенція щодо боротьби з підробкою грошових знаків від 20 квітня 1929р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_589
377. Міжнародна конвенція для об'єднання деяких правил стосовно зіткнення суден від 10 травня 1952 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_564
378. Міжнародна конвенція для об'єднання декотрих правил стосовно зіткнення суден від 15 березня 1960 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_217

379. Міжнародна конвенція з охорони нових сортів рослин від 2 грудня 1961 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_856
380. Міжнародний пакт про громадянські та політичні права від 16 грудня 1966 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_043
381. Міжнародна конвенція про ліквідацію всіх форм расової дискримінації від 7 березня 1966 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_105
382. Міжнародна конвенція про боротьбу із захопленням заручників від 17 грудня 1979 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_087
383. Міжнародна конвенція про запобігання злочину апартеїду та покарання за нього від 10 грудня 1985 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_122
384. Міжнародна конвенція про боротьбу з бомбовим тероризмом від 15 грудня 1997 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_374
385. Міжнародна конвенція про боротьбу з фінансуванням тероризму від 9 грудня 1999 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_518
386. Міжнародна конвенція про боротьбу з актами ядерного тероризму від 14 вересня 2005 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_d68
387. Міжнародна конвенція про захист усіх осіб від насильницьких зникнень від 12 грудня 2006 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_h91
388. Постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Державної програми забезпечення позитивного міжнародного іміджу України на 2003–2006 роки» від 15.10.2003 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1609-2003-%EF>
389. Постановление Пленума Верховного Суда РФ от 31.10.95 № 8 «О некоторых вопросах применения судами Конституции Российской Федерации при осуществлении правосудия» // Российская газета. – 1995. – № 247.
390. Постановление Пленума Верховного Суда РФ от 10 октября 2003 г. № 5 «О применении судами общей юрисдикции общепризнанных принципов и норм международного права и международных договоров Российской Федерации» // Образовательный портал «Юридическая Россия». [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.law.edu.ru/judicial/judicial.asp?judicialID=1159153>
391. Принципи міжнародного права, визнані Статутом Нюрнберзького трибуналу від 8 серпня 1945 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=998_201 & c=1#Card](http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=998_201&c=1#Card)

392. Принципи міжнародного співробітництва стосовно знаходження, арешту, видачі і покарання осіб, винних у воєнних злочинах і злочинах проти людства від 3 грудня 1973 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_164
393. Проект Кодексу злочинів проти миру та безпеки людства від 1 січня 1995 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_710
394. Паризька конвенція про охорону промислової власності від 20 березня 1883 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_123
395. Пенитенциарный кодекс. Правовые акты Эстонии // Офіційний сайт Естонської Республіки. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.minv.sk/legislativa/300TZ.htm
396. Полный сборник кодексов Российской Федерации. – М.: Омега-Л, 2004. – 992 с.
397. Португалия: Конституция и законодательные акты / сост. С. Ястржембский ; под общ. ред. И. П. Ильинского; пер. с португальского Е. Ивановой. – М.: Прогресс, 1979. – 216 с.
398. Проект Кримінального Кодексу України від 1993 р., внесений Комісією Верховної Ради України з питань правопорядку та боротьби зі злочинністю – 182 с. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?page=16&user=1313990965633666>
399. Проект Кримінального кодексу України від 1997 р., внесений Кабінетом Міністрів України // Українське право. – 1997. – № 2. – 158 с.
400. Протокол до Конвенції про рабство від 7 грудня 1953 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_858
401. Протокол № 6 до Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, який стосується скасування смертної кари від 28 квітня 1983 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_802
402. Резолюція Генеральної Асамблеї ООН від 7 вересня 1990 р. Попередження злочинності та кримінальне правосуддя у контексті розвитку, реалізації та перспективи міжнародного співробітництва // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_785
403. Резолюція 45/116 Генеральної Ассамблеї ООН «Типовий договір про видачу» от 14 декабря 1990 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_687
404. Резолюція 47/33 Генеральної Асамблеї ООН від 18 грудня 1992 р. «Декларація про захист усіх осіб від насильницького зникнення» // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_225
405. Рекомендації щодо визначення ознак віднесення друкованої, аудіовізуальної, електронної та іншої продукції, а також переданих та отриманих по комунікаційних лініях повідомлень та матеріалів до

- продукції порнографічного характеру, затверджені Національною експертною комісією України з питань захисту суспільної моралі // Сайт Національної експертної комісії з питань захисту суспільної моралі. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.moral.gov.ua/documents/25/>
406. Розпорядження Кабінету Міністрів України «План дій «Україна – Європейський Союз» від 12 лютого 2005 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: HYPERLINK "<http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=36-2005-%F0>" <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=36-2005-%F0>
407. Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про затвердження орієнтовного плану законопроектних робіт на 2010 рік» від 16 червня 2010 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: HYPERLINK "<http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1231-2010-%F0>" <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=1231-2010-%F0>
408. Российское законодательство X–XX вв.: в 9 т. Т.1. Законодательство Древней Руси. / отв. ред. В.Л. Янин. – М.: Юрид. лит., 1984. – 432 с.
409. Российское законодательство X–XX вв.: в 9 т. Т.2. Законодательство Древней Руси. / отв. ред. А. Д. Горский – М.: Юрид. лит., 1985. – 520 с.
410. Российское законодательство X–XX вв.: в 9 т. Т. 4. Законодательство периода становления абсолютизма. / под ред. А.Г. Манькова. – М.: Юрид. лит., 1984. – 463 с.
411. Российское законодательство X–XX вв.: в 9 т. Т. 6. Законодательство первой половины XIX века. / под ред. О.И. Чистякова – М.: Юрид. лит., 1988. – 463 с.
412. Румынская Народная Республика / под ред. М. А. Гельфера: пер. с рум. Н. А. Пролыгина. – М.: Госюриздат, 1962. – 346 с. – (Уголовное законодательство зарубежных социалистических стран).
413. Сборник заключенных Россией конвенций о выдаче преступников и о непосредственных сношениях русских пограничных судебных учреждений с иностранными судебными местами. – СПб.: Изд. С.Н. Трегубова. – 1889 – 234 с.
414. Сборник постановлений Пленумов Верховного Суда Российской Федерации по уголовным делам / сост. С.Г. Ласточкина, Н.Н. Хохлова. – М.: ТК Велби; Проспект, 2008. – 848 с.
415. Сборник стандартов Организации Объединенных Наций в области предупреждения преступности и уголовного правосудия. Официальное издание ООН. – Нью-Йорк, 1992. – 856 с.
416. Токійські конвенції про злочини та інші акти, вчинювані на борту повітряних суден від 14 вересня 1963 р. // [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_244
417. Уголовное законодательство зарубежных стран: Англии, США, Франции, Германии, Японии: сб. законод. матер. / Н.А. Голованова, И.Д. Козочкин, Н.Е. Крилова и др.; под ред. И.Д. Козочкина. – М.: Зерцало, 2001. – 346 с.

418. Уголовное уложение: проект Редакционной комиссии и объяснения к нему: в 8 т. – СПб., 1897. – Т. 1. – 80 с.
419. Уголовный Кодекс Австрии / пер. с нем. и предисл. А.В. Серебренниковой; науч. ред. Н.Е. Крылова. – М.: Зерцало-М, 2001. – 144 с.
420. Уголовный кодекс Азербайджанской Республики / отв. за вып. Э.М. оглы Эфендиев. – Баку: Юридическая литература, 2006. – 264 с.
421. Уголовный кодекс Аргентины / Ассоциация юрический центр; авт. вст. ст. Ю.А. Голик. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2003. – 238 с.
422. Уголовный кодекс Венгерской Народной Республики / пер. с венгер. Т. Реваи. – Будапешт: Корвина, 1963. – 152 с.
423. Уголовный кодекс Грузии / пер. с груз. И. Мериджанашвили; науч. ред. З.К. Бигвава; вступ. ст. В.И. Михайлова. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2002. – 407 с.
424. Уголовный кодекс Дании (The Danish Penal Code) / пер. с дат. и англ. С.С. Беляева, А.Н. Рычевой; под науч. ред. С.С. Беляева. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2001. – 230 с.
425. Уголовный кодекс Италии // Образовательный портал «Юридическая Россия». [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://law.edu.ru/book/book.asp?bookID=104145>
426. Уголовный кодекс Китайской Народной Республики. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2001 – 301с.
427. Уголовный кодекс Латвийской Республики / пер. с лат. А.И. Лукашова; науч. ред. А. И. Лукашова, Э. А. Саркисовой. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2001. – 313 с.
428. Уголовный кодекс Народной Республики Болгарии / пер. с болг. М.А. Гельфера, Ш.С. Рашковской. – М.: Юрид. лит., 1970. – 176 с.
429. Уголовный кодекс Республики Беларусь / предисл. Б. В. Волженкина; обз. ст. А. В. Баркова. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2001. – 474 с.
430. Уголовный кодекс Республики Корея / науч. ред. и предисл. А.И. Коробеева; пер. с кор. В.В. Верхоляка. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2004. – 240 с.
431. Уголовный кодекс Республики Молдова. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2003. – 408 с.
432. Уголовный кодекс Республики Польша / пер. с польс. Д.А. Барилевич; науч. ред. А.И. Лукашова, Н.Ф. Кузнецовой. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2001. – 234 с.
433. Уголовный кодекс Республики Словакия // Офіційний сайт Словацької Республіки. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://www.minv.sk/legislativa/300TZ.htm>
434. Уголовный кодекс Российской Федерации. – СПб.: Юридический центр Пресс. – 2004 – 168 с.
435. Уголовный кодекс Турции / науч. ред. и предисл. Н. Сафарова, Х. Аджара; пер. с тур. Н. Сафарова, Х. Бабаева. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2003. – 374 с.

436. Уголовный кодекс Франции / пер. с фр. и предисл. Н.Е. Крыловой; науч. ред. Л.В. Головки, Н.Е. Крыловой. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2002. – 650 с.
437. Уголовный кодекс Швейцарии / науч. ред., пер. с нем., предисл. А.В. Серебренниковой. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2002. – 350 с.
438. Уголовный кодекс Японии / пер. с япон. В.Н. Еремина; науч. ред. и предисл. А. И. Коробеева. – СПб.: Юридический центр Пресс, 2002. – 226 с.
439. Указ Президента України «Про Стратегію національної безпеки України» від 12 лютого 2007 р. // [Електронний ресурс]. Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=105%2F2007>

ДОДАТКИ

Додаток А

ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ І МІЖНАРОДНІ ДОГОВОРИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ХАРАКТЕРУ

№ п/п	Назва міжнародного договору та дата його прийняття	Стаття (пункт) міжнародного договору	Стаття (пункт) Кримінального кодексу України	Примітка
1.	<i>Міжнародна конвенція про запобігання обігу порнографічних видань і торгівлі ними від 12 вересня 1923 року</i>	Стаття V Договірні Сторони, законодавство яких в теперішній час є недостатнім, погоджуються передбачити в ньому можливість здійснення обшуків в місцях, де можна було б передбачити, що виготовляються або знаходяться з якою-небудь метою, передбачених статтею I або на порушення цієї статті, твори, малюнки, гравюри, картини, друкарські видання, зображення, афіші, емблеми, фотографії, кінематографічні фільми або інші порнографічні предмети, і таким чином передбачити накладення на них арешту, їх конфіскацію і знищення.	Стаття 59. Конфіскація майна 1. Покарання у виді конфіскації майна полягає в примусовому безоплатному вилученні у власність держави всього або частини майна, яке є власністю засудженого. Якщо конфіскується частина майна, суд повинен зазначити, яка саме частина майна конфіскується, або перелічити предмети, що конфіскуються. 2. Конфіскація майна встановлюється за тяжкі та особливо тяжкі корисливі злочини і може бути призначена лише у випадках, спеціально передбачених в Особливій частині цього Кодексу.	СРСР приєднався 8 липня 1935 р.
2.	<i>Міжнародна конвенція про боротьбу з підробкою грошових знаків від 20 квітня 1929 року</i>	Стаття 6 Країни, котрі допускають принцип міжнародного рецидиву, визнають при дотриманні умов, встановлених їх законодавством, в якості обставин, що утворюють подібного роду рецидив, іноземні судові вироки, винесені в силу одного з діянь, передбачених в ст. 3.	Стаття 9 1. Вирок суду іноземної держави може бути врахований, якщо громадянин України, іноземець або особа без громадянства були засуджені за злочин, вчинений за межами України, та знову вчинили злочин на території України.	Конвенція ратифікована СРСР від 03.05.1931 р.

		<p>Стаття 8 В країнах, котрі не визнають принципу видачі своїх громадян, свої громадяни, котрі повернулися на територію своєї держави після того, коли вчинили злочини закордоном, передбачені в ст. 3 цієї Конвенції, повинні бути покарані в тому ж порядку, так начебто такі діяння були вчинені на своїй території, навіть у випадку, коли винний набув громадянство після вчинення правопорушення. Це положення не застосовується, якщо в подібному випадку іноземець не може бути виданий.</p> <p>Стаття 9 Іноземці, котрі вчинили закордоном діяння, передбачені в ст. 3 і котрі знаходяться на території держави, внутрішнє законодавство котрої допускає як загальне правило принцип притягнення до відповідальності за злочини, вчинені закордоном, повинні бути покарані в тому ж порядку, так начебто діяння було вчинено на території цієї країни. Зобов'язання притягнення до відповідальності обумовлюється тим, що видача вимагалась і що країна, до якої була</p>	<p>2. Відповідно до частини першої цієї статті рецидив злочинів, невідбуте покарання або інші правові наслідки вироку суду іноземної держави враховуються при кваліфікації нового злочину, призначенні покарання, звільненні від кримінальної відповідальності або покарання.</p> <p>Стаття 10 1. Громадяни України та особи без громадянства, що постійно проживають в Україні, які вчинили злочини поза межами України, не можуть бути видані іноземній державі для притягнення до кримінальної відповідальності та віддання до суду. 2. Іноземці, які вчинили злочини на території України і засуджені за них на підставі цього Кодексу, можуть бути передані для відбування покарання за вчинений злочин тій державі, громадянами якої вони є, якщо така передача передбачена міжнародними договорами України. 3. Іноземці та особи без громадянства, що постійно не проживають в Україні, які вчинили злочини поза межами України і перебувають на її території, можуть бути видані іноземній державі для притягнення до кримінальної відповідальності і віддання до суду або передані для</p>	
--	--	--	--	--

		<p>звернена вимога, не може видати обвинуваченого з причин, не пов'язаних з цією справою.</p> <p>Стаття 11 Підроблені грошові знаки, так само як і знаряддя і інші предмети, вказані в статті 3, пункт 5, мають бути відібрані і конфісковані. Ці грошові знаки, ці знаряддя і ці предмети повинні бути після конфіскації передані на відповідну вимогу або уряду, або емісійному банку, про грошові знаки яких йде мова, за винятком речових доказів збереження яких в кримінальних архівах необхідне за законами країни, де мало місце переслідування, а також зразків, передача яких центральному бюро, про яке йде мова в статті 12, здавалася б корисною. В усякому разі всі ці предмети повинні стати непридатними для використання.</p>	<p>відбування покарання, якщо така видача або передача передбачені міжнародними договорами України.</p> <p>Стаття 59 Конфіскація майна 1. Покарання у виді конфіскації майна полягає в примусовому безоплатному вилученні у власність держави всього або частини майна, яке є власністю засудженого. Якщо конфіскується частина майна, суд повинен зазначити, яка саме частина майна конфіскується, або перелічити предмети, що конфіскуються. 2. Конфіскація майна встановлюється за тяжкі та особливо тяжкі корисливі злочини і може бути призначена лише у випадках, спеціально передбачених в Особливій частині цього Кодексу.</p>	
3.	Конвенція про запобігання злочину геноциду і покарання за нього від 9 грудня 1948 року	<p>В тексті Конвенції немає положення, яке б вказувало, що стосовно вчинених злочинів, визначених нею, не застосовувався строк давності. Однак на цю Конвенція є посилання в Конвенції про незастосування строку давності до воєнних злочинів і злочинів проти людства від 26 листопада 1968 р.</p>	Стаття 49 5. Давність не застосовується у разі вчинення злочинів проти миру та безпеки людства, передбачених у статтях 437-439 і частині першій статті 442 цього Кодексу.	Ратифікована Президією Верховної Ради СРСР від 18 березня 1954 р.
4.	Конвенція про боротьбу з торгівлею людьми та експлуатацією	Стаття 8 Злочини, передбачені в статтях 1 і 2 цієї Конвенції, розглядаються як злочини, що тягнуть за собою видачу, і на них	Стаття 10 1. Громадяни України та особи без громадянства, що постійно проживають в Україні, які вчинили злочини поза межами	УРСР приєдналася 15 листопада 1954 р.

	<p><i>проституції третіми особами від 2 грудня 1949 року</i></p>	<p>поширюється будь-який договір про видачу злочинців, що був або буде укладений між будь-якими сторонами в цій Конвенції . Ті сторони в цій Конвенції, які не обумовлюють видачу злочинців існуванням про те договорів, віднині у своїх взаємовідносинах визнають злочини, передбачені в статтях 1 і 2 цієї Конвенції, злочинами, які ведуть за собою видачу. Видача провадиться згідно з законом тієї держави, до якої звернена вимога про видачу .</p> <p>Стаття 9 В державах, в яких принцип видачі своїх громадян не визнається законом, громадяни, які повертаються до своєї держави після вчинення ними в іншій державі будь-якого із злочинів, зазначених у статтях 1 і 2 цієї Конвенції, підлягають переслідуванню і покаранню судом їх власної держави. Це положення не застосовується, якщо у справах такого роду, які виникають між сторонами цієї Конвенції, вимога про видачу іноземця не може бути задоволена.</p> <p>Стаття 10 Положення статті 9 не застосовуються, якщо особа, обвинувачувана у вчиненні злочину, судилася в іншій державі, і в разі обвинувального вироку відбула покарання або була звільнена від покарання, або строк її покарання був скорочений відповідно до законів цієї держави.</p>	<p>України, не можуть бути видані іноземній державі для притягнення до кримінальної відповідальності та віддання до суду.</p> <p>2. Іноземці, які вчинили злочини на території України і засуджені за них на підставі цього Кодексу, можуть бути передані для відбування покарання за вчинений злочин тій державі, громадянами якої вони є, якщо така передача передбачена міжнародними договорами України.</p> <p>3. Іноземці та особи без громадянства, що постійно не проживають в Україні, які вчинили злочини поза межами України і перебувають на її території, можуть бути видані іноземній державі для притягнення до кримінальної відповідальності і віддання до суду або передані для відбування покарання, якщо така видача або передача передбачені міжнародними договорами України.</p>	
--	--	--	--	--

5.	<i>Міжнародна конвенція про уніфікацію деяких правил про кримінальну юрисдикцію у справах про зіткнення суден та інші події, пов'язані із судноплавством від 10 травня 1952 року</i>	<p>Стаття 1 У випадку зіткнення чи будь-якої іншої події у сфері судноплавства, котра пов'язана з морським судном і тягне кримінальну чи дисциплінарну відповідальність капітана чи будь-якої іншої службової особи на судні, кримінальне ч дисциплінарне переслідування може бути порушене лише перед судовими або адміністративними органами держави, під прапором якої знаходилось судно в момент зіткнення або іншої, пов'язаної із судноплавством, події</p> <p>Стаття 4 Ця Конвенція не стосується зіткнень та інших, пов'язаних із судноплавством подій, котрі мали місце в портах, на рейдах чи внутрішніх водах.</p> <p>Стаття 3 Жодне з положень цієї Конвенції не перешкоджає тому, щоб будь-яка держава у випадку зіткнення суден чи іншої ... події ... вправі порушувати переслідування стосовно своїх громадян за порушення, вчинені ними на борту судна, котре знаходилось під прапором іншої держави.</p>	<p>Стаття 6</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Особи, які вчинили злочин на території України, підлягають кримінальній відповідальності за цим Кодексом. 2. Злочин визнається вчиненим на території України, якщо його було почато, продовжено, закінчено або припинено на території України. <p>Стаття 7 1. Громадяни та особи без громадянства, що постійно проживають в Україні, які вчинили злочини за її межами, підлягають кримінальній відповідальності за цим Кодексом, якщо інше не передбачено міжнародним договором України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.</p>	
6.	<i>Європейська конвенція про видачу правопорушників від 13 грудня 1957 року</i>	<p>Стаття 1 Зобов'язання видавати правопорушників Договірні Сторони зобов'язуються видавати одна одній, з урахуванням положень та умов, викладених в цій Конвенції, всіх осіб, які переслідуються компетентними органами запитуючої</p>	<p>Стаття 10 1. Громадяни України та особи без громадянства, що постійно проживають в Україні, які вчинили злочини поза межами України, не можуть бути видані іноземній державі для притягнення до кримінальної відповідальності та віддання</p>	Закон України «Про ратифікацію Європейської конвенції про видачу правопорушників, 1957 рік,

		<p>Сторони за вчинення правопорушення або які розшукуються зазначеними органами з метою виконання вироку або постанови про утримання під вартою.</p> <p>Стаття 6 Видача власних громадян</p> <p>1. а) Договірна Сторона має право відмовити у видачі своїх громадян. б) Кожна Договірна Сторона у заяві, зробленій під час підписання або здачі на зберігання своєї ратифікаційної грамоти чи свого документа про приєднання, може визначити, у тому, що її стосується, термін "громадянин" за змістом цієї Конвенції. с) Громадянство визначається під час ухвалення рішення стосовно видачі правопорушника. Однак, якщо відповідна особа вперше визнається громадянином запитуваної Сторони впродовж періоду від моменту ухвалення рішення і до моменту передбаченої видачі, запитувана Сторона може скористатися положенням, що міститься у підпункті а цієї статті.</p> <p>2. Якщо запитувана Сторона не видає свого громадянина, вона на прохання запитуючої Сторони передає справу до своїх компетентних органів, для того щоб у разі необхідності можна було здійснити її розгляд. З цією метою документи, інформація та речові докази, які стосуються правопорушення, надсилаються безкоштовно по каналах, передбачених у пункті 1 статті</p>	<p>до суду.</p> <p>2. Іноземці, які вчинили злочини на території України і засуджені за них на підставі цього Кодексу, можуть бути передані для відбування покарання за вчинений злочин тій державі, громадянами якої вони є, якщо така передача передбачена міжнародними договорами України.</p> <p>3. Іноземці та особи без громадянства, що постійно не проживають в Україні, які вчинили злочини поза межами України і перебувають на її території, можуть бути видані іноземній державі для притягнення до кримінальної відповідальності і віддання до суду або передані для відбування покарання, якщо така видача або передача передбачені міжнародними договорами України.</p>	<p>Додаткового протоколу 1975 року та Другого додаткового протоколу 1978 року до Конвенції» від 16.01.1998 р.</p>
--	--	---	--	---

	<p>12. Запитуюча Сторона інформується про результати розгляду її запиту.</p> <p>Стаття 7 Місце вчинення правопорушення 1. Запитувана Сторона може відмовити у видачі відповідної особи за правопорушення, яке за її законодавством вважається вчиненим повністю або частково на її території або в місці, яке розглядається як її територія. 2. Якщо правопорушення, за яке вимагається видача, було вчинене за межами території запитуючої Сторони, у видачі може бути відмовлено, тільки якщо законодавство запитуваної Сторони не передбачає переслідування за таку саму категорію правопорушень у випадку їх вчинення за межами території останньої Сторони або не передбачає видачі за правопорушення, у зв'язку з яким вимагається видача.</p> <p>Стаття 9 Non Bis In Idem Видача не здійснюється, якщо компетентні органи запитуваної Сторони проголосили остаточне рішення щодо відповідної особи у зв'язку із правопорушенням (правопорушеннями), за яке вимагається видача. У видачі може бути відмовлено, якщо компетентні органи запитуваної</p>	<p>Стаття 6</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Особи, які вчинили злочин на території України, підлягають кримінальній відповідальності за цим Кодексом. 2. Злочин визнається вчиненим на території України, якщо його було почато, продовжено, закінчено або припинено на території України. <p>Стаття 7 2. Якщо особи, зазначені у частині першій цієї статті, за вчинені злочини зазнали кримінального покарання за межами України, вони не можуть бути притягнені в Україні до кримінальної відповідальності за ці злочини.</p>	
--	--	---	--

		Сторони ухвалили рішення або не порушувати, або припинити переслідування у зв'язку із таким самим правопорушенням (правопорушеннями).		
7.	<i>Єдина конвенція про наркотичні засоби від 30 березня 1961 року</i>	<p>Стаття 36 Ухвали про покарання</p> <p>1. З дотриманням своїх конституційних обмежень кожна Сторона приймає заходи, які забезпечать, що культивування і виробництво, виготовлення, витягання, приготування, зберігання, пропозиція, пропозиція з комерційними цілями, розподіл, купівля, продаж, доставка на яких би то не було умовах, маклерство, відправка, відправка транзитом, перевезення, ввезення і вивіз наркотичних засобів, порушуючи ухвали цієї Конвенції та будь-яка інша дія, яка, на думку Сторін, може бути порушенням положень цієї Конвенції, будуть визнаватися караними діями в тих випадках, коли вони вчинені умисно, а також що серйозні злочини будуть підлягати відповідному покаранню, зокрема тюремним ув'язненням або іншим способом позбавлення волі.</p> <p>2. З дотриманням конституційних обмежень Сторін, їх системи права і внутрішнього закону</p> <p>а) і) кожне з перерахованих в пункті 1 злочинів, якщо вони здійснені в різних країнах, розглядуватиметься як окремий злочин;</p>	<p>Стаття 6</p> <p>1. Особи, які вчинили злочини на території України, підлягають кримінальній відповідальності за цим Кодексом.</p> <p>2. Злочин визнається вчиненим на території України, якщо його було почато, продовжено, закінчено або припинено на території України.</p> <p>3. Злочин визнається вчиненим на території України, якщо його виконавець або хоча б один із співучасників діяв на території України.</p> <p>Стаття 9</p> <p>1. Вирок суду іноземної держави може бути врахований, якщо громадянин України, іноземець або особа без громадянства були засуджені за злочин, вчинений за межами України, та знову вчинили злочин на території України.</p> <p>2. Відповідно до частини першої цієї статті рецидив злочинів, невідбуте покарання або інші правові наслідки вироку суду іноземної держави враховуються при кваліфікації нового злочину, призначенні покарання, звільненні від кримінальної відповідальності або</p>	Ратифікована СРСР 14 грудня 1963 р.

	<p>ii) умисна співучасть в якому-небудь з таких злочинів, участь в співтоваристві з метою здійснення і замаху на здійснення якого-небудь з таких злочинів і підготовчі дії і фінансові операції у зв'язку із злочинами перерахованими в справжній статті, визнаватимуться караними діяннями, передбаченими в пункті 1;</p> <p>iii) вироки іноземних судів за такі злочини враховуватимуться для цілей встановлення рецидивізму;</p> <p>iv) згадані вище серйозні злочини, якщо вони здійснені або громадянами даної країни, або іноземцями переслідуються Стороною, на території якої здійснене дане злочин, або Стороною, на території якої виявлений злочинець, якщо видача недопустима по законах Сторони, до якої обернене відповідне прохання, і якщо цей злочинець ще не піддався судовому переслідуванню і вирок у його справі ще не відбувся.</p> <p>б) і) Кожне з перерахованих в пунктах 1 і в абзаці 2 "а" II" цієї статті злочинів вважається таким, що тягне видачу, в будь-якому договорі про видачу, укладеному між Сторонами. Сторони зобов'язалися включати такі злочини як злочини, що тягнуть видачу, в будь-якій договір про видачу, що укладається між ними.</p> <p>Стаття 37 Накладення арешту і конфіскація</p>	<p>покарання.</p> <p>Стаття 10</p> <p>1. Громадяни України та особи без громадянства, що постійно проживають в Україні, які вчинили злочини поза межами України, не можуть бути видані іноземній державі для притягнення до кримінальної відповідальності та віддання до суду.</p> <p>2. Іноземці, які вчинили злочини на території України і засуджені за них на підставі цього Кодексу, можуть бути передані для відбування покарання за вчинений злочин тій державі, громадянами якої вони є, якщо така передача передбачена міжнародними договорами України.</p> <p>3. Іноземці та особи без громадянства, що постійно не проживають в Україні, які вчинили злочини поза межами України і перебувають на її території, можуть бути видані іноземній державі для притягнення до кримінальної відповідальності і віддання до суду або передані для відбування покарання, якщо така видача або передача передбачені міжнародними договорами України.</p> <p>Стаття 59. Конфіскація майна</p>	
--	--	---	--

		Будь-які наркотичні засоби, речовини і предмети, устаткування, використані або призначені для здійснення злочинів, про які вказано в статті 36, підлягають накладенню арешту і конфіскації.	1. Покарання у виді конфіскації майна полягає в примусовому безоплатному вилученні у власність держави всього або частини майна, яке є власністю засудженого. Якщо конфіскується частина майна, суд повинен зазначити, яка саме частина майна конфіскується, або перелічити предмети, що конфіскуються. 2. Конфіскація майна встановлюється за тяжкі та особливо тяжкі корисливі злочини і може бути призначена лише у випадках, спеціально передбачених в Особливій частині цього Кодексу.	
8.	<i>Європейська конвенція про нагляд за умовно засудженими або умовно звільненими правопорушниками від 30 листопада 1964 року</i>	Стаття 1 1. Договірні Сторони зобов'язуються надавати одна одній, за обставин, визначених нижче, взаємну допомогу, необхідну для соціальної реабілітації правопорушників, які зазначені у статті 2. Ця допомога полягає у нагляді за правопорушниками з метою сприяння їхньому виправленню і їхній соціальній реадaptaції та нагляду за їхньою поведінкою для того, щоб у разі необхідності, або постановити їм вирок, або звернути вже постановлений вирок до виконання. 2. Договірні Сторони, за обставин, визначених нижче, і відповідно до наступних положень, виконують таку постанову про затримання або інше покарання, що передбачає позбавлення волі, яке могло бути винесене правопорушнику	Стаття 75 1. Якщо суд при призначенні покарання у виді виправних робіт, службового обмеження для військовослужбовців, обмеження волі, а також позбавлення волі на строк не більше п'яти років, враховуючи тяжкість злочину, особу винного та інші обставини справи, дійде висновку про можливість виправлення засудженого без відбування покарання, він може прийняти рішення про звільнення від відбування покарання з випробуванням. 2. У цьому разі суд ухвалює звільнити засудженого від відбування призначеного покарання, якщо він протягом визначеного судом іспитового строку не вчинить нового злочину і виконає покладені на нього обов'язки. 3. Іспитовий строк встановлюється судом тривалістю від одного року до трьох років.	Закон України «Про приєднання України до Європейської конвенції про нагляд за умовно засудженими або умовно звільненими правопорушниками і від 22 вересня 1995 р.

		і виконання якого було відстрочено. Стаття 2 1. Для цілей цієї Конвенції термін "правопорушник" означає будь-яку особу, яка на території однієї з Договірних Сторін: а) була визнана судом винною із встановленням випробного строку без постанови вироку; б) отримала відстрочений виконанням вирок, який передбачає позбавлення волі, або вирок, виконання якого було призупинене, повністю або частково, під час постанови вироку або після цього.		
9.	<i>Конвенція про незастосування строку давності до воєнних злочинів і злочинів проти людства від 26 листопада 1968 року</i>	Стаття I Жодні строки давності не застосовуються до наступних злочинів, незалежно від часу їх вчинення: а) воєнні злочини, так як вони визначені в Статуті Нюрнберзького міжнародного військового трибуналу; б) злочини проти людства, незалежно від того, були вони вчинені під час війни або в мирний час, так як вони визначені в Статуті Нюрнберзького міжнародного військового трибуналу.	Стаття 49 5. Давність не застосовується у разі вчинення злочинів проти миру та безпеки людства, передбачених у статтях 437-439 і частині першій статті 442 цього Кодексу.	Конвенція ратифікована Президією Верховної Ради Української РСР 25 березня 1969 р.
10.	<i>Європейська конвенція про міжнародну дійсність кримінальних вироків від 28 травня 1970 року</i>	Стаття 4 1. Санкція може виконуватися іншою Договірною Державою тільки у разі, якщо згідно із її законодавством дія, за яку була встановлена санкція, була б злочином в разі її вчинення на її території, та особа, якій було встановлено санкцію, підлягала би покаранню, в разі якщо вона вчинила б цю	Стаття 9. Правові наслідки засудження особи за межами України 1. Вирок суду іноземної держави може бути врахований, якщо громадянин України, іноземець або особа без громадянства були засуджені за злочин, вчинений за межами України, та знову	Закон України «Про ратифікацію Європейської конвенції про міжнародну дійсність кримінальних вироків» від 26

		<p>дію там.</p> <p>2. Якщо вирок стосується двох чи більше злочинів, не всі з яких відповідають вимогам пункту 1, Держава винесення вироку зазначає, яка частина санкції застосовується до злочинів, що відповідають таким вимогам.</p> <p>Стаття 5 Держава винесення вироку може запитати іншу Договірну Державу виконати санкцію лише якщо виконано одну чи більше з наступних умов:</p> <p>(а) якщо засуджена особа постійно проживає в іншій Державі;</p> <p>(б) якщо виконання санкції в іншій Державі вірогідно покращить перспективи соціальної реабілітації засудженої особи;</p> <p>(с) якщо, в разі коли санкція передбачає позбавлення волі, санкція може бути виконана після виконання іншої санкції, що передбачає позбавлення волі, яку засуджена особа відбуває чи має відбути в іншій Державі;</p> <p>(д) якщо інша Держава є Державою походження засудженої особи і заявила про своє бажання прийняти відповідальність за виконання такої санкції;</p> <p>(е) якщо вона вважає, що вона сама не може виконати санкцію, навіть за допомогою видачі, а інша Держава може.</p>	<p>вчинили злочин на території України.</p> <p>2. Відповідно до частини першої цієї статті рецидив злочинів, невідбуте покарання або інші правові наслідки вироку суду іноземної держави враховуються при кваліфікації нового злочину, призначенні покарання, звільненні від кримінальної відповідальності або покарання.</p>	<p>вересня 2002 р.</p>
11.	<i>Конвенція про боротьбу з незаконними</i>	<p>Стаття 5 1. Кожна Договірна держава приймає такі міри, котрі можуть виявитися необхідними,</p>	<p>Стаття 6 1. Особи, які вчинили злочини на території України, підлягають</p>	<p>Ратифікована Президією Верховної Ради</p>

	<p>актами, спрямованими проти безпеки цивільної авіації від 23 вересня 1971 року</p>	<p>щоб встановити свою юрисдикцію над злочином у наступних випадках:</p> <p>а) коли злочин вчинено на території даної держави;</p> <p>б) коли злочин вчинено на борту чи стосовно повітряного судна, зареєстрованого в цій державі;</p> <p>с) коли повітряне судно, на борту якого вчинено злочин, здійснює посадку на його території і можливий злочинець ще знаходиться на борту;</p> <p>д) коли злочин вчинено на борту чи стосовно повітряного судна, яке здане в оренду без екіпажу орендарю, основне місце діяльності якого і, якщо орендар не має такого місця діяльності, постійне місце перебування якого знаходиться в цій державі.</p> <p>2. Кожна Договірна держава приймає також такі міри, котрі можуть виявитися необхідними, щоб встановити свою юрисдикцію над злочинами, вказаними у пп. а, б, с п. 1 статті 1, а також п. 2 статті 1 в тій мірі, в якій цей пункт стосується цих злочинів, у випадку, коли можливий злочинець знаходиться на її території і вона не видає його відповідно до статті 8 одній з держав, сказаних в п. 1 цієї статті.</p>	<p>кримінальній відповідальності за цим Кодексом.</p> <p>2. Злочин визнається вчиненим на території України, якщо його було почато, продовжено, закінчено або припинено на території України.</p> <p>3. Злочин визнається вчиненим на території України, якщо його виконавець або хоча б один із співучасників діяв на території України.</p>	<p>Української РСР від 27.12.1971р.</p>
12.	<p>Додатковий Протокол до Європейської конвенції про видачу</p>	<p>Стаття 2 (п.2, 3)</p> <p>2. Видача особи, щодо якої було постановлене остаточне судове рішення в третій державі, яка є Договірною Стороною Конвенції, за одне</p>	<p>Стаття 9</p> <p>1. Вирок суду іноземної держави може бути врахований, якщо громадянин України, іноземець або особа без громадянства були засуджені за злочин,</p>	<p>Закон України «Про ратифікацію Європейської конвенції про видачу</p>

	<p><i>правопорушників від 15 жовтня 1975 року</i></p>	<p>правопорушення (або декілька правопорушень), у зв'язку з яким був зроблений запит про видачу, не здійснюється:</p> <p>а) якщо вищезгаданим судовим рішенням вона була виправдана;</p> <p>б) якщо термін ув'язнення або інший захід, який був їй призначений:</p> <p>і) був відбутий повністю;</p> <p>іі) повністю, або у невиконаній його частині, не відбувався через помилування чи амністію;</p> <p>с) якщо суд визнав правопорушника винним, але без призначення міри покарання.</p> <p>3. Однак у випадках, зазначених у пункті 2, видача правопорушника може здійснюватися:</p> <p>а) якщо правопорушення, у зв'язку з яким було постановлене судове рішення, було вчинене проти особи, установи або будь-якого майна, що має публічний статус в запитуючій державі;</p> <p>б) якщо особа, щодо якої було постановлене судове рішення, сама мала публічний статус у запитуючій державі;</p> <p>с) якщо правопорушення, у зв'язку з яким було постановлене судове рішення, було вчинене повністю або частково на території запитуючої держави або у місці, яке розглядається як її територія.</p> <p>4. Положення пунктів 2 і 3 не зашкоджують застосуванню більш широких національних</p>	<p>вчинений за межами України, та знову вчинили злочин на території України.</p> <p>2. Відповідно до частини першої цієї статті рецидив злочинів, невідбуте покарання або інші правові наслідки вироку суду іноземної держави враховуються при кваліфікації нового злочину, призначенні покарання, звільненні від кримінальної відповідальності або покарання.</p> <p>Стаття 8</p> <p>Іноземці або особи без громадянства, що не проживають постійно в Україні, які вчинили злочини за її межами, підлягають в Україні відповідальності за цим Кодексом у випадках, передбачених міжнародними договорами або якщо вони вчинили передбачені цим Кодексом тяжкі або особливо тяжкі злочини проти прав і свобод громадян України або інтересів України.</p>	<p>правопорушників, 1957 рік, Додаткового протоколу 1975 року та Другого додаткового протоколу 1978 року до Конвенції» від 16.01.1998 р.</p>
--	---	--	---	--

		положень, що стосуються принципу <i>ne bis in idem</i> , який притаманний іноземним судовим рішенням".		
13.	<i>Другий Додатковий Протокол до Європейської конвенції про видачу правопорушників від 17 березня 1978 року</i>	Стаття 4 Видача не здійснюється за правопорушення, щодо якого була проголошена амністія в запитуваній державі і за яке ця держава мала компетенцію переслідувати згідно з її кримінальним законодавством.	Стаття 9 1. Вирок суду іноземної держави може бути врахований, якщо громадянин України, іноземець або особа без громадянства були засуджені за злочин, вчинений за межами України, та знову вчинили злочин на території України.	Закон України «Про ратифікацію Європейської конвенції про видачу правопорушників, 1957 рік, Додаткового протоколу 1975 року та Другого додаткового протоколу 1978 року до Конвенції» від 16.01.1998 р.
14.	<i>Конвенція про фізичний захист ядерного матеріалу від 26 жовтня 1979 року</i>	Стаття 8 1. Кожна держава-учасниця вживає таких заходів, які можуть бути необхідними для встановлення своєї юрисдикції щодо правопорушень, зазначених у статті 7, у таких випадках: а) коли правопорушення вчинено на території цієї держави або на борту корабля чи літака, зареєстрованих у цій державі; б) коли передбачуваний правопорушник є громадянином цієї держави. 2. Кожна держава-учасниця вживає також таких заходів, які можуть бути необхідними для поширення її юрисдикції на ці правопорушення в тих випадках, коли передбачуваний правопорушник	Стаття 6 1. Особи, які вчинили злочини на території України, підлягають кримінальній відповідальності за цим Кодексом. 2. Злочин визнається вчиненим на території України, якщо його було почато, продовжено, закінчено або припинено на території України. 3. Злочин визнається вчиненим на території України, якщо його виконавець або хоча б один із співучасників діяв на території України.	Постанова Верховної Ради України «Про участь України у Конвенції про фізичний захист ядерного матеріалу 1979 року» від 5 травня 1993 р.

	<p>знаходиться на її території і вона не видає його згідно зі статтею 11 жодній з держав, згаданих у пункті 1.</p> <p>3. Ця Конвенція не виключає будь-якої кримінальної юрисдикції, що здійснюється згідно з національним законодавством.</p> <p>4. Крім держав-учасниць, згаданих у пунктах 1 і 2, кожна держава-учасниця може, згідно з міжнародним правом, установлювати свою юрисдикцію щодо правопорушень, викладених у статті 7, коли вона у перевезенні ядерного матеріалу є експортуючою або імпортуючою державою.</p> <p>Стаття 10 Держава-учасниця, на території якої знаходиться передбачуваний правопорушник, якщо вона не видає його, без будь-яких винятків і невинуватених затримок передає справу своїм компетентним органам в цілях кримінального переслідування шляхом судового розгляду згідно з законодавством цієї держави.</p> <p>Стаття 11 1. Правопорушення, зазначені у статті 7, розглядаються як правопорушення, пов'язані з видачею правопорушників, включені до будь-якої угоди про видачу, що існує між державами-учасницями. Держави-учасниці зобов'язуються включати ці правопорушення як правопорушення, пов'</p>	<p>Стаття 10 1. Громадяни України та особи без громадянства, що постійно проживають в Україні, які вчинили злочини поза межами України, не можуть бути видані іноземній державі для притягнення до кримінальної відповідальності та віддання до суду. 2. Іноземці, які вчинили злочини на території України і засуджені за них на підставі цього Кодексу, можуть бути передані для відбування покарання за вчинений злочин тій державі, громадянами якої вони є, якщо така передача передбачена міжнародними договорами України. 3. Іноземці та особи без громадянства, що постійно не проживають в Україні, які вчинили злочини поза межами України</p>	
--	---	---	--

		<p>язані з видачею, до всіх наступних угод про видачу, які укладатимуться між ними.</p> <p>2. Якщо держава-учасниця, яка обумовлює видачу правопорушників існуванням такої угоди, отримує вимогу про видачу від іншої держави-учасниці, з якою вона не пов'язана угодою про видачу, вона може при бажанні розглядати цю Конвенцію як юридичну основу для видачі у зв'язку з такими порушеннями. На видачу поширюються інші положення, передбачені законодавством держави, яка отримала вимогу.</p> <p>3. Держави-учасниці, які не обумовили видачу правопорушників існуванням угоди, визнають між собою згадані правопорушення як правопорушення, пов'язані з видачею, що підпадають під положення, передбачувані законодавством держави, яка отримала вимогу.</p> <p>4. Кожне з правопорушень розглядається, з метою видачі, здійснюваної між державами-учасницями, як правопорушення, вчинене не тільки в тому місці, де воно сталося, але також і на території держав-учасниць, від яких вимагається застосувати свою юрисдикцію згідно з пунктом 1 статті 8.</p>	і перебувають на її території, можуть бути видані іноземній державі для притягнення до кримінальної відповідальності і віддання до суду або передані для відбування покарання, якщо така видача або передача передбачені міжнародними договорами України.	
15.	<i>Конвенція проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або</i>	<p>Стаття 2</p> <p>1. Кожна держава-сторона вживає ефективних законодавчих, адміністративних, судових та інших заходів для запобігання актам катувань на будь-якій території під її</p>	<p>Стаття 50</p> <p>3. Покарання не має на меті завдати фізичних страждань або принизити людську гідність.</p>	Указ Президії Верховної Ради УРСР «Про ратифікацію Конвенції проти

	<i>таких, що принижують гідність, видів поведження і покарання від 10 грудня 1984 року</i>	юрисдикцією.		катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поведження і покарання» від 26 січня 1987 р.
16.	Конвенція Організації Об'єднаних Націй про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин <i>від 20 грудня 1988 року</i>	Стаття 3 Правовідносини і санкції (4) а) Кожна Сторона за вчинення правопорушень, визнаних такими згідно з пунктом (1) цієї статті, передбачає застосування таких санкцій, що враховують серйозний характер цих правопорушень, як тюремне ув'язнення або інші види позбавлення волі, штрафні санкції і конфіскації. (5) Сторони забезпечують, щоб їхні суди та інші компетентні органи, які мають юрисдикцію, могли брати до уваги як обставини, що обтяжують правопорушення, визнані такими згідно з пунктом (1) цієї статті, такі фактичні обставини, як: а) участь у правопорушенні організованої злочинної групи, до складу якої входить правопорушник;	Стаття 59. Конфіскація майна 1. Покарання у виді конфіскації майна полягає в примусовому безоплатному вилученні у власність держави всього або частини майна, яке є власністю засудженого. Якщо конфіскується частина майна, суд повинен зазначити, яка саме частина майна конфіскується, або перелічити предмети, що конфіскуються. 2. Конфіскація майна встановлюється за тяжкі та особливо тяжкі корисливі злочини і може бути призначена лише у випадках, спеціально передбачених в Особливій частині цього Кодексу. Стаття 67 1. При призначенні покарання обставинами, які його обтяжують, визнаються: 1) вчинення злочину особою повторно та рецидив злочинів; 2) вчинення злочину групою осіб за попередньою змовою (частина друга або третя статті 28);	Постанова Верховної Ради УРСР «Про ратифікацію Конвенції ООН про боротьбу проти незаконного обігу наркотичних засобів і психотропних речовин» від 25 квітня 1991 р.

		<p>b) участь правопорушника в інших видах міжнародної організованої злочинної діяльності;</p> <p>c) участь правопорушника в інших незаконних видах діяльності, яким сприяло вчинення даного правопорушення;</p> <p>d) застосування правопорушником насильства або зброї;</p> <p>e) той факт, що правопорушник є посадовою особою і дане правопорушення пов'язане з його посадою;</p> <p>f) втягнення або використання неповнолітніх;</p> <p>g) той факт, що правопорушення, вчинене у виправній установі або в навчальному закладі, або громадській установі, або в безпосередній близькості від них, або в інших місцях, що використовуються школярами і студентами для проведення навчальних, спортивних і громадських заходів;</p> <p>h) попереднє засудження, особливо за аналогічні правопорушення, за кордоном або в своїй країні, наскільки це допустимо згідно з національним законодавством відповідної Сторони.</p>	<p>5) тяжкі наслідки, завдані злочином;</p> <p>6) вчинення злочину щодо малолітнього, особи похилого віку або особи, що перебуває в безпорадному стані;</p> <p>9) вчинення злочину з використанням малолітнього або особи, що страждає психічним захворюванням чи недоумством;</p> <p>13) вчинення злочину особою, що перебуває у стані алкогольного сп'яніння або у стані, викликаному вживанням наркотичних або інших одурманюючих засобів.</p>	
17.	<i>Конвенція про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом</i>	<p>Стаття 2 Конфіскаційні заходи</p> <p>1. Кожна Сторона вживає таких законодавчих та інших заходів, які можуть бути необхідними для забезпечення її спроможності конфіскувати засоби і доходи або власність, вартість якої</p>	<p>Стаття 59. Конфіскація майна</p> <p>1. Покарання у виді конфіскації майна полягає в примусовому безоплатному вилученні у власність держави всього або частини майна, яке є власністю засудженого. Якщо конфіскується частина</p>	Закон України «Про ратифікацію Конвенції про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних

	<i>від 8 листопада 1990 року</i>	відповідає таким доходам. 2. Кожна Сторона під час підписання або здачі на зберігання своєї ратифікаційної грамоти або документа про прийняття, затвердження чи приєднання може заявити шляхом перепроводження заяви на ім'я Генерального секретаря Ради Європи про те, що пункт 1 цієї статті застосовується тільки до злочинів або категорій злочинів, зазначених в такій заяві.	майна, суд повинен зазначити, яка саме частина майна конфіскується, або перелічити предмети, що конфіскуються. 2. Конфіскація майна встановлюється за тяжкі та особливо тяжкі корисливі злочини і може бути призначена лише у випадках, спеціально передбачених в Особливій частині цього Кодексу.	злочинним шляхом» від 17 грудня 1997 р.
18.	Конвенція про передачу осіб, які страждають психічними розладами, для проведення примусового лікування <i>від 28 березня 1997 року</i>	Стаття 1 Громадяни кожної з Договірних Сторін, які вчинили суспільно небезпечні дії в стані неосудності, відносно яких є рішення суду про застосування до них примусових заходів медичного характеру на території іншої Договірної Сторони, за взаємною згодою цих Договірних Сторін передаються для проведення примусового лікування в ту державу, громадянами якої вони є або на території якої постійно проживають (якщо вони є особами без громадянства). Стаття 2 Передача особи для проведення примусового лікування здійснюється, якщо: а) рішення суду про застосування примусових заходів медичного характеру набуло законної сили; б) особа, яка направлена на примусове лікування, вчинила дію, яка є кримінально караною за законодавством обох Договірних Сторін;	Стаття 92 Примусовими заходами медичного характеру є надання амбулаторної психіатричної допомоги, поміщення особи , яка вчинила суспільно небезпечне діяння , що підпадає під ознаки діяння, передбаченого Особливою частиною цього Кодексу, в спеціальний лікувальний заклад з метою її обов'язкового лікування, а також запобігання вчиненню нею суспільно небезпечних діянь.	Закон України «Про ратифікацію Конвенції про передачу осіб, які страждають психічними розладами, для проведення примусового лікування» від 11 січня 2000 р.

		<p>в) законодавством обох Договірних Сторін передбачені аналогічні заходи медичного характеру;</p> <p>г) у Договірної Сторони, що приймає, є можливість забезпечити необхідне лікування та відповідні заходи безпеки;</p> <p>д) отримана згода хворого, а у випадку його нездатності до вільного волевиявлення - згода його законного представника.</p>		
19.	<p><i>Протокол до Конвенції про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах від 28 березня 1997 року</i></p>	<p>Стаття 76-1. Визнання вироків Під час вирішення питань про визнання особи особливо небезпечним рецидивістом, про встановлення фактів учинення злочину повторно і порушення обов'язків, пов'язаних з умовним засудженням, відстрочкою виконання вироку або умовно-достроковим звільненням, установи юстиції Договірних Сторін можуть визнавати і враховувати вирокі винесені судами (трибуналами) колишнього Союзу РСР і союзних республік, що входили до його складу, а також судами Договірних Сторін.</p>	<p>Стаття 9 1. Вирок суду іноземної держави може бути врахований, якщо громадянин України, іноземець або особа без громадянства були засуджені за злочин, вчинений за межами України, та знову вчинили злочин на території України.</p>	<p>Закон України «Про ратифікацію Протоколу до Конвенції про правову допомогу та правові відносини у цивільних, сімейних та кримінальних справах від 22 січня 1993 року» від 3 березня 1998р . із застереженнями: Україна не бере на себе зобов'язання визнавати та враховувати вирокі, винесені судами Договірних Сторін, при вирішенні питань про визнання</p>

				особи особливо небезпечним рецидивістом, про встановлення факту вчинення злочину повторно та порушення зобов'язань, пов'язаних з умовним звільненням, відстрочкою виконання вироку або умовно-достроковим звільненням.
20.	<i>Міжнародна конвенція про боротьбу з бомбовим тероризмом від 15 грудня 1997 року</i>	<p>Стаття 6</p> <p>1. Кожна держава-учасниця вживає таких заходів, які можуть бути необхідними для встановлення її юрисдикції відносно злочинів, зазначених у статті 2, коли:</p> <p>а) злочин вчинено на території цієї держави; або</p> <p>б) злочин вчинено на борту судна, яке плаває під прапором цієї держави, або повітряного судна, яке зареєстроване відповідно до законів цієї держави на момент вчинення злочину; або</p> <p>с) злочин вчинено громадянином цієї держави.</p> <p>2. Держава-учасниця може також встановити юрисдикцію відносно будь-якого такого злочину, коли:</p>	<p>Стаття 6</p> <p>1. Особи, які вчинили злочини на території України, підлягають кримінальній відповідальності за цим Кодексом.</p> <p>2. Злочин визнається вчиненим на території України, якщо його було почато, продовжено, закінчено або припинено на території України.</p> <p>3. Злочин визнається вчиненим на території України, якщо його виконавець або хоча б один із співучасників діяв на території України.</p> <p>Стаття 7</p> <p>1. Громадяни України та особи без громадянства, що постійно проживають в</p>	Закон України «Про приєднання України до Міжнародної конвенції про боротьбу з бомбовим тероризмом» від 29 листопада 2001 р. з таким застереженням: 1. Положення пункту 2 статті 19 не виключає здійснення Україною

		<p>а) злочин вчинено проти громадянина цієї держави; або</p> <p>б) злочин вчинено проти державного або урядового об'єкта цієї держави за кордоном, включаючи посольство або приміщення іншого дипломатичного або консульського представництва цієї держави; або</p> <p>с) злочин вчинено особою без громадянства, яка звичайно мешкає на території цієї держави; або</p> <p>д) злочин являє собою спробу змусити цю державу вчинити будь-яку дію або утриматись від неї; або</p> <p>е) злочин вчинено на борту повітряного судна, яке експлуатується урядом цієї держави.</p> <p>4. Кожна держава-учасниця аналогічним чином вживає таких заходів, які можуть бути необхідними для встановлення її юрисдикції відносно злочинів, зазначених у статті 2, коли підозрюваний у скоєнні злочину знаходиться на її території і вона не видає його жодній з держав-учасниць, які встановили свою юрисдикцію відповідно до пункту 1 або 2.</p> <p>5. Ця Конвенція не виключає можливості здійснення кримінальної юрисдикції, встановленої державою-учасницею відповідно до її внутрішнього законодавства.</p> <p>Стаття 9</p>	<p>Україні, які вчинили злочини за її межами, підлягають кримінальній відповідальності за цим Кодексом, якщо інше не передбачено міжнародними договорами України, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України.</p> <p>2. Якщо особи, зазначені у частині першій цієї статті, за вчинені злочини зазнали кримінального покарання за межами України, вони не можуть бути притягнені в Україні до кримінальної відповідальності за ці злочини.</p> <p>Стаття 8</p> <p>Іноземці або особи без громадянства, що не проживають постійно в Україні, які вчинили злочини за її межами, підлягають в Україні відповідальності за цим Кодексом у випадках, передбачених міжнародними договорами або якщо вони вчинили передбачені цим Кодексом тяжкі або особливо тяжкі злочини проти прав і свобод громадян України або інтересів України.</p> <p>Стаття 10</p>	<p>власної юрисдикції щодо членів збройних сил держави та переслідування в разі незаконності їхніх дій. У тій мірі, в якій такі дії не регулюються іншими нормами міжнародного права, матиме застосування ця Конвенція.</p> <p>2. Україна здійснює юрисдикцію щодо злочинів, зазначених у статті 2 Конвенції, у випадках, передбачених пунктом 2 статті 6 Конвенції.</p>
--	--	---	--	--

		<p>1. Злочини, зазначені у статті 2, вважаються такими, що підлягають включенню як злочини, що спричиняють видачу, до будь-якого з договорів про видачу, укладеного між будь-якими державами-учасницями до набуття цією Конвенцією чинності. Держави-учасниці зобов'язуються включати ці злочини як такі, що спричиняють видачу, до всіх договорів про видачу, які будуть в подальшому укладатися між ними.</p> <p>2. Якщо держава-учасниця, яка обумовлює видачу наявністю договору, отримує прохання про видачу від іншої держави-учасниці, з якою вона не має договору про видачу, держава, що запитує, може на свій розсуд розглядати цю Конвенцію як правову підставу для видачі відносно злочинів, зазначених у статті 4.</p> <p>4. У разі необхідності зазначені у статті 2 злочини розглядаються державами-учасницями з метою видачі так, ніби вони були скоєні не тільки в місці вчинення, але й на території держав, які встановили свою юрисдикцію відповідно до пунктів 1 і 2 статті 6.</p>	<p>1. Громадяни України та особи без громадянства, що постійно проживають в Україні, які вчинили злочини поза межами України, не можуть бути видані іноземній державі для притягнення до кримінальної відповідальності та віддання до суду.</p> <p>2. Іноземці, які вчинили злочини на території України і засуджені за них на підставі цього Кодексу, можуть бути передані для відбування покарання за вчинений злочин тій державі, громадянами якої вони є, якщо така передача передбачена міжнародними договорами України.</p> <p>3. Іноземці та особи без громадянства, що постійно не проживають в Україні, які вчинили злочини поза межами України і перебувають на її території, можуть бути видані іноземній державі для притягнення до кримінальної відповідальності і віддання до суду або передані для відбування покарання, якщо така видача або передача передбачені міжнародними договорами України.</p>	
20.	<i>Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією від 27 січня 1999 року</i>	<p>Стаття 17 Юрисдикція</p> <p>1. Кожна Сторона вживатиме таких законодавчих та інших заходів, які можуть бути необхідними для визнання у своєму національному законодавстві підсудними кримінальні злочини, передбачені статтями</p>	<p>Стаття 6</p> <p>1. Особи, які вчинили злочини на території України, підлягають кримінальній відповідальності за цим Кодексом.</p> <p>2. Злочин визнається вчиненим на території України, якщо його було почато,</p>	Закон України «Про ратифікацію Кримінальної конвенції про боротьбу з корупцією» від 18 жовтня 2006 р.

		<p>2-14 цієї Конвенції, якщо:</p> <p>а) злочини вчинено повністю або частково на її території;</p> <p>б) злочинець є її громадянином, посадовою особою чи членом одного із її національних представницьких органів;</p> <p>с) злочини вчинено однією із її посадових осіб чи одним із членів її національних представницьких органів або будь-якою особою, згаданою у статтях 9-11, яка водночас є її громадянином.</p> <p>4. Ця Конвенція не виключає можливості встановлення Стороною кримінальної юрисдикції відповідно до національного законодавства.</p>	<p>продовжено, закінчено або припинено на території України.</p> <p>3. Злочин визнається вчиненим на території України, якщо його виконавець або хоча б один із співучасників діяв на території України.</p>	
21.	<p><i>Конвенція проти транснаціональної організованої злочинності від 15 листопада 2000 року</i></p>	<p>Стаття 2 Терміни</p> <p>1. б) "серйозний злочин" означає злочин, який карається позбавленням волі на максимальний строк не менше чотирьох років або більш суворою мірою покарання.</p> <p>Стаття 5 Криміналізація участі в організованій злочинній групі</p> <p>1. Кожна Держава-учасниця вживає таких законодавчих та інших заходів, які можуть знадобитися для того, щоб визнати в якості кримінально караних такі діяння, коли вони вчиняються навмисно:</p> <p>а) обидва чи одне з таких діянь, не відносячи їх до замаху на вчинення злочину і незалежно від фактичного вчинення</p>	<p>Стаття 12</p> <p>1. Залежно від ступеня тяжкості злочини поділяються на злочини невеликої тяжкості, середньої тяжкості, тяжкі та особливо тяжкі.</p> <p>2. Злочином невеликої тяжкості є злочин, за який передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк не більше двох років, або інше, більш м'яке покарання.</p> <p>3. Злочином середньої тяжкості є злочин, за який передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк не більше п'яти років.</p> <p>4. Тяжким злочином є злочин, за який передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк не більше десяти років.</p> <p>5. Особливо тяжким злочином є злочин, за який передбачене покарання у виді</p>	<p>Закон України «Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності та протоколів, що її доповнюють (Протоколу про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання за неї і Протоколу</p>

		<p>злочинного діяння:</p> <p>i) змова з одним або декількома особами щодо вчинення серйозного злочину, що переслідує мету, прямо чи посередньо пов'язану з одержанням фінансової або іншої матеріальної вигоди, причому, якщо це передбачено внутрішнім законодавством, також передбачається фактичне вчинення одним з учасників змови будь-якої дії для реалізації цієї змови або причетність організованої злочинної групи;</p> <p>ii) діяння будь-якої особи, яка, усвідомлюючи або мету і загальну злочинну діяльність організованої злочинної групи, або її наміри вчинити відповідні злочини, бере активну участь у:</p> <p>а. злочинній діяльності організованої злочинної групи;</p> <p>б. інших видах діяльності організованої злочинної групи, усвідомлюючи, що її участь сприятиме досягненню вищезгаданої злочинної мети;</p> <p>в) організацію, керівництво, пособництво, підбурювання, сприяння або надання порад щодо серйозного злочину, вчиненого за участю організованої злочинної групи.</p> <p>Стаття 12</p>	<p>позбавлення волі на строк понад десять років або довічного позбавлення волі.</p> <p>Стаття 28</p> <p>3. Злочин визнається вчиненим організованою групою, якщо в його готуванні або вчиненні брали участь декілька осіб (три і більше), які попередньо зорганізувалися у стійке об'єднання для вчинення цього та іншого (інших) злочинів, об'єднаних єдиним планом з розподілом функцій учасників групи, спрямованих на досягнення цього плану, відомого всім учасникам групи.</p> <p>4. Злочин визнається вчиненим злочинною організацією, якщо він скоєний стійким ієрархічним об'єднанням декількох осіб (п'ять і більше), члени якого або структурні частини якого за попередньою змовою зорганізувалися для спільної діяльності з метою безпосереднього вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів учасниками цієї організації, або керівництва чи координації злочинної діяльності інших осіб, або забезпечення функціонування як самої злочинної організації, так і інших злочинних груп.</p> <p>Стаття 27</p> <p>1. Співучасниками злочину, поряд із виконавцем, є організатор, підбурювач та пособник.</p> <p>Стаття 59. Конфіскація майна</p>	<p>проти незаконного ввозу мігрантів по суші, морю і повітрю) від 4 лютого 2004 року</p> <p>із застереженнями</p> <p>:</p> <p>до пункту "б" статті 2:</p> <p>В українському кримінальному законодавстві поняття "серйозний злочин" відповідають поняття "тяжкий" і "особливо тяжкий злочин".</p> <p>При цьому тяжкий злочин - це злочин, за який передбачено такий вид покарання, як позбавлення волі на строк не менше п'яти і не більше десяти років (частина четверта статті 12 Кримінального</p>
--	--	---	--	--

		<p>Конфіскація та арешт</p> <p>1. Держави-учасниці вживають, у максимальному ступені, можливого у межах їхніх внутрішніх правових систем, таких заходів, які можуть знадобитися для забезпечення можливості конфіскації:</p> <p>а) доходів від злочинів, що охоплюються цією Конвенцією, або майна, вартість якого відповідає вартості таких доходів;</p> <p>б) майна, устаткування або інших засобів, які використовувалися або призначалися для використання при вчиненні злочинів, що охоплюються цією Конвенцією.</p> <p>2. Держави-учасниці вживають таких заходів, які можуть знадобитися для забезпечення можливості виявлення, відстеження, арешту або виїмки будь-чого з перерахованого в пункті 1 цієї статті з метою подальшої конфіскації.</p> <p>3. Якщо доходи від злочинів були перетворені, частково або повністю, в інше майно, то заходи, зазначені у цій статті, вживаються щодо такого майна.</p> <p>4. Якщо доходи від злочинів були залучені до майна, придбаного за рахунок законних джерел, то конфіскації, без шкоди для будь-яких повноважень, що стосуються накладення арешту або виїмки, підлягає та частина майна, яка відповідає оціненій вартості залучених доходів від злочинів.</p> <p>5. До прибутку або інших вигод, отриманих від доходів від злочинів, до</p>	<p>1. Покарання у виді конфіскації майна полягає в примусовому безоплатному вилученні у власність держави всього або частини майна, яке є власністю засудженого. Якщо конфіскується частина майна, суд повинен зазначити, яка саме частина майна конфіскується, або перелічити предмети, що конфіскуються.</p> <p>2. Конфіскація майна встановлюється за тяжкі та особливо тяжкі корисливі злочини і може бути призначена лише у випадках, спеціально передбачених в Особливій частині цього Кодексу.</p>	<p>кодексу України, а особливо тяжкий злочин - за який передбачено такий вид покарання, як позбавлення волі на строк понад десять років або довічне позбавлення волі (частина п'ята статті 12 Кримінального кодексу України)</p>
--	--	---	---	---

		<p>майна, в яке були перетворені доходи від злочинів, або до майна, до якого були залучені доходи від злочинів, також вживаються заходи, зазначені у цій статті, у такий же спосіб і в тій мірі, як і щодо доходів від злочинів.</p> <p>6. Для цілей цієї статті і статті 13 цієї Конвенції кожна Держава-учасниця уповноважує свої суди або інші компетентні органи видавати постанови про представлення або арешт банківських, фінансових або комерційних документів. Держави-учасниці не ухиляються від вживання заходів щодо положень цього пункту, посиляючись на необхідність збереження банківської таємниці.</p>		
22.	<p><i>Протокол проти незаконного ввозу мігрантів по суші, морю і повітря, що доповнює Конвенцію Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності від 15 листопада 2000 року</i></p>	<p>3. Кожна Держава-учасниця вживає таких законодавчих та інших заходів, які можуть знадобитися, для того щоб визнати в якості таких, що обтяжують злочини, обставини, визнані такими відповідно до пункту 1 (а), (b) (i) та (c) цієї статті, і, за умови дотримання основних принципів своєї правової системи, злочини, визнані такими відповідно до пункту 2 (b) і (c) цієї статті, обставини:</p> <p>а) які ставлять або можуть поставити під загрозу життя або безпеку відповідних мігрантів; або</p> <p>б) які зв'язані з нелюдським або принижуючим гідність поведінням з такими мігрантами, у тому числі з метою експлуатації.</p>	<p>Стаття 67</p> <p>4. Якщо будь-яка з обставин, що обтяжує покарання, передбачена в статті Особливої частини цього Кодексу як ознака злочину, що впливає на його кваліфікацію, суд не може ще раз враховувати її при призначенні покарання як таку, що його обтяжує.</p> <p>Такі обтяжуючі обставини передбачені статтею 149 КК України.</p>	<p>Закон України «Про ратифікацію Конвенції Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності та протоколів, що її доповнюють (Протоколу про попередження і припинення торгівлі людьми, особливо жінками і дітьми, і покарання</p>

				за неї і Протоколу проти незаконного ввозу мігрантів по суші, морю і повітря) від 4 лютого 2004р.
23.	<i>Міжнародна конвенція про захист усіх осіб від насильницьких зникнень від 20 грудня 2006 року</i>	Стаття 6 2. Жодні наказ або розпорядження, що походять з державного, цивільного, військового чи іншого органу, не можуть слугувати виправданням злочину насильницького зникнення.	Стаття 41 4. Особа, що виконала явно злочинний наказ або розпорядження, за діяння, вчинені з метою виконання такого наказу або розпорядження, підлягає кримінальній відповідальності на загальних підставах. 5. Якщо особа не усвідомлювала і не могла усвідомлювати злочинного характеру наказу чи розпорядження, то за діяння, вчинене з метою виконання такого наказу чи розпорядження, відповідальності підлягає тільки особа, що віддала злочинний наказ чи розпорядження	Україна підписала Конвенцію, але не ратифікувала
24.	<i>Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та сексуального розбещення від 25 жовтня 2007 року</i>	Стаття 25 Юрисдикція 1. Кожна Сторона вживає необхідних законодавчих або інших заходів для встановлення юрисдикції над будь-яким правопорушенням, установленим відповідно до цієї Конвенції, якщо правопорушення вчинено: а) на її території, або б) на борту корабельного судна під прапором цієї Сторони, або	Стаття 6 1. Особи, які вчинили злочини на території України, підлягають кримінальній відповідальності за цим Кодексом. 2. Злочин визнається вчиненим на території України, якщо його було почато, продовжено, закінчено або припинено на території України. 3. Злочин визнається вчиненим на території України, якщо його виконавець або хоча б один із співучасників діяв на	Україна підписала Конвенцію, але ще не ратифікувала

	<p>с) на борту повітряного судна, зареєстрованого відповідно до законодавства цієї Сторони, або</p> <p>d) одним з її громадян, або</p> <p>е) особою, яка постійно проживає на її території.</p> <p>2. Кожна Сторона намагається вживати необхідних законодавчих або інших заходів для встановлення юрисдикції над будь-яким правопорушенням, установленим відповідно до цієї Конвенції, якщо правопорушення вчинено проти одного з її громадян або особи, яка постійно проживає на її території.</p> <p>4. Для кримінального переслідування правопорушень, установлених відповідно до статей 18, 19, підпункту "а" пункту 1 статті 20 й підпунктів "а" та "b" пункту 1 статті 21 цієї Конвенції, кожна Сторона вживає необхідних законодавчих або інших заходів для забезпечення унеможливлення залежності її юрисдикції стосовно підпункту "d" пункту 1 від умови, що дії криміналізовано в місці, де їх було вчинено.</p> <p>7. Кожна Сторона вживає необхідних законодавчих або інших заходів для встановлення юрисдикції стосовно правопорушень, установлених - відповідно до цієї Конвенції, у випадках, коли ймовірний правопорушник присутній на її території та не підлягає екстрадиції іншій Стороні тільки на підставі свого громадянства.</p>	<p>території України.</p>	
--	--	---------------------------	--

		<p>8. У випадках, коли ймовірне правопорушення, установлене відповідно до цієї Конвенції, підпадає під юрисдикцію більше ніж однієї Сторони, такі Сторони у разі необхідності проводять консультації для визначення, найсприятливішої юрисдикції для кримінального переслідування.</p>		
--	--	--	--	--

№	Назва міжнародного договору і дата його прийняття	Пункт (стаття) договору	Стаття (пункт) Кримінального Кодексу України	Примітки
268 1.	<p>Конвенція Ради Європи про захист дітей від сексуальної експлуатації та розбещення від 25 жовтня 2007 року</p>	<p>Стаття 18 Сексуальне розбещення</p> <p>1. Кожна Сторона вживає Додаток Б заходів для забезпечення криміналізації такої умисної поведінки:</p> <p>a) залучення до діяльності сексуального характеру дитини, яка згідно з відповідними положеннями національного законодавства не досягла легального віку для вступу в сексуальні стосунки;</p> <p>b) залучення до діяльності сексуального характеру дитини, коли:</p> <ul style="list-style-type: none"> - використовується тиск, примус чи погрози, або <p>- розбещення здійснюється зі свідомим використанням довіри, авторитету чи впливу на дитину, зокрема в сім'ї, або</p> <p>- розбещення здійснюється в особливо вразливій для дитини ситуації, зокрема з причини розумової чи фізичної неспроможності або залежного становища.</p>	<p>Стаття 155. Статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості</p> <p>1. Статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості</p> <p>Стаття 152 Згвалтування</p> <p>1. Згвалтування, тобто статеві зносини із застосуванням фізичного насильства, погрози його застосування або з використанням безпорадного стану потерпілої особи, -</p> <p>3. Згвалтування, вчинене групою осіб, або згвалтування неповнолітньої чи неповнолітнього -</p> <p>Стаття 156 Розбещення неповнолітніх</p> <p>1. Вчинення розпусних дій щодо особи, яка не досягла шістнадцятирічного віку, -</p> <p>2. Ті самі дії, вчинені батьком, матір'ю, вітчимом, мачухою, опікуном чи піклувальником, особою, на яку покладено обов'язки щодо виховання потерпілого або піклування про нього, або якщо вони спричинили безплідність чи інші тяжкі наслідки.</p> <p>ч. 2 ст. 155 Статеві зносини з особою, яка не досягла статевої зрілості</p> <p>2. Ті самі дії, вчинені батьком, матір'ю, вітчимом, мачухою, опікуном чи</p>	<p>Конвенція підписана, але не ратифікована</p>

ОСОБЛИВА ЧАСТИНА КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ І МІЖНАРОДНІ ДОГОВОРИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОГО ХАРАКТЕРУ